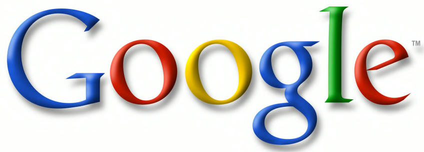
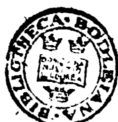
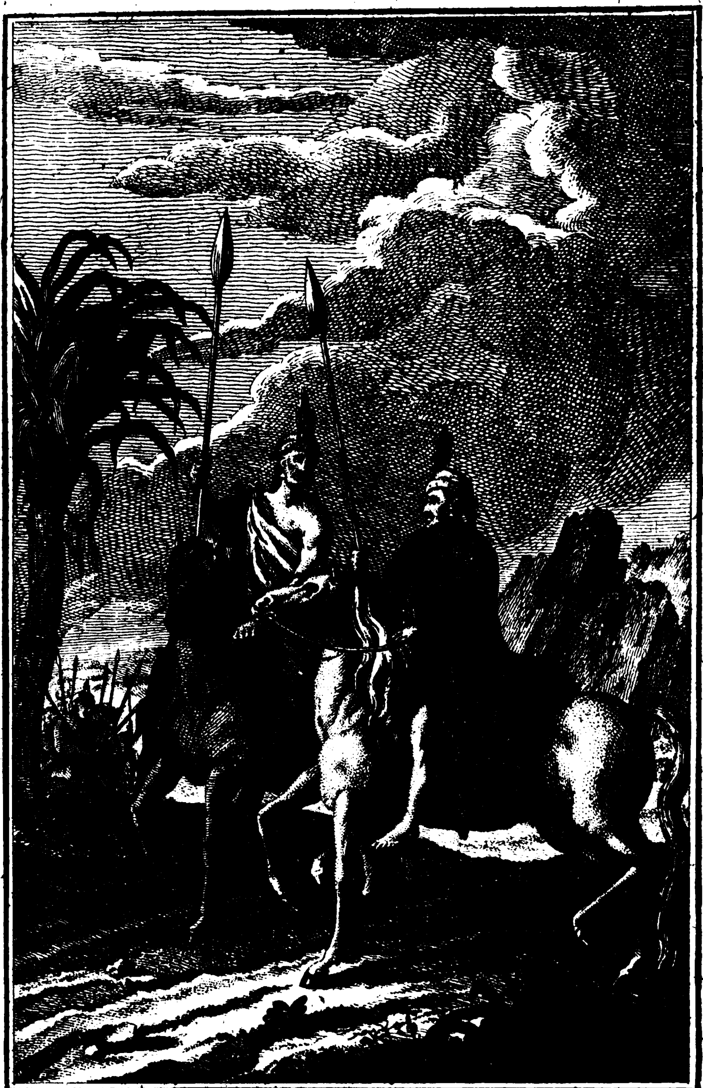

Payne v. Foss 5/40

BIBLIOTHECA·BODLEIANA·

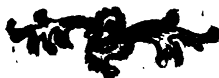
Hi jam terga fugae, jam pugnae pectora praebent.
Ex Ovidio

F. Aßner sc.

HISTORIA
DE
ABIPONIBUS
EQUESTRI, BELLICOSAQUE
PARAQUARIÆ
NATIONE

LOCUPLETATA
COPIOSIS BARBARARUM GENTIUM, URBIUM, FLUMINUM, FERARUM, AMPHIBIORUM, INSECTORUM, SERPENTIUM PRÆCIPUORUM, PISCIUM, AVIUM, ARBORUM, PLANTARUM, ALIARUMQUE EIUSDEM PROVINCIÆ, PROPRIETATUM OBSERVATIONIBUS,

AUTHORE
MARTINO DOBRIZHOFFER
PRESBYTERO, ET PER ANNOS DUO DE VIGINTI PARAQUARIÆ MISSIONARIO.

VIENNÆ,
TYPIS JOSEPHI NOB. DE KURZBEK
CÆS. REG. AUL. TIPOG. ET BIBLIOP.
ANNO 1784.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem;
Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, plane sciunt.

Plautus in truculento 2 6.

PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

In America de rebus Europæis: In Auſtriam poſt annos duos, & viginti redux de Americanis interrogabar identidem. Alios ſciſcitandi, me reſpondendi onere ut levarem, ad hos commentariolos lucubrandos animum, manumque adjeci, virorum etiam principum hortatu. Rem & ancipitis aleæ, & faſtidii pleniſſimam ſum aggreſſus; hac ſcilicet ætate, Ariſtarchorum feraciſſima, qui partus non niſi ſuos, vel ſuorum dilaudare, alienos fœtus, ceu abortivos aſpernari conſueverunt.

De Paraquaria, quis nescit? scripsere multi multa: Pauci, quos æquus amavit Jupiter, ingenue: Nemo omnia. Eandem a me crambem recoqui, cave, existimes; Historiæ equidem meæ argumentum sunt Abipones Barbari, bellicosique equites, quorum ne nomen quidem, postquam libros Americanos ad unum omnes excusseris, vix aliquando, ac ne vix quidem uspiam deprehendas, Paraquariensibus etsi provinciis, si quod aliud, magnopere formidandum; Ea enim natio avitæ libertatis usque tenax, non bellatorum numero, sed nocendi artibus eximia præ cæteris Barbaris arma, terroremque late circumferebat. Hispanus miles, Americam ingressus, quantum magnitudine animi, armorumque felicitate ante alias Europæ gentes fuit, tantum per omnes antipodum fines victoris timendi nomine inclaruit passim. Vix jam, qui vim vi repellerent, Indi erant super, Hispanica virtute Americanam multitudinem opprimente. Si qui tamen imprudenteausi vomentibus ignem tubis clavas, hastas, sagittas, fundas, lignum scilicet, lapidem, arundinem ferro, ærique opponere, perspexerunt denique satis esse, ut se quis victum fateretur, si cum celtiberis advenis dimicasset. Hi parva sæpe manu ingentes Barbarorum exercitus deleverunt alias, alias ne tentato quidem certamine Hispanus triumphum, Indus receptui canebat. Peruviano, Mexicanoque imperio, Chili, Quito, Paraquaria, Tucumania, alias ut taceam vastissimas provincias, insulasque, sub jugum missis, nationes pleræque omnes etsi Hispano dudum parerent dominatui, Abipones tamen jam astu ad fugam, jam armis ad victoriam usi libertatem

tem ad nostra usque tempora sartam, tectamque servarunt suam; Quin per annos sat multos Hispanorum colonias perpetuis incursionibus, cladibusque cruentis toties eheu! funestarunt. Anno demum 1747 per nostros homines ad colonias sensim adducti sunt, ubi humanitatem juxta, ac Deum docerentur, inciperentque, quod dudum oportuit, Monarchæ Catholico, Paraquariæ universæ dominatori, obtemperare.

Septennium ipsum in quatuor Abiponum coloniis versatus illorum mores, ritus, superstitiones, militarem disciplinam, acceptas, illatasque clades, politicas, œconomicasque rationes, coloniarum recentium vicissitudines cominus inspexi, ac nunc fide, quam elegantia majori conscripsi, venia certe dignus; Ecquis enim Livii, Sallustii, Cæsaris, stradæ, vel Maffei amænitates a me expectet, cui tot annos nullum cnm Musis commercium, cum latio nullum intercessit. Quamvis, de Barbaris dum scribo, ne barbara quoque oratio prodiret, aut proletaria, religiose curavi. Omne tulisse punctum mihi videbor certe, ingenuitatem si perspexeris meam, Candor equidem historici luculentissimus semper fuit historiæ ornatus. Vera, & quoad eius fieri potuit, certissima scribere, id maxime mihi cordi erat. Non ut me legas, me admireris, me laudes, sed ut fidem mihi habeas, id jure abs te peto. Incredibilia videbuntur non pauca, vel exaggerata illis, qui, quantum America ab Europa abest, tantum Americanos Barbaros a cultioribus Europæis differre, ignorant.

Rerum Abiponensium narrationi antiquitatis jam exempla, jam sententias, ut sale cibos condire solemus, frequenter inspersi, non philologi famam, quod ridiculum, aucupaturus, sed ut Abiponum seu ritus, seu opiniones apud alios Europæ, Asiæque populos dudum viguisse, intento veluti digito commonstrarem. Multus, fateor, sed neutiquam nimius in Abiponum bellis describendis fui, in quibus plus clamoris fere, quam sanguinis profusum. Id enimvero Titi livii exemplo faciendum duxi, qui non solum cruenta ad cannas, ad Trasymenum lacum, ad Trebiam, ad Thermopylas prælia, sed & tumultuarias Romæ nascentis velitationes cum Albanis, sabinis, Fidenatibus, Vejentibus, aliisque vicinioribus populis susceptas prolixa narratione est prosecutus. Quamvis Abipones populabundi magis in Hispanorum fines excurrerent, quam justi belli more, repetitis tamen identidem assultibus per annos plurimos tantam hominum contrucidarunt multitudinem, ut fidem, ac prope dixerim, numerum excedat. Tempora, quibus res quæque gestæ sunt, rarius adnotavi, partim hallucinandi periculo absterritus, partim brevitatis studio compulsus; Malo equidem nonnulla, in quibus parum momenti, te ignorare, quam decipi. Præcipua hæc mihi scribenti cura, & legis instar semper fuit, ne quid dubium, neu minus mihi exploratum pro certo affirmarem. Si quæ mihi haud usquequaque comperta ex idoneis authoribus refero, ii tales erant, quibus perinde, ac oculis meis fidem a me deberi existimabam. De rebus a me seu gestis, seu toleratis frequens, ut res ferebat, mentio recurrit, ne

man-

manca esset historia. Ecquis id mihi vitio dederit, nisi & (si parva cum magnis conferre liceat) Julio Cæsari, & Paulo Apostolo succenseat; quod tum facinora sua, tum ærumnas ipsi literis consignarint. Hactenus scriptionis meæ argumentum, caussas, institutumque exposui. Jam, ne historiæ meæ lectio tibi offensiunculæ, mihi fraudi esset, monitis pauculis mihi videbaris præmuniendus.

Ab aliis Americæ historicis negari quædam, quæ affirmo, affirmari, quæ nego, si quando intellexeris, cave, quæso, præcipiti judició seu me, seu alios, qui repugnare videntur, erroris, falsitatisve insimules extemplo. Quid si utrique verissima referant? aliis scilicet de Mexico, de Peruvio, de California loquentibus, me Paraquariæ res duntaxat enarrante; Quod enim de Americæ regione altera certissimum, de altera haud item affirmari potest. Provinciæ illæ ut immensis a se terrarum spatiis sejunguntur, sic Cœlo, solo, rebus, rerumque proprietatibus differunt magnopere. Quot, quantaque, superi boni, discrimina regionum, gentium, linguarum, morum, fructuum, ipsus observavi! Non omnis fert omnia tellus. Peruvium, Mexicum, chili, Quito &c. auro, argento, gemmis, unionibus abundant; Paraquaria his omninó destituitur, sed omni pecorum genere ad invidiam opulentissima. Abipones, Mocobii, Tobæ, Quaykurus, Aucàs bellicosissimi non nisi ad pugnas aspirant; E contrario Vilelæ, lules, chunipies, Quayakies &c. otium, pacemque impense colunt. Quid quod

& varii eiusdem provinciæ tractus incredibiliter a se discrepent. Quam dissimilis sui ubique Paraquaria! Hinc in immensam camporum planitiem ad ducentas leucas quaquaversus excurrit, quin vel arborem usquam deprehendas, rarissime, nisi Cœlo pluvio, aquam. Illinc in arduos montes assurgit, sylvisque perpetuis cingitur, quin Campum detegas vel palmarem. Istinc Abiponum in territoriis per longissima terrarum spatia nec in superficie, neque in visceribus telluris lapillum unicum inveneris; Alibi longe, lateque vias saxis asperas, rupes altissimas quaquaversus suspicies. Sæpe diebus pluribus iter faciens stillam aquæ, quæ aviculæ sufficeret, nequidquam desideres; sæpe alias cum fluviis, amnibus, lacubus, paludibusque timendis quotidie luctandum tibi erit. Si igitur Paraquariam planam, Campestrem, palustrem, aquosam scripserit alter, alter aridam, montuosam, sylvestrem, saxosamque affirmarit, utrique tuto credes, cum hic de isto, ille de alio territorio egisse videatur. Hac usus circumspectione historicos multos mendacii suspicione absolves, vix tamen poteris omnes.

Enim vero risum mihi sæpe, sæpe bilem civere libelli, qui absurdissimas de America fabulas pro historiis, ficta pro factis, opiniones, conjecturas, imo & somnia pro veritate lectori venditant, multo tamen ære coemuntur, multorum manibus, nec sine assensu teruntur passim. operæ pretium facturus mihi videor, si errorum, qui in Americanas irrepsere historias, fontes detexero. Multis, dum vix a litore Ameri-

mericam salutarunt, jam ad scribendum pruriunt manus. Ad pascendam Europæorum aviditatem mira, ac inaudita potius, quam vera nunciare curant. Ex ore obvii Hispani, Indi, æthiopis pendent, & quidquid rumusculorum de Indiarum proprietatibus, de Indorum ritibus collegere, literis mandant. Decipiuntur ipsi, decipiunt alios; Nam linguæ seu Hispanicæ, seu Americanæ ignari, vel eius scientia leviter tincti nec interrogare indigenas rite norunt, neque perperam respondentes intelligere; quippe quibuscum nutibus, signisque potius, quam vocibus loquuntur. Nautarum rudium, Militum, mercatorum, aliorumque, qui litoralia Americæ loca turbinis instar pervolarunt potius quam perlustrarunt, narrationes profecto infausti illi canales sunt, per quos tot fabulæ, erroresque historicis, geographicisque lexicis affluxerunt. Vix ullum Americanæ provinciæ, urbis, nationis, fluvii nomen in illis videas, quod literarum jam adjectione, jam subtractione miserrime mutilatum, mancumque aliqua sui parte non esset. Ex tot imperitorum hominum, ut vulgo inscribuntur, itinerariis Europæi lexicorum, encyclopædiarumque textores rerum mirabilium promiscuam farraginem corradunt, miscent quadrata rotundis, falsa veris substituunt, verbo, centonem, ni chaos mavis dicere, conficiunt, omnium, qui Americam diutius, penitiusque inspexerant, risu decumano explodendum.

Næ illud scriptorum genus multo pestilentius, qui jam partium studio, jam invidia, odioque afflati putidissimis mendaciis, atrocibus

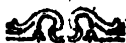
calumniis paginas omnes impudenter referciunt. Laudandos vituperant, vituperandos laudant. Quis demum enumeret istiusmodi de Paraquaria libellos, quos cordatior quisque non publica typi luce dignos, sed infami rogo mulctandos judicavit. Res christiana in nulla Americæ parte luculentiores fecit progressus, quam in Paraquaria apud Quaranios, duorum supra triginta oppidorum, quæ sibi condiderant, habitatores. Nusquam certe florentior pietas, magnificentior cultus divini, templorumque status, ordo, concinnitasque; Nusquam stabiliores rei domesticæ opportunitates, & artium utilissimarum exercitatio major. Nulla, nisi vehementissime fallor, Americæ natio Regiis in castris seu frequentiorem, seu utiliorem operam in alterum jam seculum navavit. Hæc omnibus, qui de Paraquaria norunt aliquid, prorsus indubitata. Sacerdotes tamen impigri, quorum sudore, ac sanguine a gente olim ferocissima id impetratum est, calumniatores, insectatoresque plures, quam Penelope procos, semper numerarunt. Ad conflandam illis invidiam nullum fecere finem alia, atque alia confingendi. At enim laudes amplissimæ, quibus strenuos Quaranicarum coloniarum cultores tot Hispani Monarchæ, tot Episcopi, tot gubernatores, Præfectique Regii liberaliter prosecuti sunt, apud prudentiores, sanæque mentis Europæos plus utique ponderis, quam malevolorum frivolæ criminationes, habuerunt.

Liber

Liber de Quaranicis oppidis lingua gallica ſcriptus dudum in manus forte incidit meas. Tribus paginis vix dum perlectis ſex, & viginti enormia, quæ excuſari neutiquam poſſint, mendacia detexi, calamoque annotavi; Verum numerando alia, atque alia demum feſſus librum tot calumniis fartum indignabundus abjeci denique. Paraquariam ſe vidiſſe (in mappa fors geographica) affirmat mendax blatero, ſed id ut crederem, induci haud poſſum; Nam hyemem iſtic inchoari menſe Auguſto ſcribit, qui tamen menſis hyemis exitus, veris principium eſt, quo & refloreſcunt arbores, & aves nidos architectantur ſuos. Id Paraquarienſium nemo ignorat. Hic tamen commentarius, etſi mendaciorum colluvies, ac calumniarum ſit, in vaſto, celebrique hiſtoriarum peregrinarum volumine nobilem obtinuit locum, & Sol Paraquariæ perperam creditur, quamvis ad cæcandas Europæorum mentes unice natus. Alium de Paraquaria, in quo pariter ſancta veritas crudeliſſime vapulat, libellum gallica quoque lingua vulgatum multis abhinc annis pervolvi. Mirabar hiſtorici mendacis, & acerrime dudum refutati, impudentiam ſimul, ſimul incredibilem multorum aſſenſum, eorum maxime, qui ſtyli amænitate capiuntur, corticemque pluris, quam nucleum faciunt. Anglus quidam, homo feſtivus, de hoc authore nuperrime ſcripſit: *Ampliſſima ſtolidæ audaciæ, & impudentiæ ſupellectili eſt dotatus. Multum peregrinatus fuit, ſed & multum mentitus* &c. Multis oſculis veneror Britannicum penicillum, quod vivis adeo, ſincerisque coloribus authoris iſtius, Europæ aliis nominibus notiſſimi, imaginem depinxit.

Plu-

Plures alii de Paraquaria libelli in Europæorum manibus versantur passim, in quibus quo minus veritatis, eo plus convitiorum deprehendi. Sed enim ut falsa interdum veris videntur probabiliora, Aristotele testante, sic scriptores mendaciores præ veracibus, sincerisque majori sæpe in pretio a rudibus habentur. Nil id miror; Nam & vespertiliones caliginem noctis præ luce meridiana amant.

Opportune mihi hoc loco in mentem venit illius, quod librorum censor Luxemburgensis in suo: *journal historique, & litteraire* anno 1782 die 15. Junii scripserat, dum literæ, ut vulgo inscribuntur, ædificantes (*lettres edifiantes, & curieuses escrites des missions etrangeres*) In Gallia rursus duobus, & viginti voluminibus typo edebantur, quæ literæ ut dilaudatæ fuerunt a viris clarissimis Fontenelle, Buffon, Mayran, Montesquieu, le Franc &c. Sic ab alio quodam hominum genere convitiis perditissime exagitantur. *Legitur*, ait dictus criticus, *quod Missionarii in exteris, transmarinisque provinciis de moribus, ritibus, institutis variarum gentium, De artibus item, & scientiis investigarunt. Magni fiunt sapientissimæ illorum industriæ, quibus usi sunt ad detegendam rerum veritatem, & ad seipsos ab erroris, opinionumque vulgarium periculo eximendos; Quidni igitur viris eiusmodi, qui, annos complures in remotis provinciis versati, sagaci oculo, animo sincero, & spiritu scientiis variis illustrato observarunt omnia, fides habenda erit tutius, quam peregrinis illis vagabundis, arrogantibusque, qui, quin ad interiora regionum illarum penetra-*

rint

rint unquam, quin linguas, quæ istic in usu, condidicerint, judicium tamen ferunt de universa aliqua natione ex illis duntaxat rebus, quas in litoribus, ubi e navi exscenderant, obiter spectarunt, Missionariosque illos ceu fanaticos, superstitiosos, ignorantesque per ora hominum traducunt, qui imaginariis, quas venditant, eorum observationibus videntur refragari. Hactenus ille. Verissima hæc viri in omni scientiarum genere versatissimi sententia quem non convincat? Præclare tamen mecum agi existimabo, si eruditorum, qui ne latum quidem unguem a patrio unquam recessere nido, vulgus Paraquariæ res penitius non perspexerit, quam ego, qui eas coram vidi tamdiu. Multi, quo rudiores sunt, eo magis præcipites ad carpendum quemvis esse solent, helleboro, quantum Anticyra habet, vix denique curandi.

Quæ longo viginti duorum annorum usu apud Paraquarios didici, quæ in Indorum, Hispanorumque coloniis, in crebris, diuturnisque per sylvas, montes, campos, fluviosque vastiores itineribus ipsus spectavi, si minus facunda, splendidaque, certe, quantum licuit, accurata, candidaque narratione exposui, ut adeo saltem fide dignus mihi videar. Haud tamen eum me puto, qui nec hallucinari possem, neque corrigi vellem. De errore si me conviceris, victas dabo manus, ut mollem intra digitos ceram me experieris. Lente equidem festinandum suadeo; Nam & ego scribendo peccare potui, & tu perperam judicando. Tantum abest, ut opusculum meum numeris omnibus absolutum unquam crederem, ut etiam,

ante-

antequam typo, ac luci publicæ daretur, de eo elimando dein', poliendoque cogitarem. Verum ætate mea in sextum, & sexagesimum annum declinante parturire diutius mihi haud licuit, ne partus posthumus evaderet, jure metuenti. Hæc habui, quæ præloquerer. Vale, quisquis es, lector charissime, erroribusque typi da veniam, quin & meis. Nihil enim humanum a me alienum puto.

IN-

LIBER PRODROMUS
DE
PARAQUARIÆ HABITU.

De Abiponibus, equestri Paraquariæ populo, scripturus, ipso in limine rudem provinciæ totius imaginem propono. Hæc lucis plurimum adferet historiæ; Equidem regionis cognitio ad perspiciendam incolarum habitudinem magnopere valet, & quæ aut vero minus similia, aut obscuriora, facis instar illustrabit. Ingens illa Americæ, qua Austrum spectat, portio Paraquaria immensis terrarum spatiis quaquaversum protenditur. A Brasilia ad Peruviam, Chilenseque regnum septingentas leucas Hispanicas illi vulgo tribuunt. Ab ostio fluminis argentei, quod

Auſtrum reſpicit, ad Amazonum regionem Borealem centum ſupra mille. Anglus anonymus in libello de Paraquariæ rebus (Hamburgi a typographica ſocietate 1768 vulgato) ab ortu in occaſum leucas Anglicanas ultra mille: ab Auſtro in Boream mille quingentis plures Paraquariæ aſſerit. Plures alii, alii pauciores numerant leucas, dum hi Germanica, illi Gallica, vel Hiſpanica milliaria computarunt. Certam hac de re ſententiam ne expectaveris, neque judicem. Ampliſſimi terrarum tractus, qui a Coloniis longiſſime recedunt, necdum rite explorati; quid ſi nunquam porro explorandi?

Rara avis iſthic Geometra. Et ſi cui ea ſcientia tincto metiendi terras animus fuit, animi defuere illas adeundi, vel barbarorum metu, vel viarum difficultate iter retardantibus. Tabulas chorographicas Paraquariæ ex noſtrorum hominum obſervationibus potiſſimum deſcriptas, nemo ignorat; Qui, ut barbaros Deo, Regique catholico conquirerent, ſylvarum receſſus, alpium culmina, fluminumque remotiſſimorum ripas ſcrutati omnem late provinciam, quantum licuit, ſuis obiere pedibus, nunquam ſine capitis periculo, ſæpe cum ejus jactura. Quatuor ſupra viginti equidem Jeſuitas, Apoſtolicis per Paraquariam expeditionibus immortuos, barbarorum telis occubuiſſe, conſtat. Illorum nomina, mortis genus, tempusque alio loco adnotabo. Nulla in opulento Peruvio, Mexicoque latebra, quam auri odore tracti Europæi non excuſſiſſent; Quo illicio cum careret metalli omnis expers Paraquaria, magnam partem ignoratur etiamnum. Quidquid compertum eſt, id Miſſionariorum pedibus fere, oculisque deberi quis neget? Quos pedibus emenſi ſunt campos, flumina quæ tranſmiſere, locorum intervalla fide quidem maxima,

arte,

ante, accurationeque non semper pari adnotarunt. Illorum ex documentis aliæ, atque aliæ Paraquariensis soli icones jam Romæ, jam Matriti æri incisæ sunt, sed mendis scatent ad unam omnes. Numeris omnibus absolutam nusquam sane deprehendi. Quæ nostro P. Iosepho Quiroga authore ante annos non multos Matriti in lucem prodiit, præ reliquis fidelior est secundum illa loca, quæ ipse, mathematices gnarus, observavit. Ibat, qua poterat. Mappa Geographi regii Domini d'Anville magnopere mihi probatur vel eo etiam nomine, quod Colonias seu Hispanorum, seu Indorum jam eversas diligenter, ut pleraque alia, expresserit. Neque omni tamen caret nævo. Mihi ad Abipones festinanti haud vacat mapparum errores indicare. Operæ pretium facturus mihi videor, si, quæ ad Paraquariæ cognitionem faciunt, perstrinxero.

Paraquaria omnis uni paret Hispaniarum Regi, ejusque nomine a tribus Gubernatoribus, Episcopis totidem procuratur. Singulis singulæ subsunt provinciæ. Prima est fluminis argentei, ad cujus ripam Boni aeris urbs, reliquarum facile princeps, Gubernatoris regii, & Episcopi sedes. Academia, monasteriis utriusque sexus, portu, castroque ad architectonices recentioris leges mediocriter munito gaudet, quod adversus barbarorum, civiumque assultus valet equidem, adversus machinas bellicas Europæorum minime, a legionario etsi milite defendatur. Flumen, cujus litori incumbit, murorum supplet infirmitatem. Naves enim bellicæ per syrtes ab accessu arcentur, ut adeo tormentorum ictibus non pateant. Muro cæterum, fossa, portis, atque adeo sepibus quibuscunque hæc caret civitas, ut reliquæ per provinciam universam urbes, quas, quemadmodum

 sci

ſol aſtra minora, ædium numero, ſplendore, commercio, opibus, incolarum frequentia antecellit; Horum ad quadraginta millia cenſentur. Domus circiter ter mille, cocto plerumque ex latere, ac imbricibus tectæ, ſed, ſi complures duarum contignationum excipias, humiles. Templa vel Europæorum judicio venuſta. Bina, quorum Primoli, Romanus, laicus noſter, architectus jam Romæ clarus, citra controverſiam emineut. Fontes publicos, coloſſos, Divorum ſimulacra nusquam in foro videas. Carpenta Viennæ Auſtriæ plura una in calle unam per horam numerabis, quam hic tota in urbe per annum. Equites per momenta ſingula ſpectabis plurimos; Neque mirum, omnes vel mediocris fortunæ homines Cavalleros lingua Hiſpanica compellari. Marchiones, Comites, Barones hic loci ne quæſieris. Militari præfectura, urbis magiſtratu, dignitate quacunque, vel opibus conſpicui pro nobiliſſimis habentur. Civium divitiæ pecoribus potius, quam pecuniis definiuntur. Circumfuſa urbi tellus, qua ſeu Magallanicum ſolum, ſeu Tucumaniam reſpicit, ad ducentas prope leucas in planitiem excurrit arboribus paſſim, & ni pluat liberaliter, ſæpe aquis deſtitutam; Tritici tamen feraciſſimam, & lætam paſcuis, ubi armentorum, equorum, mulorumque infinitas oberrat. Quoquo te vertas, equorum ſylveſtrium occurrent agmina, qui primi, ut ajunt, capientis. Præter ſalices, queis fluminis abundant inſulæ, ad alendum focum pomi perſicæ quotidiano ſunt uſui; Hæ manu conſitæ celerrime adoleſcunt.

Hanc Boni aeris civitatem clariora inter Americæ emporia connumerandam utique, exiſtimo, mercibus vel ex Hiſpania advectis, vel Luſitanorum ex vicinitate clanculum illatis. Opulentiores ex mulorum,

her-

herbæque Paraquaricæ, quam ad Peruvjum, Chilensemque devehunt provinciam, mercatu luculentiores proventus habere consueverunt. Cœli temperies humida, procellis, turbinibus, fulminibusque formidabilis; Tempestates equidem nullo mensium discrimine quavis anni parte atrociter sæviunt, continuato sæpius diebus, ac noctibus tonitru; quod toti, qua patet, Paraquariæ commune. Nubes jam ignibus, jam aquis foetæ non solum terrent, sed necant crebro hominesque, pecudesque vel fulmine, vel grandine incredibilis magnitudinis, cui parem vix viderit unquam Europa. Boni aeris nomen urbs casu sortita est. Dum classis, Petro Mendoza archithalasso, flumen argenteum subierat, ejus affinis Sancius del Campo inter primos ad novum litus scapha eluctatus est. Qui cum, nescio, quibus favoniis afflaretur: *Que buenos ayres son estos!* quam bona est hæc aura? exclamasse, scribitur. Dictum subitum experientia posteritatis confirmavit. Urbs sita est in gradu 34. 36 m. latitudinis australis, & 321. 3. m. longitudinis.

In adverso fluminis argentei litore, quod orientem solem spectat, Boni aeris urbi opponitur Colonia SS. Sacramenti, quam Hispani, suo scilicet in solo a Lusitanis conditam olim, munitamque, expugnarunt toties, totiesque, dum pax in Europa coalesceret, pactorum vi reddidere, palam plaudentibus Boni aeris inquilinis, in quos ex clandestino cum Lusitanis commercio plurimæ redundabant utilitates. Ast privatorum hominum lucra catholici Regis ærario fraudi erant maximopere ob debitorum vectigalium imminutiones. Urbecula hæc, tot discordiarum pomum, editiori fluminis ripæ incubat. E domibus & paucis, & humilibus componitur, pago, quam urbi

 simi-

ſimilior. Neque ſpernenda tamen; Miſeris enim ſub tectis opulenti mercatores, omne mercium genus, aurum, argentum, adamantes deliteſcunt. Muro ſimplici ac pertenui clauditur, militari præſidio, machinis bellicis, armorum ſupellectili, annona ad ſubitos belli caſus affatim inſtructa. Nihil cæterum aut elegantiæ, aut roboris oſtentat. Oculos teſtor meos. Nam anno 1749 navi luſitanica ex Europa hic appulſi per tranſennam circumſpectavimus omnia. Territorium, quod luſitanici erat juris, tam exigui eſt ambitus, intra ſemi horam a pedite vel languidiſſimo perambulari ut poſſit. Naves luſitanicæ Anglorum, Batavorumque mercibus, &, quæ ingenti cum fœnore in America veneunt, mancipiis Africanis onuſtæ certatim ad hunc confluxere portum, e quo deluſis, vel ære corruptis Hiſpanis excubitoribus in Paraquariam, Peruvium, Chilenſeque regnum res venales clanculum deportabantur. Fidem ſuperat, quot milliones ex vetito hoc mercatu Luſitanis accreverint, quot periverint Hiſpanis. Prona hinc eſt conjectura, cur hanc coloniam quantovis demum ſumptu conſervandam Luſitani, quam primum evertendam Hiſpani ſibi ſemper putaverint.

Me iſthic per biduum commorante, ea erat loci facies, ut a centuria legionariorum uno impetu illum capi poſſe, exiſtimarem. Verum ingruente dein belli metu veteri muro novas munitiones tumultuarie labore fuiſſe adjectas, nil dubito, cum illius obſidio labore, temporeque tanto conſtiterit Petro Zevallos Hiſpanorum Duci bellica arte, victoriisque clariſſimo, qui, dum aperto muri hiatu aſſultum parabat, urbem numeroſo præſidio, bellicisque machinis ſecuram oblatis demum conditionibus cepit 31. Octobris anni 1762. Murorum ruinis nondum re-

fectis

fectis aderat classis e duodecim, si rite memini, Anglorum, Lusitanorumque navibus bellicis conflata, Hispanos urbis jam Dominos exturbatura. Strepitu maximo, pessimo successu rem egere suam hostes. Tria admodum globorum millia navalibus e tormentis urbem versus ictu rarius prospero vibrata sunt. Hispani par pari reddiderunt. Dimicationem, quæ horas aliquot tenuit, casus fortuitus diremit. Prætoria Anglorum navi flammis consumpta, cæteræ fugam in Brasiliæ portus accelerarunt, Anglis Lusitanorum ignaviam, Lusitanis projectam Anglorum audaciam accusantibus: Hi enim, ut destinato ictu hostem læderent, cominus: Illi, ne quovis ictu ab hoste læderentur, eminus pugnavere. Hoc alter alteri exprobabat. Petrus Zevallos expugnatæ, propugnatæque Coloniæ gloriam propitiis Superis tribuit; victoriæ tamen fructus minime diuturnus pro Paraquaria fuit. Nam pace Europæos inter Principes composita Hispani, ut Havanam in Cuba insula, Manilamque in Asia Philippinarum metropolim ab Anglis ereptas recuperarent, Coloniam Lusitanis ultro reddidere. Eandem recrudescente aliquot post annis bello idem Petrus Zevallos, subacta S. Catharinæ insula, denuo expugnavit. Ultima demum pace, quæ Matritensem, Ulyssiponensemque inter aulam sancita est, Colonia penes Hispanos permansit. Acerba hæc quidem, tolerabilis tamen Lusitanis jactura, quibus canalis, per quem immensæ illis opes affluxerant, unus obstructus, plures alii aperti sunt, nova limitum, fluminumque cessione; Cuyaba auriferace, Matogrosso, Rosæ municiuncula (la Estacada dicitur) aliisque Coloniis, quas condidere, illorum ditioni adjudicatis. Sunt, quibus tanta propinquitas Peruvio periculosa, Hispanis noxia, opportuna Lusitanis videatur; Hi equidem, in finibus regni proferendis nunquam somniculosi, armis perin-

 de

de, ac viarum asperitatibus a puero assveti bello gliscente quidni pedes, manusque extendent Potosium in montem, qui quidem argento, haud item ferro, ferreisque ad vim propulsandam viris abundat? Præteritorum memoria metum futurorum injecit. Annis superioribus, me in Paraquaria agente, manipulus Lusitanorum S. Rosæ munitiunculam (la Estacada) adversus numerosum Hispanorum, Indorumque assilientium agmen, Potosii conscriptum, strenue defendit, aggressoribus turpissime repulsis. Sub idem prope tempus Lusitani perpauci eadem ex munitiuncula profecti Peruviano in solo S. Michaelis oppidum ab Indis christianis, quos Moxos vocant, habitatum per insidias noctu oppressere, binis sacerdotibus nostris, oppidi curatoribus e lecto in captivitatem abductis, quorum alter ætate provectior viæ immortuus, publicum in carcerem dein conjecto altero. Indi, qui fuga non evaserant, abacti, dissipative. Direpta omnia. Sed apage tragicas relationes! Haud enim juvat recentium vulnerum, quorum vix dum obducta cicatrix, refricare memoriam, tristiaque præsagire in posterum. Quin utriusque florentissimæ nationis felicitati, securitatique postremo pacis fœdere ut optime consulatur, id boni omnes optamus, ominamurque. Cum in publicis belli, pacisque historiis Coloniæ Lusitanicæ mentio identidem recurrat, ut amplitudine Luteciæ Parisiorum, munitionum firmitate Luxenburgo par videri posset rudibus, ad errorem eliminandum mea longius narratio excurrit.

Eodem in litore quinquaginta admodum a Colonia leucas Austrum versus recedit Montevidéo, exilis civitas, anno 1726 a D. Brunone Mauritio Zavala Boni aeris Gubernatore condita; subinde ad coercendos Lusitanos, Quaraniorum opera, muris, castro, varijs

variis hinc atque hinc tormentorum suggestibus probe munita. Præter legionarios milites, Hispanosque incolas habet, Canariis ex insulis huc translatos. Quaquaversum ager tritici feracissimus, ampla prædia, armentorum, equorumque incredibilis multitudo urbem circumsistunt In promptu est Colonis prædiorum fructus, quotidiana prope rem frumentariam, pecora, boum pelles vendendi opportunitas; Naves enim, quæ hoc ex portu solvunt frequenter, commeatu indigent, multis qui mensibus sufficiat. Vix una abit navis, quæ vicena, tricenave bubularum pellium millia non devehat in Europam. Dolendum sæpe, tantas opimi campi amœnitates barbarorum equitum insidiis labefactari; Hi suis e latebris turmatim prosilientes cædibus, latrociniisque, ut occasio tulerit, stragem inferunt sæpe, sæpius terrorem. Nullis in hanc diem artibus domari poterant, nullis officiis ad religionem, Hispanorumque amicitiam traduci. In alterum jam seculum & militum, & sacerdotum operam lusere, belluis ferociores. Sita est urbs in gradu 34. 48. m. latitudinis. 322 grad. 20 m. longitudinis. De illius portu inferius plura.

Ab hoc 30 circiter leucas abest sinus Maldonati, qui stationem offert navibus etiam grandioribus opportunam. Præter aliquot excubitores nil, nisi tuguria paucula, in quibus miseria habitat, hic deprehendas. Quamvis sæpe, diuque optatum, hunc ut portum, natura egregium, ars quibuscunque impensis communiret. Vicina est insula a lupis marinis duntaxat habitata. Hæc vivæ cum rupi insistat, mediumque fere fluminis argentei occupet, si duplici tormentorum suggestu instrueretur, næ! ad arcendos a Paraquaria hostes plurimum conferret. Neque enim ad eludendos machinarum bellicarum ictus occiden-

tem versus recedere licebit navibus, ni Anglicanas inter syrtes (Banco yngiés) fluctibus sepeliri, arenisque malint.

Ad Boni aeris præfecturam pertinent urbes sanctæ fidei, & Corrientes: Hæc orientali, illa occidentali Paranæ litori imminet. Prima elegantior, locupletiorque. Ex commercio vario, pecorumque omnis generis, quæ dinumerare vix queas, cultura opes non mediocres colligit. Per barbaros Abipones, Mocobies, Tobas, & Charruas prope ad incitas, atque adeo in solitudinem redacta fuit annis superioribus. Meliora, remotioraque prædia eversa. Medio in foro vel sub ipsum meridiem patratæ cædes. Ne quis civium, nisi catapulta armatus templum adeat, lege publica cavebatur. Coloniis S. Xaverii, S Hieronymi, Conceptionis, sanctorum Petri & Pauli, ubi barbari ad humanitatem, religionisque disciplinam erudiebantur, per nos conditis respirare demum cepit urbs diu calamitosissima, ac reflorescens securitatem nobis in acceptis retulit suam. A fronte, a tergo, a lateribus fluviis stipatur, qui, quoties redundant, exitium minantur incolis, quamvis extra alluvionum tempora utilissimi. Sita est in 31 gr. 46 m. latitudinis. Ab urbe Boni aeris centum distare leucas, dicitur, a me visa, habitataque sæpius.

Civitas altera, quam de las Siete Corrientes dicunt Hispani, nomen accepit a septem ripæ angulis in Paranam flumen prominentibus, quibus cum impetu impacta aqua refringitur cursuque rapido naves adverso flumini obluctantes repellit, ni velis vento turgidis promoveantur. Scapha, quæ remis impellitur, in fluminis trajectu multas per ambages circumducenda diu ad declinandam aquarum rapiditatem,

tem, ut ipse toties sum expertus, dum in S. Ferdinandi oppido Abipones yaucanigas inter versabar. Neque id mirandum; nam eodem, quo civitas consistit, loco magnus fluvius Paraquay in majorem Paranam irruit ea tamen ratione, ut hic cursum, ille nomen mutet suum. Siquidem Parana ab oriente semper ad occidentem properans Paraquayo conjunctus cum illo Austrum versus devolvitur. Paraquayus Paranæ associatus jam Parana apud omnes audit. Incredibile, quam vasto aquarum gurgite hi fluviorum principes unum in alveum coeuntes superbiant. Pelagus diceres, illorum ni margines videres. Hic locus, si ædes e limo potissimum compactas, palmisque tectas consideres, solo nomine urbs, urbis nomine vix dignus. Incolæ oris venustate, ut plurimum, excellunt, qua fascinati Europæorum plurimi nuptiis irretiuntur, per omnem vitam pœnitendis. Fœminæ improbo labore se pene conficiunt, texendis, acuque scitissime pingendis vestibus, quas Ponchos vocant, occupatæ. Viri natura agiles, festivæ indolis, equites dexterrimi; sed quia inertes sæpe, otiique amantiores, egestate premuntur, omnibus abundaturi, si modo glebæ fertilis, fluminisque, quas situs offert loci, opportunitatibus uti possent. Pacatis tandem Abiponibus, qui annos plurimos omnem late viciniam cædibus, rapinisque exhauserant, ut de urbe deserenda jamjam ageretur, collocatisque in S. Ferdinandi nova colonia, revixere cives; Redditus camporum, sylvarumque trans flumen usus. Hæ eximiis arboribus præditæ plaustris, navibusque fabricandis nobilem suppeditant materiam. Illi pecoribus omnis generis educandis insigniter conducunt. Ex utroque quæstus non mediocris in Colonos derivatur, cujus occasionem barbarorum quotidie insidiantium metus, S. Ferdinandi oppido

non-

nondum condito, illis diutissime interclusit. Urbis situs est 27 gr. 43 m. latit. 318 gr. 57 m. longit.

Gubernatoris Boni aeris juribus obnoxia item sunt triginta Quaraniorum oppida, quæ Paranæ, Uruquayi, Paraquayi fluviorum ripis propinquiora. Hæc uno nomine Doctrinas, vel terram Missionum Geographi: Regnum Jesuitarum: Rebellem Catholico Regi Rempublicam vel rudes, vel malevoli impudentissime suis in libris appellant, coloribusque, quos seu invidia, seu calumniandi libertas porrexerat, nigerrimis expingunt. Quam expeditus mihi foret calamus ad refellendas istorum criminationes, si apologias, si satyras historiæ inspergere in animum induxissem meum. Paucula tamen, ut calumniatorum mendacia eluceant, hoc de argumento obiter perstringenda, duxi. Jesuitas missionarios ad has colonias seu condendas, seu conservandas Regis Hispani sumptibus ex Europa venisse: Annuo Ejusdem stipendio ali solitos, quis ignorat? Quaranios Regi annuum tributum pendere: sine stipendio ullo, quoties, & quotquot demum illorum millia a regio Gubernatore ad castra regia evocabantur, in alterum jam seculum militasse: Magistratus oppidorum ab eodem Gubernatore quot annis confirmari, Jesuitasque regia authoritate parochos constitui: Illorum parochias, quoties collibitum, ab Episcopis visitari: Eos honorificentissime accipi, lautissimeque haberi multis sæpe hebdomadibus: Castrum utrumque, quo Boni aeris, & Montevideo urbes gloriantur, Hispanorum ductu quidem, sed Quaraniorum manibus exædificatum: Exercitum regium ex Quaraniis nostris potissimum fuisse conflatum, qui, ut corpus ab anima, a paucis Hispanis regebantur, quotiescunque seu contra bellicosos barbaros, seu contra

tra Lusitanos, eorumque coloniam toties oppugnatam, expugnatamque, seu contra seditiosos urbis Assumptionis res erat: Perspecta hæc omnia, explorata, ac sole meridiano clariora. Quod si ita, sententiam ferat sanior Europa, num assensum mereantur illi, qui has Quaraniorum colonias rebellem Regi provinciam, Jesuitarum regnum appellare audent. Si mentiendi tanta est cupido, vero saltem similia confingerent! Regebantur a Jesuitis Quaranii, non ut servi a dominis, sed ut filii a patribus, quibus catholicis a Regibus datum negotium, illorum curam ut gererent. Et vero ad legum Regiarum amussim gubernata hæc oppida, utilitate Hispanicam in monarchiam redundante.

Duorum prope seculorum laboribus Quaranii olim vagi, & anthropophagi, Hispanorum pertinacissimi hostes ad humanitatem, ad religionem, Regisque catholici obsequium sunt traducti. Quanto sudore, quot Jesuitarum sanguine hoc negotium constiterit, quantum tricena hæc oppida incolarum numero, christiana morum disciplina, templorum splendore, officiosa in Hispanos Monarchas voluntate, artium, mechanicæque peritia, militari promptitudine præ reliquis Americæ populis eminuerint, disces, si lubet, ex Regum, regiorum Gubernatorum, Episcoporum Hispanorum, quæ typis excusæ passim prostant, literis; Ex libris item Doctoris D Francisci Xarque Decani de Albarrazin testis oculati; Doctissimi Abbatis Antonii Muratori, & Angli anonymi ex Anglico in Germanicum traducti Hamburgi 1768. Hic, licet hallucinetur in quibusdam, a me cum voluptate, & sæpius non sine risu perlectus est, præsertim, dum ait: Desipimus nos Europæi, dum Jesuitas Paraquarios vituperamus. Cogitandum nobis

potius

potius esset, qua demum ratione id in Europa consequamur, quod illi sine vi, sine pecuniis apud Indos Quaranios præstitere. Illorum in oppidis singuli laborant pro omnibus, omnes pro singulis. Quin aut emere, aut vendere cogantur quidpiam, unicuique in promptu sunt omnia ad vitam commode tolerandam necessaria: Victus, vestitus, habitatio, medicina, institutio. Pecunia deficiente deficere sibi omnia ajunt Europæi, Quaranii contra auri licet, argentique omnino expertes, omnis monetæ inscii quotidie experiuntur verissimum illud Veterum: *Dii laboribus omnia vendunt.* Pro ætatis, sexus, ac virium ratione occupantur semper, nunquam labore opprimuntur. Nesciunt lautitias. Superfluis non abundant, opulentissimis tamen quibusque beatiores, quia paucis contenti. Felix equidem ille, non cui multum est, sed cui parum sufficit. Jesuitæ sacerdotes, qui Quaraniorum animos procurabant, illorum quoque corporibus consuluere. Cum solius Catholici Regis, regiorumque Gubernatorum imperiis obnoxii, non privatorum Hispanorum timendæ servituti, Indorum aliorum more, mancipati essent, nobis curantibus nova identidem oppidorum accessione, oppida incolarum numero quotannis, mirum quantum, augebantur. Anno seculi labentis secundo supra tricesimum in triginta Quaraniorum coloniis centum quadraginta unum millia ducenti quinquaginta duo incolæ censebantur. Verum lethifera variolarum contagio, quæ paulo post irrepserat, ad triginta capitum millia absumpsit. Annorum aliquot intervallo rediens mitior fuit, nam undecim duntaxat millibus lethalis. Morbilli, perinde ut Variolæ, Americanis pestilentes iterum iterumque incredibilem edidere stragem. Utrumque expertus id scribo; Nam & Variolas, & Morbillos patientibus diu, noctuque

ope-

operam navavi ſacerdos, menſium plurimorum ſpatio. Fames præterea ex diuturna cœli ſiccitate, &, quæ inde conſequebatur, agri ſterilitate orta tumulos Quaraniis opplevit. His adde bello conſumptos regiis in caſtris, inquibus quina, ſena interdum millia Quaraniorum annis pluribus detinebantur. Matres Quaranicæ iterando in partu licet neutiquam aut ſegnes, aut parcæ ſupplere numerum eorum haud valebant, quos aliæ, atque aliæ, quæ ſibi ſucceſſerant, calamitates extinxerunt. Anno 1767, quo Americæ valediximus, centum circiter Quaraniorum millia his in oppidis numerata. Novi Hiſpanos complures honeſto loco natos, qui, Quaraniorum ut contubernio per omnem vitam ſibi frui liceret, efflictim optavere. Nec abs re Muratorius Quaranicis de oppidis rite inſtructus ſuo in libro illorum incolas chriſtianos felices vocat, probatque.

Hunc clariſſimi authoris commentarium: *Il Chriſtianismo felice*, aliaque, quorum ſupra memini, literarum monumenta qui inſpexerit, ambabus profecto manibus tanget mendacia, quæ ab aliis vel opinatoribus, vel obtrectatoribus de Paraquaria impudenter effutiuntur. Riſi toties, & cachinno quidem decumano, dum variorum lexica, geographicos, hiſtoricosque codices forte percurri. Videbantur mihi hæc, quoties de Quaraniorum oppidis mentio incidit, vel a ſomniantibus, vel a ſponte delirantibus conſcripta. Adeo toto cœlo a veritate aberrant. Alio, atque alio modo me afficit ejusmodi librorum lectio. Jam me miſeret ſcriptorum ignorantiæ. Interdum bilem mihi ciet illorum impudentia, quod partium ſtudio, odio, invidia cæcati commentitias, rancidasque fabellas pro hiſtoria Europæ obtrudunt. Sæpe alias tantam quorundam admiror credulitatem, qui, quam

in-

ingenue scribentibus negant, calumniantibus, fabulantibusve adhibent fidem. Omnium manibus teruntur Hybneri lexica, in quibus tamen, dum de Quaranicis Paraquariæ oppidis agunt, præter errores, calumniasque nobis intolerabiles invenio nihil. Ut illi artifici nulla dies sine linea; sic hoc in opere nulla linea sine mendacio. De Paraquariæ rebus id dictum velim; De cæterarum veritate conjecturam peritioribus relinquo. Idem lexicon secundis filii authoris curis in lucem editum legeram non sine stomacho Ulyssipone anno 1748. Nam quascunque de Paraquaria fabulas credulus congesserat olim genitor, ejusdem filius typis vulgaverat denuo, sub finem tamen hæc adjecit verba: *Verum hodie alias de his Missionibus notitias habemus.* Eccur, amabo, quæ falsa id temporis agnoscebantur, non expuncta, correctaque sunt illico? Num posteriores editiones absurdis erroribus expurgatæ prodierint, nescio.

Domini Ludovici Antonii de Bougainville liber: *Voyage autour du monde*, typis datus in Neuchatel 1772 caute legendus, quia callidissime scriptus. Eximiis equidem laudibus ornat, oneratque Jesuitas, sed mox trecenta commemorat, quæ, ut veritati planissime contraria, sic nobis, Quaranicisque coloniis minime honorifica. Tacitus in vita Agricolæ *pessimum inimicorum genus, laudantes vocat.* Hi laudes illius præmittunt, quem depressum cupiunt, ut assensum extorqueant denique, dum eundem criminantur, quem laudaverant. Vix tamen inducor, ut credam ad hanc versipellium classem referri unquam posse authorem multis nominibus celebrem, de Marte, de Neptuno, de Musis omnibus, ni fallor, optime meritum. Scripsit perperam de nobis, de nostris Quaraniis, non iniquo alienis laudibus animo, sed alienis narrationibus

nibus infeliciter deceptus. Quaranica oppida ne eminus quidem vidit, ſed, utinam vidiſſet! Melioribus, nil dubito, coloribus ad exprimendam Indorum, Miſſionariorumque imaginem fuerat uſurus. In urbe Boni aeris, Paraquariæ portu, ac limine, tantum hæſit tantiſper. Iſtic ex peſſimis fontibus peſſimas hauſit notitias, quas Europæ pro veritatibus ſubinde vendidit. Ea eheu! erant tunc tempora, ut qui optime de nobis ſenſerant, optime de nobis loqui ſine periculo non poſſent. Sol oriens, non occidens a plerisque laudatur. Idem nobis tunc fatum. Nec plura de hoc. Hiſpanus non ſpernendæ authoritatis mentem ſuam his aperuit verbis: ſi cætera omnia, quae de aliis ſcripſit provinciis Dominus de Bougainville perinde falſa ſunt, ut illa, quae de Paraquaria adnotavit, illius hiſtoria ad aromatopolium pro involvendo pipere, quin ad viliorem officinam erit releganda. Excandui, profecto, dum hunc libellum, tot, tantisque erroribus refertiſſimum apud viros illuſtres & aſſenſum. & plauſum tuliſſe, intellexi. Amicorum rogatu ante annos complures compluribus foliis errores abſurdiores refutavi. Refutationem huic loco insererem, ni brevitati conſultum vellem.

Regnum Jeſuiticum Paraquariæ abortus, & ſomnium eſt Bernardi Ybañez Hiſpani, bis ex noſtra tunc ſocietate ejecti. Ab homine huius furfuris, vindictæ avido, quis veritatem petat, vel Ieſuitarum laudes expectet? Miſſionarii munere nunquam functus eſt apud Quaranios, de quibus ſcribit. Quantum riſi, dum iſtum a ſcriptore, cætera probo, ut authorem veracem, ſapientemque in Hiſpania celebrari, legeram. Hiſpani ſanæ mentis omnes illius & nomen & delirium execrantur. Librum: *Il paſſaggero Americano*, obiter inſpexi aliquando, & mox abjeci.

jeci. Tantum mihi, quod in descriptione coloniarum Quaranicarum futilis, & ridiculus sit, primo aspectu displicuit. Authoris nomen ignoro etiamnum. Infinitus sim, si memorem cæteros, qui oppida, Missionariosque Quaraniorum libellis mordacibus criminantur. His refellendis ego opponerem historias P. Nicolai del Techo. P. Antonii Ruiz de Montoya *la conquista espiritual.* P. Petri de Lozano. P. Antonii Sepp familiares ad fratrem suum epistolas. P. Francisci Xaverii Charlevoix lingua gallica; Nam in Germanicum traductus miserrime mutilatus est, variisque in locis corruptus. Annuas provinciæ Paraquariæ typis datas Romæ. Verum istos authores, Cicerones pro domo sua loquentes, atque adeo de veritate suspectos dices, amice lector? Quasivero Julio Cæsari de bellis, victoriisque suis scribenti nulla fides deberetur? fallere potuit, non inficior; sed nemo melius, pleniusque illo, quid actum sit, nosse potuit. Si tamen nostris difiidere relationibus pergas, age, attentis oculis inspice regias literas Philippi quinti; binas ejusdem epistolas ad Paraquariæ missionarios nostros anno 1743 die 28 Decembris ex arce Buen retiro datas. His insertam epistolam perlege illustrissimi Boni aeris Episcopi Josephi de Peralta ex clarissimo divi Dominici cœtu, qua eundem Regem Philippum de florentissimo coloniarum Quaranicarum statu testis oculatus edocet. Hæc maximi momenti documenta in latinum traducta typisque data 1745 passim prostant. Quaranios Regi catholico non morigeros duntaxat, verum & ad propulsandos hostes perquam promptos; utilesque semper præ aliis Indis Americæ exstitisse, ex hac lectione disces.

Verum objiciet aliquis seditionem, quæ anno 1753 apud Quaranios Uruquayi fluminis accolas exarsit,

ursit, exasperatos scilicet Regio decreto, quo septem oppida sua omnium, quotquot Paraquaria habet, præstantissima Lusitanis tradere, triginta incolarum millia emigrare in solitudinem, vel in aliis Paranæ coloniis precario habitare jubebantur. Huic decreto pedibus, manibusque diu repugnarunt Indi, non Regis, qui exilium imperabat, odio, sed patriæ, qua exulare jubebantur, amore. Quidni idem facturos Hispanos, Germanos, Gallos existimabimus, si ad patriam suam hostibus relinquendam Regum suorum adigerentur imperio? Dulce enim solum patriæ quibuscunque; Americanis dulcissimum. Hinc Indorum Uruquayensium repugnantiam esi probet nemo, excusandam tamen aliqua ex parte, condonandamque quis non putet? Intellectu magis, quam voluntate ab illis peccatum est. Animo in Regem catholicum semper erant propensissimo, integerrimoque. Nulla missionariorum eloquentia induci poterant, ut crederent eam esse optimi Regis voluntatem, patrio solo extorres hostium Lusitanorum in gratiam æternum ut exularent, miserrimeque. Nihil sane (suis in literis ad Gubernatorem regium Iosephum Andonaegui datis, ajebant) adversus Regem a nobis, Majoribusque nostris peccatum est unquam. Nil injuriæ illatum Hispanorum coloniis. Eccur innocuos nos Regis optimi sententia exilio multandos, credamus? Avi, atavi, atque adeo fratres nostri omnes Regiis sub signis adversus Lusitanos militarunt sæpe, sæpe contra barbarorum phalanges. Nostrorum, qui hostium manibus cæsi vel in acie, vel in toties repetita coloniæ Lusitanicæ expugnatione occubuerant, quis numerum ineat? Superstites etiamnum nostræ in Regem fidelitatis, strenuitatisque monumenta cicatrices circumferimus. Hispanici imperii fines proferre, tuerique contra quoscunque nobis usque cor-

di fuit. Nunquam vitæ, nunquam sanguini pepercimus nostro. Hæc nostra de Hispanis merita acerbissimo supplicio, patriæ, templorum insignium, ædium, agrorum, prædiorumque amplissimorum jactura, tristi exilio pensanda velit Monarcha catholicus? Id enimvero fidem excedit omnem. Quodsi tamen hoc verum, quid demum incredibile porro putabimus? Regiis Philippi quinti literis (quæ eodem jubente e publicis templorum pulpitis nobis lectæ olim) monebamur identidem; Lusitanos nostris propinquare finibus ne unquam pateremur; illos & suos, & nostros esse hostes acerrimos. Nunc, ut nobilissimam, amplissimamque terrarum portionem, quam natura, quam Deus, quam Hispaniæ Monarchæ nobis concesserant, quam uno, & quod excurrit, seculo sudore tanto excoluimus, Lusitanis cedamus, Regem velle, diu, noctuque nobis clamitant. Ecquis sibi persuadeat, Ferdinandum optimæ frugis filium id nobis mandare, quod Philippus optimus illius genitor toties nobis interdixerat? Quod si tamen, ut frequens est temporum, animorumque vicissitudo, conversis forte in amicitiam simultatibus gratificari Hispanus Lusitano cupiat, campos vastissimos, qui incolis, coloniisque vacui passim suppetunt, illi tribuat, per nos licet. Quid? oppida nostra Lusitanis dedamus, a quorum majoribus tot centena nostratium millia partim trucidata, partim in sævam Brasiliæ servitutem abrepta fuerunt? Hoc sane ut intolerabile nobis, sic omnino incredibile. Dum Christi sacra amplexi Deo, Regique Hispano sacramentum diximus, Regiam amicitiam, tutelamque perennem & sacerdotes, & Gubernatores regii uno nobis ore spoponderunt. Nunc, quod acerbissimum nobis, ac penitus exitiale, criminis nullius rei, optime de Hispana gente meriti solum vertere

antho-

authoritate Regia cogamur? Tam desultoriam, fluxamque amicitiam, tam versatilem in promissis exolvendis Hispanorum fidem quis bonæ mentis arbitretur? — — — In hanc sententiam scripsere Indorum primates Gubernatori regio, qui, ut erat optimo in Regem, Indosque animo, visis literis ægre lacrymas tenuit; Verum commiseratione per militarem obedientiam suppressa haud destitit decreti Regii executionem pro viribus urgere, minitarique tergiversantibus extrema omnia.

Fuere, quis credat? Hispanorum de vulgo homines profligatæ conscientiæ, qui Indorum in aures insusurraverant: Regem oppidorum deditionem neutiquam præcepisse, sed hæc illorum oppida Iesuitas vendidisse Lusitanis. Tam explorata Quaraniis erat Patrum suorum erga se benevolentia, ut pestilens hoc commentum assensu quidem caruerit; suspicionis tamen aliquid imbecilliorum mentibus injecit. Multi profecto missionariorum, qui migrationem ex oppidis ardentius, &, ut paucis dicam, imprudentius urgebant, capitis periculum apud Indos dolore patriæ amentes incurrerunt identidem. Illorum nomina, rerum gestarum seriem exponerem, ni hæc per transennam duntaxat memorata vellem. P. Bernardus Nusdorfer Quaranicorum oppidorum, ut dicitur, Superior, gestis apud nos magistratibus, provecta ætate, linguæ Indicæ egregia scientia, authoritate, gratiaque apud omnes conspicuus septem illa oppida percursavit, atque, Regi catholico morem ut gererent, omni argumentorum genere usus oppidorum incolas iterum, iterumque hortabatur. Et vero visus est illis, quod optaverat, persuasisse. Ast, ut varius semper, ac mutabilis Indorum animus, dum de executione agebatur, promissorum, propositorumque immemo-

res, ne mentionem quidem migrationis ferebant, Patrem Ludovicum Altamiranum Jesuitam, qui Regis nomine ex Hispania in Paraquariam missus, ut oppidorum deditionem accelerasset, Indi & Jesuitam, & Hispanum esse negarunt, quod illum in vestibus, victusque ratione a nobis differre aliquantulum viderant. Quid, quod & ausi sunt illum Lusitanum mercatorem Iesuitarum veste tectum pleno ore dictitare. Hic fuga, ne quid periculi subiret, intempesta nocte sibi consuluit in S. Thomæ oppido, rumore de Indis sibi propinquantibus perculsus. Periculo defunctum in sanctæ fidei urbe ad Abiponum colonias properans illum deprehendi, risique. Profecto, si qua contentione socii dubitantium, tergiversantiumqu Indorum animis obedientiam inculcaverant, eadem alacritate monitis obtemperatum fuisset, negotium citra omnem strepitum velociter, feliciterque compositum vidissemus. Verum surdis plerumque canebatur fabula. Publicæ per forum supplicationes ad flectendos animos susceptæ, sub quibus sacerdos noster, corona spinea caput redimitus, circumstantes lamentabili voce, minis, gemitibus ad migrationem accelerandam e pulpito hortatus est eo fructu, ut morem gesturos sese plerique sponderent. Nec intra verba restetit. Postridie missionariis ducibus iter caeptum ad stationes novis oppidis designandas, sed paulo post recurrente animis oppidi natalis memoria abruptum. Rursus, ut Ovidius l 1. eleg. 4. ingemuit, *amor patriæ ratione valentior omni* ad remetiendam viam pertraxit omnes. Senserunt Patres, quam arduum sit invitis arare bobus, & adverso flumine navigare. Artis prodigium putatur, si quantacunque demum eloquentia de naturali instinctu triumphet.

Inte-

Interea ut primum percrebuit rumor, Gubernatorem fluminis s. Januarii in Brasilia Gomez Freyre de Andrade, totius tragœdiae authorem, suis cum copiis Uruquayense in territorium irrepsisse, ad arma conclamatum est, alios aliis eodem impetu, ceu praecipitis amnis alveo, non tam trahentibus, quam rapientibus. Hannibalem novum ad portas stare credidisses. Dumque vim vi repellunt Quaranii pro aris, & focis pugnantes, rebelles declarantur; Re tamen ipsa miseratione, quam supplicio digniores. Nam Lusitanorum nativo odio, patriæque desiderio furentes suæ ferebantur, quo cœcos impetus rapiebat. Hispanorum jugum excutere, vicinis Hispanorum coloniis, ut poterant, damnum inferre, nulli eorum, in mentem venit. Ardebat semper illorum in pectore antiquus adversus Monarcham suum amor, tantus tamen is haud fuit, innatus amor patriæ illo extingui ut posset. Certissimum illud Nasonis: *Nescio, quo natale solum dulcedine cunctos ducit, & immemores non sinit esse sui.* Ulysses quantum sapientia enituit, tantum scribitur patriæ amore insaniisse. Ultro, citroque peregrinatus optabat fumum de patriis posse videre focis. Et qualis demum illius patria Ithaca? *Hanc maris Ionii exilem insulam in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam,* Cicero dixit 1. de orat. Cui mirum porro videatur, Indos, tantillæ mentis, nullum non movisse lapidem, patrio ne exturbentur solo, quod situ amœnum, aere saluberrimum, longe, lateque patens, templis, ædibusque ad Hispanarum urbium invidiam, ornatum, sylvis, campis uberrimis, fluviis, omnibus demum, quae ad vitae usus pertinent, opportunitatibus liberaliter instructum non poterant non amare. Ioachimus de la Viana urbis Montevideo gubernator cum equitum turma ad explorandas locorum opportunitates Hispani-

 cis

ris e castris præmissus editiore in colle ex equo desiliens S. Michaelis oppidum a septem Indorum millibus habitatum, templo magnifico, concinna ædium serie splendidum tubo optico speculatur. Visa loci amplitudine attonitus: Heus vos, ad circumstantes equites exclamat, Matritenses nostri delirare mihi videntur, hoc qui oppidum nulli Paraquariæ secundum tradi Lusitanis velint. Hæc ille, quamvis ceterum Lusitanarum partium studiosissimus, ut apud Hispaniæ Reginam Barbaram gratiam iniret. Sex alia quoque sanctorum Angelorum, S. Ioannis Baptistæ, S. Aloysii, S. Nicolai, S Borgiæ, S. Laurentii oppida ut numeroso incola, sic templis elegantibus, aliisque rei domesticæ prærogativis gloriabantur. Nullum tamen horum muro, fossa, sudibusve munitum, vel porta clausum. Omni ex parte omnibus patebant semper.

Ad horum defensionem ab Uruquayi accolis magni undique fiebant concursus. Sed tumultuarium hoc agmen rudis erat, indigestaque moles, accipiendis, quam inferendis cladibus opportunior, quod Duce artis bellicæ vel mediocriter gnaro destitueretur, armisque imparibus in aciem prodiret, Europæo bellatori ridendum magis, quam formidandum. Arboris folium ore bajulantes formicas videbar mihi videre, dum Indos sagittis, hastisque ligneis onustos conspicabar, ajebat mihi militum Lusitanorum aliquis. Novimus tamen, Quaraniorum equitatum Lusitanis sæpe formidabilem fuisse, ac periculosum. Nec aut tempus, aut locus ullus vacuus a metu, ac solicitudine illis erat, quoties hastati Indorum equites turmatim assiliere, omnia ausuri, si ducem idoneum nacti fuissent. Istud ephemerides lusitanicis in castris Gomez Freyre scriptæ, & ad Lusitanos limitum designatores

tores

tores datæ, a me in Correntina urbe perlectæ iterum, iterumque significarunt. Minutissima sæpe animalcula, quia numerosa, vel leonibus sunt metuenda. Longis utriusque factionis itineribus, velitationibus varia fortuna habitis bellum præsens definiebatur, finiebaturque. Plus certe strepitus excitatum utrinque quam sanguinis fusum. Quod Livius l 7 de bello Macedonico dixerat, hic quoque locum habet: *Erant, qui fama id majus bellum, quam difficultate rei fuisse, interpretantur.* Illud tamen ex omnium sententia certissimum: Europæos per tot sylvarum, rupiumque fauces, ubi multi a pauculis repelli poterant, ad septem illa oppida penetraturos fuisse nunquam, si triginta, quas Quaranii numerant, coloniarum incolæ omnes Uruquayensibus suppetias venissent. Sed illi, qui ad Paranæ ripas habitant, licet ad ferendam fratribus suis opem prurientes, in officio retenti Patrum opera, & ne armorum societatem cum tumultuantibus inirent, feliciter cohibiti fuerunt. Ex hoc conjice, quid sentiendum de illis, qui nos rebellionis authores, rebellantium duces audacter, impudenterque scripsere. Illorum libelli ut copiosi, sic periculosissimi, quia licet præter obtrectationes, & commenta adferant nihil, argumentorum ficta evidentia, testium authoritate convincere lectores volunt, & assensum extorquere, explodendi certe ab universa Europa, si omnibus perinde, ut nobis, constaret, quales illi fuerint, quorum testimonia allegantur. Lippis notum est, ac tonsoribus, multos multa adversus nos, adversus veritatem scripsisse, garrivisseque vel alterutrius aulæ metu, vel dignitatum aulicarum spe vel placendi illis, quorum gratiam prensabant, studio. Possem hoc loco istorum nomina, conditionem, fallacias, & mille nocendi artes recensere. Sed tutius fuerit, tempori, quod detegit omnia, hoc relinquere.

 Inte-

Interea dicam tibi aliquid ad aurem, amice lector! si Quaranii turbulenti Jesuitas hortatores, adjutoresque habuissent, næ! Regiis copiis multo plus negotii potuissent facessere. Patrum consilio, præsentiaque destituti rem suam stupide, ut assolent, infeliciterque gesserunt luculenta Hispanorum, Lusitanorumque utilitate. Istorum victoria illorum stupiditas fuit. Sub initium turbarum sibi ducem contra Lusitanos Iosephum (cognomen ignoro) oppidi S. Michaelis prætorem, qui Corregidor, vel Capitan ab Hispanis dicitur, delegêre Hic ut manu promptus, animique intrepidi partes boni militis implevit semper, Ducis nunquam, quia Strategiam tantum calluit, quantum ego necromantiam. Isti in fortuita velitatione trucidato subrogatus ab Indis est Nicolaus Neenguirù oppidi Conceptionis per annos complures prætor, musices, quam militiæ scientior. Hoc bellum non dexterrime gubernante spes Uruquayensium, resque omnes paulatim cecidere. Septem illa oppida Regiis copiis tradita fuerunt Sed heus tu, quis quis es, qui hæc legis! Nicolai Neenguiru nomen dum pronuncias, age, caput aperi tuum, in genua procumbe; quin potius, si sapis, in risum totus effundere! Hic equidem ille est celeberrimus Nicolaus, quem inscia omni Paraquaria Paraquariæ Regem dixere Europæi, atque adeo timuere. Non sine solutissimis cachinis in Paraquaria legimus illorum folia, qui per Europam suis ephemeridibus eventus recentiores nunciant, vel comminiscuntur. Eodem prorsus tempore quo conficta Paraquarii Regis majestas omnium ora, typographea omnia fatigabat, hunc Nicolaum Neenguiru in Conceptionis oppido nudis pedibus, Indorum ceterorum more vestitum, jam equitantem, boumque catervam pro oppidi laniena præ se agentem, jam publico in foro ligna secantem vidi,

di, confideravi, rifi. Manum, ut Indi factitant, meam ofculo veneraturus acceffit; Notas muficas, fymphonias pro fidium, quas callebat, ufu a fe defcribendas enixe a me flagitavit. O factum bene! quod mifellus hic Americanus fe Regis nomine a transmarinis populis honorari ne per fomnium quidem noverit, talem fi fefe putaffet, nunquam fane tam abjectæ fuiffet indolis, fervili ut operi operam daret, manibusque ofculum impertiretur meis, fuam mihi probabilius dexteram ofculandam porrecturus.

Liceat mihi, quod res eft, ingenue dicere. Nicolaus Rex illius tantum in cerebro fuit natus, qui totâ nos Paraquaria exturbatos dudum peroptavit, ut nobis Hifpanicæ dominationis illa in provincia acerrimis defenforibus amotis uruquayenfem, quanta quanta eft, regionem Brafiliæ adjiciat finitimæ. Et vero, dum paucos ante annos Hifpanis ad fluminis grandis ripas fubita aggreffione oppreffis bellum moverunt Lufitani ftragibus per viam editis ad urbis Montevideo fines progreffi funt, obftante nemine, quod quidem nobis Quaranicas colonias olim procurantibus nec cogitare aufi, nec facere permiffi unquam fuerunt. Noftra abfentia audaces reddidit Lufitanos, dum denique a Petro Zevallos cum copiis Hifpanicis advolante repulfi, victique. En Nicolai Regis genefim! Ad tegendam fraudem, conciliandamque impio commento veritatis fpeciem ingentibus præmiis Quitenfi in regno conductus quispiam, qui cudi monetam, & Nicolai Regis nomine fignari curaret. Nummi adulteri (fateor tamen, me nullum vidiffe) per orbis utriusque provincias circumferebantur, illosque in Paraquaria excufos effe a conficto Rege, nemo fuit, qui dubitaret, ubi tamen, deficiente omni metallo, ne catholicis quidem Regibus ulla unquam fuerat monetaria

offi-

officina. Verum patuit fraus denique. Ipse harum monetarum cusor I. C. 1760 anno 20 Martii literas ad Regem dedit, quibus fatetur: *occultis mordacis conscientiæ stimulis compelli se ad detegendum flagitium &c. Me veo forzado* (verba sunt Hispani) *por unos secretos remordimientos de Conçiençia a descubrir està iniquidad &c.* Hoc scripto detegitur venalis fidei, & profligatæ conscientiæ vir, a quo ad cudendos Nicolai Regis nummos fuerat instigatus. Nomen hujus, & cognomen, tota licet Hispania pervulgatum, P F. M M, reticendum putavi, ne illi hominum classi, ad quam pertinet, maculam adspergerem. Gaditana in urbe versabatur anno 1768, dum ego cum sociis in vicino Gadibus portu S. Mariæ ex America redux aliquamdiu agebam.

Regis Nicolai fama, sparsaque ejus nomine moneta aulam jure terruit Matritensem; sed terrorem hunc Panicum fuisse missus ad vindicandam Paraquariam cum copiis Petrus Zevallos suis vidit oculis, datisque ad Regem literis declaravit identidem. Quod siquid dubitationis de mea hæc scribentis veracitate animo insederit tuo, age, ephemerides (Gazetas de Madrid) Matritenses anno 1768 mense (ni vehementissime fallor) Octobri editas, inspice. Leges hæc verba: *Quidquid de Nicolao Rege sparsum, constat jam commentum, fabulamque fuisse.* Quid brevius? quid clarius? quid ad refellendum mendacium validius dici potest? Hæc folia, a censoribus aulicis Matriti visa, probataque, ipsus ego hisce oculis perlegi. Si convinci porro argumentis validioribus optas, ausculta. Sedatis in Uruquaria tumultibus, traditisque, quæ petebantur, oppidis ipse Nicolaus Neenquirù ultro Hispanorum castra adiit, sua sponte Regio tum Gubernatori Iosepho Andonaegui coram se stitit, omnium,

nium, quæ gesserat, rationem reddidit. Placide auditus, impune dimmissus, & veteri prætoris officio, quo dudum in Conceptionis oppido fungebatur, fungi porro permissus est; compedibus onerandus, tetro claudendus carcere, suppliciis atrocissimis excruciandus utique, & in trecenta frusta discerpendus forsitan, si de Paraquariæ regno, de Regis titulo affectato vel suspectus haberetur. Nemo sane in historia rerum Americanarum tam peregrinus fuerit, ac hospes, ut nesciat, quanto rigore inperduellionis reos animadvertere consueverint Hispani. Memineris certe, Atahualpam, vel ut alii, Atabalibam Jngam Peruvii; Montezumam Mexici Monarcham de fidelitate suspectos Hispanorum sententia olim trucidatos, alios aliis suppliciorum generibus interemptos. Num parcendum fuisse existimabis misero Indo Nicolao Neenquiru, si de regiæ dignitatis ambitu, de cusis suo nomine monetis, de periculosis Catholicum in Regem consiliis levis suspicio in illum cecidisset? Hebetiore sit, oportet ingenio, qui his intellectis ad ridendam Nicolai Regis fabulam non moveatur. Sed accipe jam fabulæ primam originem.

Tritum hispano sermone adagium est: *la mentira es hija de algo.* Mendacium rei alicujus est filia. Rumores falsissimi, qui urbem sæpe, sæpe orbem omnem pestiferæ luis instar pervagantur, ex nullius momenti recula originem traxerunt suam. Tale omnino fuit Nicolai Regis commentum, quod ex ignorantia linguæ Quaranicæ enatum primo, mox malignorum, ut dixi, hominum linguis quaquaversus sparsum est. Ordine rem exponam. Vox: *Tubichà* Quaraniis *magnum* significat. *Mbiurubicha* Rex, Caziquius, Capitaneus, quiscunque præses dicitur. Indorum manipulis, qui ad arandos campos, ad ligna

cæden-

cædenda, vel convehenda, ad remigandum in flumine ex oppidis mittuntur, præfici solet aliquis, qui, quid singulis faciendum, imperet, cujus nutibus obtemperandum; Tali: *Ñanderubicha* noster præfectus, vel Capitaneus, dicunt Indi Hispanorum more, a quibus, qui Gallinarum in navibus bellicis curam gerit, *Capitan de las Gallinas*, Capitaneus Gallinarum dicitur. Qui pueris, quorum est navis pavimentum verrere, invigilat: *Capitan de las escobas*, Capitaneus scoparum vocatur. Hac ratione Uruquayenses Indi ductorem suum Nicolaum Neenguirù: *Ñanderubicha* Capitaneum suum appellarunt. Quod cum audirent Hispani ex Assumptionis, & Corrientes urbibus oriundi, qui lingua utuntur ex Hispanica, & Quaranica pro cuiusque arbitrio mixta, & neutram harum plene norunt, inepte, nequiterque affirmarunt; Nicolaum ab Indis Regem dici suum. Apud Quaranios certe nostros more receptum est, ut Hispaniæ Regem *Mburubichabete*, vel *Mburubicha quazu*, vel *Carayrubichabete* summum, magnum Capitaneum, vel Hispanorum summum Monarcham appellarent. Plerisque tamen familiare erat, quoties de Rege mentio incidit, cum venerationis tenerrimæ significatione lingua semi-hispanica dicere: *Ñande Rey marangatu*; Noster bonus, vel sanctus Rex. *Ñande* enim Quaraniis *noster* significat, *Rey* Rex est apud Hispanos. Vox *marangatu* *bonum*, vel *sanctum* exprimit. Hinc & cœlites quosvis, dum precantur hoc epitheto *marangatu* prosequi consueverunt. Ex his liquet, linguæ Quaranicæ inscitiam seu causam seu occasionem fuisse, ut Nicolaus Neenguiru Rex putaretur. Neque silentio hic prætereundum, ex interpretum Hispanorum, Lusitanorumque ignorantia sinistras de rebus nostris opiniones sæpius profluxisse, calumniasque execrandas. Rudissimi hi homines, & sæpe non piissimi, quia lin-

gua

gua latina, vel Quaranica ne mediocriter quidem tincti, literas nostras perperam interpretati sunt toties coram Gubernatoribus hispanicæ duntaxat linguæ gnaris, quo factum, ut actiones, locutionesque prorsus innoxiæ pro flagitiis haberentur. Ineptissimæ ejusmodi interpretationes, quarum exempla non pauca mihi in promptu sunt, risum nobis aliquando, aliquando gemitus extorserunt, innocentia plurimorum unius interpretis hallucinantis errores luente, dum illius testimonia in tribunalibus ceu instrumenta judicialia adferuntur, ac ceu veritatis oracula libros historicos implent citra omnem falsitatis suspicionem. Sed redeamus ad Nicolaum, cui partim error, partim malevolentia Regios titulos affinxit.

Extra controversiam est, illum ex parentibus, avis, ac atavis utrinque Indis Quaraniis in Conceptionis oppido prognatum, ibidem multis abhinc annis Indæ Quaraniæ matrimonio junctum, variis magistratibus functum esse. Gloriabatur P. Ignatius Zierhaim jam senex, celebrem hunc, si superis placet, Paraquariæ Regem Nicolaum id temporis juvenem ob errorem, nescio, quem publice vapulasse se, dum Parochi vices obiret, imperante. Conjugem illius vetulam, rugis liberaliter, & canis obsitam, vastissimi capitis, formæ ad terrendos mortalium oculos idoneæ, & si rite memini, semper improlem hisce vidi, quibus scribo, oculis, parumque abfuit, quin Megæram crederem. Maritus illius Nicolaus proceri erat, macilentique corporis, honesti vultus, obtutus, severioris, parcior verborum. Cicatricem luculentam facie circumferebat. Ex his conjice, quam absurde fabulam fabulæ adjecerint, qui fictum Regem Nicolaum societatis tunc nostræ fratrem laicum fuisse confinxerunt. Quini duntaxat fratres laici per universas

Qua-

Quaraniorum colonias ea tempestate nobiscum versabantur, quorum duo chirurgi ægris curandis, tertius parandis vestibus præerat. Quartus templis pingendis occupabatur. Postremus denique senio, morbisque confectus & suam, & nostram patientiam exercuit Europæi ad unum omnes. Nemo illorum Nicolai vel nomine, vel cognomine insignitus. Adhæc Indis parentibus ortus nec in sacerdotum nec in fratrum numerum a nobis in Paraquaria unquam fuerat cooptatus. Fateor equidem Indos non sagacissimos esse, haud tamen tam stipites sunt, ut, si in delirium deligendi sibi Regis incidissenr, fratrem laicum designassent, neglectis sacerdotibus, quorum dignitatem sapientiamque tantopere suspiciunt. Fingamus, Jesuitas Paraquarienses tanta mentis vertigine fuisse exagitatos, ut ad regiam coronam adspirarent aliquando, hanc utique non rudis laici capiti, sed prudentia, virtute, meritis ante alios eximii sacerdotis imposuissent, ut Gallus anonymus in libello 1759 vulgato: *Nouvelles pieces interressantes, & necessaires &c.* sapienter adnotavit, pagina 18. Ridiculi de Nicolao fratre laico Paraquariæ Rege commenti ridiculum tibi fontem monstrabo.

Confabulantes Hispani agricolæ ad fallendum tempus de rebus, quæ in memoriam, buccamque venerant, sermonem miscuere. Injecta forte mentio est de turbis ad Uruquayum flumen nuper coortis. Enimvero, ajebat quispiam, Jesuitæ, si sapiunt, Iosephum Fernandez laicum suum bello gerendo, Indisque gubernandis præficient. Hic in Hispania natus desultorios inter Regis equites procenturio olim, ac militari scientia conspicuus fuerat. Ut famam eundo crescere ubique gentium experimur, sic fortuita de fratre laico Indis tumultuantibus præficiendo u-

nius

alius cogitatio, ac futilis conjectura ad alias, aliasque aures delata est eo successu, ut quod faciendum forte dixerat alter, alter jam factum fuisse palam, proterveque affirmarit, reliqui haud timide crediderint. Sic maxima de nihilo nascitur historia. Historiam, quæ dubitationem excludat omnem, Europæorum plerique putarunt, re tamen ipsa impudens, nobisque pestilentissima fabula fuit, Quippe quæ Nicolaum Neenguiru Indorum primipilum in Paraquariæ Regem; Josephum Fernandez fratrem laicum ab Uruquayo flumine quadringentas facile leucas distantem ridicula metamorphosi in Nicolaum Regem transformarit. Memoratus frater Fernandez, mihi notissimus, Cordubæ Tucumanorum scholæ publicæ, ubi legendi, scribendique artem hispani pueri docentur, præfuit durante per Uruquariam tumultu, notandus profecto ab illa numerosa urbe, si vel unum diem a schola abfuisset. Annos plures pædagogi officio perfunctus vicinum urbi prædium, cui a Iesus, Maria nomen, aliquamdiu procuravit adeo, ut a religionis ingressu territorium Guaranicorum, quorum Rex spargebatur, ne eminus quidem spectarit unquam. En! habes compendio fabulae originem, quæ tot libellis putidis toties decantata, tam insulsa, tam absurda est, ut explodi potius, quam refelli mereatur. Mirabar sæpe, & vix mihi credebam, hoc ævo, quod de sapientia tantum sibi plaudit, fuisse tot, tantosque homines, qui hanc de fratre Nicolao Rege ineptissime procusam fabulam, ceu historiam, assensu dignam ambabus, ut ajunt, manibus amplecterentur, infantibus persimiles, quibus volupe nutricularum fabellas, narratiunculasque absurdas audire, crepitaculum, & quidquid porrigitur, avide arripere; Liceat mihi Gallici scriptoris infantilem multorum in hoc genere credulitatem damnantis ore loqui, quæ non verisimilitudinis

C im-

impulsu, sed odio, quo in nos ferebantur, stimulante illorum in animos irrepsit. Conceptæ de Nicolao Rege opinioni immorituros non paucos, vix ambigo, ast solum tales, qui sponte sua cœcutiunt, vel credendi facilitate, vel hausti erroris pertinacia, quique in ipso meridie haud vident sagacioribus ceteris exploratissima, clarissimaque. Post meum ex America reditum in variis Europæ provinciis cum omni hominum genere versatus comperi, futiles de Nicolao Rege strepitus despicatui esse apud illos, qui prosapia, prudentia, dignitate, virtute præstant, ac toto vertice eminent ex reliquis; Illos e contrario, qui rancidis de Nicolao Rege nugis veritatem subesse, etiamnum contendunt, nullius nominis, nullius momenti esse, nec ingenio, nec authoritate pollere, partium studio, malevolentiaque cæcari, passim observaveram. Sed quis demum de istorum judicio angatur?

Ne quando, amice lector, cum hallucinante vulgo sentias, patere, corollaria pauca adjiciam ad confirmandum, quidquid de hoc argumento scripsi, magnopere servitura. Ex septem illis ad Uruquayum oppidis, queis facta deditione Hispanorum præsidium impositum, tricies mille, & quod excedit, Indi incolæ excesserunt. Tot innocentes exules, infantulorum, decrepitorumque agmina qui sine lacrymis spectaret, nemo fuit. Emigrantium quindecim millia in oppidis ad Paranam hospitio accepta, straminéisque in tuguriis locata sunt, quibus in patria ædes e saxo affabre structæ, commodæque suppetebant antea. Totidem prope Indorum migrantium millia per remotiores Uruquayi campos, armentis confertissimos sparsa sunt, ubi victum in promptu habuere. Nullis enim aut precibus, aut imperiis impetrari ab illis

potuit, ut Uruquayo transmisso terga patrio solo verterent, ac mendiculorum more alienis in oppidis, aliena liberalitate victitarent, qui prius omnibus abundabant adeo, ut annis prope singulis ingentem pecorum, gossypiique multitudinem Paranensibus suppeditarent. Vacuata incolis suis oppida ex mutuo utriusque aulæ pacto a Gubernatore Hispano Lusitanis oblata, sed neutiquam acceptata fuere. Præter alias tergiversandi causas hæc passim vulgabatur: quod Lusitani diligenter nunc inspectas, lustratasque ad Uruquayum terras auri, argentique fodinis omnino destitui planissime intellexerint, quas suspicionibus nixi, tumusculisque variis uberrimas sibi antea pollicebantur. Hæc dum in Paraquaria geruntur, Barbara, Lusitana origine, Hispaniarum Regina, quæ patriæ suæ studiosior hanc terrarum in Paraquaria permutationem urgebat maxime, utut ætate florens acerbissimo, diuturnoque morbo confecta occubit. Haud multo post dulcissimam conjugem Ferdinandus sextus Rex piissimus, longa pariter ægrotatione exhaustus ad tumulum secutus est. Quanta hic de providentissimi Numinis consiliis dicenda, admirandaque occurrunt! Carolus tertius, qui hodiedum imperat, hæreditario jure Ferdinando fratri successerat suo. Dum utrique Siciliæ dominabatur, illas fratris sui cum Lusitanis pactiones de permutandis in America territoriis palam, providenterque improbavit; Illas ad Hispaniæ thronum Neapoli translatus rescidit illico, abolevitque, ut Monarchiæ suæ noxias, certe periculosas. Quaranios exules decreto Regio oppidis restituit suis; sed talis prope horum erat facies, qualem Hierosolymarum deprehenderant Hebræi e Babylone reduces. Exhausta pecoribus prædia, agros spinis, insectisque horrentes; domos vel flammis absumptas, vel præsidiariorum Hispanorum incuria mi-

ſere labefactatas, & alicubi jam tigridum, ſerpentiumque latibula attoniti viderunt. Jeſuitis antiquam, nulla re immutatam Quaranicarum coloniarum adminiſtrationem confirmavit Rex novus Carolus, qua ſpoliatos illos, relegatosque nec quidquam cupiebant luſitanicæ factionis homines. Si belli prioris incentores, ut maligni criminabantur, nos Rex exiſtimaſſet, curæ, fideique noſtræ numeroſum Quaraniorum populum haud quaquam demandaſſet. Sub idem tempus regiis literis Zeno Marchio de la Enſenada ab exilio Matritum revocatus. Hic præcipuus aulæ adminiſter, longo rerum uſu, ingenii perſpicacia clarus, de omni Hiſpania optime meritus, atque adeo Ferdinando Regi percharus pactam cum Luſitanis terrarum permutationem a ſincerioribus ſenatus regii proceribus, Americæque gubernatoribus impenſiſſime improbatam, diſſvaſamque nunquam ratam habuit, quin & Carolo Siciliæ Regi, quem Ferdinandi aliquando ſucceſſorem norat, per literas ſignificavit de Monarchiæ incolumitate magis, quam de Reginæ Barbaræ gratia ſolicitus. Hoc, ſi publico per Hiſpaniam rumori fides eſt, Marchioni de la Enſenada crimini dabatur, ob quod captus, exauctoratus, exulare juſſus eſt. Haud equidem illa tunc erat temporum felicitas, ubi ſentire, quod velis, & quod ſentias, dicere licebat.

Rex Carolus a fratris obitu initis cum Luſitania pactionibus non ſolum non acquievit, ſed bellum etiam Luſitanis extemplo indixit, ad quod gerendum ſex Quaraniorum millia regiis in caſtris ſtrenuam navarunt operam, Petro de Zevallos duce, qui occupata Luſitanorum colonia Braſiliam ipſam victor ingreſſus, aggreſſusque eſt; Aſt nuncius de pace in Europa reſtituta victoriarum curſum ſtitit. Repetitis literis

ris expeditionum suarum felicitatem Quaranis magna ex parte deberi, Regi Carolo ingenue testabatur Zevallos vir animi & magni, & semper æquissimi, invisus tamen sæpe, sed invidis duntaxat, vel utilitates privatas sectantibus. Quam volupe superi boni! quam expeditum mihi foret hoc loco in tanti viri laudes excurrere! Familiari ejus consuetudine usus sum aliquandiu. Spectare nunquam illum potui, quin suspicerem, amaremque; Tot naturæ, tantisque dotibus pollebat. Parce, si propensioni meæ tantillum indulgeam, velut aliud agens & per transennam rudem duntaxat viri immortalis imaginem exhibebo, quam vivis coloribus expingat melior in Hispania penicillus. Nobili apud Hispanos genere illustris Patrem habuit regium Canariis in insulis gubernatorem, qui coorta incolas inter seditione fortiter pro Rege occubuit dudum. Forma erat Petrus Zevallos tam liberali, tam concinna corporis proceritate, ut pulcherrimis, quos vidi uspiam, eum adnumerandum putem. Corporis venustatem morum elegantia, ac svavitas mirum quantum auxit, & perinde, uti adamas annulum aureum, illustravit. A fastu, ac fuco omni, a supercilio longissime abfuit semper. Lenitate condire severitatem militarem, gravitati, quæ belli imperatorem deceat, comitatem summam, facilitatemque novit adspergere. Quoties cum amicis sermocinabatur, nemo illo svavior, nemo gravior, dum cum militibus illi res erat. Tonare mihi videbatur, citra commoti tamen animi indicium, ac verborum acerbitatem. Vel solus illius adspectus amorem, reverentiamque imperavit summis, mediis, infimis. Ubi ubi demum versaretur, in urbe, in castris, in itinere probissimi christiani, præclari ducis, integerrimi judicis, & si res ferebat, strenui militis partes implevit. Vidisses illum, dum per nego-

tia vacabat, genibus humi nixum, immotis oculis ad binas sæpe horas in templo precationem producere, rarissimo ad circumstantes spectaculo. Octiduum animo meditationibus sacris excolendo quotannis tribuere consuevit. Conjugii per omnem vitam expers ea nitebat innocentia, morumque integritate, ut ne Momus quidem, etsi Argus, totusque oculusque esset, quod carperet, in illo quidquam detexisset. Istius sane exemplo patuit: Militiam pietati, pietatem militiæ neutiquam repugnare, quin potius aliam ab alia mirifice juvari, ornarique. Suis in castris religionis contemptores aversatus semper, ac omni virium contentione insectatus est, qui nulla conscientiæ ratione habita in omnes turpitudines licentissime effusi militiam malitiæ officinam putant, ubi ille optimus, qui pessimus. Illustres victorias, quas plaudente Hispania Hispanus hic heros de Lusitanis reportaverat, non fortunæ, sed egregiæ illius pietati tribuendas jure existimavimus, superis cœpta ejus quotidie fortunantibus, supplentibusque interdum copiarum paucitatem. Singulari rerum divinarum studio virtutes militares, quot quot sunt, pulcherrimo vinculo conjunxit, quas in Ducibus singulis optamus, in paucissimis deprehendimus. Acerrimo ingenio, judicio sagaci, animo ad quidquid audendum expedito, diligentia diu noctuque invicta, longa belli experientia, integerrima in patriam, patriæque principem fide, si quisquam alter, plurimum excelluit. Prodesse Regi suo, quam placere ardentius curavit. Assecutus est utrumque, etsi obtrectatorum artificiis regia gratia semel, ac iterum exciderit. Nec insolitum hoc, nec mirum, quia viris de publica re optime meritis commune fatum. Nam & sol, beneficentissimum illud sidus, lunæ opposito obscuratur aliquamdiu; ast mox pleno lumine, quod non amisit, sed abscondit tantisper,

denuo

denuo splendescit. Detectis, spretisque æmulorum machinationibus Petri Zevallos merita, ac habilitates exquisitas perspexit denique Matritum. Rege Carolo imperante negotiorum causa ad Neapolitanam, Parmensemque aulas legatus est. Ut armis vincere, sic verbis persuadere assuetus calamum perinde, ac gladium pari semper dexteritate tractavit. Extra controversiam est vel Anglis, Lusitanisque testibus, illum rei militaris scientiam penitissime omni ex parte calluisse. Nihil egerat non diu ante meditatum. Ut optatus exitus proposito responderet, noverat subsidiis uti exquisitissimis, expeditionibus maxime eximios, quorum scilicet explorata dudum esset fides, virtusque militaris, præficere tribunos, impedimenta removere, difficultates vincere, pericula præmeditari, & si astu eludi haud poterant, viribus superare, nihil, quod præstare hodie licebat, posterum in diem differre, nullam rei bene gerendæ occasionem negligere, in fluminum, paludumque trajectu, per latissime patentem planitiem, ubi nec aquationis, nec lignationis opportunitas, tempestive copiarum securitati, commoditatique consulere, nihil impetu, omnia consilio patrare; Verum licet in audendo minime præceps, in lacessendo hoste nunquam projectus, in pugnis tameu, & locorum oppugnationibus acerrimus æque, ac pertinacissimus fuit. Neque adversis rebus terreri unquam, nec secundis inflari, minus victoriis ad crudelitatem concitari poterat, sui semper similis. Militem, ad nutus omnes sibi morigerum ut experiretur, benevolentia, præclarisque exemplis sibi devincire conabatur. Atque hanc ego causam fuisse existimo, cur exiguis semper copiis res multas, magnasque feliciter gesserit. Haud satis illi fuerat, imperasse facienda, num, quæ imperavit, rite facta essent, ipse coram inspicere solebat. Mi-

 ra-

rabat sæpe illius minutissimis de rebus sollicitudinem; dum cum copiis iter aggressurus plaustra inspectavit ipse, num necessaria armorum, annonæque supellectili onerata, num custodibus rite munita essent, minutatim percontari solitus. Vagis rumoribus, ambiguis responsis, oculis alienis raro acquiescens, suis, quoties licuit, oculis explorare, manibusque, ut ita dicam, contingere omnia, ac de rebus momenti certior fieri satagebat, ne quid detrimenti exercitus pateretur, neu hostium insidiis pateret, consiliisque succumberet. Concubia nocte, aperto in campo, sparsos remotis in stationibus excubitores equites eques ipse lustravit identidem, somni vel immemor, vel, ut ceterarum deliciarum, insignis contemptor. Ducis vigilantiam, obedientiamque militis præsidium esse tutissimum exercitus, ac victoriarum matrem, dictitabat. Dicti veritatem læti in illo experti sumus.

Hoc virtutum militarium comitatu stipatus cum castra adierit, nil mirum, pleraque omnia illi ad votum fluxisse semper. Felicitatem, cœli munus, illi sacramentum dixisse, ejusque sub signis militasse, passim dicebamus. Postremo, quod in Italia Hispani gessere, bello cum laude interfuit centurione, an tribunus id temporis, ignoro. Quidquid isthic fortiter gessit, præludium fuerat illorum facinorum, quæ in America meridionali dein adversus Lusitanos bello duplici patravit. Neque putes, velim, amplissimis Petri Zevallos meritis regias remunerationes defuisse. Insigni præfectura equestris sancti Jacobi ordinis ornatus, S. Januarii equitum numero adscriptus, Matrito ipsi militaris gubernator est præfectus. Aliquot post annis clavim auream, singularis in aula prærogativæ indicem a Carolo Rege accepit. Rumore de Paraquariæ turbis Hispaniam pervagante tum denique pa-

patuit, quanti Ferdinandus Rex Petrum Zevallos faceret, quantumque in ejus virtute fiduciam omnem collocatam haberet. Commissa illi provinciæ Boni aeris gubernatione ad pacandos Guaraniorum animos, septemque, ut dixi, oppidorum deditionem accelerandam eo navigare jussus est cum quingentis equitibus legionariis, qui ex singulis, quas Hispania numerat, desultoriorum legionibus excerpti fuere. His accesserant septem, si rite memini, peditum centuriæ, ex transfugis Germanis, Gallis, Italis, paucis Polonis, & aliquot, quod mirere, Russis conflatæ, ac Parmensi in ditione a tribuno Hispano magnis sumptibus paulo ante conscriptæ. Plerique horum veterani erant milites, militari indole feroces, præliisque in Europa defuncti. Quoties cum hostibus res erat, haud equidem operam desiderari suam passi sunt in Paraquaria. Ceterum ut patrio in solo repetitis transfugiis assveti, sic apud antipodes quoque, dum occasio se dabat, turmatim fuga dilapsi sunt, nuptiarum, vitæque mollioris desiderio. Ut adeo certissimum: Illos, qui trans mare currunt, cœlum, non animum mutare.

Procelloso mari diu, multumque jactatus Petrus Zevallos anxias toto pectore volvebat curas de tranquillanda Paraquaria, quam bello ardere intestino etiamnum, Regique Nicolao devotam, ut rumor ferebat, suspicabatur. Boni aeris litora conspicatus, ne copiarum subitam exscensionem discrimini objiceret, milites speculatores scapha præmisit, qui concurrentem ad ripas argentei fluminis populum solenni illa Hispanis excubitoribus interrogatiuncula eminus inclamaverant: *Quien vive?* Quem scilicet hic loci Regem agnoscerent? Risus omnium pro responso fuit. Ferdinandum sextum, quem diu sospitem præstarent superi.

peri, sibi Regem esse, futurumque, dum superstes fuerit, uno omnes ore profitebantur. Ad abstergendas advenarum suspiciones hoc satis, superque fuit; Rumusculis enim Europæis delusi putarunt Regem Nicolaum maximo sanguinis & sui & alieni impendio vix, ac ne vix quidem e solio deturbandum esse. Obstupuit sane ipse Petrus Zevallos, dum pacatam provinciam, morigeros dudum Quaranios certis authoribus intellexit. Nullam enimvero cum Indis dimicationem, plurimum tamen negotii, contentiones acerrimas cum Hispanis præfectis lusitanicæ factionis porro habuit, quos inter eminuit utique Marchio Valdelirios, cui authoritate regia datum negotium transigendi pro arbitrio cum Lusitanis de re quacunque, quæ ad pactam terrarum permutationem pertinere videretur. Vir, cætera bonus, voluntatum tamen Reginæ Barbaræ æquo studiosior, dignitatumque, quas illa pollicebatur, expectatione ebrius Lusitanorum emolumentis maxime consultum ibat, Petro Zevallos, cui Hispaniæ salus magis, quam Reginæ favor cordi fuit, pro viribus repugnante. Hic circumspectis, ac citra partium studium diligenter excussis omnibus, quæ suum ante adventum durantibus turbis acciderant, multa adversus Quaranios, eorumque missionarios vel temere scripta, vel nequiter exaggerata comperit, &, quod res erat, ingenue ad aulam perscripsit, Quaraniorum, ad quos coercendos, plectendosque venerat, subito vindex, acerrimus defensor, laudatorque. Hoc veritatis, æquitatisque studio quorundam odia sibi conscivit quidem, sed patefactis æmulorum fallaciis, æternam apud bonos omnes memoriam commeritus, triumphum cecinit denique.

Reginæ Barbaræ, & Ferdinandi Regis obitum ingens rerum conversio, totiusque, ut ita dicam, theatri mutatio subsecuta est. Bello enim a Carolo fratris successore Lusitanis indicto Petrus Zevallos Quaraniis, ad quos debellandos venerat, ceu validissimis instrumentis usus est feliciter ad Lusitanos oppugnandos. Sexies mille Quaranii, illo vocante, ad regia castra advolarunt. Suis ex oppidis per annos complures non militibus duntaxat, sed & limitum definitoribus hispanis alendis multa boum millia, farinam, omne annonæ genus, & quidquid ad commeatum pertinet, liberaliter, prompteque suppeditarunt. Si quam prius nomini suo adspersere maculam, quod de regia voluntate dubii sua Lusitanis cedere oppida renuerint aliquamdiu, armisque defenderint, illam absterserunt profecto, expiaruntque, dum semper alias integerrimæ in Hispaniæ Monarcham fidei luculenta adeo documenta dederunt Petro Zevallos testante, demirantibus universis. Hæc ad vindicandam veritatem Quaranicis de rebus inspergenda historiæ putavi. Si tot aliis licuit impune fabulari, impudenterque mentiri, cur mihi integrum non sit certa, indubitataque in lucem proferre? Clarius, uberiusque hoc de argumento scriberem, ni famæ multorum parcendum existimarem. Tuum erit, lector sapiens, dispicere, utrum libellis vel criminandi, vel placendi studio procusis, an mihi istarum rerum spectatori fides debeatur. Verum etsi assensum merear, vix tamen ab omnibus expecto. Falsa enim, philosopho teste, veris aliquando credibiliora videntur. Ratio, quam reginam esse ac gubernatricem voluntatis oportebat, ejus pedissequa fit heu! toties, ut adeo natura propensi simus, facilesque ad credenda illorum vituperia, quos invidia stimulante odio habemus. Credat quisque, quod lubuerit. Mihi istic nec seritur, nec

nec metitur. Si hujus ætatis homines inveterati præ judiciis fascinati assensum mihi negaverint, posteri saltem dubitandi rationem invenient de veritate rerum, quæ contra Quaranios tot linguis, tot calamis semper celebratos, nunquam satis celebrandos, perperam scriptæ circumferuntur. Victorias, aliaque præclare facta Petri Zevallos, cuius virtutes hic strictim memoravi, suo loco a me inspersa invenies.

Tucumania altera Paraquayensis provinciæ præfectura, latissime quaquaversus porrigitur. Ad ortum Boni aeris ditionem, ad occasum Chilenses alpes, ad meridiem immensos campos, qui ad Magallanicam regionem usque excurrunt, ad septentriones Tarijense territorium, quod de chichas vocant, attingit. Cyriacus Morelli (vero nomine, Dominicus Muriel Hispanus, meus quondam in Paraquaria socius) in fastis novi orbis anno 1776 Venetiis typo datis suspicatur: Dioecesim Tucumanensem, nisi Quebekum forte excedat, toto orbe amplissimam esse haud equidem subditorum numero, sed terrarum, quas complectitur, spatio. Ad fidem opinioni suæ conciliandam literas recitat, quas Petrus Michael Argandoña Tucumanorum Antistes, mihi Cordubæ notissimus, anno 1750 pridie nonas Decembris ad summum Pontificem Benedictum quartum decimum dederat. *Dioecesis hæc*, ait inter cetera, *latissime patet a Septentrione ad Austrum per quadringentas leucas præter propter.* Ab ortu ad occasum ducentas circiter leucas excurrere videtur, quod quidem ille Episcopus non memorat, cum barbaris ingentem terræ portionem hinc, atque illinc occupantibus arduum sit certos Hispanicæ ditionis limites definire. Ex quo liquet, dictionarium Historico-geographicum Americæ meridionalis Coleti insigniter, ut sæpe alias, hallucinari, dum ait:

Tu-

Tucumania extenditur a Meridie ad Septentrionem plus quam centum sexaginta leucas; & nonaginta sex ab ortu ad occasum. Risu quoque dignum, quod in ephemeridibus Viennensibus gallica lingua scriptis anno 1775. 8 Julii legeram Matrito 30 Maji nunciatum: — — — *Gubernatoris Tucumaniæ, provinciæ inter fluvios Pardum, Paraquayum, & Orinocum sitæ. On vient, d'etre informe ici par des lettres du Gouverneur de la province de Tucuman, situee entre le rio Pardo, le Paraquay, & l'Orenoque. &c.* Ecquis somniavit unquam his Tucumaniam fluminibus cingi, quæ omnia, Paraquayo excepto, longissimis terrarum intervallis ab illa absunt? Cur fluvius Pardus, infimæ notæ exprimitur, & ingentia flumina Uruquayus, fluvius Niger, & magnus S. Petri tacentur? Si lubido fuit peregrina, remotissimaque flumina memorare, eccur Maragnonii, S. Francisci, S. Januarii fluminum non fit mentio? Quid negotii, vel affinitatis Tucumaniæ cum flumine Orinoco? quod totius Brasiliæ, ut alias taceam provincias, interjectu per novum regnum Granatense decurrit. Visum mihi est hunc errorem perstringere, ut palam facerem, quam absurde aliqui misceant quadrata rotundis, dum de remotissimæ Americæ rebus historias, lexicaque conscribunt. Augiæ stabulum citius, quam ista perpurgaveris.

Tucumania Gubernatorem, Episcopumque proprium habet. Hic Cordubæ, ille Saltæ residet, quæ quidem urbes facile principes. Reliquæ celebritatis parum, nihilque splendoris obtinuerunt. Corduba, quam Rex Philippus quintus, literis ad Stephanum Urizar gubernatorem datis, Tucumaniæ metropolim dixerat, ædium honestate, academia celebri, colonis & numerosis, & opulentis eminet. Nusquam seu pascua lætiora, seu omnis generis frequentiora pecora.

cora. Plura mulorum millia quotannis venalia in Peruvium ex his prædiis mittuntur. Rupes altissimæ per Cordubensis agri tractus passim assurgunt. Paucas ab urbe leucas abest locus, ubi calx conficitur, ad amnis Pucara, qui Cordubam alluit, ripas. Huc missus nocte serena, cœlo sudo, aere tranquillo horridos fragores, qui machinæ bellicæ tonitru imitabantur, exaudivi identidem. Castrum aliquod repetitis tormentorum ictibus ab hoste oppugnari, jurassem. Ast tonitrua istiusmodi propinquis rupibus propria, ac prope quotidiana esse, adstantes incolæ affirmarunt. Aer intra montium cavernas compressus, dum per meatus fors tenuiores erumpere nititur, ast saxorum claustris impeditus, anfractibusque repercussus mugire horrendum in modum, ac tonare videtur. Illud tamen miror, me, cordubenses alpes toties pervagatum, nihil ejusmodi fragoris usquam percepisse. In ipsa urbe Cordubensi noctu auditur sæpe murmur quoddam obtusum, quale edi solet, dum pistillo quidpiam ligneis in mortariis contunditur. Surdus hic, & nescio, quid triste sonans strepitus ex alia in aliam plateam excurrit; Ab Hispanis *el pison* dicitur, quod paviculam significat, illud scilicet instrumentum, quo viarum structores lapides contundunt. Rudis plebecula, spectrum aliquod, lemurum de genere, urbis plateas obequitare, credit, tremitque. Mihi vero, qui toto biennio semel duntaxat nocturnum illud murmur perceperam, dubium non fuit, vento subterraneo id tribuendum esse, qui per terræ hiatus procurrens vehementiore impulsu sibi exitum quærat; Terræ motibus enim crebrioribus campum, cui urbs insidet, excavatum, dehiscentemque sæpius observavi. Salta urbs, per quam commeatur in Peruvium, e mulorum transitu præcipuas colligit utilitates. Jacobopolis (Santyago del estero) urbs

Tucu-

Tucumanorum antiquissima, ac diu tum Episcopi, tum regii gubernatoris sedes. Ædibus nec copiosissimis, nec elegantissimis definitur. Innocentius duodecimus superiori seculo exeunte episcopalem sedem Cordubam transtulit. S. Jacobi urbs templa satis decora ostentat; Alluitur a fluvio dulci; Hic annua alluvione turgidus altissimos arenarum montes aggerit, qui propugnaculorum instar cives, si obsiderentur, contra tormentarios globos insigniter tueri possint. Ditionis Jacobopolitanæ incolis quo minus facultatum, eo plus animorum in barbaros semper fuit. Militari virtute reliquis Paraquariæ Hispanis, ut Spartiatæ olim quibuscunque Græcis, antecellunt. De hac illorum prærogativa suo loco plura. Ex ceræ commercio, quam per remotissimas sylvas nativis ex alvearibus laboriose colligunt; Ex tritico item, quod ad Boni aeris portum devehitur, proventus haud equidem uberrimos habent, lucro laboribus, molestiisque semper minori. Pecora illis minime numerosa, ob camporum, ubi pascerentur, exilitatem, qui arenis undique obsiti gramen parce suppeditant vel eo etiam ex capite, quod hybernæ pruinæ, caloresque æstivi hic sæviant atrocius, cœlumque septem interdum mensibus nec stillam aquæ effundat. Equos, quod hyeme nil pabuli usquam in campo suppetat, arborum ramos, caprarum more, quin & stipites aridos avide rodentes, ipsus vidi toties; Ni exundans quotannis fluvius dulcis omnem late agrum affatim rigaret, ut Nilus Ægyptum, nullæ prorsus fruges istic nascerentur. Solennis hæc alluvio circa Januarium fere ingruit ex nivibus Chilensium, Peruviensiumque alpium solis æstu liquefactis orta. Menses equidem November, December, Ianuarius uti hyberni Europæis, sic Americæ meridionali æstivi sunt. Advenis terribile visu, sed agricolis dulce spectaculum, dum flu-

vius

vius hic gracilis alias, & vadosus aquis peregrinis tumefactus repente extra alveum effunditur, lit ra superat, camposque circumjectos plurium sæpe hebdomadum spatio liberaliter rigat. Incredibilis inde agrorum fæcunditas. Nusquam uberius triticum omnis generis videas, nusquam pepones, quos aquaticos dicimus, aut grandiores, aut dulciores. Nubes insoliti coloris alluviem prænunciant indigenis. Ex Chaco provincia iter faciens in Tucumaniam horis antemeridianis flumen dulce eques transmisi Propinquis in ædibus prandi. Hispanus advena, qui eidem mensæ accubuit, alluvionem solitam (*El bañado* dicitur) nobis propinquam sancte affirmat. Quærenti mihi conjecturæ ejusmodi fundamenta: vidi nubes alluvionis prænuncias, reponit. Augur fuit. Vix semihora fluxerat, adest nuncius, omnem late viciniam innatare aquis, anhelus refert. Exivi. Pontum esse undique, ubi paulo ante campus erat, obstupui. Adeo flumen dulce, jam a se aliud, solum omne in salum convertit, relicta tamen aquis dulcedine. De tempestivo Tucumanum ad litus transitu identidem mihi gratulabar, trepidationis memor, cum qua superiore anno in sancti Jacobi urbis conspectu idem flumen, alluvione superbum trajeci pelle bubula vectus, quam, ut istic ob cymbæ, pontisque inopiam moris est, natans Hispanus loro trahebat.

Circumfusa Jacobopolitano territorio nemora siliquam græcam (S. Ioannis panem vulgus nostrum appellat) ab Africana tamen illa, vel Hispana diversam, copiosissimam producunt, quæ mortario contrita potum, in farinam redacta mellitum panem præbet, quin seu esa, seu pota medicinam; virtutem illius celebrant Europæi in America e nephritide, vel stranguria laborantes. Americanis, quis nephritia

ne de nomine quidem nota, Cachexia, phtisi, macie tabescentibus, incredibile, quantum vires restauret. Plura de saluberrimo hoc fructu inferius, ubi de plantis sermo erit, dicemus. Ipsae adeo bestiae, equi, muli, boves nullo pabulo citius, certiusque pinquescunt. Idem, cujus facta mentio, fluvius dulcis annonæ supplementum est accolis. Per hunc annis prope singulis, incerto tamen tempore, confertissima piscium (zabalos vocant Hispani) multitudo defluit, continuata in dies plurimos successione; Hostem terga prementem eos fugere diceres. Nec astu, nec reti opus est ad hos capiendos. Manibus prehenduntur tanto numero, ut his servandis vix vasa sufficiant. Eo tempore, quo ille piscium affluxus (Cardumen dicitur ab Hispanis) fervet, nullæ præterea dapes vulgi mensas occupant. Fora, templa, scholæ, piscem olent. Illud indagatione dignum, cur sine admistione alterius speciei squamigeræ solos pisces zabalos gregatim velut alio transmigrare videamus; Fortassis, quia isti omnium frequentissimi, atque ideò per antonomasiam *pisces* ab Indis vocantur. Sic *Noayi* Abiponibus pisces generatim, & proprio nomine zabalos significat. Idem in linqua Quichua Peruviana usuvenit. Alio in fluvio, qui ad Paraquayi litora in Timbó properat, sed proprio nomine caret, ejusmodi piscium demigrantium iter multis diebus observavimus, hoc tamen discrimine, quod promiscua piscium turba affluxerit. Multi peregrini, nunquam alias illo in loco visi a nobis capti sunt. Quæ res tantæ emigrationis causas investiganti mihi lucis aliquid aspersit. Pauca milliaria à nobis distabat flumen grande, vel Vermejo; ab Abiponibus Inaté dicitur; Exundans latissime extra ripas effundit sese. Opinor, præcipiti aquarum decurrentium impetu omne genus piscium abripi,

 de-

devolvique ad vicinos amnes, qui cum aquas vel amaras, vel salsas, certe acidulas vehant, advenis piscibus dissipiunt adeo, ut amaritiem, salsuginemque pertæsi secundo flumine ad aquas dulciores, quibus nativo in fluvio assueverant, ubi ubi quærendas turmatim festinent. Hæc mea conjectura in fluvio dulci locum vix habet, ubi extra diluviei tempora solos zabalos, non item aliud piscium genus, subito adventare experti sumus.

Huic affine quid P. Jacobus de la Torre refert in suis de Peruvio relationibus Romæ primum, dein anno 1604 Moguntiæ editis. Cum Cœlum Peruvianum aquam pluviam neget semper, rore nocturno, amniumque e rupibus erumpentium beneficio duntaxat illud solum rigatur. Agro autem juxta urbem Aricas, qui utroque hoc subsidio destituitur, alia Deus ratione consultum voluit. Nam, audi verba ipsius authoris, *quo tempore sementis fieri consuevit, infinita sardorum turba (notum piscium genus) in litora maritima se effundit. Iis mox accolæ naviculas suas complent, capita Sardorum resecant, insertoque in ea unico frumenti (Mayz dicitur) Turcici grano seminant, fructu haud minus uberi, quam si irriguo rore, vel lympha perfusa fuissent. Corpora* (Sardorum) *in fimi vicem cedunt; quo, uti & maritimarum volucrum cadaveribus, arva mirifice pinquescunt.* Hactenus ille, qui Peruvianæ Provinciae nostrae Procurator fuit. Ad dictorum confirmationem juvat his attexere aliud de piscium migratione experimentum. In nostra ad Americam navigatione promontorio viridi, seu Hesperidum insulis a tergo relictis trium hebdomadum spatio infinitam piscium catervam eadem via, nescio, quo properantium quotidie spectavimus. Illos lusitani Melotas vocant. Vastissimi sunt corporis, sed non longi. Caput illis in-

ingens, & globi instar rotundum. Magna cum jactatione, nec minori cum strepitu aquis immergunt se identidem. Emergentes ex lato, quod in capite patet, foramine incredibilem aquarum vim in altum jaculantur cum susurro. Neque fontes, quocunque demum artificio, Regiis in hortis structi ad tantam altitudinem undam attollunt. Quo instinctu, qua de causa, ad quem scopum innumerabilis hæc piscium multitudo fugientium more proficiscatur, id aliis discutiendum lubens permitto. In nostro per eundem oceanum ex America quadrimestri reditu ne unicus quidem illorum piscium nobis in conspectum venit. Discriminis huius causam liceat mihi conjectare. In Americam navigantes piscium migrantium agmina octubri mense exeunte, ac Novembri ineunte aliquamdiu observavimus, quo scilicet tempore Boreali in Hemisphærio hyems, in Australi Americæ æstas initium sumit. Ad hæc pisces illi, de quibus mihi sermo, Melotæ a Borea Austrum versus nil variato itinere cursum direxere suum. His consideratis quid si dicamus: Pisces memoratos mare Boreale hybernis turbinibus procellosum jactationis metu fugere, & ad Australe æstivis mensibus magis tranquillum malaciæ, quietisque desiderio properare? Eo fere instinctu, quo hirundines bruma ingruente ad calidiora se recipiunt loca. Bestias plerasque futuram tempestatem præsentiscere nemini non exploratissimum. Ut alia omittam experimenta, lupos aquatiles, dum adverso flumine catervatim natantes in Paraquariae fluviis navigantes vidimus, de portu, quo nos tueremur, actutum cogitabatur; Turbinem enim, procellamque minacem nobis imminere, nemo unus dubitavit. Et vero hæc luporum præsagia nunquam fallere, toties experti sumus.

Sancti Jacobi urbs colonias Indorum quam plurimas suis olim juribus obnoxias numeravit, quos vel armis, vel armorum terrore primi subegerant Hispani. Hodie coloniarum istarum rudera passim conspiciuntur, incolis, Hispanorum priuatorum scilicet mancipiis, jam variolarum peste, jam miseria inediaque consumptis. Restant etiamnum oppidula: Matarà, Salabina, Moppa, lasco, silipica, lindongasta, Mañogasta, Socconchò; A presbyteris secularibus procurantur, habitanturque a pauculis singula Indis, Hispanorum, qui illis immixti degunt, servitute potissimum occupatis. Miserrima illorum conditio, ruditas incredibilis, sordida tuguria, & templa tuguriis vix meliora. Quantum hos inter Indos, Hispanorum privatorum servituti mancipatos, Quaraniosque nostros solius Hispanici Monarchæ imperio subditos intersit, attonitus, & non citra commiserationis tenerrimæ sensum toties vidi. Idem prorsus de Indorum oppidulis, quæ in aliis Paraquariæ ditionibus adhucdum supersunt, sentiendum.

S. Michaelis urbecula, quæ vulgo Tucuman audit, alpibus chilensibus finitima, a collibus, Campis, rivis grandiusculis, sylvisque amænis ambitur; Hæ altissimis arboribus conspicuæ insignes e Cedro tabulas, trabesque ædificiis maximis pares toti late provinciæ offerunt, quæ quidem, cum 400 facile milliarium spatio plaustris advehantur, in Boni Aeris urbe magno pretio Veneunt. Neque id mirum; nam asseres non serra, quam aquarum illapsus moveat, sed operarum manibus laboriose, lenteque confieri solent. Ejusmodi serræ machinam ad opportuni fluminis ripam paraverat artifex Germanus, quam tamen, etsi magno usui fuerit aliquamdiu, incolæ antiqui moris tenaces pessumdedere illico. Sudare ma-

lunt,

sunt, quam exterorum ingenio juvari. Tucumaniam provinciam sylvis nudatam, immensaque planitie, quin vix unam arborem deprehendas, circumscriptam dicit rerum Americanarum scriptor nostra ætate clarissimus. Miseret me viri optimi, qui diligens cætera veritatis investigator, alienis testimoniis circumventus sit toties. Quis nostrum risum teneat, dum Tucumaniam arboribus, nemoribusque Carere legerit? Hoc scilicet fatum omnibus commune, qui solum, quæ ex libris didicerint, non quæ suis oculis spectarint, de America scriptitare consueverunt. Istius tamen generis historici præ aliis plausum ferunt, minime invidendum, quia offensæ veritatis præmium; quippe qui mirabiliora, etsi minus vera solent adferre, admiratione digni plebeculæ, cordatorum assensu nequaquam.

Rioja, & S. Ferdinandi vulgo Catamarca urbeculæ montes inter sepultæ latitant. Ex vinearum aliquot, & piperis cultura quæstum faciunt potissimum. Piper enim illud rubrum, quod turcicum dicimus, quotidiano usui, quin & pro deliciis est Hispanis. Non cibos solum quoscunque, sed & Caseum, qui pro immensa armentorum multitudine in Boni-Aeris, Cordubæque prædiis rarissime conficitur, purpureo illo mordacique pipere ita farciunt, ut lactis candore, dulcedineque obliteratis rubentis cerasi referat colorem, tantamque acrimoniam, cui ferendæ non sint Europæorum fauces. Vineæ per universam Paraquariam digitorum, quos singulis manibus gestamus, numerum vix æquant. Cælum, solumque vitibus quidem apprime propitium, idoneumque experimur, ni illorum radices a formicis insolentissime dominantibus corroderentur. Hispani, qui Germanorum more vinum & bibere, & colere norunt præ-

clare, vinearum culturam abjecere penitus, suam ludi quot annis operam, dudum experti. Formicis, quod fortunæ magis, quam quibuscunque artificiis tribuendum, internecione deletis si uvæ prodeant, eas ab advolante columbarum sylvestrium, Vesparumque exercitu devoratas postridie lugebis. Modicum tamen, quod conficitur, vinum, fuscum, spissum juris instar, ac generosum est, licet Europæis recens advenis pharmacopœum olere videatur. Mustum ex uvis expressum ad focum coquitur, & spissatur. Qui vitam sine vini usu intolerabilem sibi putat, a Paraquaria sibi caveat; Noverit enim, istic anserum, anatumque potum plerisque omnibus familiarissimum esse, neque hunc semper ad votum suppetere. Tanta sæpe est vini penuria in coloniis remotis, ut diebus etiam festis interdum divino sacrificio abstinere cogeremur. Quid quid enim vini seu ad mensam, seu ad aram consumitur, chilensi ex provincia potissimum longo itinere, sumptu maximo est advehendum, sæpeque nullis precibus, nullo pretio impetratur. Verum quamvis Paraquaria vino propemodum careat, ebriis, ebriosisque incolis abundat. Hispani equidem jam ex sacchari arundinibus contritis, jam ex pomis Persicis, Aureis, citrinis, cydoniis aliisque ignis ope vinum, quod crematum, vel aquam vitæ dicimus, extorquent, licet quam plurimis turbandæ mentis, mortisque accelerandæ instrumentum esse soleat. Indi barbari, quin & Hispanorum vulgus ex siliqua græca, ex melle, ex Turcico frumento, ex aliis frugibus aqua mixtis, ac innato calore tandem ebullientibus potiones sibi parant, queis ad ebrietatem adsciscendam passim abutuntur.

In territorio urbecularum, de quibus agere cœpi, Rioja, & Catamarca ingens pecorum, quia cam-

camporum, penuria eſt, quæ tamen agri, arborumque fertilitate, ac incolarum induſtriis penſatur; Hi namque ficus exſiccant, e lana uſitatiſſimum veſtis genus contexunt, boum, oviumque alibi conquiſitas exuvias ſcitiſſime concinnant, variisque aptant uſibus, ephippia, arculas, & alia id genus e corio conſtruunt, mercibus aliis alibi ſubinde permutanda. Xuxuy ſancti ſalvatoris civitas ad Tucumaniæ limites, qui Peruvium ſpectant, ſita licet infrequens, Regii tamen per Tucumaniam ærarii præfectorum ſedes. Aqua vicinis e montibus ſcaturiens ut tertianæ febris, ſic ſtrumarum iſtic origo. Talavera de Madrid, alio item nomine Eſteco opibus quondam, ſed & vitiis affluens civitas ad fluvii ſalſi (Rio ſalado) ripas violentiſſimo terræ trementis hiatu ſuperiore jam ſeculo abſorpta dicitur, incolis, ædibusque univerſis contumulatis; ſola illa infami columna, quæ ubique gentium reis plectendis deſtinata, medio in foro remanente. vidua quoque integritatis laude florens ſua cum ædicula ſuperſtes in ſuburbio fuit. Hoc, ut ſcripſi, Hiſpanorum ex ore intellexi, tantam ſtragem Dei vindicis pœnam interpretantium. Addunt: Hodie non niſi ſcrobes, tumulosque ſepultæ urbis veſtigia ſupereſſe. Rem ea, qua accepi, fide refero; Ipſe enim, quamvis per biennium haud multorum milliarium intervallo ab illa vicinia abfuerim, hoc iræ divinæ monumentum nunquam ſpectavi. S. Franciſcus ſolanus vaticinio illuſtris urbis Eſteco excidium dicitur prædixiſſe.

Tarija urbs non ignobilis ad Peruvienſem præfecturam de Chichas pertinet quidem, Paraquarienſes tamen Jeſuitas habuit incolas, qui ut Chiriguanás barbaros Hiſpanis ſemper infeſtos manſuefacerent Evangelio, nec ſudori, nec ſanguini pepercere

 ſuo.

ſuo. Quinque illorum equidem barbara crudelitate contrucidati ſunt.

Santa Cruz de la ſierra ſuo cumterritorio, quamvis ad occaſum Peruvii finibus ſtipata, Paraquaricæ ditioni accenſetur. Sita eſt in gradu longitudinis 314. latitudinis meridionalis 21. gubernatorem, Epiſcopumque proprium habet, cui ſubſunt chiquitorum indorum oppida, quos noſtri ſocii per annos ſat multos remotis in montibus conquiſitos religionem, humanitatem, arteſque utiles docuere. Anno 1766. in denis chiquitorum oppidis, quæ noſtri condiderunt, numerabantur 5173 familiæ, quæ 23788. Capitibus definitæ ſunt. Mortuorum numerus numerum naſcentium annis prope ſingulis longe excedit. Sobolis paucitatem num Cœlo, ſub quo vivunt, num aquis, quas bibunt, an alimentis, præſertim frequentiſſimo teſtudinum terreſtrium eſui, vel innatæ forſitan parentum ſterilitati tribuere nos oporteat, illi norint, qui cum illis verſati ſunt. Fateor equidem, me chiquitorum vel terram, vel umbram nunquam vidiſſe. Illud ſæpius a me auditum: Ni noſtri homines multos quotannis e ſylva barbaros adduxiſſent, hæc oppida dudum fuiſſe expiratura. Proſtat chiquitorum hiſtoria authore P. Joanne Patritio Fernandez, quamvis ab hoc in Hiſpanicum duntaxat traductam illam, & a Jeſuita, Italo chiquitorum Miſſionario conſcriptam mihi affirmaverit dudum vir fide digniſſimus. In hanc hiſtoriam irrepſere aliquæ Indorum relationes, quas de credulitate nimia ſuſpectas meus nunquam ſtomachus digeſſit. De chiquitorum moribus, rebusque frequens porro mentio recurret.

In

In ſingulis Tucumaniæ, Paraquariæque urbibus S. Dominici, S. Franciſci, S. Petri de Nolaſco, qui a Mercede vocantur, alumni, & Jeſuitæ domicilium habuere ſuum Sacræ Deo virgines, varii inſtituti, Cordubæ duntaxat, ac in urbe Boniaeris habitarunt. Tucumaniam provinciam Americæ meridionalis pauperrimam ipſi Hiſpani arbitrantur, quia metallorum expertem, quamvis pecoribus omnis generis refertiſſimam. Præter alios S. Franciſcum ſolanum religionis magiſtrum nacta eſt. Hoc ad Peruvium evocato integræ aliquando civitates ſacerdotem vel unicum nequidquam deſideraverant. Franciſcus Victoria ex clariſſimo Divi Dominici cætu primus Tucumanorum epiſcopus anno 1581 invenit ſolos quinque ſacerdotes ſeculares, & pauculos Religioſos, presbyterum linquæ Indicæ gnarum omnino nullum, licet Indorum Coloniis tota late provincia abundaret. Divinæ gloriæ ſitienriſſimus Præſul Jeſuitas aliquot, jam tum per reliquam Americam de re chriſtiana bene meritos a Patre Joanne Atienza in Peruvio, & a P. Joſepho Anchieta in Braſilia eorum provincialibus per literas impenſe petiit, impetravitque. Tucumaniam ingreſſi Patres Leonardus Arminius Italus. Joannes Saloni Valentianus Hiſpanus. Thomas Filds Hybernus. Emanuel Ortega & Stephanus de Grao luſitani, e Bruſilia per mare miſſi, ab Anglis acatholicis capti, peſſime aliquamdiu habiti, ac denique ſcaphæ impoſiti, ventisque ac fluctibus permiſſi; Verum Deo gubernante Boniaeris portum, quem optaverant, feliciter tenuerunt. E Peruvio jam dudum Tucumanis ſuppetias miſſi Patres Franciſcus Angulo, & Alphonſus Barzena virtutum ſplendore, linquarum peritia, animique adomnia impigri magnitudine egregius. Hunc Victoria Præſul optimus Vicarium, ut vocant, generalem creavit, tantique ſemper fecit, ut palam

 dice-

diceret: Episcopatu abdicaturum se se, si Patris Barzenæ jacturam faceret. His alii atque alii per bina prope secula successere nostræ tunc societatis homines. Ab Episcopis, Gubernatoribusque Regiis postulati, a catholicis Regibus ex Europa missi, per omnes immensæ Paraquariae angulos sparsi quam strenuam operam & Deo, & Regi navaverint, haud mei est instituti memorare. Multa magnae molis volumina de hoc argumento prostant. Tot centena barbarorum millia ad Dei, Regisque obsequium traducta, tot ubique locorum structæ coloniae, tot augusta templa Numini condita, tot Hispanorum urbes literis, & pietate, imbutae testabuntur serae posteritati: nos apud antipodas saltem aliquid praestitisse, quantumvis quidam homines nullum non moveant lapidem, ut vel nominis nostri memoriam extinguant. Sed actum agunt, nî & bibliothecas omnes in cineres redigant. Libri superstites, quid pró publica salute ubique gentium a nobis actum, scriptum, toleratumque sit, loquentur. Illud extra controversiam est: uberiores multo fructus ab Apóstolicis nostris operis colligendos fuisse, si Europaei homines utilitatum suarum, quam Indorum salutis avidiores optimis illorum consiliis identidem non obstitissent. Nemo usquam barbarus per universam Americam hodie foret super, si, qui christi legem profitentur, ei mores conformassent suos, suosque conatus conatibus nostris diligenter conjunxissent. Hoc, quod scribo, me audiente in Boniaeris templo coram Regio gubernatore, auditoreque omnis conditionis frequentissimo ex Cathedra audacter, sed verissime fuit pronunciatum, tantoque argumentorum pondere stabilitum, ut nemo omnium dubitare, sacroque obstrepere oratori auderet.

Ter-

Tertia, a qua toti provinciae nomen adhaesit, praefectura est Paraquay, a fluvio cognomini, cui adjacet, sic dicta. Spectatis dominii juribus quaqua versum latissime patet; verum hinc Barbarorum, illinc lusitanorum periculosa vicinitate pro incolarum numero angustiores intra limites coarctatur. Immensis, fertilissimisque seu ad occasum in adversa fluminis ripa, seu ad septentrionem campis vicinorum, quos dixi; metu uti recusant, quia a metropoli remotioribus. Ad Austrum Correntinus ager pro limite habetur Incolarum numerum quis definiat? Dena bellatorum millia, si res ferat, in promptu esse, sunt, qui affirmant. De solis Hispanis sermo est; quodsi enim Indos inquilinos, æthiopes, & reliquum sclavorum gregem militare jusseris, facile tricies mille in acie numerabis. Ast tales, eheu, erunt istorum plerique, ut eorum vexillis hoc tuto inscribas: *Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.* Paraquariæ Gubernatorum aliquis olim conqueri auditus est: Multos sub signis numero milites; sed paucos sclopo instructos; Qui sclopo uti noverint, ac collineare, paucissimos. Metropolis, la assumption, ab assumpta in Cœlum deipara nomen traxit. In gradu 25. 8 m. latitudinis, longitudinis vero 319. 41 m. Sita ipsi Paraquayo flumini incumbit, quod navibus commodum portum, incolis commercii opportunitatem praebet; sed & exitium urbi minatur, quod magismagisque propinquans ejus alveus & ripam, & ripæ insidentes ædes evertat. Splendorem ædificiorum, urbisve munitionem qualemcunque hic ne expectaveris. Domos videbis permultas e saxo, vel cocto latere constructas, imbricibus tectas, sed humiles omnes, & sine contignationibus. Ejusdem prorsus formæ monasteria. Nihil, quod in templis suspicias, deprehendes. Plateæ omnes distortæ,

scrobibus, lapidibus temere projectis impeditæ, ab imbre præcipiti exesæ equiti perinde, ac pediti transitum reddunt asperrimum. Forum, si rite memini, unicum gramine obductum. Gubernatoris, Episcopique jam inde a Caroliquinti Regis ætate hic sedes, neutri tamen proprium est domicilium. Præter grammaticam Philosophiæ quoque ac Theologiæ nostro in Collegio discipuli frequentes operam dedere. Æthiopibus, Indis, aliisque mixti generis, quos Mulatos, mestizos, Puchuelos &c. vocant, parochus, ecclesiaque parochialis propria est. Matronæ etiam nobiliores, pueri, puellæ, vulgus omne linqua Quaranica ceu vernacula fere utuntur, quamvis & Hispanicam mediocriter calleant plerique. Dicam, quod res est. Utramque commiscent linquam, neutram rite norunt. Hanc provinciam, quam Indi Carii, seu quaranii olim insederant, postquam primi Hispani occuparunt, illorum filias, cum Hispanae fœminae deessent, in conjugium sibi passim adscivere. Quotidiana consuetudine mariti conjugum, conjuges maritorum linquam combiberant denique; sed, ut adultis fere usu venit peregrinas linquas discentibus, Hispani Indicam, Indæ Hispanam misere corruperunt; Inde e duabus linquis tertia quaedam enata est, qua hodie utuntur.

Tres omnino menses hac in urbe commorantem me multis quotidie horis sacrum pœnitentiae tribunal occupavit, quia linquae utriusque scientem. Hispanorum pars maxima per pagos, prædia, & oppidula, ubi scilicet agrorum, pascuorumque opportunitas major, degit. Urbem, præter metropolim, habent nullam. Villa rica, & Curuquati loca tenuia sunt, & urbecularum umbrae. Coloni, per repetitas lusitanorum metu migrationes, prope ad incitas

re-

redacti. Xerez, & la ciudad Real del Quayra urbium nomine quondam gloriabantur, sed dudum jam desertæ, destructæque per lusitanorum incursiones, qui in urbe S. Pauli, Mamaluccorum latibulo, collecti Quayrensi agro opimo hodie potiuntur, Hispanis nobilissimam territorii sui partem sibi ereptam usque lamentantibus, patienter tamen ferentibus; Norunt equidem vanas sine viribus iras fore.

Ex antiquis oppidis, ubi Hispani Indos seu bello, seu Evangelio subactos olim collocaverant, supersunt hodie: Caazapa, yuti, ytape, yta, & a seraphicis Patribus procurantur. Caazapà ducentis circiter e familiis coalescit. Armentorum multitudine reliqua superat. Ad viginti vitulorum millia quotannis numerat. His, qui feliciter adolescunt, superstitibus, si tertiam vitulorum partem, qui a vermibus, feris, prædonibusque absumpti sunt, accenseas, facile Centum millia vaccarum, taurorumque hoc oppidum possidere, conjicies. His adjice equorum, mulorum, oviumque incredibilem numerum. Pascua lætissimo in campo ad multa excurrunt milliaria collocat variis per intervalla stationibus Indi pastores, &, quod per Paraquariam nusquam vidi, stationibus singulis ejusdem coloris animalia assignata. Hic equidem equos, boves, oves, quin & Gallinas pastorum ad unam omnes albi coloris deprehendes; Istic non nisi nigri; Alibi varii coloris Hæc colorum divisio non fortuito contingit, sed pastorum opera, quam alii superfluam, putant, impetratur. Oppidum ytape viginti circiter familias alit. Yuti, & yta aliquantulum plures. Parochis Ecclesiasticis subsunt: Atira, & Altos unum in oppidulum conflata. Quarambare. Tobati, exigui singula numeri. Yaguaron e ducentis familiis componitur. Hæc oppida, cum

Indi incolæ plerique Hispanorum nobilium servitute identidem occupentur, nec populi frequentia, neque morum disciplina, templorumque splendore in comparationem venire possunt cum nostris Quaraniorum oppidis, qui è privatorum hominum servitio exempti solius Regis Catholici voluntatibus, obsequiisque ultro se subdiderunt.

Ditionis Paraquayensis sunt Tria alia Indorum oppida a nostris hominibus condita, conservataque. S. Joachimi oppidum post varias migrationes in gradu 24. 49. m. latitudinis. 321. longitudinis situm intra montes, ab arbore Tarumay dictos amnis yùj ripis incumbit. Anno 1767 bis mille septemdecim incolas Christianos numerabat. Hos Hispani Tobatines perperam appellant, cum ipsi sua se linqua Quaranica ytatines, seu ytatinguas dicant. Jam anno 1697 a nostris Patribus Bartholomæo Ximenez, & Francisco Robles Tarumensibus in sylvis detecti circiter quadringenti, oppidoque antiquo Nostræ Dominæ a sancta fide 150 leucas distanti aggregati sunt, ubi per annos complures christianæ disciplinæ tenaces perstiterunt. Ad avitas, ubi inventi olim, sylvas libertatis desiderio transfugæ vix denique repetitis nequidquam nostrorum itineribus anno 1721. a Patribus Polycarpo Duso, & Michaele Haffner reperti. In ipso, quem Taruma vocant, loco oppidulum illis conditum, & anno 1723 Trecentis plures sacro latice expiati numerabantur. Sed partim ob pascuorum tenuitatem, partim ob belli tumultus, quos occasione Josephi Antequera intrusi gubernatoris Hispani factiosi excitaverant, ytatines opera P Josephi Pons ad oppidum Nostræ dominæ a sancta fide rursus translati fuere. Hac in statione per decennium magna sui Commendatione substiterunt.

runt. Verum cruenta Hispanorum Vicinorum seditione, fame, variolarumque pestiferarum stragibus perterriti anno 1734. fugam Cepere, remotissimis, queis insueverant, in sylvis securitatem, alimentumque sibi quæsituri. Patres etsi 400 familiarum fugam dolerent maximopere, plus fugientium calliditatem admirati sunt, cum una nocte clanculum dilapsi quam demum viam iniverint, quorsum deflexerint, nullo e vestigio conjectari posset. Missi subinde Patres Sebastianus de Yegros, Ioannes Escandon, Felix Villagarzia, lucas Rodriquez, qui fugitivorum latibulum indagarent. Mensium octodecim spatio fluviis tot paludibusque superatis, nemorum remotissimorum latebris sagacissime excussis, ne leve quidem dilapsæ gentis indicium deprehenderunt. Anno demum 1745, quod labor non potuit, casus fortuitus detexit, quem longum sit referre. Superiorum jussu P. Sebastianus de Yegros in viam se dedit illico continuatis imbribus, fluviorum eluvione, paludibusque periculosis undique impeditam; Asperrimo quadraginta novem dierum itinere defunctus intra sylvas Tapebi ytatines deprehendit. Illis minime repugnantibus patrio in solo structum oppidulum, sacro fonte aliquot, qui post suam ex oppido fugam in sylvis nati, centuriæ lustratæ, Ex antiquis oppidis pecora omnis generis, vestimenta, secures, suppellex domus necessaria, Indi cum suis familiis aliquot musices, aliarumque artium magistri citra cunctationem mittebantur. Ad votum fluxere omnia.

Ast repentinus terror optatissimum novæ coloniæ cursum interrupit. Barbari equites, quos Hispanus Quaycurus, vel Mbayas vocat, cædibus, & rapinis vicina Paraquariensium prædia exhauriebant; Hos & suis jamjam imminere cervicibus rati ytatines nullam

Ce-

Cepere quietis partem. Novis identidem de propinquo hoste rumusculis perculsi insomnes plerumque egerunt noctes, & apertis vel in ipso meridie oculis pericula somniarunt. His alia accessit calamitas, aquarum pluviis deficientibus penuria. Ad inveniendum igitur & timoris, & sitis remedium Patribus, Indisque visum est 25 Leucas Austrum versus commigrare, ubi tot sylvarum asperrimarum interjectu adversus Mbayas equites se tuerentur, perennique aqua gauderent. Anno 1753. relicto templo, Patrumque domicilio, quæ e lateribus structa, in colle, quem yù amnis lambit, extemporali labore oppidum construxere, quod subinde optimis ad normam Quaranicarum Coloniarum legibus institutum, familiarum accessione auctum, stabilitumque est. Ipsum octennium huic oppido operam non pœnitendam navavi. Illustrissimus D. Emanuel de la Torre Assumptionis Episcopus dum de more nos inviseret, nostris in ædibus dies sexdecim commoratus, disciplinæ christianæ rigorem, divini cultus accurationem, templi, musicæque concinnitatem, rerum omnium ordinem apud homines nuper sylvicolas admiratione, laudibusque eximiis prosecutus est. D. Carolus Morphi Hybernus Paraquariæ Gubernator expeditionum, victoriarumque, quas a lusitanis reportaverat Petrus zeballos, omnium particeps, musices, linquarumque Europæarum scientissimus solatiis prope diffluxit, dum quinque dies apud me hospes ageret. Obstupuit Indorum sylvestrium cum in musicis instrumentis, tum in armis tractandis insignem dexteritatem; Illo enim spectante octingentis plures pedites alii, alii equites effuso cursu invecti sagittas eandem ad metam vibrarunt ictu tam certo, ut vix unus, alterve aberraret. Quo spectaculo diebus pluribus repetito satiari haud potuit. Neque ego viri optimi præ-

præsentia. Caziquiorum porro, quorum contubernales hoc oppidum incoluere, cognomina juvat memorare : Paranderi. Yazuea. Yeyu. Guiraquera. Xavier. Divi Francisci xaverii nomen illorum avo quondam inditum posteri cognominis instar retinuerunt.

Altera, quæ Paraquayensis ditionis est, Sancti Stanislai colonia oppidi S. Joachimi filia fuit; Indi enim pariter ytatines ab indis, Patribusque S. Joachimi incolis in sylvis Caapivary, yeyuy, & Tapiraquay fluvios inter sitis detecti, ac, ut christiana sacra uno congregati in loco amplecterentur, adducti fuere. Sylvis nativis ut terga verterent, apertumque in campum prodirent, ab illis impetrare, perarduum erat negotium; celsissimarum enim arborum, quarum pedem sol nunquam viderat, umbræ assueti planitiem solis radiis patentem refugiunt, putantque illic seu vitam, seu libertatem quotidie periclitari suam, quam densas inter nemorum salebras adversus Hispanos, & quoscunque demum hostes tutam opinantur. Et vero experientia niti hanc barbarorum opinionem haud diffitemur. P. Sebastianus de Yegros (Pay Sabba ab Indis appellatus) annum integrum in summa, quæ cogitari possit, rerum omnium penuria sylvas inter in Indorum contubernio consumpsit, illisque persuasit denique, ut nemore relicto ad propinquum Tapiraquay fluvio campum exirent, ubi Patres Emanuel Guttierrez, & Josephus Martin Mattilla cum Indis Christianis, pecoribus, & necessario commeatu missi sacram ædiculam, tuguriaque illis exstruxere anno 1751 Indorum, qui hanc S. stanislai Coloniam constituere, primipili erant Caziquii Arabebe, Tapari, & guirayu. Patrum, qui victum, vestitum, secures, cultros, globulos vitreos, alia id genus munuscu-

nuſcula illis procuraverant, liberalitate, comitateque manſuefacti dociles ſe, ac Chriſtianæ diſciplinæ morigeros præbuerunt. Dum ex S. Joachimi oppido, in cuius territorio hæc nova colonia locabatur, ad illos ſæpius excurrerem, gentis ligna inter natæ, educatæque placidiſſimam indolem, mores divinis legibus tam conformes non potui non admirari. Vix lacrymas præ ſolatii dulcedine tenui, quoties ſacro in tribunali nævos minimos majori cum doloris ſignificatione mihi detexerant, quam multi chriſtianorum Veterum atrociſſima crimina ſacerdoti judici referre ſolent. Paucos intra annos incredibiliter auctum oppidum Indorum acceſſione, quos Patres Antonius Planes, Thaddæus Enis Bohemus, Anroninus cortada arduo per loca inacceſſa itinere quæſitos feliciter adduxerunt. Colonia hæc in gradu 24. 10. m. latitudinis. 321. 35. m. longitudinis ſita anno 1767. trecentos aliquot ſupra bis mille incolas jam Chriſtianos habuit, qui annis ſuperioribus ferarum inſtar ſylvas pervagabantur, ubi Hiſpani herbam, ut vocant paſſim, Paraquaricam, præcipuum commercii publici inſtrumentum conficiunt, de quo mox uberius diſſeremus. Ut adeo ex oppidis S. Joachimi, & S. Stanislai conditis luculentus in totam provinciam quæſtus redundaverit, cum amotis barbaris ſylvas herbæ illius feraces jam citra trepidationem adire liceat Hiſpanis.

Memorabili experimento dicta confirmabo. Remotiſſimæ ſylvæ, quas Mbaeverà rem coruſcantem alii, alii Mborebireta beſtiæ grandis patriam appellant, fluviique grandiores Monday, & Acaray alluunt, arboribus paſſim abundant, ex quarum foliis herba illa Paraquarica paratur Ad illam plurium menſium ſpatio conficiendam ex Aſſumptionis urbe

miſſa

missa est ingens Hispanorum turba, boum, item mulorum, equorumque multitudo necessaria. Sylva, per quam iter suscipiendum, arboribus, arundinibusque interpolatis undique clausa, sex & viginti fluviis, totidem prope paludibus longioribus impedita ad octoginta facile leucas excurrit, quin campum vel ad denos passus patentem deprehendas usquam. Ut hominibus perinde, ac bestiis transitus patefieret, sternendæ arbores, pontes amnibus imponendi, ramorum fascibus firmandæ paludes, complanandæ montium declivitates; His ingenti labore, sumptuque pari præstitis, ubi ad locum herbæ colligendæ, conficiendæque perventum denique, tuguria pro Hispanorum habitatione, sepes pro bestiarum claustro, patibula e stipitibus partim humi defixis partim transversis pro arborum foliis lento igne torrendis construere oportebat. Dispositis ad inchoandum negotium omnibus dimmissi ad sylvas, ubi arboris illius folia colligerent, Hispani; sed heu illorum moderator Paschalis Villalba in barbarorum tugurium, licet incolis vacuum, incidit. Rei inopinata novitate perculsus ad socios properat, visa refert. Triste nuntium pro classico fuit, quo ad accelerandam fugam instigati omnes de vita servanda, non de arborum foliis porro conquirendis cogitant. Neque timiditatis, ignaviæque arguendos arbitror eos propterea; Nam non uno agmine omnes, sed singuli diversas sylvarum latebras percurrunt quotidie, arbores, e quibus ramos secent, quæsituri; Ramorum fascibus onusti ad tugurium redeunt. Neque ullis præter cultrum, illud suum instrumentum, armis instructi per sylvam iter quotidie faciunt, ut adeo barbarorum irruentium insidiis pateant semper. Abjecta igitur negotii, ad quod venerant, cura mulis, equisque vecti præcipiti cursu ad urbem rediere. Villalba relictis sociis ad S.

 Joachi-

Joachimi oppidum divertit. Patribus visa, facta nuntiat. Ad fidem dictis suis conciliandam ollas sagittasque exhibet e barbarorum tugurio illo aspo- tatas. Ut eos ad hoc suum deducere oppidum q cunque demum ratione conarentur, enixe rogat. tres læto, promptoque animo operam addixeru suam. Verum ambo tunc fractis viribus tanto itin cum impares se se nossent, lectam Indorum suoru turmam citra cunctationem Villalba duce mittunt barbaros illos inquirendos, amiceque explorandos e rum animos. Dierum aliquot itinere defuncti, cib riis viaticis præpropera voracitate absumptis, aqu rum quoque penuria per viam sæpius tolerata domum rediverant, quin vel eminus attigissent illas statione ubi barbarorum contubernia credebantur. Cassa ig tur hæc Indorum expeditio, neque porro resump fuit, ut adeo barbaros illos seu quærendi molestia, se reperiundi gloria mihi reservata videretur.

Superioris missu aliquot post annis ad S. Joachi- mi oppidum veni. De sylvicolis Mbae vera dura- bat rumor, durabat & metus Hispanorum propte- rea, qui, licet quæstus avidissimi, pedem inferre il- lis sylvis nunquam audebant, unde messem Paraqua- ricæ herbæ copiosam dudum expectavere. Re cum socio, Indisque meis collata profectionem ad de- cantata illa nemora constitui. Villalba duce, cum quinque & viginti Indis christianis in viam me dedi fluviis, paludibusque infamem. Pontes, aliaque ad transitus securitatem ab Hispanis, ut dixeram, para- ta subsidia dudum periere. Superatis Indorum in- dustria difficultatibus ad illum denique locum eluctati sumus, ubi barbarorum tugurii reliquiæ videban- tur. Simiorum, aprorumque, ac alcium, quibus vescuntur Indi, ossa, mortarium ligneum, alias id

genus

Curii
Caremà
Costa del Parana
R Acaray

genus

genus quisquilias, tritici turcici spicas sat multas, semitam item, qua ad vicinum rivum aquatum itaverant, nudis Indorum pedibus tritissimam, sed vestigium recens omnino nullum usquam deprehendimus, quamvis dierum aliquot spatio missis quaqua versum speculatoribus & sylvas finitimas, & Acaray fluminis palustres oras attentis ad omnia oculis circumspexerimus. Cum itaque nec Indi umbra, neque spes aliqua appareret, dies novemdecim tristem solitudinem pervagati, passique, quæ nec a me dici, nec credi ab aliis possint, omnia ad oppidum redivimus nullo, nisi patientiæ, fructu. Iter pedibus, & sæpe nudis feci. Si ab oriente ad Austrum deflexissem aliquantulum, Barbarorum, quos quæsiveram, contubernia deprehendissem; id sequens me annus docuit. Hispani de sylvis Mbaę vera diu, diligenterque a me excussis facti certiores, illarum incolas barbaros alio commigrasse, nihilque jam ab illis periculi superesse, sibi persuaserant. Hinc resumptis animis, via novis sumptibus instaurata magno numero, spe lucri majore eo proficiscuntur. Sed en! negotio suo occupati barbaros alios, atque alios sibi adesse vident. Familiari alloquio deliniti, carne bubula, aliis munusculis donati nil hostile meditari videbantur, quin iterum, iterumque amicorum specie ad Hispanorum tugurium redibant; Interrogati; ubinam suis cum familiis habitarent? Contubernia sua procul hinc abesse, neque, nisi multis paludibus superatis, accedi posse, callide reposuerunt, sibi, suisque uxoribus male metuentes, si quando ab Hispanis inviserentur. Ne porro vestigiis suis terræ impressis suas ipsi exteris habitationes proderent, quoties ad illos visitandos venerant, hac sagaciter astutia usi sunt: si per Australem viam ad-

venere, per ſeptentrionalem revertebantur, ut ne ſubolere quidem Hiſpanis poſſet vicinia, ubi latuere. Adeo nempe Barbari Hiſpanis, Hiſpani barbaris de proditione, fictaque amicitia erant ſuſpecti. Mutua diffidentia, timor mutuus indies augeſcebat.

Securitati ſuæ conſulturus Villalba de his, quæ gerebantur, me edocuit, deque barbaris illis, ſi redirem, inveniendis, ſecurum eſſe juſſit. Nec mora: Meis cum Indis notam viam lætus ingredior. Sed vix biduum magnis paſſibus in Mbaeverà properantes nos conjurati toto Cœlo imbres opprimunt, & jam multum progreſſos diu, noctuque comitantur. Sub dio, in ſolo aquis innatante pernoctandum quotidie. Veſtes etiam intimæ aquis diffluunt, quin eas vel ſiccandi, vel permutandi opportunitas adeſſet. Caro bubula, præcipuum Indorum viaticum, & prope unicum, humore putrefacta. Fluvii, paludesque continuata per plures dies pluvia adeo jam intumuerant, ut tranſitum omnino negarent. Serenitatis propinquæ ſpes nulla, nullum indicium. Redire cogimur quotidianas per octiduum miſerias experti, experturi majores, ni cœptum iter provide abrumpimus; Ad viginti enim dies imber pertinax producebatur. Re infecta quidem, haud tamen deſperata ad oppidum regreſſus itineris quamprimum repetendi opportunitatem avide præſtolabar; Haud multum enimvero temporis abiit, cum tertiam (quæ mihi ſecundiſſima fuit) ad Mbaevera profectionem ſuſcepi. Tandem metam attigi. Nam tria ſat numeroſa barbarorum Contubernia a me detecta, quibus totidem Caziquii, Roy, omnium Princeps, Tupanchichu, & Veraripochiritù præfuerunt capitaneorum, ut vocant, nomine. Primum, in quod incidimus, tugurium e palmis ſtructum, gramine ſicco conte-

ctum,

ctum, octo portis patens, a sexaginta incolis habitabatur. Hinc atque illinc pendent retia, quæ & noctu dormientibus, & interdiu sedentibus sunt usui. Familiæ singulæ singulos humi focos alunt. Circumstat ollarum, cucurbitarum ingentium, cantharorumque exercitus. Forma sunt plerique præsertim adolescentes, liberali, quam Europæorum multi inviderent, suspicerentque Facie candidula, quippe quam nullus unquam sol tingit. Mares cuiuscunque ætatis crines sibi attondent, monachorum quorumdam ritu, circulo comarum per verticem relicto. Labium inferius a primo ætatis septennio pertusum gerunt, foraminique arundinem, quæ scriptorium calamum æquet diametro, inserunt, more apud omnes prope Americæ populos recepto. A' Quaraniis, quorum linqua hi utuntur Barbari, *tembetà* vocatur. omnes citra sexus, ætatisve discrimen concham vulgarem triangularis figuræ ex auribus suspendunt. Viri nudi circumeunt semper, nisi quod tenui subligaculo, fabrorum cæmentariorum more, pubetenus præcingantur, naturalis verecundiæ instinctu. Fœminæ tamen omnes ab humeris ad calcem teguntur tela alba, quam ipsæ ex cortice arboris Pinò conficiunt. Ex cortice hoc siccato, subactoque fibræ, lino similes, remanent, e quibus fila ducuntur, telæ texendæ servitura. Tela eiusmodi levi negotio albescit, coloris etiam cuiuscunque & patiens, & tenax est. E contrario illa tela, quam nationes barbaræ pleræque ex Caraquata, seu, ut Mexicani vocant, Maguey (de qua suo loco plura) conficiunt, à candore abest longissime, alios colores difficillime recipit, & citissime amittit. Rasum verticem corona è psittacorum plumis longis, elegantissimisque concinnata ornare consueverunt hi barbari. Sagittas hamatas, queis aviculas etiam volantes dexterrime sternunt.

nunt, pro armis habent. Alcium, ferarum, aviumque omnis generis venatu se, suosque alunt. Sæpius inter virgulta latentes, astuta ruditus illarum imitatione allectas alces telo configunt, interdum laqueis, decipulisque capiunt. Nec ab agricultura abhorrent. Incredibilis certe sylvas inter tritici turcici, aliarumque frugum, uti & tabacæ ubertas. Hanc ingens illa domus, de qua dixi, pro sepibus habuit, foliis amplissimis, miraque proceritate sublimem. Antequam cubitum concedant, ollas carne, vel frugibus refertas foco applicant, ut expergefactis in promptu sit cibus; Cœlo enim vixdum albescente viri, quin & septennes pueri telorum fasce armati per sylvas turmatim excurrunt feras, queis vescantur interdiu, venaturi. Ni esurire, ni rideri velit liberaliter, ne vacuis domum redeat manibus, quisque cavet. Textis è vimine corbibus proles teneras injiciunt matres, humerisque bajulant, quoties per sylvam iter faciunt. Mel quoque & nobile, & copiosum ut esui, sic potui opportunum ex alveariis legere norunt, quibus arbores passim scatent. Hunc in finem magni faciunt cultrorum, securiumque è ferro supellectilem. Ferrea hæc instrumenta cum apud illos deprehenderimus, Hispanis, quos herbam Paraquaricam in sylvis conquirentes olim trucidaverint, erepta fuisse nemo unus dubitavit. Deus ab illis Tupa dicitur Quaranica lingua; verum quid Deus sit, quid velit, quid nolit, nosse parum curant, ut Numinis supremi cultum, sic & idola nesciunt. Malum dæmonem Aña vel añanga appellant, nil tamen venerantur. Præstigiatores, rectius dicam, veteratores suos religiose colunt, metuuntque, qui de plenissima morbos, mortemque seu arcendi, seu arcessendi potestate, de futurorum præscientia magnifice se jactant, qui sui esse arbitrii affirmant, alluviones, tempestatesque so-

no-

noras ciere, in tigrides ſe transformare, & neſcio, quæ alia contra naturæ leges patrare. His fraudibus à timida plebe reverentiam extorquent. Polygamiam licere ſibi, ut Americani reliqui, putant, pauciſſimi tamen hac licentia utuntur. Eo frequentior eſt apud illos uxorum repudiatio. Nuptias cum quibuscunque etiam remote cognatis horrent, refugiuntque ceu nefandas. Suorum cadavera ingentibus cantharis ex argilla fictis, & ad ignem excoctis claudunt Quaraniorum veterum ritu. Tres ejusmodi cantharos, ſed inanes, hoc in itinere per ſylvam deprehendimus. Poſt obitum quæ fata vita functos maneant, de hoc nil admodum augurantur. Humanis carnibus, quod quidem ſciam, jam non veſcuntur, illas tamen Indi vicini inter cupedias numerant. Ab his devoratam ferunt fœminam, quæ a marito ſuo transfuga alio properaverat. Contubernales in Mbaevera, qui illam e fuga retrahere volebant, ejus oſſa, & anthropophagorum recentia veſtigia deprehenderunt. Advenam quemcunque, Indum, Hiſpanum, luſitanum de hoſtili in ſe animo ſuſpectum habent, & armati accipiunt hoſpitem, quia hoſtem credunt ſuum, libertatique ſuæ alienigenas inſidiari autumant. Eadem illos de me, Indorumque meorum comitatu inceſſit ſuſpicio, dum adventantes nos conſpexere.

Primus, quem in ſylva deteximus, adoleſcens erat elegans, qui avem phaſianis huiatibus perſimilem (yacu vocant) collo ſagitta transverberato exſpirantem manu geſſit. Adventu noſtro non nihil attonitum acceſſi, in telis jaculandis ſingularem ejus dexteritatem dilaudavi, &, cum ad captandos indorum animos dona præ verbis etiam blandiſſimis plus valeant, fruſtum aſſæ carnis porrexi. Hoc utraque manu prehenſum avidis mox dentibus eſuriens diſcer-

pſit. Inſperato jentaculo abſterſus illico terror, quem repentinus advenarum conſpectus forte injecerat. Nomen adoleſcenti erat: *Arapotiyu*, Aurora. *Ara* enim diem, *poti* florem. *yù* aureum quid vel flavum ſignificat Quaraniis; ut adeo per aureum diei florem Aurora exprimatur. Et vero per Auroram hanc ſolem, præcipuum vicinitatis illius Caziquium, adoleſcentis patrem, capitaneum Roy invenimus. Multa enim, quæ ad rem facere videbantur, amice per contanti mihi placido reſpondit vultu, & Patrem ſuum venatione occupatum haud procul à nobis abeſſe, addidit. Agedum, lætus ajebam, ducem te nobis præbe, ut illum quam primum conveniamus. Id adoleſcens toto capite annuit, &, quod mireris, ne latum quidem unquem à latere receſſit meo. Horæ unius ſpatio per ſylvam progreſſi ſeniculum, macie confectum, cultroimmani armatum, & à binis adoleſcentibus (quorum filius alter, alter captivus erat, ſagittarum faſciculo inſtructis, ſtipatum teſtudineo greſſu adrepentem conſpicamur. Indi chriſtiani comites ad teſtificandam, ritu apud illos recepto, amicitiam arcus, ſagittarumque mucrones terram verſus demittunt. Accedimus. Comitum meorum quispiam ætate ſpectabilior ſiniſtris genis Caziquii oſcuium infigit, pacis ſignum; ſimul adventus noſtri rationem réddens: Deus, ait, te ſervet, mi frater! Adſumus en! ad vos amice inviſendos. Sanguine enim propinquos nobis vos arbitramur. Et hic Pater ſacerdos (Pay Abare) quem comitamur, Dei ipſius eſt vicarius. Ille equidem nos docet, nos alit, nos veſtit, nos tenerrime amat; Nam mortuos nos, alba tela indutos, dum ſepelit, nobis quoque Cantat. Plura locuturum Indum meum ſenex interpellat ironica voce, & iracunda *Hindo*! *ecce tibi* iterum iterumque repetita. Negat identidem, pernegatque: ſibi

ſibi nobiſcum cognationis aliquid intercedere. Iratiſſimis nos oculis circumſpectat, quippe quos, pro Hiſpanis, luſitanisve Braſilienſibus Indorum per ſylvas venatoribus habuit. Mox voce, facieque ad me converſa: fruſtra veniſti Pater ſacerdos, concitata bile mihi ait; Nobis equidem Patre ſacerdote neutiquam opus eſt. Nam ſanctus Thomas (Hunc Christi Apoſtolum Hiſpani, luſitanique Americani in America fuiſſe, contendunt) dudum terris noſtris bene precatus eſt. Omne frugum genus nobis magna ubertate hic naſcitur. Putabat enim barbarus rudis, ſacerdotis præſentiam ad fertilitatem ſoli procurandam duntaxat conferre. Verum hoc illius errore diſſimulato: Concedamus, repoſui, Divum Thomam veſtris in oris verſatum fuiſſe quondam; Quæ tamen de ſupremo Numine, de illius legibus majores veſtros docuit, dudum eheu! veſtra exeidere memoria. Hæc documenta repetiturus vobis præſto ſum. Sed heus tu bone ſenex! quamdiu colloquentes hoc in luto, cui immergimur, hærebimus? eccur huic arboris trunco, qui extra paludem eſt, non inſidemus ocyus? Placuit ſeni conſilium. Conſidemus. Itineris longi cauſas, moleſtiasque expono. Ad captandam torvi ſenis benevolentiam carnis aſſæ, qua Indi mei per viam utebantur, portionem inſignem adferri, jubeo, quam quidem ille avidiſſime arripuit, abſumpſitque. Sedata fame animus quoque ſuſpicionibus agitatus miteſcere videbatur. Ad illius cor ut aditum mihi aperirem, vias pertentavi omnes. Hunc in finem Tabacam Hiſpanicam mea ex pyxide illi propino. Aſt ille averſo vultu, ambabus repugnans manibus *Aquibiyé* Timeo, reſpondet, necromanticos hos pulveres ratus, & ad homines faſcinandos utiles. Meum de inviſendo ejus contubernio conſilium illi aperio. Verum id fieri haud poſſe argumentis probat. Lon-

gissi-

gissimo hinc intervallo, ait, domus abest mea. Tres amnes, paludes totidem, viæ omninò pessimæ intercedunt. Hoc quidem argumento, reposui; à meo me proposito abstinebis nunquam, qui tot dierum itinere defunctus tot fluvios, tot paludes, tantas sylvas feliciter, patienterque superaverim. Sed noveris, opponit senex, me valetudine uti haud satis firma, viæque tantæ imparem me mihi videri. Id eo lubentius credidero, respondi, quod & me haud optime valere experior hodie. Nec mirum: Cœli intemperies, imber tota nocte effusissimus, humentes sylvæ, viæ luto turgentes, palus longissima, quam genuum tenus aquis immersus transmisi, mons semper arduus, quem conscendi, stomachus in hanc horam jejunus, ambulatio ab Aurora ultra meridiem sine cessatione producta quidni frangant corpus, atque pessime afficiant? Sed languido quamvis corpore utrique nostrum tantum superesse roboris, existimo, tuam ad domum, ubi conquiescere liceat, eluctari ut possimus. Lenté festinabimus. Robustiores præcurrant; Nos infirmi lento passu sequemur, A meis tibi sane caveres ædibus, inquit senex; si quantum te, tuosque isthic maneat periculum, intelligeres. Contubernales equidem mei malæ sunt indolis: Exteros quosque mactare, mactare cupiunt. *Oporoyuca çe, oporoyuca çe, oporoyuca çe ñ ote.* Id unum illis est in votis quotidie. Tales sint, cum risu respondi, contubernales tui, quales mihi pinxisti modo, nihil admodum angor propterea. Te enim totius late vicinitatis terrorem, magnanimitate, factisque clarissimum quamdiu amicum, defensoremque nostrum habuerimus, quis, amabo, mortalium nobis vim inferre ausit? Te lateri nostro adstante nil usquam reformidabimus. Hac fiduciæ significatione, his laudibus barbarum senis pectus expugnavi, ejusque mi-

hi-

hi animum devinxi. Bene est, ore hilari exclamat, mandatque binis, quibuscum venerat, adolescentibus: Agite, domum properate actutum, nostris nuntiate: Adesse Patrem sacerdotem, qui magni me facit, Indorumque manipulum (quindecim erant) qui se nobis sanquine propinquos dictitant. Mulieribus meo nomine præcipite, ne terreantur hospitum adventu, ne diffugiant; quin ædes nostras ut verrant diligenter, percupio. Hæc senex. De ædibus verrendis, mecum cogitaveram, enimvero parum laboro; Ne barbari primo conspectu nos omnes sagittarum fascibus everrant, evertantque, id solicitum me habuit.

Missi nuncii Euro perniciores avolarunt. Nos illorum vestigia, quamvis pede tardiori, persecuti sumus, sene caziquio Roy lateri meo semper adhærente. Cœli inclementiam, viarum asperitatem familiari colloquio lenivimus. Et dum Europæorum plerique (Tertia Bacchanalium dies erat) opipare epulantur, nos fractas difficili itinere vires haustu frigidæ rivorum in marginibus considentes instauravimus. Præcipiti jam in occasum sole vastum illud, quod reliquorum metropolim jure dixeris, tugurium in oculos incurrit nostros. Incredibilis adventum nostrum excepit incolarum concursatio promiscua, solenni illo suo: *Ereyupa jam venisti*, me consalutantium, quibus consuetum: *Ayù anga* Veni jam, reponebam. Indi omnes sagittis, arcuque instructi, & psittacorum plumis coronati id genus officii mihi præstitere. Propinquabat mihi illorum quispiam, & sibimet, quod coronæ oblitus esset, indignantis specie currens recessit, moxque jam corona ornatus ad salutandum me redivit. Me cum meorum aliquot ad limen domus consistente ingens orta fœminas, prolesque inter trepidatio. Relictis ad focum ollis hac illac discurren-

tes,

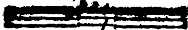
tes, advenarum aspectu attonitæ, & hostile quid suspicantes metum prodidere suum. Nihil est omnino (Indorum meorum senissimus illas inclamat) quod Vereamini, charæ sorores! Avorum sanquine vobis propinquos nos coram spectatis. Nemo nostrum mali est in vos animi. Ego omnium primipilus venio, & moderator. Certissima sunt (circumstanti turbæ dixi) quæ senex hic vobis edixerat. Nemo præsentium malo in vos est animo præter me, qui sum truculentissimus. Nam) composito ad severitatem vultu, editoque labiis sibilo id pronunciaveram) rictu uno ternos, quaternosue pueros devorabo protinus. Faceta hac comminatione omnium terror in risum solutissimum desiit. Ad suas reversæ stationes fœminæ, domum ut subiremus, una omnes voce Precabantur. Id quidem a me impetrabitis nunquam, respondi, vestris ut ædibus vel pedem inferam. Video equidem canes, catulosque vobis assidere. Ubi canes adsunt, pulices deesse, abesseque haud possunt. Hos cane pejus & angue pertimesco, quia somni turbatores, quo dierum plurimorum itinere defatigatum me video indigere. Verum a vestro contubernio, conspectuque haud multum recedam. Hac patente in area, ubi videre omnes, ab omnibus videri possim, fixum est mihi habitare. Et verò, ut decoro, securitatique consulerem, ipsum triduum, Cœlo etiam per intervalla pluvio, diu, noctuque sub dio fui, quin unquam barbarorum tuguria inirem.

Eodem vespere caziquio Roy insinuaveram: volupe mihi fore, loci incolas omnes uno agmine collectos coram videre, affari, munusculisque idoneis exhilarare. Extemplo votis satisfactum est meis. Pulcherrimo circumsederunt ordine, modestia, silen-

tio-

tioque tanto, ut ſculpta hominum ſimulacra, non homines obverſari oculis putarem. Nemo hiſcere auſus. Ad acuendam porro attentionem fidibus, queis ab amore nomen, cecini aliquamdiu ſumma omnium voluptate auditus. Muſicorum omega quamvis mihi videar, his in ſylvis omnium alpha, atque ipſo orpheo, ſi ſuperis placet, amœnior dicebar ab illis ſcilicet, qui fidicinem nec meliorem, nec pejorem audivere unquam, ſoli, quam cucurbitæ agitatione ipſi edunt, harmoniæ aſſueti. Delinitis muſica auribus, animisque non concionantis, ſed familiariter colloquentis voce ad præſentes verba feci: Haud me pœnitet, dicebam, longiitineris, quod confeci, fluminum, paludumque, quas transmiſi, moleſtiarum, quas devoravi, dum incolumes vos, mihique benevolos coram intueor. Ut felices vos redderem, veni, ſum veſter ſinceriſſimo animo amicus. Sinite, ut, quæ ſentio de vobis, ingenue dicam. Miſeret me Veſtri, quos intra nemorum tenebras ſepultos video, quin unquam mundi pulchritudines, neque illarum conditorem Deum noſcatis. Dei nomen pronunciatis equidem, ſcio, ſed qua ratione colendus ſit Deus, quid vetet, quid præcipiat, quid probis ſpondeat, quid improbis minetur, usque ignoratis; Neque, niſi ſacerdotis opera edoceamini, perdiſcetis unquam, miſeri dum vixeritis, poſt obitum ſemper miſerrimi. Summa religionis capita breviter, & qua potui, claritate hic expoſui. De his diſſerentem me, obſtrepente nemine, auſcultarunt omnes arrectis auribus, niſi quod pueri, dum de ſtygiis ignibus a me facta eſt mentio, in riſum tantiſper erupcrint Senex item caziquius, nuptias cum proxime cognatis improbari, prohiberique ex me audiens; Bene ais mi Pater, dicebat, tales nuptiæ ſunt peſſimæ, ſed hoc jam novimus. Ex quo jam tum conjeceram, inceſta con-

jugia

jugia his barbaris execrabiliora videri, quam homicidia, & rapinas. Scilicet excusamus sæpe majora flagitia, quia nostra; Damnamus minora, quia aliena. Dum contra latrocinia, cædesque mihi sermo fuit, altum tacuit Caziquius forte, quia illis assuefactus. In propinquorum nuptias acriter invectus est, quia apud alias forsan barbarorum nationes usu receptas. Dictioni meæ jamjam finem impositurus assidentium turbam circumspexi attentius, stupentique similis exclamavi: In numeroso hoc præsentium Cœtu ætate provectiores paucissimos eheu video! verum in promptu causa est. Quotidianæ, quæ vos circumstant, miseriæ vestrum conficiunt corpus, vires atterunt, præcocemque vobis ante tempus accelerant mortem. Nudis artubus cœli injurias quotidie toleratis. Tectum ventis omnibus pervium quam parum vos defendit! Diebus integris, ferarum esurientium more sylvas percutsatis omnes, Venatuque sæpe inutili fatigamini, cibo fortuito victitatis, quid mirum, si continua de alimentis solicitudo animum excruciat vestrum. Incertus, cassusque sagittarum ictus longiori interdum inedia mulctatur. Nil memorabo vitæ discrimina, quæ passim incurritis, hinc tigridum unquibus, inde anquium mortiferorum morsibus obnoxii, quin & vicinorum hostium telis, dentibusque. Absint hæc omnia, solum nunquam non humidum, quale vestrum experior, ut culicum examinibus, animalculis pestilentibus aliis scatet, sic morborum seminarium esse, nil ambigo. Quænam, amabo, ex afflicta valetudine emergendi spes ægris superest in vestra hac solitudine, unde & medici exulant, & idoneæ medicinæ. Quos enim medicos (Aba paye) appellatis, veteratores sunt ad unum omnes, ad decipiendos vos, quam ad consanandos aptiores. Verbis meis fidem habere si tergiversamini,

ni, vobismet ſaltem, iſta expertis, quæſo, habeatis. Tantis incommoditatibus, periculisque fere vacant Indi, fratres veſtri, qui eodem in oppido collecti juxta divinam legem, ſacerdotumque inſtitutionem vivere conſueverunt. Superi boni! quantam iſtic decrepitorum multitudinem deprehenderetis. Neque mirum, plerosque ad extremum ſenium ætatem extendere ſuam, cum tot, tantaque illis in oppido ſuppetant præſidia, quæ ad producendam vitam, mortemque retardandam valent plurimum. Familiis ſingulis ſingulæ ædes deſignantur adverſus Cœli viciſſitudines oppido munitæ, quamvis non ſemper ornatiſſimæ. Carnis bubulæ portio congrua quotidie omnibus porrigitur gratuito. Abundant fere frugibus, obſoniisque, quæ ſuus cuique miniſtrat ager. Annis ſingulis novæ tribuuntur veſtes univerſis. Cultri, ſecures, alia ruris inſtrumenta, globulorum vitreorum faſces, cæteraque ejusmodi, quæ ad ornatum pertinent, paſſim dono dantur. Ægrotantibus in arte medica aliquomodo verſati diu noctuque præſto ſunt, qui cibos Patris in domo paratos, opportunasque, ut res poſtulat, medicinas adferunt diligenter. Nequid iſtorum omnium Indi incolæ deſiderent, Patribus, qui oppidum procurant, cordi, ac curæ eſt maximopere. Si cui veſtrum iſta magnificentius, quam verius Jactaſſe videar, en coram adſtant Indi Chriſtiani, fratres veſtri, comites mei, ac clientes, quorum plerique, ut vos omnes, in ſylvis quondam nati, educatique multis abhinc annis in S. Joachimi oppido mea ſub diſciplina vivunt. Illorum in veſtes oculos conjicite. Ex illis vitæ rationem, quæ apud nos viget, percunctemini. Intelligetis profecto, ſua eos ſorte contentos eſſe, ſibique omni ex parte feliciſſimos videri. Fuere illi, quod vos modo eſtis. Eſſe poteſtis, quod illi ſunt. Hanc, quæſo, felici-

tatem, si sapitis, vobis ne invideatis porro. Num has inter nemorum caligines tantis calamitatibus immorari vos, atque adeo immori vobis expediat, iterum iterumque omni mentis contentione dispicite. Vestri erit arbitrii, bene vobis consulenti mihi morem gerere. Ambobus vos brachiis recipiemus, amici amicos, ac citra cunctationem apud nos civitate donabimimi. Id vobis ut suggererem, persuaderemque, iter & diuturnum, & quod ipsi nostis, molestiarum plenissimum vestri amore, ac desiderio suscepi. Nec plura.

Orationi meæ pondus ut accederet, auditoribus singulis, habita conditionis, sexus, ætatisque ratione, munuscula porrexi, cultellos, forficulas, hamos, secures, specula, annulos, inaures, sphærularum vitrearum, queis collum ornant, fasciculos. Id genus reculæ præcipua per Americam arma sunt, quibus barbarorum animi feroces expugnantur felicius, perinde ut infantes crepundiis tranquillantur. Dextera liberalis præ linqua facundissima plus apud illos potest. Veniat Demosthenes cum Marco Tullio, atque omni oratorum turma, apud Indos ad ravim declamitent, exquisitissimis Rhetorices artificiis utantur, si vacuis manibus Venerint, surdas pulsabunt aures, actum agent. Quamvis optime dixerint, ni & benefecerint auditoribus, e pumice aquam postulasse se videbunt denique. Veniat ad Indos brutus, mutus, quovis cacabo nigrior æthiops, si copiosam ad illos donandos munusculorum supellectilem attulerit, audietur, amabitur, morigeros sibi habebit Indos, in Cœlum, jusserit, ibunt. Non qui disertior, sed qui liberalior, Indorum voluntatibus dominatur. Hinc omne tulisse punctum mihi videbar hodie, quod orationi munusculorum largitionem

mi-

miſcuerim. Nam fidem ſuperat, cum quantis lætitiæ, propenſæque in me voluntatis ſignificationibus ſoluto jam cœtu ad ſua ſe ſtativa omnes recepe- rint. Parum temporis abiit, cum caziquius Roy, gratum teſtificaturus animum aliquot mihi panes offert, quos mei cauſa a ſua vetula conjuge paratos ajebat. Orbiculati erant hi panes e tritico Turcico, papyri inſtar tenues, calenti ſub cinere cocti, cinerique concolores, verbo tales, ut vel eorum aſpectus etiam rabidiſſime eſurienti Europæo nauſeam moverent. Dilaudavi tamen, ut tempori ſervirem, piſtricis artificem manum, animumque adverſus me egregie benevolum. Dumque hunc panis abortum una acceptaſſem manu, altera ſvaviter reddidi: Pergratum mihi fore, dixi, ſi his cupediis illius proles ad celebraudam adventus mei memoriam fruerentur. Probavit ſenex meum conſilium, panesque eadem, qua attulit, lætitia abſtulit. Cavendum equidem maximopere advenis ab eſca, quam barbari obtrudunt, miſcendi veneni ſcientiſſimi, & quamvis officioſi, ſemper timendi, quia alienigenarum hoſtes, Romanis antiquiſſimis haud abſimiles, de quibus Cicero 1. officiorum ſcripſerat: *Hoſtis apud majores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus.* Ut adeo ſylveſtres inter Indos verſanti ſuſpicio nimis anxia, quippe timoris mater, vitanda quidem, nulla tamen circumſpectio ſuperflua videatur. Barbari, quantumvis ignorent cætera, norunt amicitiam perbelle ſimulare. Blandiuntur, dum cupiunt nocere, peregrinis. Nimium ne crede colori, eleganti ſub flore anguem mortiferum latuiſſe, heu! quoties experti ſumus.

Caziquius Roy pro ſe, ſuaque familia ſejunctam non nihil ab aliis habuit ædiculam, illo tamen tri-

duo, quod apud illos egimus, in vastis illis, quas dixi, ædibus pernoctabát, utrum de nostra, an de suorum securitate solicitus, nescio. Fors nobis, fors suis diffiderat. Quid si sibimet metuisset? Nos Barbarorum inter tuguria medii sub dio noctes egimus. Ut dormirent vigilantes, vigilarent dormientes, meos provide commonui, ne pauci somno oppressi a multis per insidias opprimeremur. Sed nullum unquam utrobique terroris seu indicium, seu argumentum fuit, quamvis periculi suspicio nunquam abesset. Postridie e comitibus meis quatuor lectissimos, adjuncto ad illorum securitatem caziquii filio Arapotiyù, misi, ut bovem, quem remotiori in statione ab aliquot Indorum meorum custoditum reliqueram, jugularent, ejusque carnes adferrent, barbarorum epulum futuras. Ad hos exhilarandos nihil opportunius poterat cogitari; Nunquam enim sinceriori lætitia gestiunt Americani, nunquam obediunt promptius, quam refertis carne bubula stomachis. Volupe erat Caziquio, horas plures interdiu familiari mecum colloquio conterere. Affirmabat mihi ingenue, se, suosque Hispanis, lusitanisque undequaque diffidere, illorumque verbis, ac amicitiæ nullam omnino habere fidem. Illius igitur fiduciam, benevolentiamque ut mihi conciliarem, me neque Hispanum, neque lusitanum esse identidem declaravi. Id ut persuaderem, patriam meam longissimis terrarum, Mariumque intervallis ab Hispania, lusitaniaque sejungi; Parentes, avos, atavosque meos ne unum quidem Hispanicæ linquæ apicem calluisse; Multorum mensium calamitoso itinere oceanum me trajecisse eo solum fine, ut Americæ incolas Divinam legem, Cœlique vias docerem. Quam rem acriter a me inculcatam Caziquius per omnes mox suorum circulos vulgabat, scilicet me nec Hispanum

ori-

origine, neque lusitanum esse, id quod maximi erat momenti ad barbarorum animos novo amicitiæ, benevolentiæque vinculo mihi arctius obstringendos. Memorandum hoc loco venit, quod a me sine rubore scribi, legi à te sine risu vix potest. Caziquius tabacæ fumum ex arundine hauriens assidentibus sibi Indis meis propositum suum, suam simul ignorantiam detexit. Amare cæpi, ajebat, Patrem nostrum, certus jam illum non esse Hispanum. Fiduciam omnem in illo locatam habeo. Nollem ejus præsentia destitui, dum vixero. Est mihi filia, puellarum omnium venustissima; fixum mihi est illam nostro Patri in matrimonium dare, mea ut maneat in familia. Hoc meum consilium jam conjugi aperui meæ, quæ ejusdem mecum est mentis. Audita hac senis ineptia temperare sibi a risu Indi mei haud poterant. Risus causam rogati: Patres semper cœlibes vivere, legeque sanctissima nuptiis interdici, responderunt. Senex attonito similis: *Ancyrae*! exclamabat suspensa in aere arundine, ex qua tabacæ fumum suxerat, itane vero mihi rem inauditam, atque adeo vix credibilem narratis? Admirationi suspiria admiscuit dolens, quod votis suis locus non esset. Arbores inter pone obambulans audivi ridiculam sermocinationem, sed dissimulavi. Accessi denique, & quid sibi velit hæc cachinatio subita, Indos meos interrogavi. Puduit illos Caziquii absurdam de nuptiis propositionem mihi repetere. Rubore suffusi conticuere omnes. Si plures simul interrogentur, nemo respondet. Hoc solenne est Quaraniis Indis. Hinc definite unum aliquem interrogaveram, qui, licet cum trepidatione, totum colloquii, risusque argumentum candide mihi aperuit. Mox oratione ad caziquium conversa gratias illi egi pro benevolo, quem ergame patefecerat, animo. Me, uti

& ſacerdotes omnes, illud vitæ genus profiteri, quod conjugium omne ſemper excludit, & perpetua caſtimoniæ lege nos obſtringit. Cæterum quamvis gener eſſe tuus nec poſſim, nec velim, amicum fidiſſimum, quin &, ſi id percupias, comitem, atque magiſtrum chriſtianæ diſciplinæ habebis me ſemper. His auditis caziquius & admirationem ſuam, & benevolentiæ declarationes iteravit.

Barbarorum contubernium vix ingreſſus pridie, ut curſores expedirentur, popoſci, qui vicinos, amicosque ſibi Caziquios de noſtro adventu certiores facerent, atque ad nos hic inviſendos hortarentur; Neque enim de illorum habitationibus nobis conſtabat quidquam; vires præterea ex tanto itinere nobis reſiduas ad reditum oportuit reſervare. Miſſi confeſtim nuncii eo promptius, quod Indorum vicinorum adventu ſecuritati conſulerent ſuæ, ſi quid hoſtile adverſus ſe meditaremur. Poſtridie ſub meridiem (aberant enim a nobis aliquot horarum itinere) adfuere magno numero armati barbari ſuis cum familiis. Proles teneræ corbi inſidentes a matribus bajulabantur. Caziquii bini agmen duxerunt. Primus Veraripochiritù dicebatur, qui nominis ſui longitudinem corporis proceritate ſimul, ſimul amplitudine æquavit; Vir cætera, utut ſerius, comis tamen, ac docilis. Hic cum ſuis ex aprorum venatione redierat, quorum carnibus pinguiſſimis onuſti omnes videbantur. Ejus filiolus, decennis puer, formæque elegantis vultum omnem minutiſſimis ſtellis, atro colore expictis, inſignem habuit. Videbaris tibi, ajebam, ſtellulis nigris faciem ornare tuam, ſed miſerrime illam fœdaſti. Ageſis hoc in ſpeculo (quod dono dederam puero) temet contemplare attentius. Vultum tantiſper ſpeculatus ſuum ad aquam lavandus

pro-

properavit; Absterſa fuligine jam Daphnis videbatur, qui nudus membra Pyracmon advenerat. Munuſculis ſolitis donavi omnes cum ſingulis collocutus familiariter, ſæpiſſime cum illorum caziquio veraripochiritù, quem ad noſtra ſacra maximopere propenſum illico adverti. Alter, qui comparuit cum ſuorum turmà, Caziquius, Tupanchichù, homo vixdum quadragenarius, corporis, & lineamentorum conformatione honeſta, ſed candore, quo reliqui gaudebant, & vultus, & animi deſtitutus, arrogans, vafer, & periculoſus, quippe qui frontis ſerenitate, ſuavit ateque ſermonis exitiale, quod pectore fovebat, nos enecandi propoſitum tegere prorſus norat, ab aliis ſubinde detectum. Adveniens mecum conſedit, potionemque ex herba Paraquarica ſibi imperantis more popoſcit illico. Habitis ultro, citroque amicis interrogatiunculis occaſionem de Deo diſſerendi, neſcio unde oblatam, avide arripui. Eſſe unum aliquem, qui in cœlo ſedeat, id dudum novimus, reſpondit. Huic ego: Deum omnium rerum conditorem, dominatoremque ſupremum, Patrem adhæc noſtrum nos impenſiſſime amantem, noſtro amore, cultuque digniſſimum vos dudum ſcire pariter oportebat, ac intelligere, quid illi placeat, quid diſpliceat. Edic, amabo, quid diſpliceat Deo, ajebat. Averſatur, repoſui, plectitque acerrime adulteria, obſcœnitates, mendacia, calumnias, furta, homicidia — Quid? (me interpellans quærit elato ſupercilio) Deus non vult, ut alios interficiamus? eccur iſti vecordes ſe non tuentur contra interfectores? ſic ego facere conſuevi, ſi quis mihi immineat. Conatus ſum fanaticum opinatorem dedocere illique, humanæ cædis horrorem injicere, quo ſucceſſu, ignoro. Ex idoneis dein authoribus didici, barbarum hunc Tupanchichù, qui ut præſtigiator maleficus à tota paſ-

sim vicinia timebatur, suo in tugurio struem calvariarum ostentasse illorum scilicet, quos partim veneno, partim violenta manu trucidavit. Dicebatur idem cum suis adversus nos conjurasse. Ne ab illis noctu per insidias opprimeremur, caziquius Roy in propinquo nobis sub dio dormientibus tugurio noctes egit, pro nostra excubans securitate, qui, ut mox dicam, impiis crudelissimi Tupanchichù artibus paulo post occubuit, vitamque amisit suam, quia nostram servavit.

Caziquii præmissis colloquiis, deliberationibusque concordi sententia statuerunt denique, ac mihi supplicarunt, ut sibi nativo in solo colonia, aliarum, quas Indi christiani obtinent, more conderetur. Illorum votis annui eo libentius, quod structum in Mbae vera oppidulum maximas nobis opportunitates præberet barbaros alios, qui remotioribus in sylvis latitabant, conquirendi, christoque adjungendi. Tupanchichu à Christianorum sacris alienissimus licet, ausus tamen non est binis aliis caziquiis Roy, reliquorum Dictatori & verari pochiritu ætate, ac subditorum numero spectabiliori palam repugnare. Consensum simulavit callidé, ut eo certius meditatum struendæ coloniæ negotium disturbaret. Triduo apud istos consumpto abiturum me postridie, sed procuratis pecoribus, rebusque aliis, quæ ad oppidum seu condendum, seu conservandum necessariæ, me rediturum subinde significavi omnibus. Iter ingressuro mihi ad testificandam benevolentiam suos caziquii filios adjunxerunt, qui ad meum me oppidum comitarentur. Tupanchichu versipellis, filio adulto quod careret, uxoris suæ fratrem, adolescentem forma præstantissimum mihi associaverat. Caziquii Roy quatuor filii mecum venere, scilicet Arapotiyn nati maxi-

maximus; Ararendi. qui ætate illi proximus, cœlebs uterque. Alii duo adhucdum pueri, & Gató caziquii captivus adolescens. His accessere alii conjugati, ut adeo decem & octo barbaros viæ comites numerarem. Iter nobis omnino faustum, jucundumque fuit. Obvii Hispani dum me tot barbaris nudis, sagittarum fasce onustis, ornatisque psittacorum e plumis corona comitatum videre, primo terrore in gratulationes converso mihi liberaliter applauserunt. Uno omnes ore celebrabant meam magnanimitatem, quod barbarorum latibula adire ausus sim, Felicitatem; quod detexerim. Hispanorum aliquis captus adolescentis venustate, quem Tupanchichu mihi adjunxerat: Mi Pater, inquit, ecquid dolendum non esset, si faciem tam Hispanicam (Pulchram dicere voluit) malus dæmon aliquando raperet? S. Joachimi oppidum incolumes, & ovantium instar ingressi sumus denique, festis incolarum vocibus excepti. Hospites sylvicolæ liberaliter à nobis habiti, vestiti illico, securibus, cultris, globulorum vitreorum fasciculis, munusculis aliis prolixe donati. Post dierum quatuordecim quietem cum Indorum nostrorum comitatu ad suos remissi fuere præter Arapotiyu adolescentem. Hic ab illa hora, qua sylvarum inter latebras primus omnium mihi occurrit, à meo se avelli latere nunquam est passus. Explorata per menses aliquot illius constantia, rerumque, quæ ad religionem pertinent, cognitione sacris eum undis ablui, ac haud multo post christiano ritu matrimonio junxi. Recens quamvis oppidi nostri incola omni virtutum genere excelluit, Veteranus christi discipulus videri ut posset. Nullum fecit lamentandi finem, dum Regio decreto in Europam revocabamur, omnibus Indorum coloniis & suam, & nostram sortem complorantibus. Gatò captivus apud nos sorte

ſua contentiſſimus pariter noſtro remanſit in oppido, talemque ſe præbuit, ut dignus & baptismate, & chriſtiano conjugio videretur. Verum lenta tabe conſumptus paucos poſt menſes vivere deſiit.

Indi noſtri ex Mbaebera ſylvis reduces, apud barbaros anginam contagionis inſtar periculoſe graſſari mihi nunciarunt. Præſtigiatores, maxime Tupanchichu eorum princeps, rudi plebeculæ, hanc luem a nobis invectam eſſe, perſuadere nitebantur eo animo, ut chriſtianorum hominum horrorem injicerent. Ad noſtrum Provincialem literas dedi confeſtim, quibus illum de meo itinere, de inventis barbaris, de Colonia, quam flagitaverant, illis condenda certiorem feci. Ille multa cum gratulatione Conſilium probavit meum, mihique ad barbaros redituro Patrem alium in Divi Joachimi oppido mox ſubſtituit. Regius quoque Gubernator D. Joſephus Martinez Fontes de rebus geſtis, porroque gerendis edoctus eſt, ac facultatem conſtruendæ coloniæ pro more rogatus. Ad votum, repugnante nemine, mihi ceſſit negotium. Aſt eheu! ortus felicem rerum curſum ſtitit, ſpesque omnes, quas concepimus, eluſit, duplici uſus inſtrumento: barbariſſimo ſcilicet Tupanchichù, & Hiſpano opulento. Audi, ac exhorreſce utriusque ſcelus execrandum. Non expectatus è Mbaebera adeſt curſor, qui caziquium Roy eſu pomorum, quæ Hiſpani batatas, germani pomaterræ, Quarani Yeti vocant, extinctum eſſe, quæ veneno infecta Tupanchichu porrexerat, ulturus Roy de noſtra incolumitàte ſolicitudinem, dum ille ad nos enecandos advenerat; impediturusque coloniæ ſtructuram, quam idem Roy impenſe urgebat, cupiebatque ardenter. Caziquii ſenis nece haud contentus Tupanchichu illius etiam viduæ inſidiabatur, ut

illa trucidata securibus, cultris, aliisque è ferro instrumentis; quæ maritus reliquerat, potiretur. Fœmina hac, illac fugiens, cum nullis sylvarum latebris tutam se putaret, sua cum familia ad nostrum se oppidum recepit navigantium more, qui procelloso è mari ad portum vicinum festinant. Filios quatuor, filias totidem numeravit, cœlibes omnes præter unam, sed à marito jam repudiatam. Iter centum prope milliarium, sylva continua, tot fluviis, paludibusque impeditum duæ exasperarunt filiæ, quarum una bimula, altera adulta quidem, sed pedibus, manibusque capta, ut sola gressum figere non posset. Ambæ alienis manibus gestandæ. Adultior illa reti imposita fratrum, sororumque humeris bajulabatur. Tantam barbarorum seu charitatem, seu patientiam ecquis non stupeat? Christianæ disciplinæ rudimertis solerter imbuta mater aliquot post menses cum octo prolibus, unoque captivo eodem die sacro latice à me lustrata est incredibili circumstantium solatio; Quantum fuerit mcum, cogitari potest, non item explicari. Hæc barbarorum decuria Christo per me adscripta, etsi aliud operæ pretium deesset, meorum in Mbaebera itinerum fructus exstitit haud spernendus. Nefarium Tupanchichù venefici, qui caziquium Roy præcipuum Coloniæ suis condendæ authorem interemit, facinus diris omnibus devovendum quamvis putem, detestabilior tamen mihi semper visa est illius hominis memoria, qui privatarum utilitatum cupidine sordida stimulatus coloniæ, quam meditabamur, structuram ausus fuit frustrari. Is Hispanos inter in Paraquaria natus, sed non Hispano genere ortus. Nomen illius taceo, quia in aliqua Europæ provincia illustre, ac pervulgatum.

Hic

Hic vir opum, quam virtutum, studiosior audebat, agebatque omnia, quæ cum quæstu conjuncta ad augendam rem familiarem facere sibi videbantur. Prædium illi erat omni animalium genere perquam locuples, domusque in Assumptionis urbe. Ex commercio herbæ Thée Paraquaricæ potissimum opes corrasit. Ad hæc omnia seu tractanda, seu conservanda ingenti servorum multitudine opus fuit. Indorum sin Mbaeberà contubernia numerosa à me detecta esse, illisque, ut religione imbuerentur, coloniam proxime struendam, intellexerat. Cœpit mox cogitare de istis barbaris ad prædium suum quacunque demum arte transferendis, ut illorum opera æthiopum loco uteretur, qui istic magno pretio venire solent. Hunc in finem idoneos, linquæ Quaranicæ mediocriter gnaros homines mittit, qui barbaris id, quod cupiebat, persuaderent, & quem solis verbis non possent, donis copiosis impetrarent illorum assensum. Aureos Hispanorum in terris montes, vestitum splendidum, mensam quotidie lautissimam, felicitates omnes pollicebantur, piscatores imitati, qui piscibus escam propinant, hamum lethalem abscondunt. Nulli pepercere artificio, ut Jesuiticarum coloniarum horrorem injicerent. In istis esuriem, & quidquid calamitatis est, habitare mentiebantur. Caveant sibi igitur à Jesuitis, & siquidem rebus suis consultum velint, ad Hispani NN. prædium abjecta omni cunctatione, deliberationeque se cum suis conferant, suaserunt, quin tamen id vel uni persuaderent. Enim vero delirationis genus erat id ab Indis sylvestribus vel petere, vel expectare, qui servitutis metu Hispanorum vicinitatem, immo umbram quoque timent, fugiuntque, ac illorum blanditias pro minis, insidiisque habent. Malunt nudi sui juris esse, quam bene vestiti, bene pasti duram servire

servi-

servitutem. Dum contubernia sua Hispanis perspecta esse, secum ipsi reputaverant, de sua securitate actum esse omnino, seque Hispanorum insidiis undique patere existimarunt, quotidie sibi timendum esse rati, ne Hispano illo, cui morem gerere noluerant, jubente ab armata militum manu in servitutem, exiliumque abriperentur aliquando. Hoc discrimine eorum oculis diu, noctuque obversante, stativa sua mutare, remotissimas ab hac statione latebras circumspicere, statuerunt denique. Redactis mox in cineres tuguriis fugientium potius quam proficiscentium more migrarunt omnes. Quorsum? Id ne divinari quidem unquam potuit.

De hac barbarorum fuga certior factus, in viam me dedi illico cum quadraginta Indis christianis, quos inter Arapotiyù viarum, sylvarumque circum jacentium scientissimus. Verum eheu multa agendo, plurima patiendo nihil egimus. Trium caziquiorum, apud quos triduum consumpsi paucos ante menses, gentisque universæ tuguria flammis consumpta deprehendi. Percursatis Monday, & Acaray fluminum litoribus, & quæ interjacent, sylvis ne vestigium quidem hominis videbatur usquam. Cumque spes nulla porro superesset, excussis longe, lateque sylvarum recessibus, lassi, mœstique viam remensi sumus. Quæ res cum per omnem provinciam pervulgaretur, boni omnes incredibili luctu conficiebantur. Hispani, Indi christiani Ira exarserant in illum hominem, sua qui avaritia segetem jam messi maturam, ac propediem Ecclesiæ horreis inferendam vastare ausus est. Dum enim illos barbaros suos facere servos conabatur, ne supremi Numinis cultores, & Jesu christi discipuli fierent, impediit Regius Paraquariæ Gubernator, injecta hujus facinoris mentione,

com-

compresso pugno mensam, cui cum Hispanis primoribus assederam, quatiens: fateor, exclamavit irarum plenissimus, illum hominem quovis stygio dœmone, ipsoque Antichristo fuisse nocentiorem. D. Emanuel de la Torre Paraquariæ Episcopus, ob navatam rei christianæ tot itineribus operam summis me laudibus prosecutus est ore, calamoque; simul nefarium hominem, qui expectatis fructibus obstiterat, diris dignum, christiani, Hispanique nomine indignissimum me adstante pronunciavit, neque impunitum fore, comminatus. Verum comminatio intra verba stetit. Nam, quod quidem sciam, nec gubernator, nec Præsul aliquid contra impium ausus est cognatorum & numero & potentia formidabilem, quos irritare periculosum videbatur utrique in urbe ad seditionem prona, ut ex annalium monumentis patet. Verum magistratu in tanto flagitio connivente divina ultio impium caput mulctavit.

Multos ære conductos paranda per Mbaebera sylvas herba thée occupaverat. Ingens illius jam paratæ multitudo mulos, quibus in urbem asportaretur, expectabat in Hispanorum laborantium tugurio interim custodita Tugurium editiore in colle situm, arboribus hinc, atque illinc munitum propinquas fluminis Acaray ripas junco palustri, altoque gramine luxuriantes despiciebat. Has ingens repente incendium corripuit, ignibus à barbaro subjectis, & rapido cursu progredientibus. Hispanus operis, operarumque præfectus tugurio suo metuens socios decem & octo, ignem propinquantem qui extinguerent, mittit, eodem igne mox extinquendos. Repentinus equidem turbo totam late planitiem celerrime ita inflammaverat, ut Hispani omnes, à fronte, à tergo, à lateribus igne involutos undique se viderent, nullo

effugii

effugii loco relicto. In paludes alii insilierant, sed prope siccatas. Luto se immerserant alii, sed omnis industria incassum cecidit. Non cremati quidem, sed flammarum imminentium æstu suffocati, tosti, ac vestitu apud plerosque incolumi ad unum omnes assi fuere. Eodem mox vespere tredecim miserrime expirarunt. Terni postridie. Binis aliis calamitosior, quia lentior mors fuit. Ulceribus fœdis, atque enatis inde vermibus scatentes, putrescentesque fætorem tam tetrum toto è corpore exhalarunt, ut superstites socii pauculi ad cibum, potumque porrigendum non nisi clausis naribus tuguriolum illud subirent, ubi morituriente decubuere. Naso, auribus, oculisque orbati vitam quavis morte acerbiorem denique clauserunt. Barbari speculatores hanc Hispanorum stragem, quin spectarentur, eminus spectarunt, visa eorum paucitate jam animosiores. Horum aliquis sagittis, clavaque minax, sertoque plumeo cornatus Hispanorum in tugurium irrepsit, ubi illorum unicus, herbæ paratæ custos, remanserat reliquis tristicum nuncio in urbem regressis, vel per sylvam, nescio, quid quærentibus. Siccine, torvo vultu illi ait barbarus, vos ausi estis his nemoribus pedem inferre, nunquam vestris? Num ignoratis patrium hoc nobis solum esse, quod ab avis, atavisque hæreditarium accepimus? Necdum satis terrarum vobis est, qui campos immensos, sylvas innumeras majoribus nostris vel repugnantibus, vel conniventibus nullo jure occupastis dudum, ac etiamnum impudenter usurpatis. Adeone pauperes vobis videmini, ut nostris in sylvis divitias quærere, foliisque, quæ potioni serviunt, nostras nudare arbores cogamini? Audaciæ, rapacitatisque vos pudeat vestræ, pœnitebit certe, nam morte luetis aliquando. Siquis nostrûm vestro immineret territorio, nullus sim, si vi-

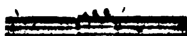
vus

vus ad nos redierit. Exemplum vestrum imitabimus dein. Si sapitis ergo, si vita vobis cordi est, properate, popularesque monete vestros, ab accessu nostræ sylvæ, ni mori malint, sibi caveant diligenter. Ista barbaro minaciter perorante obmutuit enimvero Hispanus, expalluitque lethalem ictum expectans. Ad vitam servandam secures, cultros, vestes, alias, quæ in promptu erant, reculas tremente porrexit manu. Quibus donis placatus recessit, sociisque, qui prope latebant, se se adjunxit. Hispanus quamvis hac in statione morani sibi periculosissimam ratus iter fugiens ad urbem arripuit illico, multis librarum millibus herbæ jam elaboratæ cuivis demum fato relictis.

Hoc de 18 Hispanis campi incendio nuper enectis, & de barbarorum comminatione nuncium ingens civitatis perturbatio consecuta est, tantusque sylvarum Mbaebera metus omnium animis injectus, ne non nisi aliquot post menses maximaque mercede conducti invenirentur, qui relictæ istic herbæ multitudinem mulis ad urbem deportarent. Non mediocre damnum in illum redundaverat, qui lucelli desiderio, sordidaque avaritie abreptus meditatam pro barbarorum salute coloniam disturbavit. *Sera tamen*, ut Tibullus cecinit, *tacitis pœna venit pedibus*. Infelicitates enim, resque sinistras, quæ impio homini certatim evenerant, non fortuitos casus, sed vindicis Dei pœnas fuisse, nemo erat, qui dubitaret. Verum atrociora, ni rite pœnitendo facinus expiaverit, illum manent supplicia. Tot sane nominibus orco se dignum reddidit, quot barbaros à religione amplectenda abstinuerat. ad quod impetrandum septingenta admodum milliaria repetitis ad Mbaebera itineribus plerumque pedes, & frequenter nudis pedibus

bus confeci. Tanto labori licet fructus expectatus non responderit, remuneratio haud deerit divina; Humanam equidem neque tuli, neque exspectavi. Ea equidem vivimus tempora.

Juvat hic meminisse alterius ad barbaros excursionis, quæ diebus paucioribus definita, majoris tamen fructus, solatiique ferax fuit. Ad Australes fluvii Empalado ripas Hispanorum turma Herbæ Paraquaricæ conficiendæ operam dabat. Deficientibus jam arboribus, e quibus illa folia rescinduntur, exploratores tres emiserant, qui trans illud flumen arbores desideratas investigarent. Forte in tugurium, agrumque frumento Turcico consitum incidere, ex quo hanc sylvam barbarorum contuberniis scatere perperam arguebant. Hæc notitia tanto omnes perculit metu, ut suspenso, ad quem conducti fuerant, labore suis aliquamdiu in tuguriis laterent, ut limax intra concham. Diu noctuque hostilis aggressio formidabatur. Ad liberandos se hoc terrore cursor ad S. Joachimi oppidum missus, qui, ut barbaros istic habitantes perquiramus, inventosque ad nostram transferamus coloniam flagitavit. Sine tergiversatione operam addixi meam. Licet trium hebdomadum itinere defunctus Nato servatori servatori sacra die ex Mbaebera domum redierim; S. Joannisapostoli festo iter mox aggressus sum cum quadraginta Indorum meorum comitatu. Fluviis ob continuatum dies complures imbrem turgentibus profectio perardua nobis exstitit. Accepto ex Hispanorum tugurio viarum duce, trajectoque flumine Empalado sylvas omnes ad fluvii Monday miri ripas usque attentis oculis pervagati, tertio demum die, humano, quod deteximus, vestigio nos ducente ædiculam attigimus, ubi mater vetula, cum filio vicesimum, filiaque

quintum decimum annum agente annis abhinc multis degebat. Quibus in latebris Indi alii versarentur, à me rogata mater: Neminem mortalium præter se, binasque proles, his in sylvis superesse: omnes, qui per hanc viciniam habitaverant, variolarum dira peste dudum extinctos fuisse, respondit. De dicti veritate ancipitem me dum observaret filius: Tutò, ait, fidem adhibueris matri meæ ista affirmanti; Namque ipsus ego uxorem mihi quæsiturus remotissimás etiam sylvas identidem percursavi, quin tamen vel hominis umbram reperirem uspiam. En! naturæ instinctu adolescens barbarus, conjugium cum sorore sibi neutiquam licere, intellexit. Is multis post mensibus meo in oppido, nullos præter se homines illis in sylvis degere, iterum, iterumque ingenue mihi asseveravit. Idem confirmarunt Hispani, à quibus evocatus sum, ultra biennium in conquirenda herba dein per illas sylvas occupati, non mediocri cum quæstu.

Vetulam matrem congruis argumentis hortatus sum ad meum ut oppidum, siquidem luberet, commigraret ocyus, se, suosque meliori fortuná illic usuros, pollicitus. Lubenter invitationi meæ obtemperaturam se, respondit; Rem unicam migrationi suæ obstare. Sunt mihi, ait, tres, quos coram vides, apri à prima ætate mansuefacti; Nos quoquo euntes caniculi more sequuntur Hi, si campum aridum videant, vel extra sylvarum umbram à sole ardenti videantur, peribunt confestim, timeo. Hanc solicitudinem, quæso, animo ejicias tuo, reposui; cordi mihi fore chara animalcula, nil dubites. Sole æstuante umbram, ubi ubi demum, captabimus. Neque lacunæ, amnes, paludes, ubi refrigerentur tua hæc corcula, usquam deerunt. Talibus delinita pro-

missis

missis se nobiscum ituram, spopondit. Et vero postridie iter ingressi, calendis Januarii incolumes oppidum attigimus, licet per viam binæ fulminibus, imbribusque horrendis fœtæ tempestates nobis incubuerint, ac tigris rugitu assiduo totam per noctem minitans nobis iterum, iterumque propinquarit. Hispanos, queis matrem duabus cum prolibus per transennam exhibui, nihilque omnino Indorum sylvestrium in tota late vicinia superesse, significavi, timoris sui & puduit, & pœnituit. Autumaverant equidem sylvas Empalado, & Monday fluminibus interjectas barbarorum habitationibus, perinde ut formicis, undique scatere. Jam de forma, habitudine, vivendi ratione, quam in matre, ejusque prolibus observaveram, dicendum obiter aliquid. Ab ineunte ætate in Monday litoribus, culicum, serpentum, aliorumque animalculorum noxiorum frequentia oppido infectis consedere. Palmarum ramis tuguriolum definiebatur. Aqua semper lutulenta potum; arborum fructus, alces, damulæ, cuniculi, aves variæ, frumentum turcicum, radices arboris Mandio dapem, Tela ex foliis caraquatà contexta vestitum, lectumque præbuere. Mel, quod exesis in arboribus passim prostat, inter cupedias numerabatur. Tabacæ, quam peti vocant Quaranii, fumum ex arundine, cui ligneum vasculum Cacabi instar præfixum, diu noctuque hauserat vetula; Filius tabacæ folia in pulverem redacta ore mandere nunquam desiit. Concha ad lapidem exacuta pro cultro utebantur, interdum arundine fissa. Adolescens matris, sororisque nutricius bina ferri frustilla; cultri olim confracti reliquias, pollicem lata, & pollice nil longiora, ligno, ceu manubrio inserta, cera, filoque circum ligata Cingulo gestabat suo. Hoc instrumento sagittas scitissime elaborare, decipulas è ligno ad capien-

das alces facere, arbores, ubi mellis indicium viderat, perfodere, aliaque id genus præstare solebat. Cum argilla, è qua ollæ conficiuntur, nusquam esset, carnibus assis, non coctis vescebantur per omnem vitam. Herbæ Paraquaricæ folia non nisi frigida perfudere, cum vas, quo aquam recepto more calefacerent, non haberent. Ignem per affrictum celerem duorum lignellorum norunt promptissime elicere, omnium Americanorum more, quod alio loco exponam uberius. Ad restinguendam sitim aqua palustri, semperque, ni ab Austro frigido refrigeretur tantisper, tepida utebantur, cui adferendæ, asservandæque ingentes cucurbitæ pro cantharis serviunt. Ut, quam curta illis domi fuerit supellex, porro videas, de eorum vestitu facienda est mentio. Juveni lacerna è Caraquata filis concinnata è scapulis ad genua utrinque defluebat; ventre funiculis præcincto, è quibus cucurbita tabacæ pulveribus, quos mandit, plenam suspendit. Rete crassioribus è filis matri lectus noctu, interdiu vestis fuit unica. Puellæ pariter breve reticulum, in quo noctibus cubabat, per diem vestitus instar fuerat. Cum nimis diaphana mihi videretur, ut verecundiæ consultum irem in Jndorum, Hispanorumque præsentia, linteum gossipinum, quo lotas manus tergimus, illius nuditati tegendæ destinavi. Puella linteum, quod illi Indi mei porrexerant, iterum, iterumque complicatum papyri instar, capiti imposuit suo, ceu clypeum contra solis æstus; verum admonita ab Indis illo se involvit. Juveni quoque, ne verecundos offenderet oculos, perizomata linea, quibus in itineribus contra culicum morsus caput obvolveram meum, invito obtrusi. Prius celsissimas arbores simii velocitate scandebat, ut fructus ab apris tribus devorandos, inde decerperet. Caligis, veluti compedibus impeditus

ditus vix greſſum figere potuit. Tanta rerum penuria, frugalitate tánta cum in ſolitudine victitarent ſemper, ac anachòretarum veterum rigores, aſperitatesque experirentur, ſorte ſuá contentiſſimos, tranquillò animo, corporeque morborum neſcio illos ſuſpexi. Ex quò palam fit, naturam paucis contentam eſſe; Erubeſcant illi, quibus ſaturandis, ornandisque totus orbis vix ſufficit. Ex ultimis terræ finibus, ex oceani, ſylvarum, camporum, montium, tellurisque gremio, ex elementis omnibus, & unde non? avide petuntur ſubſidia, quæ ad comendum corpus, ad oblectandúm palatum faciunt. Verum dum oblectare ſe, ornareque putant, ſe onerant, opprimuntque. Dum delicias multiplicant ſuas, opes, viresque iminuunt quotidie, formæ venuſtatem labefactant, morbos adſciſcunt ſibi, mortemque accelerant eò infeliciores, quo fuerint delicatiores.

Tres mei ſylvicolæ, de quibus ſermo, rituum Quaraniis-barbaris propriorum vel immemores, vel contemptores fuerunt. Crinibus paſſis ſine ulla inciſione, vel ligamine incedebant. Juveni nec labium pertuſum, nec vertex pſittacorum plumis coronatus. Matri, filiæque inaures nullæ, quamvis illa collo circumdederit monilis loco funiculum, è quo fruſtilla ligni pyramidati, ſat multi ponderis pendebant; E mutuo illorum colliſu ad quemvis greſſum ſtrepitus edebatur. Primo conſpectu interrogavi vetulam: Num ad terrendos culices ſtrepitans hoc monile è collo ſuſpenderit? e Moxque globulorum vitreorum exquiſiti coloris faſcem ligneis his ponderibus ſubſtitui. Mater, filiusque corpore erant procero, forma honeſta; Filia vultu tam Candido, tamque eleganti, ut à Pœtis Driadas inter Nymphas, Hamadriadasque numerari, ab Europæo quovis pulchra dici tuto poſſet.

 Hi-

Hilaritatem decoram affabilitati conjunctam præsefe-rebat. Noſtro adventu repentino minime terreri, recreari potius videbatur. Quaranica linqua loquentes nos liberales inter Cachinos riſit, nos illam eadem reſpondentem. Cum enim extra aliorum Indorum ſocietatem fratri, matrique duntaxat colloqueretur, verbis Quaranicis retentis quidem, ridicula quædam dialectus irrepſit. ſic *quaraçi* ſol. *Yaçi* luna: *cheraçi* ægroto dicimus reliqui, & illud c cum ſubjecta notula veluti S. pronunciamus. *quaraſſi*, *Yaſſi*, *cheraſſi*; Illi *quaratſchi*, *yatshi*, *cheratſchi* dicebant. Juvenis præter matrem, ſororemque nullam unquam vidit fœminam; Neque præter patrem ſuum virum aliquem. Puella matrem duntaxat novit, nullam præterea fœminam. Virum præter fratrem ſuum ne eminus quidem conſpexit, dum enim utero à matre geſtabatur, pater ejus à tigride fuerat diſcerptus. Ad fructus ſeu humi, ſeu in arboribus natos conquirendos, ad ligna, foco neceſſaria, colligenda ſylvam dumetis, arundinibus, ſpinisque horrentem ſolers puella peragravit quotidie, quibus pedes miſere pertuſos habebat. Ne incomitata eſſet, pſittacum exilem humero, ſimiolum brachio inſidentem circumtulit plerumque, nullo tigridum metu, queis omnis illa vicinia abundat, vel me ipſo teſte oculato. Pridie ejus diei, quo in iſtorum contubernium incurrimus, parum abfuit, quin dormiens à propinqua jam tigride devorarer. Indi mei ejus rugitu expergefacti & haſtis & admotis celeriter ignibus vitam ſervarunt meam. His in nemoribus, cum minor ſit ferarum copia, tigrides fame ſtimulante ſerociunt atrocius, avidiusque in obvios aſſiliunt homines, quam in campis, ubi, cum infinita vis pecorum omnis generis oberret, præda, famisque remedium, quoties lubet, illis in prompta eſt.

Novi

Novi proſelyti in oppido mox veſtiti reliquorum more, & præ reliquis quotidiano cibo liberaliter refecti ſunt. Curatum quoque à me diligenter, ad ſylvas vicinas cum aliis ut excurrant frequentius, umbra, amœnaque arborum, queis aſſueverant, viriditate fruituri. Experientia equidem novimus, ut piſces extra aquam cito intereunt, ſic barbaros è ſylvis ad oppida translatos ſæpe contabeſcere, victus, aerisque mutatione, ac ſolis potiſſimum æſtu corporum habitudinem perturbante, quippe quæ a pueritia humidis, frigidiuſculis, opacisque nemoribus aſſueverunt. Idem fuit matris, filii, filiæque noſtro in oppido fatum. Paucis ab adventu ſuo hebdomadibus gravedine, rheumateque totum corpus pervadente tentabantur omnes His oculorum, auriumque dolor, ac haud multo poſt ſurditas ſucceſſit. Mœror animi, cibique omnis faſtidium vires abſumpſit adeo, ut extrema demum macies, tabesque nullis remediis proficientibus conſequeretur. Aliquot menſibus languescens mater ſenicula, chriſtianæ diſciplinæ rudimentis rite imbuta, ſacroque tincta latice prima occubuit, animo tam ſereno, Divinisque voluntatibus acquieſcente, ut illam ad ſuperos tranſiſſe nil dubitaverim. Puella, quæ plena vigoris, venuſtatisque oppidum ingrediebatur, viribus exhauſta, ſui omnino jam diſſimilis, floris inſtar paulatim marceſcens vix oſſibus hæſit, ac denique matrem ad tumulum ſecuta eſt, & niſi vehementiſſime fallor, ad Cœlum. Quid ſi cum Regum ſapientiſſimo dicamus: Illam poſt ſacrum, quo expiata eſt, baptisma conſummatam in brevi expleviſſe tempora multa: Placitam Deo fuiſſe animam illius: Raptam eſſe, ne malitia mutaret intellectum ejus. Illud certiſſimum: qui innocentiſſimæ puellæ integritatem laudibus, funus præproperum lacrymis non proſequeretur, neminem in

oppido fuisse. Frater illius tum superstes eandem, qua mater, sororque extinctæ sunt, invaletudinem sensit, sed, quia robustior, superavit. Quin & ex morbillis, qui multas in oppido edebant strages, subinde convaluit adeo, ut confirmata penitus valetudine nihil illi porro metuendum esse videretur. Hilari erat animo, statis horis Sacram adivit ædem, christiana dogmata condidicit perdiligenter, morigerum, placidamque se præbuit omnibus, ac frugis optimæ indicia passim dedit. Ad periclitandam tamen illius in oppido perseverantiam tantisper differendum ejus baptismum existimavi. Hæc inter adest forte Indus christianus, qui hunc catechumenum me jubente suis dudum habebat in ædibus, vir probus, & agri dives. Hic: Mi Pater, ajebat, sylvicola noster equidem optime valet, verum mihi videtur ad delirandum propendere. Nil sibi jam dolere, sed noctes sibi insomnes abire, inquit, spectabilem sibi matrem cum sorore adesse quot noctibus, & amica voce sibi dicere: *Ndecaray, ndcaray a'nga, nderemimô a ey̆rupi oreyu yebi ndererababone.* Sine te, quæso, baptizari. Præter tuam expectationem veniemus iterum te abducturæ. Hoc alloquio, hoc aspectu sibi somnum impediri, ait. Jubeas illum meo nomine, respondi, bono esse animo. Tristem matris, sororisque, quibuscum, per omnem ætatem versatus est, recordationem somniorum ejusmodi causam esse. Illas cœlo, ut quidem mihi verisimile, receptas nihil jam negotii his in terris habere. Hæc ego. Verum paucos post dies idem redit Indus, eadem, quæ nuper, refert, suamque de timenda catechumeni deliratione suspicionem confirmat. Aliquid rei subesse, suspicatus actutum ejus in domum propero, sedentem deprehendo. Rogatus à me: qui se habeat? incolumem, doloris omnis expertem se esse ridens

rep-

reponit, addit tamen: vigilando semper se noctem agere, quod mater, sororque identidem præsentes sibi offerantur, de baptismo accelerando moneant, & inopinate se abducendum, minentur; Idcirco nullam se quietis partem capere posse, iterum, iterumque mihi affirmat candore, ut semper alias, summo. Somniari ab illo talia, atque adeo contemni posse, autumaveram; Memor tamen, somnia monitiones Cœlestes, Dei oracula non raro exstitisse, uti divinis ex literis patet, in negotio tanti momenti visum mihi est Catechumeni & securitati & tranquillitati consulere De illius perseverantia, de religionis capitum scientia sat certus præmissis interrogationibusque necessariis eum sacris undis mox ablui, ludovici nomine insignivi. Hoc a me præstitum 23. Junii, S. Joannis Baptistæ vigilia circa horam decimam antemeridianam. Eodem die circa vesperum nullo morbo, aut apoplexiæ indicio accedente placidissime expiravit.

Hic eventus, universo oppido compertus, quemque juratus testari possum, in admirationem rapuit omnes. Lectoris arbitrio, quid de hoc sentiendum sit, relinquo. Nunquam tamen in animum inducere meum, potui, ut factum hoc fortuitum putarem. Eximiæ Dei Clementiæ tribuo, quod hi tres sylvicolæ a me sint reperti in ignotis silvarum latebris, quod mihi ad oppidum meum, ad amplectendam religionem se hortanti morem promptissime gesserint, quod sacro latice expiati vitam clauserint. Optimum Numen in Cœlo consociatos voluit, qui tot annos In sylva contubernales fuere incredibili morum integritate. Fateor, dulcissimam mihi etiamnum accidere expeditionis ad flumen Empalado memoriam, quæ licet multis molestiis, periculisque mi-

hicconſtiterit, ternis illis ſylvicolis feliciſſima fuit; Hiſpanis utiliſſima; Hiequidem a me facti certiores, quod per immenſos illos nemorum tractus nulla porro Barbarorum veſtigia extent, iſtic per triennium quæſtu maximo multa centenariorum millia herbæ Paraquaricæ collegerunt. Neque id rarum, miſſionariorum, qui ſylvas herbæ feraces barbaris liberant, ſudore, ac periculo Hiſpanos diteſcere mercatores. His tamen nunquam in mentem venit ad alendos, veſtiendosque Catechumenos vel micam, filumve contribuere. Illorum corpora, ut animi miſſionariorum ſæpiſſime inopum curæ relinquuntur. Hæc de Tarumenſibus Quaraniorum oppidis. Si de hoc argumento multa nimis ſcripſiſſe tibi videor, noveris, me plurima memoratu digna ſilentio præteriiſſe.

Recentiſſima, quæ ditionis Paraquayenſis eſt, colonia, Belen dicta, quia Deiparæ Bethlehemiticæ dicata, ad ripas amnis ypanequazù in flumen vicinum Paraquayum mox ſe effundentis, urbi Aſſumptionis ad ſeptentrionem ſita, anno 1760. condita eſt pro Indis barbariſſimis, qui ſe Eyiguayegis vocant, ab Hiſpanis Quaycurù, vel Mbayas dicuntur. Equites ſunt dexterrimi, corpore ut vaſto, ſic procero plerique, animo Hiſpanis infenſiſſimo, ſuperſtitionum ridicularum, arrogantiæque pleno, verecundiam, quod ex illorum veſtitu, ac moribus liquet, ne de nomine quidem norunt. Prima apud illos, quin potius unica equorum, armorumque cura, nec minor ſcientia. Bellum, ni latrocinium mavis dicere, honorificentiſſimum illis negotium a pueritia; Hoc illuſtrantur apud ſuos maxime, atque diteſcunt. Ab anno 1745. infeſtis armis Paraquayenſem agrum funeſtarunt pertinaciter. Urbis in conſpectu patratæ tot cædes, quas erectæ paſſim cruces hodiedum

te-

testantur. Exhausta pecoribus prædia, orbataque suis custodibus. Multa equorum millia, mulorumque abacta. Pagi Mandihò, Cariy, aliique, qui longius absunt ab urbe, hostiumque territoriis propinquant magis, prope in solitudinem redacti, incolis partim trucidatis, partim, ne trucidarentur, metu dilapsis. Negotiatores ultro, citroque commeantes non pauci jam mercibus, jam vita etiam exuti sunt. Curuquatenses coloni, qui sylvarum ingentium præsidio contra hos barbaros defendi se putaverant semper, cruentissimam multorum mortibus stragem passi fuere. Superstites tumuland; lamentandisque mortuis vix suffecerant. Pars major provinciæ calamitatum particeps cœdibus, rapinisque deplorandis plus, quam porro impediendis occupabatur; Neque ullum jam malo superesse remedium, existimabat. Milites, qui ad observandos, & si res ferat, reprimendos hostes, quaqua versus excurrerant, illorum pernicitate jam præventi, jam per insidias repente oppressi, jam astu delusi, jam assultu, validaque impressione toties profligati fuere. Barbari quotidianis annorum plurium victoriis inflati nec Hispanorum armis comprimi unquam poterant, nec blanditiis placari. Anno demum hujus seculi sexagesimo Dei optimi maximi ope potius, quam humanis artibus pax optata Coaluit, coloniaque quo, dixi, loco, barbaris petentibus fuit constituta. Ad illam condendam, procurandamque Pater Josephus sanchez labrador Cordubensi in Academia philosophiæ quondam magister publicus, Quaranios inter aliquamdiu versatus, vir prudentia, solertia, patientiaque insignis, ac rerum naturalium diligens investigator feliciter designatus est. Nulli sane operæ pepercit, ut arduam barbarorum linquam perdisceret, eosque ad humanitatem, ad religionem seu quotidiana institutione, seu bene-

ficiis

ficiis traduceret. Diligentiæ, patientiæque Patris tantæ par utinam fructus respondisset! Caziquii Epaguini, qui coloniæ præerat Capitanei, ut vulgus ait, nomine, nepos parvulus, infantes complures, ac fortassis adulti, de quorum vita conclamatum, aliquot sacro baptismatis fonte lustrati fuerant equidem; Ast reliqui per agros fusi huc illuc vagabantur abjecta religionis condiscendæ cura, ac cupiditate. omni tamen laude superior videtur illorum fidelitas; Nam pace inita nil hostile usquam adversus Hispanos meditabantur. Hi Mbayas hostes adhucdum veriti, cladiumque acceptarum memores pro alenda illorum colonia aureos, ut ajunt, montes spopondere; Evanescente paulatim metu, calamitatumque memoria promissorum quoque immemores parce, vel lente admodum suppeditaverant, quæ ad vitam in oppido tolerandam necessaria putantur. Fame sæpius pereundum erat catechumenis, ni palmarum fructus, feræque ubicunque conquisitæ carnis bubulæ penuriam supplevissent. Fidem, numerumque superant labores, curæ, molestiæ, vitæ discrimina, quibus Patres Josephus sanchez, ejusque socii Joannes Garzia, Emanuel Duran quotidie excruciabantur, per annos complures. Iste, cujus ultimo loco memini, destinabatur novæ coloniæ inchoandæ pro natione Indorum peditum, quos Quanas, vel chanas, vel Mbayarum linqua Niyololas appellamus. Sunt numerosissimi, cis, & trans flumen Paraquayum, optimæ indolis, solertes agricolæ. Mbayas pro dominis habent suis, iisque servorum instar seu in itineribus, seu in agrorum cultu insignem navare operam consueverunt. Orientali in litore Paraquay fluminis ad ripas fluvii Aàba, ab aliis Tepotý dicti, ubi novum mox oppidum collocaretur, agros colere, frugesque serere sibi utilissimas jam jam Ceperunt. Hoc in solo ut

fertili,

fertili, sic ad novas nationes detegendas peropportuno a natione tam docili, tam copiosa ingentes rei christianæ progressiones expectabantur. Verum qui hoc oppido inchoando dudum se occupaverat, collectis incredibili labore, quæ ad illud perficiendum, conservandumque valerent, omnibus, cum sociis in Europam redire jubebatur. Eodem anno, quo Paraquariæ valediximus, P. Josephus sanchez Mbayis ducibus ad chiquitorum oppida viam feliciter detexit, seu per flumen Paraquayum navigantibus, seu per illius litora equo iter facientibus servituram, multis abhinc annis ingenti navium, hominumque impendio, quin & cum plurium vitæ jactura nequidquam toties quæsitam, tentatamque. Anno 1715. hunc in finem missi Patres Augustinus de Arce, & Bartholomæus Blende cum Quaraniorum Christianorum comitatu per flumen Paraquayum. Infinitis miseriis defuncti à barbaris Payaquis crudeliter cæsi sunt denique, Indis comitibus una trucidatis, aliis fuga dilapsis. Sæpe alias per Paraquayum flumen aditus ad Chiquitos tentatus à P. Hervas, P. Michaele de Yegros, P. de zea, P. Joanne Neumann Austriaco, qui ærumnis diuturnæ navigationis confectus in urbe Assumptionis anno 1704 vixdum redux occubuit. Hæc aliaque plura Patrum tentamenta ut laboriosissima semper sic irrita exstiterunt. Via, qua ad chiquitorum colonias Missionariis eundum erat hactenus, non asperrima solum, sed & multi temporis fuit. Tucumaniæ alpes, altissimas rupes, fluvios cymba, ponteque destitutos, solitudines periculosas hinc aquæ expertes, inde barbarorum insidiis obnoxias transire illos oportuit. His superatis in Camporum planitie cum paludibus identidem luctandum. Accedit: Non nisi statis mensibus ad chiquitorum terras aditum, exitumque ex illis patere; semestri enim spatio im-

brium,

brium, qui à Decembri ad Mayum usque quot annis continuantur, alluvionumque præcedentium vi aquis circumfluunt, & veluti pelago obvallantur undique, ut iter meditantibus vadum nusquam supersit. Ad evitanda tot incommoda viæ per Paraquayum flumen patefaciendæ inchiatum est tantopere. Per hanc enim navibus compendio temporis, sumptuumque maximo tum missionarii, tum alia oppidis necessaria à Quaraniis ad Chiquitos, & ab his ad illos possent transportari. Quid quod & Regiis Gubernatoribus, belli præsertim tempore magnis fore usibus eadem via putaretur. Hæc quod detecta sit denique, sagacitati, eximiæque patientiæ Patris Josephi sanchez labrador inacceptis referimus, ceu commune Hispanis, Indisque beneficium; verum, dum illo ad rei christianæ incrementum uti poteramus, in Europam remissi sumus omnes. Nostrum post abitum vix mihi persuadeo florentissima Chiquitorum oppida etiamnum superesse. Causam quæris? ultro dicerem, ni timerem. Veritas odium parit his maxime, quæ vivimus, temporibus. Sed memoratis, quæ Gubernatoris Paraquayensis ditioni subsunt, Indorum Coloniis reliquas provinciæ hujus proprietates persequamur.

Paraquayense Cœlum immodicis licet æstuet caloribus, solum tamen utilissimarum frugum passim ferax, Gossipio, Cannis sacchari, tabacca, melle, tritico turcico (Europæo non item) diversissimis leguminibus, mandioca, batatis (quas poma terræ appellamus) varii generis, plantis medicis, uti Rhabarbaro, Alexandrino pari, coloribus, thure, resinis diversis, balsamis, palmis, cedris altissimis, aliisque arboribus tum frugiferis, tum ad navium, ædium, plaustrorum fabricam apprime idoneis, equis

præ-

præterea, mulis, bobus, ovibus abundat. Arbores Cupay, ybira payé, e quibus insigne balsamum in Brasilia paratur; Tatayi, quæ flavum, urucuy, quæ rubrum colorem præstant, in silvis passim spectantur. Planta anil, coloris cærulei indigo materies; Grana item, nobis cochinilla, colorruber, ejusdem coloris non nihil pallidioris radices hissipo dictæ; fructus, quos Ananas vocant, aliique palato minime injucundi campos implent. Vinea per omnem Assumptionis provinciam nulla usquam. Liquor ex cannis sacchari igne expressus crematum vinum plebi præbet; Panem triticeum imandiocæ, vel turcici tritici farina varie parata supplere consuevit. Nobiliores farinam triticeam ex Boniaeris territorio navibus sibi adferendam Curant. Metalli cujuscunque speciei, nullum istic vestigium, neque lapidum pretiosorum, quos quidem primi ex Hispania advenæ somniaverunt. Psittacorum, simiorumque variæ figuræ, alcium, cervorum, damarum, ursorum formicariorum, tigridum, leonum, piscium lectissimorum, struthionum, perdicum, Crocodilorum, canum, porcorumque fluviatilium, testudinum prægrandium incredibilis ubique copia. Detrimentine plus, an emolumenti adferant hi ferarum exercitus, non vacat discutere. De serpentum draconum, fomicarum, aliorumque, quæ palam noxia sunt, animalculorum infinita sobole alibi diffuse agemus. Fructus huic provinciæ proprius, atque adeo facile quæstuosissimus Herba est Paraquarica, quæ aquæ ferventi immersa potatur. Istius in historia celebre nomen, sed nomen tantum, & aliquæ ex illa fabulæ, calumniæque. Nemo unus equidem, ni fallor, de herbæ hujus genesi, apparatione, natura, usu, ac pretio enucleate scripsit. Scribam hoc in argumento versatissimus, quia per octen-

octennium inter sylvas, ubi decantata herba conficitur, S. Joachimi in oppido versatus.

Folia ex arbore Quaraniis *Caa* resecta, ac lento igne tosta nomenclationem Herbæ Paraquaricæ passim obtinuerunt ob analogiam quamdam, ac similitudinem cum herba Thée, quæ ex Asia adfertur; utraque enim aquæ ebullienti injecta medicinæ instar potatur. Arbores caà in solis Paraquayensis territorii nemoribus à metropoli ducentas admodum leucas remotis sponte sua nascuntur. Gleba humida, ac lutulenta, ut arundines, gaudent. Forma, foliisque, nisi quod molliora sint, pomum auream exprimunt, mole, ac proceritate multum excedunt. Flores exiles, candidos, foliolis quinque instructos racemi in morem habent. Semen illarum maturum piperis Americani semini perquam simile, nisi quod terni, quaternive nuclei minuti, albicantes, oblongi ejus sub cortice delitescant. Rami ex arboribus his cultro prægrandi rescissi, dum leni flammæ admoventur, nitrati pulveris instar crepitant, mox in trabibus transversim positis Locati subjecto igne torrentur aliquamdiu. His præmissis eadem folia tenerioribus cum ramusculis humi strata repetitis bacillorum ictibus in pulverem rediguntur denique. Hoc modo, qui minus laboris habet, & Hispanis proprius, parata herba *yerba de palos* dicitur, quia ex foliis, & foliorum cauliculis, venisque, quæ ligneum quid habent, constat. Hinc herbam ex ligno vocant; 25 libræ (arroba) hujusmodi herbæ in sylvis duobus florenis huiatibus in urbe Assumptionis ob vecturæ sumptus quatuor venduntur. Duplicato pretio venumdatur herba Caà miri quæ à nostris Quaraniis laboriosius, nitidiusque confici solet Isti equidem cauliculos, venasque majores è foliis evellunt diligenter, & reiiciunt.

Folia

Folia lento igne tosta ligneo in mortario leniter tundunt, & ne multum comminuantur, maximopere curant. Quo integriora enim manserint, eo plus saporis, odorisque suavioris habebunt. In pulveres tenues redacta utrumque deperdunt. Risi ignorantiam scriptorum, qui discrimen herbæ de palos, & Caà mi ri è diversis pendere arboribus asserunt, cum in diversa duntaxat folia parandi methodo utriusque herbæ discrimen consistat. Ex iisdem enim arboribus folia decerpuntur. *Caà mi ri* herbam parvam significat, quæ scilicet exclusis foliorum Cauliculis, & quibuscunque crassioribus ligni particulis ex tenerrimis foliorum partibus, licet non in pulvisculos, ut Hispani faciunt, contritis componitur ab Indis Quaraniis.

Herba rite parata citra rei alienæ admistionem odorem exhalat persuavem; Quod si tamen illi adsperseris aliquid ex foliis, vel cortice fructus quabira mi ri farinæ in modum tritis, duplicabitur odoris suavitas, herbæque sapor jucundior, ac pretium majus accedet. Adhæc: Gummosum quid habet hæc herba; Hinc, dum torretur ad focum, curandum est diligenter, ne nimis exsiccetur. Mercatores herbæ præstantiam exploraturi aliquam ejus particulam palmæ manus injiciunt suæ, ac pleno ore afflant; si multum herbæ avolaverit, illam, ceu nimis tostam, succi, vigorisque expertem aspernantur; si veluti glutine naturali affixa manui adhæserit, illam magni faciunt. Innata est herbæ amarities quædam, hinc saccharo conditur hæc potio. Ab Indis tamen, & plebejis quibusque Hispanis sine condimento quotidie bibitur. Arbor Caà licet in extremis, qui septentriones, Solisque ortum spectant, finibus Paraquariæ duntaxat reperiatur, potum tamen non Paraqua-

riis modo omnibus, sed & chilensibus, Peruanisque præbet, quo carere vel unum diem se posse negant, nec desunt, qui horis omnibus illi inhiant sitienter. Hoc, si superis placet, Paraquariæ nectar omnis ordo, ætas, ac sexus in deliciis habet perinde, ut alii choccolate, Caffée; Thée sinense vel vinum crematum habere solent. Hæc, de qua mihi sermo, herba cum ex remotissimis Paraquariæ sylvis in remotum Peruviense, Chilenseque regnum mulorum dorso deportetur, ob itineris asperitatem, & telonii, ex quo æris plurimum in Regium ærarium confluit, ingentes sumptus exaggerato illis in provinciis pretio emi solet. Quadratis è Corio bubulo saccis, quos zurrones, vel tercios appellant Hispani, herba bene compressa clauditur, & ut dixi, à mulis deportatur. Septem arrobas (arroba 25 librarum pondus est) sacci singuli continent, binique mulis singulis imponuntur. Si huic ponderi libras aliquot supperaddas, mulus noto, consuetoque oneri jam assuefactus calcitrabit, tergi versabitur, humi se sternet cum onere.

De herbæ Paraquaricæ natura, apparatu, ac pretio dixi, quæ in mentem venerant, præcipua; jam de ejus usu, ac virtutibus aliquid memorandum. Vasculum, quo sumitur, ex cornu bubulo, vel ex cucurbita per medium fissa, stigmatibus insigni, quin apud nobiliores laminis argenteis undique vestita effictum *Matè* vulgus appellat, quo nomine ipsam herbæ potionem significant plerique. Huic vasculo herba, quantum cochlear in mensa usitatum capit, injicitur; saccharo, aquaque frigida permiscetur aliquamdiu, & demum aqua ebulliente perfunditur. Non pauci succum mali citrei, vel limonii adspergunt ad bilem expellendam. Sic præparata herba lacteum quid in superficie spumans ab Hispanis mox sorbetur

per

per fistulam argenteam, quæ globulum tenuissime omni ex parte perforatum sibi annexum habet, ne cum aqua herba simul stomacho noxia gutturi irrepat. Alii hunc in finem tubulo ligneo, vel arundine tenui utuntur. Indi, queis nullus ejusmodi fistularum usus, herbam sæpe multam inviti glutiunt, ex qua concretos globulos virides illorum in visceribus ab obitu repertos fuisse, sunt, qui affirmant, perinde, ut in alcium, Huanacorum, rupicaprarum &c. stomachis lapis Bezar (Bezoar perperam dicunt germani (aliique id genus lapilli, globulive interdum deprehenduntur, medicis usibus servituri. Illud exploratissimum: Aquam tepidam, cui herba diutius jam immersa fuerat, citra valetudinis noxam bibi haud posse. Ejusmodi aqua nigrescit, & solum ad augendum atramenti nigrorem atramentariis injicitur. Hinc & herba, quæ per viam plusculum madefacta hominum potui omnino inutilis ad pannos, telasque nigro colore tingendas passim adhibetur, quibus ob gummosam materiam & facile, & diu inhæret.

Si qui tamen rite moderateque hoc herbæ potu utantur, eum sibi saluberrimum, multisque nominibus fructuosum experiri solent. Hoc enim alvum, vesicam, suavemque sudorem cieri, cibi appetentiam præstari, vires solis ardore lanquidas promptissime restaurari, famem cibo deficiente minui ac sitim, maxime si cum aqua frigida sine saccharo herba sorbeatur extinqui, constat. Indis certe remigando totum diem fessis, siti, sudoreque fractis robur incredibile accedit, quoties herbam aqua ex flumine hausta mixtam liberaliter hauserunt. Siquis valetudinis causa sudare velit egregie, pharmacopoeo opus non est, aquam cum herba ferventissimam bibat, & decumbat. Si vero stomachus vomitu pur-

gandus videatur, eandem herbam cum aqua tepida potet. Satis est. Has herbæ virtutes mea tot annorum experientia compertas habeo, ac omnium sententia comprobatas novi. Nobis sane omnibus familiare fuit jentaculi instar quotidie hunc herbæ potum sumere, & à meridie iterare quovis Chocolatæ, Caffeé, vel Thee Asiaticæ usu neglecto, etsi suppeterent aliquando. Mihi certe Paraquarica illa potio tantum sapuit, profuitque semper, ut pyxidem herba Theé sinensi plenam per annos complures ne manu quidem contingendam putaverim. Quid si herbæ nostræ beneficio plerique nostrum valetudine semper integerrima usi, ætatem suam ad extremam, vegetam tamen, senectutem extendêre? Verum ut probabilis hæc conjectura, sic indubitatum, immoderato, & horis prope singulis repetito (uti solenne plurimis) hoc potu labefactari stomachum, ructus continuos, morbosquè alios adsciscí. Mensæ mecum accubuit Hispanus senex, qui energumeni instar horrendos extremo à barathro edebat ructus idendidem; Hic: En Pater mi! ajt, isti sunt herbæ nostræ fructus: Ructo, quoties spiro. Enimvero isti fructus sunt herbæ, quando hæc perinde ut aura hauritur momentis prope singulis. Novi profecto multos é vulgo Hispanos, qui vix decem pronunciare verba, vix pedem, manumve movere norunt aliquoties, quin cucurbitam suam cum herba parata iterum, iterumque ori admoveant suo. Si potatores in Europa non pauci vino, & quovis alio temeti genere ad incitas rediguntur, haud pauciores in America herbæ Paraquaricæ potatione assidua facultates abligurinnt suas. Quanto enim longius abest Paraquayensibus a sylvis locus, tanto magis herbæ pretium accrescit.

Plura

Plura hominum millia herbæ in ſylvis remotiſſimis fabricandæ operam navant ſemper, nulla anni parte excepta. Plura boum millia ab his operis quot annis abſumuntur. Ecquis mulorum numeret multitudinem, qui transportandis herbæ ſarcinis non occupantur modo, ſed etiam conficiuntur viarum aſperitatibus, itinerisque diuturnitate? Hinc, qui operas ad herbam conquirendam ſuis ſumptibus conducunt, qui boves, mulos, inſtrumenta è ferro diverſiſſima ſuppeditant, rariſſime diteſcunt. Qui conducuntur ad hanc fabricam, è ſuis nunquam miſeriis emergunt. Ad mercatores ſolum, qui Peruvienſi, Chilenſique provinciis herbam inferunt, quæſtus ampliſſimus derivatur Et vero ſi qui opulentiores exiſtant in univerſa Paraquaria, illi opes ſuas non ex boum, ovium, equorum, bubularum pellium, goſſypii, ſacchari, vel tabacæ mercatu, ſed ex herbæ, mulorumque, quos in Peruvium, Chilenſeque regnum transferunt, Commercio collegere. Reliquorum Paraquariæ fructuum nundinatio infiniti laboris, modicique lucri eſſe ſolet, vel admodum incerti. Audivi ſæpe Paraquayenſes homines de arborum herbiferarum paucitate conquerentes; ſed, fateor ridicula mihi ſemper viſa ſunt ejusmodi lamenta, cum ipſimet tantæ paucitatis ſint authores. Nam dum recepto more ſolos ex arboribus ramos reſecare oportebat, ipſos arborum ſtipites compendii, lucrique promptioris gratia ſecuribus ſternunt, illorum ſcilicet more, qui ovem tonſuri deglubunt, ſolaque lana haud contenti ipſam detrahunt pellem. Id cum factitent permulti, tot arbores vita, tot arboribus ſylvæ quot annis orbantur. Indi hac in re providentiores olitorum more ramos luxuriantes, ſuperfluasque duntaxat frondes putationis inſtar reſcindunt, arbore incolumi, ac plures in annos ſervitura. Cum genuinæ arbores Caà non ubique

in promptu, conspectuque sint, novum artificium, maleficium dicam rectius, excogitatum est à quibusdam hominibus ut lucri avidis, sic laborem pertæsis. Ne genuinas arbores operose conquirere cogerentur, sylvas percursando, ex heterogeneis, aliquantulum tamen similibus arboribus, quæ passim se offerunt, folia scindunt, torrent, & cum Germana herba ad odorem conciliandum permixta emptoribus porrigunt exemplo illorum versipellium, qui vitrum perpolitum pro adamante, farinam pro sacchare, cuprum deauratum pro auro, vel explicatius, venenum pro medicina obtrudunt. Adulterinæ enim herbæ: Caà quazù. Caà Verà. Aperea Caà. Caarã & alia fraudis instrumenta, capitis, viscerumque acerbissimos dolores, violentissimos vomitus, & nescio, quæ alia has bibentibus adferre solent. Ejusmodi Veteratores nocentissimi, si fraus pateat, meritis á magistratu Regio pœnis mulctantur. Me istic agente multa herbæ noxiæ librarum millia ad rogum publico in foro damnata.

Nos, ut tempori, sumptibus, Indorum sudori parceretur, in Quaranicorum oppidorum conspectu, arbores Caà consevimus, è quibus paucissimi temporis intervallo sylvæ ingentes exortæ. Quam quidem industriam nostrorum hominum Coloni Hispani si imitari vellent, næ! rebus suis, fortunisque maximopere consultum irent. Sed modus id præstandi plerisque omnibus peregrinus, quin etiam perarduus. Sylvas ejusmodi plantandi labor arte indiget, ac patientia, & multarum manuum negotium est equidem. Semen Caà, cujus formam paulo ante descripsi, cum insigniter viscosum, glutinosumque sit, aquis ter, quaterue mutatis abluendum est solerter, dum denique gluten illud nativum, quod Saponis instar spu-

mam

mam in aqua relinquit, penitissime abstergatur. Quod si id unum neglexeris, operam, expectationemque eludes tuam. Glebam, cui semen præparatum inseritur, non rigare solum obiter, sed & aquis liberalissime perfundere identidem oportebit, ut prope lutosa evadat. His cautissime præmissis fortunæ tribuas, si vel quarto mense germinis aliquid ex semine alte defosso prodiderit sese. Plantæ jamjam adolescentes, brassicarum instar, transferendæ ad locum sylvæ destinatum; collocandæque magno utrinque, ac æquali intervallo, ne, postquam adoleverint, altera alteri sit impedimento, detrimentove. Decoris addes plurimum, si sylvam multiplici serie, pulchroque ordine arborum, ceu hortum, definiveris. Scrobs cubitos binos altus, totidem latus, qui aquam pluviam recipiat, retineatque, fodiendus; In scrobium singulorum medio singulæ plantæ infiguntur. Adhucdum teneræ arbusculæ stramineo in fastigium desinente tentoriolo adversus pruinam, furentesque Austros muniendæ sunt singulæ. Hoc sine præsidio vel frigore, vel sæviori turbine interibunt omnes. Hinc per omnes Boni aeris, Tucumaniæque fines, quod aura frigidiuscula, arborem herbiferam deprehendes nusquam. In extremis ad Septentriones limitibus Paraquariæ, ubi cœli æstus acrior, pertinaciorque, hujus plantæ seminaria spectantur. Illud quoque extra dubium: Arbores Caà humanis artibus, manibusque satas ac educatas nunquam in tantam assurgere proceritatem, quam illis sponte sua per sylvas nascentibus natura tribuere consuevit. Plantatæ tamen à nobis, cultæque exacto triennio, quadrienniove largam foliorum, quæ pro fructu sunt, messem indulgebunt, ut adeo labori, quo sylvæ artificiosæ conseruntur, utilitates non pœnitendæ soleant respondere. Majori & tem-

 poris

poris compendio, & citra omnem difficultatem sylvæ ab avibus variis plantantur. Istæ semina arborum herbiferarum avidissime vorant, sed cum ob gluten illis innatum stomachus concoquere nequeat, dum alvum dejiciunt, illa semina prope integra egeruntur, & solo humido illapsa novarum quotidie arborum, & paulatim sylvarum sunt origo.

Rogatus sum a permultis, cur Paraquarica herba, quam ipsi Europæi in America australi tantopere probant, ad Europæas provincias, mercium aliarum instar, nunquam deportetur? Multis nominibus illud negligi, respondi. Imprimis vix plus ejusmodi herbæ conficitur, quam Americanis sufficiat. Hispani Paraquarienses, si nationum aliarum exemplo tam sitienter commerciis, lucrisque inhiarent, non herbam modo, sed multa alia Europæ profutura transmittere possent. Rara est, bello præsertim fervente, navium copia, securitas nulla. Adhæc herba si aliquot annis consenuerit, expirat, & nativa amænitate amissa corium olet ex Moscovia allatum ad solearum usus; A Paraquariis ad tingendas, ut dixeram, atro colore telas damnatur. Europæi cum hanc herbam ne primoribus quidem labris gustarint unquam, illam nec curant, nec ex America petunt, petituri certe, virtutes ejus si nossent. Audi, quod in Paraquaria nobis relatum sæpe. Philippo quinto imperante Anglis permissum, binas naves sclavis Africanis onustas quot annis ad portum Boni aeris conducere, & hujus commercii gratia eadem in urbe domicilium habere. Opportunitate in rem suam usi, quidquid exterarum mercium est, Hispanis plaudentibus advexerunt; Exotica animalia, alia, quæcunque Paraquariæ solum procreat, in Angliam misere suam. Herba Paraquarica

vix

vix delibata apud omnes hominum ordines, nullo sexus discrimine, palmam, plausumque tulit. Londini negotiatores, dum herbam Thee, quæ ex Asia adfertur, jam contemptui passim esse, commerciumque, quod sibi semper alias quæstuosissimum fuerat, magis magisque indies elanguescere viderunt, nullum non moverunt lapidem, allata ex Paraquaria herba quam primum ex universis Britonum finibus ut proscriberetur. Magna iis, qui id præstarent, oblata præmia. Haud defuit venalis medicaster, qui elato supercicilio, stentoria voce: herbam Paraquaricam mulierum & fœcunditati, & pulchritudini omnino exitiabilem videri, cane pejus, & angue fugiendam esse, palam pronunciavit. Hæc auro empta sententia tanti apud Anglos erat ponderis, ut mox innocens hæc herba ad æternam oblivionem, ad commune odium, exiliumque damnaretur Londini. Historiisne, an fabulis adnumerandum id omne sit, ignoro. Illud certum, ab Hispanis me id accepisse, mihique verisimillimum videri, perpensa Anglorum, quam de forma, fertilitateque suarum habent, religiosa solicitudine. Cæterum pro innocentia Paraquaricæ herbæ stabunt milliones hominum, qui australi in America huic potioni liberaliter indulgent quotidie, neque tamen seu pulchritudinis, si quam liberalior natura concessit, seu fœcunditatis detrimentum experiuntur, impedimentumve.

Totus excandesco, quoties apud Historicos, Lexicographos, ephemeridum publicarum scriptores lego: Herbæ Paraquaricæ monopolium Jesuitas habuisse. Putidissimum enim hoc, & universa Paraquaria teste impudentissimum est mendacium. Omnibus promiscue ut bibere, sic conficere, venderéque licuit semper memoratam toties herbam. Hispani

ni quicunque nullo non anni tempore multa centenariorum millia herbæ istius ad urbes Corrientes, sanctæ Fidei, Boni aeris, vastis navibus devehunt, indeque ad Tucumanorum, Peruvianorum, Chilensium loca partim plaustris, partim mulis transferenda curant, Jesuitarum nemine seu interrogato, seu repugnante seu repugnandi jus aliquod sibi arrogare auso. Indi Quaranii, quorum curam gessimus, 32 oppidorum incolæ herbam Caà mi'ri duntaxat conficiunt, venduntque nobiliorum usibus servituram. Hujus fabrica multo laboriosior cum sit, ab Hispanis omnino negligitur, herba illa ignobiliori Caà depalos semper occupatis. Herbæ, quam Hispani quotannis vendunt, copia tantum excedit herbam a Quaraniis vendi solitam, quantum integra hominis manus digitum auricularem. Quaraniorum equidem oppidis singulis definitum herbæ, quem anno quovis vendere liceat, numerum regiæ præscripserunt leges; Hispanis nulli hoc in commercio limites positi. In plerisque Paraquariæ locis nullus omnino est monetæ usus; Herba usitatissimum monetæ supplementum fuit semper. Ex hujus mercatu Quaranicis in oppidis annuum pro singulis capitibus tributum Regi pendimus, templorum, quæ ornatissima semper, supellectilem, instrumenta ferrea aliaque Indis necessaria procuravimus. Illorum, per duo & triginta oppida, centum facile millia numerabantur. Ut vel extremæ singulorum necessitati fiat satis, quantis sumptibus, quantis Patrum, qui ea oppida procuraverant, solicitudinibus opus fuerit, conjice, præsertim cum ferrum, & quidquid mercium ex Europa adfertur, in Paraquaria exaggerato admodum pretio veneat. Neque Collegiorum procuratores, qui prædiorum suorum pecora, aliasque fruges pro herba, istam pro coemendis utensilibus

pecu-

pecuniæ loco præbent, usitata isthic rerum permutatione, negotiatoribus herbæ citra calumniam possunt accenseri. Collegiorum enim conditores recepto jam more non pagos vectigales, non pecuniæ summam in fœnore positam, quod in Europa solet, sed campos, variique generis pecora alendis incolis, ædibus, templisque conservandis assignant. Campi, prædiique fructus pecuniæ loco sunt, quibus necessaria quæque comparanda; id quod sine rerum permutatione præstari neutiquam potest. Hanc permutationem rerum, ni inedia perire mallemus, utique necessariam vel ignorantes, vel malevoli negotiationem appellarunt. Quanti, quamque ridiculi clamores tot libellis mendacibus excitati sunt contra Jesuitas lusitanos, quod saccharum e Brasilia sibi allatum vendiderint, cum tamen aliud præterea vitæ subsidium a collegii sui conditore non accepissent. Sic ignorantia interdum interdum præceps calumniandi libido factis rectissimis colorem sceleris illinere, innocentes reos facere consvevit.

De herba Paraquarica postquam satis superque disseruimus, de Tabacæ planta, quæ paraquayensi in solo lætissime provenit, dicendum aliquid. Hæc jam in campis, jam in sylvis seritur, ac utrobique pari fertilitate adolescit. Sunt, qui tabaccam in sylva natam præstantiorem putant. Illius folia in aere tantisper siccata, ac in fasciculos vimine adstricta manduntur ab aliis, ab aliis, ut fumum ore accipiant, accenduntur, a paucissimis in pulvisculos redacta naribus attrahuntur; Hunc enim in finem tabaca solum Hispali confecta nobilioribus est usui, quamvis libra quatuor minimum scutis hispanicis (quae octo florenis germanicis æquivalent). sæpe pluribus vendatur in Paraquaria. Certum equidem, Paraquayensem

yensem tabaccam illa odoris suavitate haud pollere, quam tabaca e Virginia vel ex insula Cuba allata effundere solet. Prima folia, quæ in Paraquaria maturescunt, prægrandia sunt, ac longitudine ulnam sæpe excedunt, quæ progressu temporis colliguntur, magis, magisque decrescunt. Tabacæ fumum sine ullo tubulo, vel vasculo haurire solent plerique in Paraquaria. Modum accipe. Folium tabacæ, nulla ex parte perforatum, forficula quadratur digiti majoris longitudine, latitudineque. Huius in medio collocatur foliolum aliud digitis compressum, & exteriori illi, majorique folio involvitur, convolviturque utriusque manus ope. Huius extremitatem alteram accende, alteram ori insere, fumumque inde expirantem accipe. Ipsum tabacæ folium hac ratione convolutum pro tubulo est, ex quo alii fumum recipiunt, qui tabacæ fuligine picea infectus stygiam exhalat mephitim, ni laboriose expurgetur identidem. Munditia, compendioque majori fumum tabacæ sorbent Hispani; qui plura ejusmodi tabacæ foliorum involucra (Zigarros vocant) thecæ inclusa circumferunt, & pro arbitrio singula accendunt, militum more, qui portiones pulveris pyrii singulis sclopeti ictibus suffecturas, theca clausas in promptu habent. Vetulæ Hispanæ in urbibus hos, ut appellant, Zigarros concinnant, venalesque offerunt. Vulgus tabaccam minutatim concisam papyro, vel sicco folio turcici frumenti involvit, inflammatque; Verum istiusmodi fumum humano officere capiti extra controversiam est. Illud singulare, non nautas solum, milites, cæterumque vulgus, uti in Germania moris est, sed & superioris ordinis Hispanos fumantibus tabacæ foliis uti perfrequenter, atque adeo oblectari. Memini centurionis Hispani mei per plurium hebdomadum iter comitis. Hic tabaca deficiente fumum

her-

herbæ Paraquaricæ tubulo hausit sæpissime. Quorsum, aut qua utilitate istud ageret? a me rogatus; Assvetudini ut faciam satis meæ. Haud equidem vivere me puto, ni fumum, quisquis demum sit, meos videam ante nares, respondit. Novi & Gubernatorem regium, qui fistulam argenteam cum tabacæ foliis circumferebat, eaque utebatur identidem, etiam aliena in domo vel nobiliores inter versatus. Tabacae fumo ingenium sibi incredibiliter exacui, seque per hunc negotiis gravissimis aptari, dictitabat.

In finitima Paraquayis Brasilia tabacae folia in funes contorquent Lusitani, eaque singularibus industriis parata vel in pulveres rediguntur, vel manduntur, vel eorum fumus ore hauritur. Fidem superat, quantis laudibus Brasiliensis hac tabacca a medicis extollatur, quam avide ab Europaeis expetatur. Incredibilem ejus copiam vel soli Hispani consumunt quotannis ad salivam ciendam. Hoc solo tabacæ mercatu milliones ex Hispania ad Lusitanos, mercis tam expetitæ unicos venditores avolarunt. Annua tanti argenti ad exteros migratio ut cohiberetur, a Carolo tertio rege catholico sub annum 1765 imperatum paraquayis Hispanis, Indisque, suam ut tabaccam brasiliensi haud inferiorem Lusitanorum ritu concinnarent dein, regiis Præfectis statuto pretio vendendam, quæstu omni ad ærarium regium confluente. Morem gessere omnes regis præcepto, quamvis inviti, cum nova hæc tabacæ fabrica multi laboris, lucri prope nullius pro laborantibus esset. Missi a Gubernatore Assumptionis quaquaversus Lusitani, qui ignotæ artis magistros agerent. Audi totum artificium. Nam & in oppido S. Joachimi, cui præfueram, pro nostra adversus Regem observantia brasiliensi huic scholæ aures, oculos,

ma-

manusque accomodavimus. Trecentæ molestiæ mihi erant devorandæ, Indos ut meos accurationi exquisitæ assvefacerem, qua languente oleum, & opera perditur hac in fabrica. Breviter, quidquid observandum venit, dicam. Tabacæ folia matura putantur, dum illorum extremitas flavescit, marcescitque. Decerpuntur horis antemeridianis, quia tunc humidiora. Ex arundinibus mox suspensa, ut tantisper exsiccentur, sub umbra tecti conquiescant horas aliquot. Caulis, qui per medium folii excurrit, vel stipite contunditur, vel, quod multo tutius, omnino evellitur. Folia sic præparata rotæ, quæ circumagitur, auxilio, ut cannabis a restione solet, in funes contorquentur, ac supra lignum cylindricum circumvolvuntur. Hic cylindrus sua cum tabaca sub umbra tecti collocatur ita, ut solis calorem sentiat, haud tamen a radiis solis contingatur. Tabaca sic in spiras supra cylindrum compressa succum nigrum glutinosum sudat, qui in pelvim subjectam stillando defluit; Hic succus ut quotidie manat, sic quotidie supra illas tabacæ spiras effundendus; ut vero tota massa hoc liquore penetretur, macereturque, tabacæ spiras quotidie revolvere, & ex uno in alium cylindrum transferre oportebit. Hac ratione enim pars tabacæ infima, quæ primo cylindro inhæsit, ad alterum translata superficiem occupat, æquabiliter succum imbibit, nigrescit, pinguescitque laridi instar. Ad hoc impetrandum hæc tabacæ ex cylindro altero ad alterum translatio, aspersioque in plures hebdomades prosequenda erit diligenter. Odoris svavitas tabacam numeris omnibus absolutam prodet. Ne exarescat, in loco humido erit conservanda, removendaque omnia, quæ heterogeneum odorem possent afflare. Tabaccam hoc modo paratam Lusitani in frustilla concidunt; haec in olla recenti prunis imposita torrent,

ac

ac ligno tereti circumacta in pulveres minutissimos redigunt, per omnem Lusitaniam narium mox delicias futuros. Fateor, hos pulveres, prunarum ope factos, quia semper ignem redolent, exterorum naribus dissipere. Praeferenda utique Bohemorum methodus, qui tabaccam Brasiliensem lamina foraminibus tenuissimis exasperata perfricare consveverunt. De tabaca, ejusque usu vario apud Americanos mentio alias recurret.

Quamvis igitur herbae, tabacae, gossipii, saccharique commercium, ac frugum diversarum ubertas colonis paraquayensibus multiplicem offerat ditescendi occasionem, divites tamen isthic invenias tam paucos, manus unius digitis enumerari ut possent. Multa illis divitiarum instrumenta, ast impedimenta multo plura. Jam ab ipsis provinciae hujus incunabulis cruentae seditiones, bella civilia, lites, simultatesque perniciosae cum regiis gubernatoribus, & Episcopis nonnullis, aliae ex aliis ad nostram usque aetatem discordiae Hispanorum opes magnopere acciderunt. Quantus hic pateret lamentandi campus, si tragoedias, quae urbem Assumptionis vel hoc, quod agimus, seculo funestarunt, memorare animus mihi foret. Barbarae adhaec nationes: Quaycurùs, Lenguas, Mocobii, Tobae, Abipones Mbayae, equites omnes, annis superioribus hanc provinciam caedibus, latrociniisque miserandum in modum attenuaverant, quin miseris incolis aut respirandi locus, aut resistendi modus superesset. Defuerunt saepe duces militibus, plerumque milites ducibus. Non raro animi & vigilantia utrobique desiderabatur, praecipuum illud contra barbaros praesidium, qui minime expectati irruere, ac subitis incursionibus sui securos Hispanos vincere consveverunt

runt, celeritate, quam armis formidabiliores. Ad eludendas porro istorum insidias per Paraquayi fluminis litora munitiunculae e sudibus passim structae, instructaeque una machina bellica, qua explosa, si qui barbari in conspectum se dederint, tempestive admonentur vicini, ut vel fugam, vel, si res ferat, arma capiant. Tormenti bellici tonitru per munitiunculas non multo intervallo a se distantes repetito hostium eminus visorum adventus celerrime ipsi metropoli significatur, quod sane ad prævertendas strages multum conferre experti sumus Legionario milite hæc cum careat provincia, ipsi coloni jam in illis munitiunculis excubare aliquamdiu, jam, quoties Gubernatori visum, adversus barbaros excurrere jubentur. His militiæ oneribus menses aliquot pressi quotannis per crebram, longamque absentiam rem familiarem, familiam, agri cultum, commerciumque negligere coguntur En præcipuam paupertatis seu originem, seu occasionem! Pauperiores enim ad belli molestias, militaresque functiones soli damnantur, ditioribus, nobilioribusque ad augendas opes domi relictis. Jam id vetus mos passim obtinuit. Præter equites barbaros barbarissimos quoque Payaquas calamitatum hujus provinciæ authores fuisse, quis nescit? Hi piratæ atrocissimi per Paraquayum, & Paranam fluvios lintribus, qui quadraginta viros capiunt, volitantes annis plurimis Hispanorum naves, nautis trucidatis, interceperant, queis merces vel ad portum Boni aeris delatæ, vel inde allatæ fuerunt. Navigatione quotidianis prope latrociniis interrupta negotiatio quoque, opum origo, interdicitur, dum denique Raphael de la Moneda regius gubernator piratarum audaciam compressit, repetitisque feliciter per flumen excursionibus eos ad flagitandam pacem adegit, quæ indulta hac potissimum conditi-

one,

one, ut in Paraquayi litore, in ipso Assumptionis urbis conspectu quieti agerent. Multis abhinc annis pactorum tenaces citra noxam assignato in loco versantur, quamvis semper nostris a sacris tam alieni, ut ad illa complectenda nec episcoporum, nec gubernatorum, nec sacerdotum suasu perduci se unquam patiantur. Superstitionum, quibus a pueritia insveverant, pertinax studium, improba christianorum, quæ illorum oculis obversantur quotidie, exempla, misera indorum, qui Hispanis famulantur, servitus legem christi illis invisam reddunt, ac formidabilem. Illos, ceu victimas orco devotas, sine commiserationis tenerrimæ sensu spectare haud potui, quamvis & per urbem vagantes, & suo in contubernio considentes sæpissime viderim. Proceri sunt omnes, & si qui alii per Americam, lacertosi. Horrificam, quam natura dedit, formam adscitis ornamentis augent. Terebrato inferiori labio tubum prælongum jam ligneum, jam splendenti ex ære conflatum, qui pectus attingat, infigunt. Auriculæ uni alam prægrandis vulturis alligant. Capilli purpureo succo, ceu sanquine bubulo, liberaliter tincti splendescunt. Et collo, & brachiis, & suris globulorum vitreorum ingentes fasces bajulant. Corpus universum a capite ad calcem maxima colorum varietate pingunt, opus tessellatum ut videatur. Hinc piscium, quos Hispanis vendunt, pretium illis fere desideratissimum esse speculum solet; quo scilicet ad aversas corporis partes pingendas uti consueverunt. Fœminæ cujuscunque ætatis vestibus e lana a se scitissime contextis decenter teguntur. Mares splendide vestiri sibi videntur, si eleganter picti. Ut contubernia sua, sic & urbem & Hispanorum ædes nudissimi obambulaverant quondam. Qua nuditate christianam lacessi verecundiam ratus gubernator, Payaquarum mastix, Raphael de la

Moneda indusiorum ex rudi Gossypio multitudinem consuendam curat, barbaris adultis mox distribuendam addita hac lege: si quis illorum nudus urbem porro ingrediatur, ad infamem, quæ in foro est, columnam vapulet quinquaginta ictibus. Quanti apud eos ponderis fuerit hæc comminatio, ex uno collige eventu. Illorum quispiam venales pisces ad domum matronæ Hispanæ attulerat, pretiique loco fructus quosdam (Mani vel mandubi vocant, amygdalorum saporem referunt) accepit. Illos, cum saccus, ubi reconderentur, deesset, extremitate indusii pubetenus elevati complexus est. Abiens cum ad cubiculi portam consisteret, secum cogitare cœpit: Talem incedendi modum verecundiæ contrarium a gubernatore, si viderit, plectendum fustuario publico. Territus hac cogitatione ad matronam redit ceu facti pœnitens, vocem *Moneda* minaci digito sibi ingeminat, demissa indusii parte anteriori fructus effundit humi, moxque in alteram, quæ a dorso est, indusii partem injectos lætus asportat; hac ratione decenter se, impuneque, foro urbis inambulaturum, arbitratus. Intimis hausere fibris gubernatoris strenui metum, cui, licet dudum ad Boni aëris civitatem discesserit, tribuendum hodie, quod urbs Assumptionis Payaquas & pacatos, & in foro verecundos videat etiamnum. Lingua utuntur propria, quamvis ob quotidianam cum Hispanis consuetudinem & Hispanicum, & quaranicum quid balbutire didicerint plerique. Ritibus nuptialibus, funebribus, natalitiis, militaribus, ac ridiculis superstitionibus abundant. Hastis prælongis, arcu, sagittis, clavaque armantur; sed illorum calliditas præ armis timenda. Hispanis a primo eorum in Paraquariam adventu quantum semper facessiverint negotii, annales loquuntur. Singuli singulis familiis sunt lintres, angusti quidem,

sed

ſed prælongi. Uno remo qui mucronis inſtar in cuſpidem deſinit, aguntur, & vel leviſſimo impulſu, quoquo lubet, adverſo perindè ac ſecundo flumine volitant. Velocitas ſtructuræ debetur. Illorum carina vix tribus palmis in medio aquam contingit; carina reliqua proram, puppimque verſus arcus inſtar curvatur, & ex aquis eminet. Utraque lintris extremitas æqualiter acuta eſt, & unaquaque, ut viſum fuerit, jam proram, jam puppim agit. Vel procelloſiſſimo flumini ſerena fronte ſe, familiamque credunt ſuam. Si quando, quod rariſſimum, validiori fluctu invertatur linter, illi inverſo inſidens Payaqua, ut eques equo, cæptum proſequitur iter. Quoties e litore proſpiciens Payaquam Spumantes inter fluctus rabido cum flumine luctantem ſimul, ſimul ridentem demirabar, quem vorticibus jam hauriendum jamque timueram. Verum piratica hæc natio aquam elementum putat ſuum, & extra illud duntaxat pericula ſibi metuit. Montes volvantur aquarum, tota virium contentione ſæviat Æolus, vltimæ puppis extremitati inſiſtens Payaqua, ut ſemper alias, impavidus remo undas dividit, repellitque, ac lintrem majori ſui parte ex aquis proſtantem, erectumque celerrime propellit. Piſcem aquis ſubmerſum periiſſe, nunquam audieris; neque Payaquarum aliquem. Hi enim natandi ſcientia piſcibus pares. In imos fluminis gurgites præcipitant ſe ſe, illis diutiſſime immorantur, & poſt multum temporis ſpatium, locoque remotiſſimo in litus prodeunt, piſce, quem ſub aquis deprehenderant, onuſti. Quotidiana hæc ad Paraquayi fluminis ripas, Europæorumque oculis digna ſpectacula. Ut in lintrium uſu, ſic fabrica admirationem, quin & commiſerationem merentur. Ignis, & ſaxeæ ſecures unica illis inſtrumenta, quibus vaſtiſſimas arbores. Servata æquilibritatis lege, ſcitiſſi-

 me

me cavare norunt. Duplex illis lintrium genus. Minores piſcationi, quotidianisque profectionibus deſtinantur. Majores belli uſibus. Hi quadraginta admodum bellatores capiunt: Si in Hiſpanos expeditio ſuſcipienda, plures ejusmodi in claſſem coaleſcunt eo periculoſiores, quod tantilla aquarum altitudine contenti intra amnium minorum vel inſularum latebras abdere ſe queant, dum opportunitas ſe offerat denique naves mercibus onuſtas diripiendi, vel exſcenſione facta Hiſpanorum colonias invadendi, dum tuta videbantur omnia. Hi barbari, conſiderata eorum ſuperficie, licet belluarum magis, quam hominum ſimulacra putentur ab Europæis, ingenio tamen in parandis inſidiis valent callidiſſimo, ut Hanibalis in ſchola omnes fallendi, nocendique artes condidiciſſe videri poſſent. Plures certe ſtrages aſtu, quam virtute ediderunt. Ab urbe Aſſumptionis auſtrum verſus ad quadringentas leucas lintribus ſuis in obvias Hiſpanorum naves, coloniasque graſſabantur annis permultis. Aſſumptionis, ſeptem currentium, ſanctæ fidei urbes, boni aeris viciniam, quaranica, Hiſpanicaque oppida teſtes appello. Cadaverum acervi, abacti puerorum, puellarumque greges, in cineres redactæ domus, merces, & quidquid pretioſæ ſupellectilis, abreptum, ſacræ ædiculæ vaſtatæ monumenta ſunt barbaræ Piratarum ferociæ, fallaciæque documenta, quæ, ſub meum in Paraquariam adventum, in recenti hominum memoria verſabantur. Præcipuis ſane felicitatibus adnumerandum, quod regius ille, quem ſæpius laudavi, gubernator hanc piraticæ fecis licentiam refrenarit. Noveris tamen, ſupereſſe etiamnum numeroſas Payaquarum tribus, nullo, ſeu pacis ſeu amicitiæ vinculo Hiſpanis adſtrictas, neque tamen illis metuendas, quod ab urbe Aſſumptionis remotæ in Borealibus Paraquayi fluminis,

his, amniumque cum illo coeuntium litoribus versentur, quæ Hispani rarissime adeunt. Lusitani tamen, qui in oppido cuyaba consident, ab illis Payaquis piraticam adhuedum exercentibus capiuntur interdum, interdum cæduntur. Sed, ut agilis, sagax, ac sclopetorum usu formidabilior est lusitana natio, vix impune ista ferunt barbari. Par pari quamprimum refertur. Non nulla, quæ ad Payaquarum mores pertinent, suis inspersa locis per historiæ decursum invenies.

Boni aeris, fluminis argentei, Tucumaniæ, Assumptionisque præfecturis regiis adnumeranda venit regio, cui Chaco nomen, ex vocabulo *Chacù* detortum, quod lingua Cuscana, seu Peruana cumulum ferarum significat, quæ venatu captæ, unoque collectæ in loco jacent. Cum ista, de qua dicere instituo, provincia nationum multarum portus, atque perfugium sit, non abs re nomen Chaco illi veteres indiderunt. Ad trecentas leucas longitudinis, ad centum latitudinis protenditur. Pauciores numerant alii, qui suo pro arbitratu arctiores illi limites definiunt, ac solum illam planitiem, quam *LOs llanos de Manso* Hispani appellant, hoc nomine *Chaco* volunt comprehendi. Tucumania, regio de las Charcas, santa Cruz de la Sierra, flumen argenteum & Parapuayus Chacum ambiunt, cinguntque à lateribus montes, qui ab urbe Cordubensi ad argenti fodinas Peruvianas urbium lipes, & Potosi, indeque ad sanctam crucem de la sierra, ac denique ad Lacum Mamoré, ubi desinunt, continuata jugorum serie porriguntur. Omnis hæc, quá patet, tellus cœli temperie salubri, Gleba ubere, ac pinqui gaudet. Hinc in amœnos colliculos placide assurgit, inde in Valles fertiles deprimitur, quæ equis, omnique pe-

eorum generi læta passim offerunt pascua. Sylvis interjectis, arborumque eximiarum varietate superbit undique. Quà Peruvio imminet, per ingentia terrarum spatia saxa, rupesque cœlo minantes ostendit; Austrum versus lapidibus; quin, etsi ad quatuordecim orgias terram foderis, lapillis, arenisque omnino destituitur. Et campi, & nemora, & fluvii, & lacus, atque adeo aer totus innumeras venandi opportunitates præbent; Nam ubique ferarum peregrinarum, piscium, amphibiorum, avium incredibilis ut multitudo, sic varietas oculis obversatur. De singulis agemus subinde. Præter lacus, rivosque, qui certatim affluunt, nobilioribus solum rigatur fluviis, qui ruptis obicibus, aucto aquarum pondere, extra ripas effunduntur sæpe, camposque declives longe, lateque submergunt. Præcipui in Chaco nominis est, flumen grande, vel rubrum. El rio grande, vel Vermejo Hispanis. Iñaté Abiponibus. Nascitur Peruvianis in alpibus, amnium plurimorum accessione grandescit, navium subinde minorum patiens. Præalto alveo, cursuque rapidissimo defluit, natantibus, quod Indi sæpe fatebantur, periculosum; urbes Quadalcazar, & conceptionis, a barbaris dudum vastatæ, alluit, indeque triginta circiter leucas progressum Paraquayo fluvio miscetur, qui exiguo post intervallo in urbis correntinæ conspectu Paranæ se se associat, prope urbem Boni aeris fluminis argentei nomen habituro, *rio dela plata*. Argentum Peruvianum per flumen grande, & Paranam ad boni aeris portum magno viarum, sumptuumque compendio quondam deportabatur, Regi, Hispanisque mercatoribus subinde oceano advehendum. Hæc navigatio multis abhinc annis partim barbarorum ripas hujus fluminis insidentium metu, partim scopulorum latentium suspicione penitus intermissa est. Aquas flumi-

fluminis grandis, ubique piscosissimi, omnino salutares prædicant historici, sed iis maxime, qui urinæ difficultate, vesicæve morbis affecti, contra quos herba quadam fucci lactei utuntur, quæ la yerba de orina, vel la meona audit, & in fluvii huius marginibus procreatur. Aquarum præstantia, quam ab origine traxit sua flumen grande, ab amnibus tetris, quos absorbet per viam, depravatur denique, & ad Paraquayum, qui seu a colore, seu a sapore commendari nusquam potest, magis corrumpendum confert non parum. Secundum ab hoc flumine locum obtinet Pilcomayus. E Peruvianis item montibus profluit. Intercapedo hunc inter & flumen grande triginta circiter leucarum censetur. Ferendis navibus nec semper, nec ubique est idoneus. Octoginta propemodum, antequam a Paraquayo hauriatur, leucis in bina se se brachia spargit, insulamque totidem leucas protensam efficit. Primum horum brachiorum, quod in conspectu Assumptionis Paraquayo se adjungit, fluvius sapiens *Araquaaý* a quaraniis dicitur, forsitan, quia sagacitate eximia opus est ad hoc feliciter pernavigandum. Annuis equidem alluvionibus tota mergitur insula, ut adeo utroque fluminis cornu in unum alveum coalescente fortunæ, non arti tribuendum sit, siquis navarchus obstantia vada, aquarumque mæandros transmiserit incolumis. Alterum brachium, quod Pilcomayi nomen retinet, novem circiter leucarum ab Assumptionis urbe intervallo austrum versus Paraquayo miscetur. Pilcomayus, quantus est, aquis spurcissimis horret plerumque. P. Augustinus castañares noster in Tucumania natus, multarum gentium apostolus, & anno 1744 quinta decima Septembris a Barbaris Mataquayis, dum iter Christi prædicandi gratia faceret, viæ sociis, ducibusque perfide trucidatus, quaranica olim navi per Pilcomayum navi-

vigationem suscepit, fratre nostro laico salvatore colon Gallo (Qui multis per Europam maritimis itineribus erat defunctus quondam) comitante; Hic, nonagenario major, & utroque oculo captus ex Paraquaria adportum Gaditanum mecum navigaverat, Pilcomayi ancipites, plenosque periculi flexus, litorum sæpe angustias, trecentasque alias difficultates familiari colloquio mihi exposuit frequenter.

Fluvius falsus (Rio salado) in montibus salteñibus sua habet incunabula. Ut alveum, sic nomen suum mutat identidem. Vocatur Rio Arias primum, mox Rio passage, dein Rio salado in vicinia castelli de Val buena. Urbem sanctæ fidei transgressus rio coronda dicitur, & hoc demum sub nomine in Paranæ vasto Gurgite sepulchrum invenit suum. Suis in primordiis longissimo terrarum tractu aquas vehit non dulces modo, sed a salubritate etiam percelebres, quas tamen subinde lacus, amnesque irrepentes amaritie, salsugineque conspurcant tanta, plurimarum leucarum spatio nec a bestiis quidem delibari utpossint. Operæ pretium fuerit salsuginis originem adnotare. Campi finitimi multo scatent frutice, quem Hispani *la Vidriera* appellant; fors illius cineres in calcem redacti vitris faciendis adhibentur, ut apud Europæos cineres ex quercu, vel ex aliis lignis præparati, (Pottasche) tum vitro, tum saponi parando serviunt. Abipones hunc fruticem achibiraik salem vocant, & im cineres crematum salis loco cibis adspergunt, foliisque tabacæ, quam mandere consueverunt. In sancti Jacobi urbe idem frutex *fumes* dicitur, ejusque cineres saponi faciendo passim impenduntur. Non nullam cum junipero affinitatem præsefert vidriera. Trunco tenui insistit; Baccæ exiles, cylindricæ, viridis coloris, & prope diaphanæ inter se coagmentatæ ramorum, folio-

liorumque subeunt vices. Fructum, si rite memini, profert nullum. Aqua pluvia in ejusmodi fruticeta præcipitans salsuginem contrahit, per campum decurrens hanc obviis lacubus, rivisque inspergit; Hi demum fluvios origine dulces ingrediuntur & misserrime saliunt. Palmæ caranday, sub quibus nitrum procreatur, idem, quod vidriera, præstant. Hinc ubi major ejusmodi palmarum, & vidrieræ frequentia, frequentior vel ad fluviorum majorum ripas aquæ dulcis penuria esse solet. Rem toties eheu! mihi exploratam scribo. Pereundum siti nobis erat, dum mense Januario maximis coloribus æstuante iter fecimus diuturnum ad fluminis salado litora, quod aquis quidem tantis turgebat, non nisi natando trajici ut posset, verum ejusmodi erant aquæ, ut ne gutta quidem mihi, militibus, equisque nostris usui esset. Imber sub vesperum crebra inter tonitrua liberaliter effusus extremæ sitis remedium fuit denique, quamvis humi cubantes nos & ut istic passim moris est, sub dio pernoctantes a capite ad calcem, & ad intimam cutem perluit diligenter. Cæterum licet salsas, pellucidas tamen habet aquas fluvius saladus, & imo in fundo pisces, queis abundat, nobilissimi perspiciuntur. Alveo est profundo, præruptis fere, altisque, sed arctis ripis coercetur, ac per ambages placide defluit, navigationi, nisi prope urbem sanctæ fidei, inutilis. Fluvium saladum inter & dulcem Turugon fluviolus intercedit, qui, quia sylvis cinctus pertinacissima etiam cœli siccitate aquam & copiosam, & perdulcem iter facientibus propinat, vadi semper expers, & salis. Ab indorum oppidulo salabina haud multum abest, a me trajectus aliquoties. Fluvius dulcis, qui sancti Jacobi territoriis pro Nilo est, ut supra memini, aliquamdiu Austrum versus progressus, extra ripas per campum spar-

 gitur,

gitur, & a lacu cucurbitarum (laguna de los porongos) cordubam inter & sanctæ fidei urbem sorbetur denique. Non multis inde leucis distat lacus albus (la laguna blanca) ubi taurorum, nescio quos, boatus noctu exaudiri indi, Hispaniquc affirmant. Quid si somniant?

Minoris notæ fluvii, amnesque, qui ad Chacum pertinent, sunt: centa, ocloyas, jujuy, simancas, rio negro, rio verde, atopehenra, lauate, rio Rey seu ychimaye, Malabrigo, seu neboque latèl. Inespin seu Naraheguem, Eleya &c. quis enumeret cæteros rivos, cum prope numero, & sæpe nomine careant. Quid, quod & plerique istorum tales sunt, ut cunctantibus multum pluviis aqua destituantur penitus. Quod minime rarum iu Chaco. Per multas sæpe leucas aquæ stillam haud inveniet vel avicula. Cœlo aquarum insolenter prodigo amnes fluvii, fluvii maria videntur, ac per camporum planitiem undique se porrigunt. In multis multarum hebdomadum itineribus cum aqua, luto, paludibusque profundis nobis equitantibus confligendum erat quotidie, quin sæpe palmus terræ, ubi noctu cubaremus, siccior suppeteret. Hispani milites, quos comitabar, celsas interdum arbores conscendere, ut illarum inter ramos volucrum more confidentes aliquam quietis partem noctu caperent. Fuere complures, qui istic focum sibi exstruxerant ad aquam calefaciendam. Verum intolerabilior longe calamitas, dum non interupto diu, noctuque itinere ad multas leucas nobis equitandum fuit, ut stationem, ubi aquæ copia ad nos, equosque recreandos esset, ardentissimo sole tosti denique assequeremur. Sæpe alias per immensos camporum tractus ne unam quidem arbusculam, qua ignem aleres, videbis. Culicum, serpentum,

in-

insectorum noxiorum, quoquo te convertas, exercitus, tigrides, leones, aliæ id genus, metuendæ feræ occurrunt passim. Verum propitiis superis, si circumspectionem, patientiam, vigilantiamque tuo numeres in comitatu, nil admodum tibi metuendum.

Hæc provinciæ, quam Chacum appellant, facies! hanc Hispani milites miseriarum theatrum, barbari suam Palæstinam, elysium putant suum. Ad hanc, ceu ad portum libertatis servandæ, declinandæ servitutis studio magni fiebant Indorum concursus, utprimum Hispani Pizarro duce Peruvii habitatores sub jugum misere, chilensium, Tucumanorumque finibus belli jure sibi vindicatis. Europæorum hospitum, quos nec amicos habere, nec sentire inimicos voluerant, oculis, manibusque timendis se ut subducerent Paraquarienses, ad latibula, quæ in Chaco sibi patebant, sagaciter advolarunt. Hic equidem montes olympo suppares pro specula, inaccessæ sylvæ pro muro, flumina, & paludes pro fossis, campi ferarum, fructiferarumque arborum seminaria pro promptuaria cella, verbo Provincia hæc situ, natura, locorum ingenio adversus vim exterorum egregie munita pro Pergamis illis erat, ubi etiamnum numerosi populi Hispanorum conatus eludunt, in tertium jam seculum invicti; Ast damno suo, cum avita illis libertas certissima sit pernicies. Has in Chaco latebras ante Hispanorum adventum ab indigenis habitatas fuisse dudum, vero videtur simillimum, sed advenas subinde nationes securitatis spe illis se se adjunxisse, nil porro dubitamus. Nullus his barbaris literarum usus cum fuerit, singularia, quæ de illa ætate scripsere historici, conjecturis adnumeranda existimo. Illud mihi certum, in geographicis tabulis,

bulis, historiisque Paraquariis antiquioribus multa nationum barbararum nomina perperam adnotari. Tot errores ex linguarum, locorumque nondum satis exploratorum ignoratione, ex Hispanorum, qui apud barbaros captivi egerant, rudium, credulorumque futili relatione oriebantur. Unicum omissis innumeris accipe erroris exemplum. Vox: *Oaekakalòt* nationis Quaycurus nomen est. Hoc urbis prægrandis nomen esse, stupidi asseruerunt. Sæpe diversa ejusdem nationis contubernia totidem diversa nationum nomina temere procuderunt. Complures lingua, nomine, moribus distincti populi exstitere quondam in Chaco, sed hodie præter nomen illorum nihil prorsus, vel tenues solum reliquiæ supersunt. Horum ex numero erant Calchaquies numerosi olim, militari ferocia clari, & Hispanis infestissimi. Nunc cæteris bello, variolarumque peste dudum exstinctis paucissimi restant ad angulum territorii sanctæ fidei miserè detrusi. Idem prope fatum alio, atque alio tempore Malbalas equites, Mataras, Palomos, Mogosnas, Orejones, Aquilotes, Churumates, Ojotades, Tanos, Quamalcas &c. delevit. Nationes equestres Hispanis etiamnum formidandæ, & Chaco immorantes sunt: Abipones, Natekebit, Hispanis Tobas, Amokebit Mocobies, Yapitalakas vel Zapitalakas, Oaekakalòt vel Quaycurus, vel lenquas. Mbayas, qui ad orientale litus Paraquayi habitant, Eyiquayegis se vocant, qui ad occidentale, Quetiadegodis. Pedestres populi sunt: Lules, ysistines Foxistines, qui eadem lingua Tonocotè utuntur, plerique per nos christianis sacris initiati, & in oppidis collocati. Homoampas, Vilelas, Chunipies, Yook, ocoles, Pazaines, magnam partem christiani. Mataquayes, vel Ychibachi toties a nobis exculti, semper indociles. Payaquas piraticam, ut dixi, exer-

cen-

gentes. Quanas, quos alii Chanas, vel Niyololas appellant. Chikitos suis in oppidis Christi lege instituti, de quibus superius plura. Annuis sociorum nostrorum ad sylvas excursionibus variarum linquarum barbari, quales sunt: Zamucos, Caypotades, ygaroños &c Chikitorum coloniis adlegebantur.

Chiriguanas numero, ferocitate, pertinacia celeberrimam nationem ad Chacum vix referendos esse, puto, cum majori ex parte Tarijense, Peruvianumque territorium insideant. Lingua, quod mireris, utuntur Quaranica, ejus dialecto tantillum inflexa. Fama constans fert, illos ex australibus Paranæ, & Paraquayi litoribus ad septrionales has Peruvii plagas commigrasse olim metu vindictæ, quæ sibi a Lusitanis imminebat, quod eorum popularem Alexium Garziam, argento Peruvianis rapto divitem contrucidarint. Hanc migrationis causam rejiciunt alii, contenduntque: Annis prope centum, antequam Alexius Garzia cæderetur, Chiriguanas ab imperatore Peruviano Inca yupanqui oppugnatos, haud tamen expugnatos fuisse. Quidquid de hoc sentias, nil repugnabo. Illud certissimum, Chiriguanas, paucis, qui hodie Christi legem profitentur, exceptis, hodiedum Hispanis infestos, totique late vicinitati formidabiles esse Nec armis domari, nec sacra nostrorum hominum eloquentia ad religionem adduci unquam potuere. Quinque istorum atrocissima morte ab illis affecti, Ut multorum annorum sudoribus, sic fuso liberaliter sanguini optati fructus nunquam respondere.

Quod si lubido te incesserit, alias quoque, quæ extra Chacum degunt in Paraquaria, superstites hodie nationes cognoscendi, dicam compendio: Quaranii

ranii omnium longe numerosissimi in 32 oppidis grandibus ad Paranæ, Paraquayi, & Uruquayi litora collecti, Regi, dogmatique catholico sincerissime addicti omnes; uti & ytatinquas, qui, ut dixeram alibi, Tarumensibus in sylvis binas habent colonias. In aliis item oppidulis, quæ seu Presbyteri seculares, seu Patres Seraphici procurant, Quaranii christiani habitant. Tobatinguas, Tapes, Caavguas in sylvarum latebris etiamnum abditi, a montibus, fluviis, nemoribus, quæ incoluere, hæc nomina sortiti sunt, re tamen ipsa Quaranii, seu, ut olim vocabantur, carii sunt, ac Quaranica utuntur lingua. Quayaki, singularis, & frequens natio, lingua, moribus, vultus candore a Quaraniis omnino differunt. Nemorum latebras remotissimas pervagantur ad Mondayquazu margines. Simiorum ritu per arbores saltitant, melli, aviculis, escæ inhiantes. Indumenti, habitationisque stabilis expertes, timidi, nulli mortalium noxii vitam vivunt. Horum complures, quos familiariter novi, ad Quaranicas colonias translati pietate, solertia, morum integritate, vestiumque exquisita munditia a cæteris distinguebantur. In asperrimis rupibus, Tebiquary miri fluvio, & urbeculæ villa rica imminent, barbari habitant ab Hispanis ob vultus candorem Quaycuruti dicti, proceri corporis, clava, & sagittis armati. Hi turmatim ad subjectam montibus suis planitiem descendunt aliquando, ac Hispanorum jam mulos, jam equos telis vel clavis necant, inque frusta discerptos humeris asportant suis, opiparum mox epulum domi futuros. Boves, ovesque intactas relinquunt, neque humanam cædem ab illis patratam unquam intellexi. Cum igitur repetita equorum, mulorumque occidione strages illata fuerit Hispanorum prædiis, illi e condicto barbarorum in latibula inquirere, eosque vel captos abducere, vel,

inter-

internecione delere constituerunt. Seria, sed brevis fuit expeditio, magno cum strepitu suscepta, sed casso successu. Primo enim mox die dum in præruptos eluctari montes cæperant, terrore, nescio quo, perculsi domum properarunt. De his edoctus in S. Joachimi oppido ad hos barbaros investigandos animum adjeci. Verum Hispani hanc profectionem meam ut periculi plenissimam sic irritam fore arbitrati & consiliis, & desideriis semper obstitere meis. Timebant irritandos crabrones. Maluerunt illos timere porro, quam inveniri. Hippophagis subjungo anthropophagos Indos, quos Hispani Caribes, Quaranii Abaporù vocant, quod humana carne vescuntur. Tales in sylvis Paranam inter & uruquayum fluvios, ad Monday Quazu item, & Acaray litora oberrant, venandis hominibus quotidie intenti, quorum carnes ferinis quibusque longissime anteponunt. Per nostros socios magnis sæpe cum molestiis quæsiti, sæpe cum vitæ periculo, sed sine fructu inventi sunt. Immensa camporum planities, nemorum labyrinthi, salebrosissimæ yquazu, ygatimi, carema, Curyi, Acaray, Monday &c. latebræ sylvicolarum examinibus fervent, qui, quamvis a loco, quem incolunt, alio, atque alio nomine appellentur, plerique tamen Quaranicæ nationi jure accensentur. Si mihi sint linguæ centum, tot gentium minorum nominibus, moribusque referendis haud essem.

Inter nationes equestres, quæ extra Chacum sunt, primo loco nominandos duxi Quenoas, qui Uruquayum, flumen argenteum, & mare pacificum inter suas habent sedes, nulli tamen loco certo affixas. Numerosissima hæc natio Charruas, Yaros, Bohanes, Minoanes, costeros complectitur, equites omnes, & ferissimis moribus. Isti, quia flumi-

ni argenteo proximi, & totius Paraquariæ veluti janitores primis ex Hispania advenis plurimum semper negotii facessivere, iisdem, sive amicos se, sive inimicos profiteantur, etiamnum infensissimi, certe de fide suspecti, & in omnem iis nocendi occasionem diu, noctuque intenti credebantur. Anno 1750 sanctæ fidei urbis milites, crebram pacis datæ violatione ulturi perfidos Charruas suis in tentoriis citra periculi suspicionem stertentes sub auroram oppresserunt. Cæsi multi: superstites suis cum familiis in captivitatem abducti sunt. In occidentali Paranæ litore, in colle, qui cajàstà dicitur, quemque amnis Inespin alluit, 20 circiter leucas ab urbe remoto pagus illis conditur, dato, qui religionem eos, moresque doceret, sacerdote monacho, adjecto etiam, qui hujus vitam tuerentur, illorumque fugam impedirent, militum præsidio. Carne equorum sylvestrium, quibus vicini scatent campi, barbari potissimum alebantur. Fame, miseriisque cicurati Charruæ operam strenuam agriculturæ, auresque sacerdoti suo morigeras dederunt; Hic & suæ, & coloniæ securitati nil porro metuens milites præsidiarios amoveri petiit, quorum præsentiam sibi minime jam necessariam, eorum vero exempla Catechumenis suis pestilentia videbat. Noverat vir bonus (ex S. Francisci familia erat) oleum, & operam perdi, si auditis in templo documentis militum mores, sermonesque dissentire observent Indi. Quantum hoc de argumento lamentari! quanta referre possem, ni niveam papyrum sordidis historiis inquinare, verecundos lectoris oculos offendere timerem. Quoties ipsi catholici reges suis, quas ad Americam dederant, literis caverunt, ne militaris petulantia Indis Neophytis fraudi, ac offensioni esset. Sed fatendum est, pientissimis regum monitis hac in re minime morem geri. Expertus id scribo. Ingruen-

gruente hostilium aggressionum periculo ad coloniæ novæ defensionem milites ex urbe mittuntur aliquando. Ast militum, quam barbarorum adventus plus a nobis timebatur. Illi enim ad vitæ licentiam proclives spurcitiis suis tenero sexui magis nocent, quam omnia barbarorum tela coloniæ nocere possint. Maluimus sæpe sine militum præsidio periclitari, quam animorum strages, ac pericula, quæ illis præsentibus vix aberant, coram intueri. Sub finem proxime lapsi seculi nostri homines eloquentia, beneficentiaque Yaròs barbaròs, qui ingens Quenoarum portio sunt, eo denique adduxerunt, ut in oppidulo, divo Andreæ dicato, collecti ad religionem imbui se paterentur aliquamdiu. Ast Christi scholam, probitatemque pertæsi, præstigiatore quodam clari nominis eos instigante ad avita latibula redierunt. Causam fugæ rogati: Nolumus, ajebant, talem habere Deum, qui videat, sciatque omnia, quæ a nobis clanculum geruntur. Fixum nobis, ac volupe est, antiqua sentiendi, agendique pro arbitrio omnia, libertate frui. Numerum, fidemque excedunt clades in territoriis urbium Corrientes, Sanctæ fidei, & Monte video ab hac barbarorum colluvie illatæ.

Immensa illa planities, quæ ex Boni aeris agro Austrum inter, & occasum procurrit, tellusque Magallanica audit, a barbaris, equestribusque populis occupatur. Non idem omnibus nomen, nec lingua eadem. Hispani quidem illos, vel Pampas, campestres, vel serranos, montanos incolas vocant; Ab Indis Peruvianis uno omnes nomine Aucas, quod hostes, vel rebelles significat, dicuntur. Re tamen ipsa in Puelches, Peguenches, Thuelchùs (sunt nobis Patagones) Sanguelches, Muluches, Araucanos, alpium Chilensium dominos, dividuntur. Horrenda

nomina! sed illorum, qui his significantur, horribiliora multo ingenia, facta, mores, opiniones. Exacta istorum relatio justum volumen impleret. Ego, more meo, per transennam paucula adnotabo. Istarum gentium tellus a Borea ad Austrum centum leucas, ducentas facile a sole oriente ad occidentem patet, ut aquæ, & ligni admodum inops, sic equorum sylvestrium infinitis agminibus confertissima, struthionum quoque per illas solitudines incredibili frequentia oberrat. Equus, præterquam quod unicum sit profectionis instrumentum, his barbaris cibum, vestem, domum, lectum, arma, medicinam, filum, & quid non? suppeditat. Assis enim equorum carnibus, si struthiones desint, vescuntur quotidie. Illorum e pellibus lectum, indumenta, ocreas, tentoria, ephippia, lora & freno & armis servitura concinnant. Nervos equorum ad quidquid consuendum pro filo adhibent. Liquatum equo um adipem mellis instar potant. Eorum sanguine caput lavant, moxque aqua abluunt, se seque hoc remedio robustos evadere opinantur. Setis equinis ad torquendos funes utuntur; quin & pediculos in palliis equina ex pelle confectis enatos, ceu optatissimum obsonium, cum voluptate esitant. Ebriositate laborant maxime. Ad vinum crematum, cruentarum litium, atrocissimarum cædium, scelerum quotidianorum semen, ab Hispanis coemendum expendunt omnia. Hinc in urbe Boni aeris liquorem tam pestilentem barbaris vendere, crimen fuit, cujus absolutio soli episcopo reservata, me istic agente. Una sæpe vini cremati lagenula nupturienti barbaro adolescentula filia in sponsam venditur a parentibus. Dum prima ex Græcis siliquis aqua permixtis compotatio adornatur, ad suorum sepulchra non sine cerimoniis confluunt, eaque tenerrimos inter planctus

hoc

hoc potu perfundunt, miseratione scilicet tacti, quod hic tumulatis illo suo nectare frui jam non liceat. Bello, si quiquam alii, viciuis Hispanis sunt formidabiles. Equi pernices, ensis, hasta, globi lapidei tres corio obducti, & totidem e loris pendentes, quos dexterrime vibrant, pro armis serviunt, neutiquam spernendis. Uno ejusmodi globorum jactu hominumque, bestiarumque ossa confringuntur. Sæpe equi pedibus triplici hoc loro illaqueatis corruunt, equitemque, etsi cætera incolumen, sternunt. Ictu plerumque certiore lapidei hi barbarorum globi, quam glandes plumbeæ ex ignovomis Europæorum fistulis in hostem feruntur, luculentiora quoque vulnera infligunt. Desultoriis equitibus Boni aeris, toties hoc armorum genus cum strage expertis, nunquam sane volupe fuit cum his barbaris congredi; Meminerant equidem, pugnam cum illis sibi fuisse fere cruentam, ancipitem, raramque victoriam. Ingens porro apud australes Indos hujusmodi globorum varietas; Majusculis enim in bello contra hostes, minoribus in venatione contra feras utuntur. Horum exemplum jam Hispani passim, indique alii sibi sequendum putarunt. Raro videas in campo equitem, qui tres globos lapideos (las bolas vocant) ex ephippiis, vel suo e cingulo suspensos non circumferat. Et vero, quoties occasio tulerit, iis felicissime uti norunt plerique.

Barbari australes tum maxime exacerbatum produnt animum, dum hostem utroque pede mutilatum, vermis instar humi reptantem lentæ mortis cruciatibus relinquunt. Familiarissima hæc illis, dum excandescunt, comminatio. Qui uno obtruncantur ab illis ictu, hi enim vero suaviter, leniterque secum agi, putent necesse est. Insana commiseratione ducti ad accelerandum doloris finem suos moribundos

adhuc spirantes tumulare consueverunt. P. Matthias Strobl noster, styrus Muræpontanus, ad 14 annos harum gentium apostolus, istorum infelicium quempiam e tumulo vivum in lucem protraxit. Alias illum, quem cum morte jam Luctantem vident, more suo coloribus variis expingunt, vitreis globulis (cærulei duntaxat coloris) ad pompam ornant. Emortui cadaver eo situ componunt, ut genua faciem contingant. Illius equos minutis ex ære tintinabulis, sphærulisque vitreis, ac struthionum plumis adornatos, ad vita functi tentorium aliquoties circumductos mactant denique. Idem fatum demortui molossos manet. Ad sepulchrum sudibus affixa equorum corpora, vestesque multi coloris Vexillorum militarium specie collocantur. Hominum perinde, ac struthionum animas subterraneis in tentoriis versari credunt. Cætera, quæ ad istarum nationum formam, mores, superstitionesque ridiculas pertinent, suis quæque locis inspergam, dum de Abiponibus agetur fusius. En superstites hodiedum Peraquariæ nationes! permultæ aliæ, quarum nomina in historiis duntaxat, & geographicis iconibus exstant, variis de causis, modisque variis dudum desiere. Tales sunt: los Caracaras, Hastores, Ohomàs, Timbus, Caracoas, Napiques, Agazes, Itapurus, Urtueses, Perabazones, Frentones, Aquilotes &c. Ecquis miretur, sola istorum populorum nomina superesse, cum idem tot florentissimis Europæ, Africæ, Asiæque populis accidisse noverimus, quorum quidem nomina e libris constant, nativum tamen eorum solum, ætas, urbes, exitus a criticis sæpe, acriterque in controversiam vocantur, a nullo unquam judice dirimendam.

Illud

Illud corollarii instar hoc loco addendum. Vix unam, alteramve in amplissima Paraquaria inveniri nationem, cui nostris ab hominibus non impensa opera, cui, quoties licuit, colonia condita non fuisset, ubi humanitatem primum, dein religionem, obedientiamque catholico Regi debitam docerentur. Quaraniorum cumprimis natio omnium frequentissima, & ut ita dicam, Paraquaricarum nationum olim dominatrix, nullis unquam Europæorum armis domabilis, nostrorum tamen hominum institutioni adeo docilem se præbuit, ac morigeram, eaque ad Dei, Hispanicæque Monarchiæ obsequium per duo prope secula præstitit, quæ a reliquis Americæ populis impetrari nunquam, & ne expectari quidem potuere. Debent profecto pientissimis Hispaniarum Regibus Quaranii, quod illi suis sumptibus religionis magistros Jesuitas ex Europa sibi semper miserint, liberaliterque aluerint, quod tributum annuum a se moderatius exegerint, quod se adversus invidos, calumniatoresque literis regiis protexerint, quod trecentis aliis favoribus pro sua clementia se cumularint. Tantorum beneficiorum memoriam nulla ætas delebit. Nemo tamen nisi in Paraquariæ rebus peregrinus, inficiabitur, ab Hispanis quoque multum deberi Quaraniis nostra sub disciplina educatis. Hi sane omnium prope bellorum, quæ Hispani adversus exteros, domesticosve hostes in Paraquaria gessere, participes, pars magna omnium victoriarum fuere. Iterum iterumque Indorum nationes universæ in Hispanorum internecionem conspiraverant clanculum. Et vero tantus rebellium numerus de tanta Hispanorum paucitate triumphasset utique, ni Quaranii nostri regias partes secuti rebellium consiliis, armisque strenue obstitissent. Ex uno, quem referam, eventu conjicies cæteros.

Anno 1665 & 66 de Hispanis tota provincia exturbandis seditiosa consilia Indi prope omnes coquebant. Jam seditionis, tumultusque universalis faces per omnes Paraquariæ angulos spargebantur. Alphonsus sarmiento regius gubernator his rumoribus perculsus ex urbe Assumptionis cum exigua militum manu ad oppidum Arecaya 60 circiter leucas remotum, ad ripas yeyuy situm properat, cujus incolas de fide in Regem suspectos habuit. Plerique horum servituti privatorum Hispanorum mancipati, sorteque sua parum contenti fuere. Simulata tamen amicitia ab illis honorifice acceptus gubernator, nihilque in præsens turbulenti suspicans ad oppidi margines in extemporalibus, quæ struxerat e ramis arborum, ac stramine, tuguriolis conquiescit. Concubia nocte Indi Hispanos dormitantes opprimunt, omni telorum genere usi, injecto etiam illis tuguriis igne. Cæsi aliqui Hispanorum, sauciati complures; crematæ plerorumque vestes, pulvis pyrius in auras avolavit, arma ignivoma aliquot ab hostibus abrepta. In re trepida milites prope nudi alii, alii sanguine manantes ad templum propinquum se recipiunt, ubi veluti in munitiuncula securitati tantisper consultum suæ putavere. Verum cibo, potuque destitutis inedia pereundum erat. Aqua lustralis in vase majusculo asservata in sitis extremæ remedium convertitur. Hostibus templi parietes circumstantibus, nullus effugii locus, modus annonæ piscandæ nullus relictus. Fame tamen indies magis urgente jam audaciores aliquot elusa Indorum vigilantia ad oppidum clam prorepsere, & præter aliquam aquæ portionem porcum sociis attulerant reduces, ingens in tanta calamitate solamen. Asserunt Hispani historici, esu porcinæ carnis (rideant, per me, medici) vulneratos convaluisse, tales forsan, queis esuries

quam

quam vulnerum ſenſus fuerit intolerabilior. Ultimum, in quo gubernator cum commilitonibus verſabatur, diſcrimen, neſcio, qua via, quove indice, ad Ytatinguas Quaranios delatum eſt, quorum octo circiter capitum millia, in S. Ignatii, & noſtræ dominæ a ſancta fide oppidis numerabantur, noſtrorum hominum opera conditis, ſervatisque. Utrique coloniæ, & coloniarum ſacris curatoribus præerat P. Lucas Queſa in Sardinia inſula natus. Hic nil cunctandum, deliberandumve ſibi putat. Illico cum ducentis circiter Indis ſuis equitibus eques iter ingreditur paludibus paſſim, amnibusque impeditiſſimum, ut periclitanti gubernatori regio ſuppetias ferret. Continuato per 24 horas itinere, non expectatus, oppidum Arecaya ingreditur. Nec mora; Indi rebelles a Quaraniis chriſtianis partim cæſi, partim capti, vulnerati non pauci, Hiſpani in libertatem, ſecuritatemque aſſerti. Hi quanta grati animi ſignificatione, quot amplexibus Quaranios liberatores ſuos proſecuti ſint, tute conjicies. Tres ex Quaraniorum turma delecti equites, qui contemptis viæ periculis gubernatoris literas ad urbem Aſſumptionis curſu citatiſſimo deferrent, quibus, quid hic geſtum, quid ibi pro ſua, & provinciæ totius incolumitate gerendum ſit, ſignificabat. Matritenſis ſubinde aula certior facta de his omnibus Quaraniorum & fidelitatem, & ſtrenuitatem ſuſpexit. Illos Rex catholicus honorificis literis conſolatus eſt, quæ adhucdum in tabulario oppidi noſtræ dominæ a ſancta fide conſervantur, integerrimæ Quaraniorum in Regem fidelitatis, eximiæ Regis in Quaranios benevolentiæ perenne monumentum. Gubernator accepti beneficii memor nullum fecit Quaranios laudandi finem, palam dictitans: Hiſpanica Monarchia ſi ubique terrarum ſubditos tam fideles, diſciplinæque militaris tam patien-

 tes

tes haberet, nullo negotio ab illa hostes omnes vincendos. Idoneis authoribus compertum est, seditionem, quæ a factiosis, bellicosisque nationibus conflata est ad Hispanos omnes profligandos, erupturam fuisse, ni robur, fidemque in Regem immutabilem Guaranicæ gentis reformidassent. Verum ipsa hæc odiorum semen fuit apud barbaros Hispano nomini infensos. Quaycurus certe numero, & militari virtute ferocissimi continuis incursionibus, cædibus ac pecorum rapinis bina illa Ytatinquarum oppida vexarunt annos plures, ut denique tranquilitatis desiderio ad hanc, quam Parana, & Paraquayus cingit, stationem commigraverint, ubi etiamnum commorantur posteri illorum, qui in Arecaya periclitantibus Hispanis suppetias venerunt.

Eodem anno 1665 Calchaquies bellicosissimi barbari vastatis circum agris, prædiisque urbem ipsam sanctæ fidei arcta obsidione cinctam in ultimum discrimen adduxerunt Trepidantibus universis ingens Quaraniorum agmen Uruquayensibus ex oppidis a Gubernatore Antonio de vera Muxica evocatum tantam hostes inter edidit stragem, ut fuga præcipiti dilapsi superstites multis deln annis ad urbem porro vexandam haud redierint. Infinitus sim, si memorem cæteras ejusmodi expeditiones; complura sæpe Quaraniorum millia, annos complures, regiis in castris non sine eximiæ fidelitatis, fortitudinisque laude militarunt seu contra Lusitanos, seu contra Hispanos urbis Assumptionis mandatis regiis pertinaciter repugnantes, seu contra barbaras nationes in gentis, dominationisque Hispanicæ excidium conjuratas. Ecquisnam, amabo, studiosissimam hanc in regem catholicum propensionem Quaraniorum animis impressit, nisi nostri homines, cum, antequam isto-

rum disciplinæ instituendos se, gubernandosque dedidissent, Hispani nominis hostes acerrimi extiterint semper. Multo tempore, labore plurimo constitit, ut dominatrix hæc, & ferarum instar, libertatis suæ tenacissima natio & divinis, & regiis legibus adstringi se se pateretur. Multi sane, qui ignominiosa nostro alias affinxere nomini, Jesuitarum Quaranica pro natione heroicos, felicesque conatus admiratione, laudibusque eximiis sunt prosecuti.

Audi, quæso, notissimum Bougainville (Voyage autour du monde, folio 121. 1, P. mihi) non jam historico, sed panegyrico stylo de Quaraniorum missionariis Jesuitis differentem: curriculum, ait, suarum expeditionum ingressi sunt magnanimitate martyrum, patientiaque vere angelica armati. Utraque virtus profuit alliciendis, retinendis, ad obedientiam, ad labores utiles attrahendis hominibus barbaris, ferocibus, inconstantibus, tantum opinionum suarum, quantum libertatis avitæ tenacibus. Obstacula occurrebant infinita, difficultates aliæ ex aliis ad passus singulos renascebantur. Apostolicus illorum ardor vicit omnia, illorum suavitas cicuravit, morigerosque reddidit denique ferissimos sylvarum habitatores. Hos enimvero in coloniis congregarunt, illis leges tulerunt, illos artibus utilibus, amænisque imbuerunt. Demum gentem barbaram, humanitatis, religionisque expertem in populum placidum, affabilem, politicum, christianæ disciplinæ observantissimum transformarunt. Hi Indi victrice Apostolorum suorum eloquentia capti ultro obtemperant hominibus, quos vident suæ se felicitati sacrificasse. Ita magnifice de nobis hoc loco Bougainvillius, & quod semper credidi, ex animi sui sententia. Erunt tamen fortasse quipiam, qui tantas

laudes, licet Paraquaria universa teste, a nobis meritas in dubium revocent. Equidem cum idem author non malevolentia adversus nos cæcatus, sed a malevolis, quos in urbe Boni aeris auscultaverat, ignorantibusque circumventus fabulas permultas de Quaranicis oppidis, nomini nostro parum decoras, historiæ insperserit suæ liberaliter, quidni, dum etiam certissima nostram in commendationem scribit, ægre illi, lenteque fidem tribuent prudentiores? sed fingamus, optimo Bougainvillio nos vituperanti credi, laudanti nos non credi. Hoc nostra nihil omnino refert. Extant enim tot literæ amplissimæ Episcoporum, gubernatorumque regiorum ad Reges catholicos, ad summos Pontifices typis datæ, e quibus Jesuitarum, quam Quaraniis, aliisque Paraquariæ gentibus navarunt in alterum jam seculum, operam nec inutilem, nec ingloriam extitisse, patet. Sine, tibi recitem particulam literarum, quas illustrissimus Episcopus Joannes de sarricolea, y olea anno 1730, 23 Novembris ad clementem duodecimum Pontificem summum e Paraquaria scripsit de hoc argumento. — — Tum numerosissimis, quas Jesuitæ habent, Indorum e barbaro paganismo ad fidem catholicam evangelica patrum industria, labore, ac constantia conversorum reductionibus (oppidis) sanguine missionariorum plantatis, irrigatis sudore, excultis verbo, & auctis exemplo, sive quæ per triginta oppida, in quibus centum triginta animarum millia numerantur sub eodem vernaculo idiomate, quod Quarani dicitur, apud Paraquariam existunt, ubi tota fere primitivorum fidelium observantia floret, templorum, ac divini cultus nitor resplendet, ad veterum christianorum ruborem, ad stuporem barbarorum, ad naturæ admirationem, ad gratiæ triumphum, & ad crucis Christi trophæum efformatæ &c.

Has

Has illustrissimi Præsulis literas quoties perlegi, totam antiquam Hispanorum ingenuitatem Romano ore non elegantissime quidem, sed candidissime loquentem audire mihi videbar. His literis consonant epistolæ aliorum Paraquariæ Episcoporum, uti Josephi Palos Assumptionis Episcopi anno 1715 & Josephi Peralta Boni aeris episcopi anno 1743 ad Regem datæ. Emanuel Abad y llana Tucumanorum episcopus, dum ditionis suæ oppida, in quibus variæ Indorum nationes a nostris imbuebantur, de more visitaret, luculentissimas Jesuitarum laudes libris Parochialibus inscripsit anno 1765. Idem omnino præstitit Emanuel Antonius de la Torre Assumptionis, & mox Boni aeris Episcopus, dum circa idem tempus (biennio ante, quam e Paraquaria exulare juberemur) Quaranica oppida inviserat. Bernardinus Cardenas Assumptionis episcopus, superiori seculo, provinciæ totius turbator (ut ex annalibus patet) Jesuitas, quod turbulentis, seditiosisque ejus consiliis repugnarent, acerrime insectatus, perperamque criminatus diu, collegio demum suo, urbeque Assumptionis ejecit, mox tamen authoritate regia suis sedibus restitutos; Eadem inquietus Præsul, qui gubernatoris potestatem sibi arrogaverat, & urbe, & episcopatu suo cedere compulsus est, numquam porro restitutus. Publica hæc, & luce meridiana clariora. Ab hoc vituperari nobis laudi fuit. Idem de famoso Josepho Antequera Jesuitarum Diocletiano, sentiendum. Hic Didaco de los Reyes legitimo Assumptionis gubernatore Hispanorum seditiosorum consensu relegato primum, mox capto provinciæ gubernationem malis artibus extorsit. Garziam Ros a Prorege Peruviano ad gubernandam, bellicisque tumultibus liberandam provinciam missum teterrimo carceri mancipavit. Ad perdomandum denique Antequeram

versum 23788 capita numerabant, superius, a me injecta mentio. Hi quoque Indi militari virtute, & sagittis veneno lethifero imbutis passim formidabiles contra barbaros, quin & contra lusitanos, quoties a gubernatore regio jubebantur, strenui, fidique Hispanorum commilitones semper exstiterunt. Minoris numeri, sed maximi ad provinciæ totius tranquillitatem momenti fuere oppida quaterna Abiponibus, bina Mocobiis, unum Tobis, aliudque Mbayis, nationibus scilicet equestribus, & bellicosis per nos condita, & ad nostrum abitum usque conservata. His adde nationes pedestres: lules, Vilelas, Chiriquanas, Chunipies, Homoampas &c. ad Romana sacra traductos a nostris, & in suis coloniis instructos. Linqua, moribus, ritibusque a se differunt omnes; omnes tamen agriculturæ student. Has a nobis plantatas colonias in Europam abituri aliis cultoribus tradidimus.

Permulta Indorum oppida, quorum seu nostri seu alii authores fuerant, dudum desiere, jam incolarum avitis latibulis inhiantium volubilitate, jam Europæarum hominum seu malitia, seu avaritia, seu socordia. Patre Josepho sanchez labrador teste, qui monumentum historicum manu conscriptum ipsius perlegit, septuaginta tria Indorum variorum oppida in Chaco provincia interierunt; Barbarorum nominum recensione, lectoris fastidium veritus, abstineo. Barbaris Australibus, Magallanici agri incolis hoc seculo multo sociorum nostrorum labore, immani sumptu terna surrexere oppidula, sanctissimæ Dei parenti dicata omnia. Primum ab immaculato ejus conceptu (la concepcion) appellatum Pampas, gentium Australium colluviem, habitatores accepit, ac colonis Boni aeris adversus barbarorum incursiones præsidio

dio fuit. Recenti oppido moderatores præerant viri religione, prudentia, & excelso ad ferenda ardua animo insignes Pater Matthias Strobl ex Austriaca provincia, & P. Emanuel Querini ex Romana clarissimo apud Venetos genere in græca insula Zacyntho, cui illius pater serenissimæ reipublicæ nomine tunc præfuit, natus, in academia cordubensi philosophiæ magisterio, collegiorum præcipuorum, & provinciæ totius gubernatione apud nos condecoratus, virtutis eximiæ opinione apud omne genus hominum conspicuus, ac dum ex America domum rediret, cum reliquis sociis, Clementi tertio decimo, populari suo, ac quondam condiscipulo percharus Romæ, ubi paucos ante annos vivere desiit. Ambo patres apud Quaranios diu versati egregia Indorum animos tractandi dexteritate valebant, qua impetratum est, ut Pamparum non pauci christianis sacris denique initiarentur. Urbis, prædiorumque Hispanorum, ubi & vini cremati, & exempli non optimi copia semper fuit, vicinitas barbarorum ad meliorem frugem translationem incredibiliter retardavit. Serrani, iisque immixti quandoque Patagones, qui ad Pampas visendos ultro, citroque commeabant, tum patrum beneficentia allecti, tum vitæ opportunitatibus, queis oppidi incolæ fruebantur, capti sibi quoque nativo in solo oppidulum ejusmodi peroptare cœperunt. Nec mora. Illorum votis per nos factum est satis. Patres Cardiel, & Falconer; Hic Anglus medicæ artis scientissimus, ille Hispanus, vir ardentis, intrepidique pectoris, ambo ad Indorum tractationem nati illas barbarorum solitudines adeunt, exploratisque illorum animis situm coloniæ meditatæ opportunum circumspectant. Arduum erat, talem invenire; Nam istic aqua perennis, illic lignum fabricæ, focoque quotidie alendo necessarium desiderabatur. Caziquis

Mari-

Marike, & Tſchuan Tuya germani fratres cum quatuor & viginti ſuorum contuberniis numeroſis in nova colonia, quæ demum condita, & *Nueſtra Señora del pilar*, ſeu Noſtra domina a columna Cæſar-Auguſtana dicta eſt. Ad hanc gubernandam ſtabiliendamque Pater Matthias Strobl illarum linquarum ſcientia tinctus ſuperiorum imperio translatus fuit. Quotidianas inter viciſſitudines, ut novis in coloniis fieri aſſolet, ſpes optimorum progreſſuum non dubia intermicabat. Sed inopinatus eventus, ut pruina teneros flores, recentem coloniam uno ictu vix non proſtravit. Dicam. Forte per Boni aeris agros patrata eſt cædes. Milites, qui ſicarios detegere t, miſſi a gubernatore. Caziquius Yahati Serranus cum quindecim utriusque ſexus viæ comitibus in urbem iter faciens reculas ibi, ut ſolebant, vendendi, emendique gratia militibus fit obviam, & citra ullum vel conjecturæ fundamentum de illa occidione ſuſpectus abducitur, arctoque in urbe carceri cum ſuis mancipatur. Injuriam tantam popularibus ſuis, de quorum innocentia ſibi conſtabat, illatam oppidi incolæ quam acerbo tulerint animo, dici haud poteſt. Patris Matthiæ Strobl, qui inter illos verſabatur, vita in præſentiſſimum diſcrimen conjecta eſt. Luendum illi fuerat, quod milites imprudenter peccarunt. Caziquius Marike utroque oculo captus, ſed maximæ inter illos authoritatis a furenti populo mox in urbem legatur, qui a gubernatore Hiſpano captivorum ſuorum libertatem jure poſtulet, id ſi renuat, vel tergiverſetur, univerſæ nationis nomine Hiſpanis bellum declaret, ſine mora inchoandum. Arrogans hæc barbarorum comminatio gubernatori Joſepho Andonaegui exilium, quas numeroſo hoſti opponeret, copiarum conſcio ingentem ſolicitudinem injecit. Reſumpto cædis patratæ examine, auditis iterum,

ite-

iterumque testibus patuit denique captivi Caziquii innocentia, quippe quem eodem, quo peracta cædes, tempore in urbis quadam officina versatum fuisse, fide digni Hispani asseruerunt. Quo comperto, quatuor mensium captivitate citra culpam vexatis libertas illico, ac ad suos redeundi copia a Gubernatore viro æquissimo concessa est. Hæc, me in urbe Boniaeris sub initium anni 1748 recens appulso, evenere. E carcere dimissos nostro in collegio hisce spectavi, & vix lacrymas tenui. Per Indum interpretem, cui ridiculum cognomen: Domingo de los Reyes Castellanos, Dominicus a Regibus Hispanis, cum cæco Caziquio Marike affabili seniculo multa locutus sum; cum illi meo in cubiculo fidibus canerem, quæ ab amore nomen habent, illorumque vestes, quæ ab eorum fœminis texuntur, mire dilaudarem, captus est mei desiderio senex, atque, ut secum ad coloniam venirem suam, Patri Matthiæ Strobl jam senescenti auxilio futurus, efflictim rogitavit. Fateor equidem, ad hoc iter ambos mihi pruriviſſe pedes. Verum, quam volupe mihi foret, respondi, equum conscendere, & te comite Magallanicas immigrare in terras! Ast nobis, qui hanc vitæ rationem profitemur, integrum haud est, pro arbitratu nostro quoquam ire, nisi capitanei nostri (Provinciæ præsidis) imperio mittamur. Ubinam, quæso, Vester ille Capitaneus moratur? avide quærit Marike; Hac eadem in domo, reposui. Quo audito confestim ad Provincialis nostri cubiculum, aliena ductus manu, properat, importunisque me sibi comitem precibus deposcit, sed irritis. Aliam mihi nunc stationem destinatam esse, reponit Provincialis, pollicetur que, me post biennium ad illius coloniam a se mittendum. Quartus enim Theologiæ annus Cordubæ Tucumanorum mihi restabat absolvendus. Et vero fixum erat

Provinciali promissis stare, ni meâ operâ apud Abipones repente indiguisset.

Cum captivis e Boniaeris carcere reducibus ipsi quoque oppido post fœdum turbinem malacia rediisse videbatur, novisque mox Patagonum suppetiis augescebat. His in loco quatuor leucas distante singulare oppidum apparatum, & nomine *Deiparæ matris derelictorum* (de los desamparados) insignitum est. Illius procuratio Patri Laurentio Balda Navarro Pompejopolitano, Divi Xaverii cognato, & Patri Augustino Vilert Catalauno demandabatur. Caziquii Patagonum tres: Chanal, Sacachù, & Taychocò cum octoginta suorum contuberniis coloniam hanc occuparunt. Contubernium unum ternis, quaternisve, imo & pluribus aliquando familiis constat; Quævis familia, ut plurimum, quaternis, quinis, sæpe pluribus, Capitibus definitur; Copiosa enim Patagonibus soboles est, & polygamia perquam vulgaris. Præ aliis, qui ad Austrum habitant, dociles sunt, & baptismo minus repugnant. Doleo, juvenes ab honestate, ac verecundia a me commendari neutiquam posse. Nihil fere Commercii cum Hispanis intercedebat Patagonibus. A natione tam frequenti, tam morigera, indolisque cæterum placidæ ingentes rei Christianæ accessiones jure expectabantur. Verum spes tantas orcus evertit. Cangapol, quem Cazique bravo appellant vulgo Hispani, forma, corporis, animique magnitudine, commilitonum frequentia longe spectatissimus Caziquius, & ut verbo dicam, regionis illius dynasta ægris dudum, invidisque spectabat oculis recentes has Christianorum colonias; Per has amicitiam cum Hispanis irrepere, libertatem nationum Australium periclitari, suamque, qua his in oris dominari videbatur, authoritatem sensim minuendam,

ac

ac opprimendam denique existimabat. Hinc animum, curasque omnes eo converterat, ut oppidis novis suorum exitium, Patribus religionis peregrinae magistris exilium acceleraret. Hunc in finem, icto fœdere, quotquot poterant, barbari ad societatem armorum invitati, expeditioque demum suscepta est. De hostium itinere, ac ingenti numero factus certior Matthias Strobl ad oppidorum defensionem militare auxilium a Gubernatore, civitateque Boniaeris tempestive per literas petiit. Hæc septuaginta equites provinciales spopondit, sed ne unus quidem unquam comparuit; Ille negavit se opem ferre posse, etsi quam maxime id cuperet; legionarios milites, qui id temporis sibi suppeterent, nec ad portus, castrique Boniaeris securitatem sufficientes sibi videri, ingenue affirmavit. Ab Hispanis, quorum maxime intererat hæc oppida tueri, repulsam passus Pater, hostem magnis itineribus propinquantem, quem repellere haud potuit, cum suis fugiendo elusit. Relicta oppida, oppidorum greges, & armenta. Verum minime pœnitenda bestiarum jactura, qua tot hominum vitæ servatæ, quibus ira, numeroque formidabiles barbarorum turmæ minitabantur. Catechumeni, ac Neophyti, quotquot sincero in religionem, amico in Hispanos erant animo, ad conceptionis oppidum, ceu ad portum, cum Patribus sese receperunt. Verum & hæc colonia quotidianis hostium incursionibus fatigata, ab Hispanis præsidiariis segniter defensa tertia decima Februarii anno 1753 penitus deserenda fuit, damno urbis luculentissimo; Nam, quia jam barbaris equitibus impune grassari, quaqua libuit, licuit, ad quadraginta ab urbe leucas prædia custodibus, agrique circa pagum Magdalenæ ab uberrima tritici messe celeberrimi cultoribus mox destituti suis, ad tutiora scilicet loca metu dilapsis. Intra urbem

ipsam, quæ muris, fossis, portisque caret, sæpius turpissime trepidatum est, interdum ob hostis periculum, alias ob solam periculi suspicionem. Circum jacentibus in campis, prædiisque per assilientes barbaros pecoribus, opibus, vita spoliati quam plurimi. Desultoriis equitibus, qui rure excubare jussi, hostemque coercere, strages cruentæ iterum, iterumque illatæ. Plaustra argento, quod ex Peruvio advehebatur, onusta per viam toties direpta, militibus illorum custodibus, vectoribusque miserandum in modum contrucidatis. Ad sinum fluminis argentei Barragan, ubi naves majores subducuntur, reficiunturque, habitantibus iidem barbari sæpe exitiales, semper formidabiles extiterunt. Qui ad salinas salem advecturi magno numero Austrum versus abierant, cæsi aliquoties ad unum omnes. Tum denique coloniarum Australium utilitatem Hispani perspexerant, postquam illas, spemque easdem restaurandi amisere. Tot Indorum, qui ad Austrum degunt, millia suis in tenebris consepulta jacent! Digna lacrymis, si quæ alia, Cogitatio. Ecquis non deploret sociorum nostrorum, his qui populis operam navarunt annos complures, extremas miserias, itinerum molestias, rerum necessariarum penuriam, vitæ quotidiana discrimina, tantosque labores, qui omni prope caruerunt fructu, præterquam, quod infantulos sacro latice a se tinctos plurimos, qui occubuerant, & adultos non paucos in cœlum transtulerint. Primis, antequam boves, ovesque ad eos alendos mitterentur, temporibus Patres equina Carne, quotidiana Indorum illorum dape, vescebantur. Pater Thomas Falconer, Anglus campos omnes cum Indis pervagatus equinæ carni scindendæ, cum orbem e stanno, vel ligno non haberet, orbis loco semper pileum supposuit suum, qui demum pinquedine infectus est tanta,

ut

ut illo dormiente a canibus ſylveſtribus, queis campus ſcatet, devoraretur. Me in Boniaeris urbe agente alium ſibi mitti pileum per literas petiit, canum accuſans voracitatem. Patris Matthiæ Strobl tugurium, neſcio, quis nebulo ſuccendit. Stramineum tectum conflagraverat jam, ipſe quoque altum dormiens haud dubie flammis erat interiturus, ni a fido homine expergefactus incendio ſeſe ſubduxiſſet. Illud auſim affirmare, alias atque alias quotidie moleſtias Patribus illis ab Indis allatas, ſed multo plures, acerbioresque ab Hiſpanorum vulgo, a vini cremati, aliarumque recularum nundinatoribus, a quibus, cum arcerentur, tricæ, fabulæ, calumniæ non raro profluxere. Quanta hoc loco ſcribi poſſent, quæ ad celebrandam Patrum patientiam momenti plurimum haberent. Conceptionis oppidum ſitum erat in 322 gr. 20 minuto longitudinis, in 36 gr. 10 minuto latitudinis. Oppidum Noſtræ dominæ a columna diſtabat ab oppido conceptionis ſeptuaginta leucas. Meridiem inter & occaſum, ab urbe Boniaeris decem facile ſupra centum; Ab oppido Matris derelictorum ſolas quatuor leucas.

Neque putes, velim, curam cicurandi, erudiendique Auſtrales nationes ad noſtram usque ætatem neglectam fuiſſe. Hoc negotium ſuperiore jam ſeculo & catholicis Regibus, & noſtris ſociis cordi erat. Omnes nequidquam aditus tentati ad illas gentes Chriſto, Regique Hiſpano adjungendas. Ut cætera taceam, Patres Nicolaus Maſcardi, & Joſephus Quillelmo, iſtic religionis ſanctæ impigri Doctores, ab efferatis immorigeriſque diſcipulis necati ſunt. Nihil territi hac barbarorum ferocitate noſtri tum Chilenſes, tum Paraquarienſes Socii nullum non moverunt lapidem, ut extremos illos meridionalis Americæ angulos

gulos Evangelica Luce collustrarent, sed irrito semper conatu, ac nullo prope operæ pretio, nisi immortalis gloriæ, quam Apostolica sibi magnanimitate, invictaque semper laborum tolerantia promeruére. Nam ardua vel tentasse, fructus licet optatus haud respondeat, nunquam non honorificum putabatur. Anno 1745. a Philippo quinto Rege navis, cui a sancto Antonio nomen, Gadibus in Paraquariam expedita est hunc in finem, ut litora Magallanica, terræque illis finitimæ omni cum solertia inspicerentur. Si quis portus, vel statio opportuna offerret sese, adversus exteros hostes communiretur illico. Si quæ barbarorum Stativa detegerentur, colonia illis, ac religionis schola concederetur. Quapropter Jesuitæ tres ad expeditionem periculi plenissimam a Rege destinati: Pater Josephus Quiroga matheseos, rerumque maritimarum scientia clarus ab ipsa Matritensi aula designatus. Pater Josephus Cardiel, & Pater Matthias Strobl amborum antistes, linquarum, quarum istic usus est, gnarus. Navi summa cum potestate præfuit Joachimus de Olivares Gaditanus. Gubernatores navis (Pilotos vocamus) Didacus Varela Cantaber, & Basilius Ramirez Hispalensis fuere, in arte nautica versatissimi. E præsidiariis militibus urbis Montevideo 25 delecti sunt ad navis, navigantiumque tutelam, illisque militaris præfectus Salvator Martin del Olmo additus. Sublatis in portu Montevideo anchoris decima septima Decembris 1745 navigatum est ut velis vento secundo, sic animis spe plenissimis. Ubi applicandæ ad ripam navis opportunitas oblata, exscensio in terram facta est.

Quidquid usquam terrarum, aquarumve in Conspectum venerat, diligenti oculo lustratum, atque in itineris ephemerides curatissime relatum fuit a Patre

Qui-

Quiroga. Hic ſcapha vectus maria portus, ſinus, flumina, lacus, aquarum ſeu altitudinem, ſeu brevitatem, inſulas, ſyrtes, ſcopulos his interjectos, & quidquid Hiſpanorum navigationi porro vel periculoſum, vel commodum videbatur, ſagaciter exploravit, adnotavitque quotidie. Patres Strobl, & Cardiel interea pedeſtri itinere in varias diviſi vias cum militum aliquot comitatu remotiores a litore campos percurſarunt, illorum naturam, &, ſi quod habitationis humanæ ſeu indicium, ſeu opportunitas uſpiam ſe proderet, ſolertiſſime ſpeculabantur, hoc fine arduis ſæpe montibus conſcenſis. Non raro multas a litore, ac ſociis leucas receſſerant detegendorum Indorum ſpe ducti maxime, poſtquam in ſepulchrum incidêre, ubi binarum mulierum, virique unius corpora necdum putrida deprehenderant. Circa ſepulchrum, tugurii in morem ſtructum, tectumque ſex hinc vexilla lanea varii coloris, inde quinque equi ſtipitibus altis affixi pendebant. Cadavera ſingula ſingulis e lana tapetibus involuta, fœminæ unius caput lamina, inauribusque ex aurichalco ornatum; E quibus indiciis hoc loco ſepultos Indos Puelches fuiſſe, plerique arguerunt. Nemo omnium fuit, qui lætitia non geſtiret, quod barbarorum tuguria haud multum jam abeſſe putarentur. Verum ante victoriam triumphum cecinere, de conjecturæ vanitate mox edocti. Pater enim Strobl ad quatuor leucas progreſſus, cum nec hominem, nec humanæ habitationis veſtigium deprehendiſſet, ſpe omni abjecta per militem Patrem Cardiel longius diſtantem ad ſe accerſit. Huic leucas permultas emenſo, & tanta ambulatione fracto: Prudentiæ legibus, ait, contrarium ſibi videri, cæptum iter porro proſequi; Timendum ſane eſſe, ne numeroſa equitum barborum turma occurrat, cui non niſi pauculos, ac viribus

 ex-

exhaustos pedites queat opponere, haud dubie internecione delendos. In religionis negotio occumbere sibi equidem in votis dudum fuisse; sed vitas alienas in tantum discrimen conjicere, se nec velle, nec posse. Absit hoc periculum, absint hostes, consumptis jamjam cibariis, continuatoque itinere & sibi & sociis inedia pereundum esse. Hæc Pater Strobl pro suo officio providenter suggessit. Pater Cardiel ad omnia semper intrepidus, qui nec futura pericula suspicari, nec præsentia timere consuevit, reditum dissuadet, ulterius urget iter, propinquas esse barbarorum habitationes contendit hoc potissimum argumento, quod canem albicantis pili suos pertinaciter allatrantem viderit, qui subinde diffugit ad suum, utiquidem credi potest, properans herum. Verum his nequidquam oppositis ambo Patres suis cum comitibus ad navem rediere. Hic re prudenter discussa, navis etiam præfectis omnibus consultis ea demum lata est sententia: liceat Patri Cardiel, illud avide cupienti, iter repetere hac tamen lege, ut cum quatuor & triginta tum militibus, tum nautis, qui quidem ultro se sequi voluerint, & annona ad octiduum his suffectura instructus proficiscatur. Vigesima Februarii iter cæptum. Quotidie septem circiter leucæ confectæ. Plerumque per semitam angustam Indorum, sed jam pene oblitteratam ambulatum. Aqua poculenta passim in promptu fuit. Præter struthiones, & huanacos (animalia cervo affinia cum Cameli Gibbo) aliquot nil ferarum usquam videbatur. Quarto itineris die sub Vesperum Collem editiorem conspicati sunt, e cujus vertice campus detegebatur, arborum, graminisque omnino expers. Frigus nocturnum omnibus visum intolerabile; quamvis enim præsto essent ad alendum focum virgulta, dum igni admotum caleret latus alterum, alterum vento gelidissimo obver-

sum

ſum conglaciari videbatur. Neque id mirum, ſi Cœli plagam, ſub qua verſati ſunt, animadvertas. E ſinu enim S. Juliani, qui in 49 gradu, & 12 minuto latitudinis ſitus eſt, iter ingreſſi fuere occidentem ſolem verſus aliquamdiu profecti, unde nivoſis ex alpibus chilenſium vicinorum aſperrimi adſpirant venti. Hæc inter frigora animi militum in dies magis, magisque incaleſcere, corpora tamen deficere ſenſim fatiſcereque obſervabantur. Multi illorum, attritis viarum aſperitate calceis, nudis jam pedibus, non pauci etiam ſauciatis reptârunt. Pater Cardiel, animos omnibus inſpirare ſolitus, nephriticis primum doloribus, mox pedum debilitate tanta excruciabatur, ut, niſi grallis ſuffultus, ne greſſum quidem figere poſſet. His tamen omnibus ardens barbarorum ſtativa detegendi cupiditas minime refrixit. Omnia nobis poſſe videmur, quæ impenſe volumus. Verum annona octiduano duntaxat itineri deſtinata, ac per quinque dies itineris magna jam ex parte conſumpta acceleratum reditum ad navem imperavit. Quidni modeſte ſubriſerit Matthias Strobl, dum heroes audaculos vacuis manibus, pedibusque miſere mulctatis redeuntes ſua ex expeditione conſpexit, quâ oleum & operam perdi dudum præſenſerat. Is tamen Calamitoſæ profectionis fructus exſtitit, quod evidenti oculorum experimento conſtaret denique, barbarorum contubernia a mari longiſſime abeſſe; Terrarum litori accubantium immenſos tractus ne habitari quidem poſſe, quia vel aqua dulci, vel gramine, vel arboribus, vel his omnibus nudas adeo, ut præter paucos ſtruthiones, & huanacos vix aliud feræ genus iſtic deprehendas. Ex quo palam fit, ſemitam illam, quam Cardiel viderat, humanis pedibus tritam, tria item cadavera, & equos Indorum fuiſſe, qui Chilenſi e territorio, quod equis abundat, ad ſalem illis

 ex

ex ſalinis aſportandum venerint, eorumque aliquot, fors aquæ poculentæ penuria, aliove ſubiti morbi genere extinctos, itineri immortuos eſſe. Circumſpectis itaque omnibus cum coloniæ pro Indis, munitionisque pro Hiſpanis erigendæ opportunitas deeſſet, concordi omnium ſententia de reditu cogitatum ita tamen, ut redeuntes facta iterum iterumque exſcenſione ea loca diligenter perluſtrarent, quæ in itu non potuêre. Quarta demum Aprilis vergente in occaſum ſole in Boniaeris portu anchoras jecerunt, per mare, ſi quod aliud, procelloſiſſimum ſæpe, multumque periclitati, omnia, quæ ad complendas Regis voluntates facere videbantur, quam curatiſſime ſpeculati, navigatione in quartum omnino menſem protracta. Nam 52 gradum 28 minutum latitudinis attigerant, unde ipſum fretum Magallanicum 14 duntaxat leucas abeſt Et vero veriſſime dici poteſt, neminem eorum, qui arduæ huic navigationi intererant, partibus ſuis defuiſſe; omnes qua agendo, qua patiendo duriſſima quæque egregium Regi ſuo obſequium præſtitiſſe, e quo ingentes in patriam ipſam utilitates redundarent aliquando Quotidianæ equidem litorum, portuumque obſervationes, quas Joſephus Quiroga & fecerat, & calamo expreſſerat, mox typis Matritenſibus vulgatas, rerum præcipuarum iconibus æri inciſis, maximo ſane erunt uſui Hiſpanis per hoc mare adeo turbulentum poſthac navigaturis. Incredibile enim, quot erroribus ſcateant tabulæ, relationesque nauticæ, ab exteris olim in lucem editæ, qui Magallanicum mare fugientium inſtar tranſiêre, atque adeo res maximi momenti obiter duntaxat, & ut ajunt, per tranſennam obſeruaverant, vel ſolam earum ſuperficiem adnotaverant, cortice contenti, nucleo neglecto. Iſtorum errores paſſim refellit Quiroga oculorum teſtimonio fretus, induſtriisque, queis

ute-

utebatur, confisus. Istius ephemerides Matrîti Hispanica lingua editas Ulyssipone classem abituram præstolatus in latinam traduxi. Illas historiæ Paraquaricæ Xaverii Charlevoix insertas habes; In ejusdem traductione germanica, quæ lucem vidit, passim corruptæ, ac mutilatæ sunt, uti multa alia, quæ in eadem toto cœlo ab authoris Galli mente aberrant. Corollarii loco accipe: P. Josephus Cardiel, cum navali, pedestrique itinere illos Magallanicæ terræ barbaros haud invenerit, ad illos quærendos equestre iter terra suscepit, sociis aliquot sibi adjunctis. Sed cassus perinde, ut prior, labor ejus fuit. Multum, diuque per illas camporum solitudines peregrinatus consumpta jam, quam attulerat, annona in eas redactus est angustias, ut ferarum more, ni mori mallet inediâ, Gramine vesceretur. Fames extrema classicum fuit, quo in urbem Boni aeris revocabatur, rebus quidem infectis, sed ob insignem tolerantiam, magnanimitatem, Apostolicumque ardorem admiratione, imitationeque dignissimus. Mocobiis quoque, Abiponibus, & diutissime Quaraniis populis operam navavit, immortali Petro de Zevallos non abs re percharus.

Anno 1765 mercatoria navis ingens, cui a conceptione nomen fuit, quæque merces aliquot millionum pretio æstimatas vehebat Limensi portui Callao destinata, in litore insulæ ignis (la ysla del fuego) Vadis illisa periit. Homines scaphâ in insulam evaserant feliciter, navi sensim fluctibus haustâ. Annonæ portio aliqua, tormenta, aliaque ad vitam servandam necessaria ex fatiscente navi providenter asportata sunt. A' naufragis Hispanis vicinus mari collis occupatus, ac machinis bellicis nescio, quot, munitus est. His explosis Indorum, qui insulam habitant,

tant, accurrentium agmen eminus ſpectabatur. Toto nudi corpore ventrem utraque manu ſinguli fricuêre. Exploſo rurſus tormento humi procubuêre omnes, neque tamen a fricandis ventribus deſtiterant. Ridicula hæc barbarorum actio ſuſpenſos tenuit Hiſpanorum animos, num amicitiæ, num belli apud illos ſignum eſſet, ignorantium. Cumque illorum linguam nemo calleret, blandis vocibus, amicis nutibus, monſtratis munuſculis allecti, & ut poſito metu accederent, invitati appropinquârunt denique Hiſpanorum ſtationi, ventris tamen fricatione nunquam interrupta; Qua conſuetudine moti Hiſpani, hos barbaros jam *Raſcabarrigas* appellant, quod ventris fricatores ſignificat. Ad cicurandos, demulcendosque inſularium animos telæ elegantes, Cibaria, munuſcula varia porrecta ſunt, ſed præter globulorum vitreorum faſciculos ab iis acceptatum eſt nihil, fraudes, neſcio quas, advenarum forte ſuſpicantibus, cæterum pacatis, placidisque, ut adeo citra noxæ, inſidiarumve hoſtilium formidinem Hiſpani inter illos verſarentur, de ratione ſolum, occaſioneque ad ſuos quamprimum renavigandi ſolliciti. Fixum illis erat pro modulo ſuo, ac naufragorum numero naviculam fabricari. Hinc omnium nomine conceptis verbis Deo voverunt: ſi incolumes portum Montevideo attigerint, ſe illam naviculam ſacris Divi Franciſci Aſſiſiatis ædibus illic dono daturos, quo ſcilicet deprecatore eam ſibi felicitatem a ſupremo Numine flagitabant. Arbores navis fabricæ idoneas inſula paſſim obtulerat. Neque fabri, neque ad ſcindendas tabulas inſtrumenta deſiderabantur. Ipſi Indi, quo loco ligna ſeu duriora, ſeu latiora ſuppeterent, fideliter indicarunt, quin & voluntate quam utilitate majori in ſecandis, dividendisque trabibus adjumento fuere Hiſpanis, ſed ad ternos, quaternosve ſecuris ictus, vel

ſerræ

ferræ ductus fatigati recesserunt, operi faciundo scilicet nunquam assueti. Indorum segnitiem Hispanorum sedulitas supplevit, patrio quippe solo inhiantium. Prompta, parataque omnia. Clavi ferrei ad navis compagem firmandam defuère. Sed en! dum mare de more æstuans varias ex submersa jam navi cistas in litus evomeret, illas inter una reperta est clavis necessariis plena; Quod quidem eximium propitii Numinis beneficium interpretati sunt omnes. Aliqua, quæ ad navalem supellectilem pertinent, ex navi pereunte providenter extracta magno usui fuerunt. His subsidiis suprema demum manus navigiolo est imposita, quo millenas circiter timendi semper æquoris leucas, nec pauciora pericula feliciter emensi portum urbis Montevideo Sospites attigerunt denique. Felices sibi utique videbantur vel eo nomine, quod navi, mercibusque amissis vitam servarint, maritimos inter fluctus, ac barbarorum insularium in contubernio semper illæsam. Quod mirandum sane, cum iidem Indi olim septemdecim Batavos nil sibi noxios dirissime contrucidaverint, discerpserint, ac binos illorum devorarint, qui Scapha ad contemplandam insulam ignis missi a supremo Navarcho Jacobo l'Heremite classis Batavæ, authoritate Principis Mauritii Nassaviensis ad fretum Magallanicum, aliasque orbis plagas anno 1623 expeditæ, cujus itineris commentarium in opere, cui titulus: *Historia antipodum*, a Joanne Ludovico Gottfriedt edito, typisque dato Francofurti anno 1655, invenies. Hæc omnia, quæ de Hispanorum naufragio, ac navigationes scripsi, a sene cantabro navis demersæ fabro, periculorum omnium socio, ac navis, quæ in illa insula condita fuit, architecto relata sunt in urbe sanctæ fidei. Anno 1768 me in Boniaeris urbe cum sociis navigationem in Europam expectante navis ad Insulam ignis cum duobus

mo-

monachis sacerdotibus ex illo portu solvit, qui rebus omnibus ex Regio ærario liberaliter instructi in insula memorata sedem figere, incolásque religionem docere jubebantur; Verum, re infecta, eadem navi ad Boniaeris portum haud multo post rediere. Quid istic actum, tentatumve fuerit, quæ causæ accelerati reditus exstiterint, haud scio. Genitus tamen audivi Hispanorum nobiliorum, Jesuitas sibi ad hanc maximi momenti expeditionem peroptantium; Hi equidem eodem anno ad Europam (causam novit Deus) remissi fuere. Succedentibus forte annis cordi fuit Hispanis illam ignis insulam subigere, ac erudire, quæ insulæ Maloinæ in gradu 51, 30 minut. latitudinis Australis & 60 grad. 50 minut. longitudinis occidentalis a meridiano Parisiensi sitæ propinqua. Ista ab urbe Britanniæ minoris sancti Maclovii, vulgo St. Malò nomen sortita, opera, sumptibus Ludovici Antonii de Bougainville peditatus tunc Tribuni (cujus sæpe memini) & Dominorum de Nerville, ac de Arboulin illius cognatorum occupata, familiisque Acadiensibus Christianissimi Regis, laborisque amantibus, qui illam excolerent, tradita anno 1763, vel quod probabilius, 64. Triennio post anno scilicet 1767 octingentis (sic in urbe Boniaeris tunc ajebant) scutorum Hispanicorum millibus Catholico Regi Carolo tertio vendita fuit, qui hanc exterorum coloniam, opulentissimis auro, argentoque provinciis Peruvianæ, ac Chilensi vicinam, si quando dissuta Hispanorum, gallorumque amicitia bellum impenderet, Monarchiæ suæ periculosam existimavit. Familiis Gallicis in Europam translatis Hispani habitatores suffecti sunt tales plerique, qui criminum rei vel carcere, vel supplicio dignos se reddidêre. Vix erit unus omnium, qui carcerem, mortemve celerem præ insulæ hujus quotidianis, diuturnisque calamitatibus sibi non præoptaret.

ret. Illi gubernandæ Philippus Ruizius Puente navia bellicæ *la liebre* (leporis) Gubernator designatus, qui incolas novos, bellicam supellectilem, annonamque advexerat. Comes illi iverat alia navis bellica *la Esmeralda* (smaragdus) dicta, a Matthæo Collao gubernata. Idem navarchus (vir & optimus, & nauticæ peritissimus, licet in nautas aliquando rigidior) eadem navi ex Maloina insula ad portum Montevideo redux me cum 152 sociis in Europam transportavit. Nerville Gallum præfectura infelicis illius insulæ defunctum nobiscum habuimus, ex quo, uti & ex Hispanis, qui ibi versati sunt, pleraque didici, quæ de hoc argumento conscripsi.

Infelicem perquam meditate voco insulam, insulis fortunatis licet a Gallis quibusdam par jactetur; Neque id mirum cuiquam videatur. Laudamus enim venales, quas extrudere volumus, merces. Audi, quæ ex idoneis authoribus de Maloina insula accepi. Nec ab Indis, neque a feris quadrupedibus habitari unquam potuit, rerum omnium, quæ ad vitam tolerandam pertinent, omnino expers. Juncos palustres pro arboribus, muscum pro gramine, paludem, limumque pro terra, frigus rigidissimum semper pro aere, noctem fere perpetuam, nebulas, caliginem pro sole offert habitatoribus novis. Dies enim longissima paucissimarum hararum est. Furentibus Austris, quippe polo antarctico propinqua, turbinibus sævissimis, tempestatibusque horret plerumque. Gelu, continuis fere nivibus sociatum, eo intolerabilius, quod in tota, quæ quidem minime ampla est, insula nihil ligni seu ad focum alendum, seu ad condendum tugurium usquam suppetat, nisi navi ex insula ignis non sine periculo adferatur. Navis la Esmeralda nivibus semper tecta illo in portu steterat, ut

nautæ

nautæ Hiſpani mihi affirmabant, fatebanturque ſibi, tanto e frigore congelaſſe manus, ut, niſi vini cremati crebro hauſtu incaluiſſent identidem, funibus tractandis, & quibusvis demum, quæ navis offert, functionibus impares ſe viderent. Capræ, quas Galli attulerant, pabuli ſeu penuria, ſeu noxio ſucco confeſtim enectæ omnes. Triticum, quod iidem in ſolo ſcilicet uliginoſo ſeminarunt, nunquam ad maturitatem pervenit, quin culmo ſemper curtiſſimo vix in ſpicam pubeſcentem adolevit. Hinc commeatu Europæo jam jam conſumpto freqvens eſuries miſeriis cæteris ſæpe acceſſit. Annonæ ſupplementum volucres aquatiles fuerunt. Cygni referunt aliquam ſimilitudinem, ſed majores, nam librarum duodecim pondus ſæpe æquant. A Gallis D'outarde, a Batavis Anglisque Pinguins, vel Penguines dicuntur. Panis loco nitratus pulvis, glandesque plumbeæ Gallis militibus, cæterisque dabantur, ut illis aves, avibus famen mactarent. Hæ quamvis ſub Gallorum adventum maximo eſſent numero, quotidianis tamen ſcloporum ictibus partim conſumptæ, partim fugatæ ſunt adeo, ut ſuccedentes Gallis Hispani hoc etiam ſteriliſſimæ inſulæ unico beneficio deſtituerentur. Utilem nihilominus illis hanc eſſe inſulam, licet habitatoribus calamitoſam, fateamur, neceſſe eſt, quod navibus tempeſtate jactatis perfugium, portumque claſſi non maximæ parem, & aquandi opportunitatem offerat. Loca aggreſſioni, exſcenſionive hoſtili opportuna aggere, ſuggeſtuque tormentario munita fuerunt. Paucis præſidiariis Antonius Catáni peditum id temporis tribunus præficiebatur. Id monitum te velim, lector, dari & aliam inſulam Maloinam illi, de qua mihi ſermo fuit, vicinam, quam annis abhinc non multis Angli poſſident, ac Falklandiam appellant. Hanc Boniaeris Gubernator Franciſcus de Paula

Bucca-

Buccareli circa annum septuagesimum labentis seculi occupari, sed paulo post Anglis, Rege Catholico jubente, restitui curavit, ne ex parva scintilla ingens bellum exardesceret. At hem! de vastatis Paraquariæ oppidis disserens Magallanicas in terras me abripi passus sum. Fateor equidem longiusculam fuisse digressionem, sed spontaneam, nec inutilem. Visum enim mihi est res illas commentariis meis inspergere data occasione, quarum obviis in historiis nulla fit mentio. Sed jam in viam redeamus.

Infiniti temporis, laborisque negotium foret, si singula, quæ per omnem Paraquariam eversa sunt, Indorum oppida, eversionis causas, tempora commemorarem. Idem, quod de Troja, repeti potest de multis coloniis Paraquariæ: Nunc ager, aut sylva est, ubi templa, domusque stetere. Oppida quadringentis plura, quæ destructam hodie Tucumaniæ urbem Quadalcazar olim circumsteterant, penitus intercidisse, ex annalibus liquet. Intra limites urbium Cordubæ, Riojæ, sancti Jacobi, S. Michaelis Tucumaniæ, Correntinæ, & Assumptionis innumeræ, prope dicam, Indorum coloniæ interierunt. Paucissimæ, quæ supersunt, oppidorum umbræ sunt, pauculis, & fere miseris incolis, quia Hispanorum privatorum servituti mancipatis, constant. De re mihi toties visa loquor. Nam provinciam illam iterum, iterumque peragrans & oppidorum adhuc superstitum incredibilem omni ex parte miseriam, & eversorum rudera hisce oculis spectavi. Vastitatem, quæ multis Quaraniorum nostrorum oppidis per Mammalucos, Brasiliæ incolas, quondam illata est, priusquam enarrem, sine me aliqua præfari. Primi ex Hispania advenæ milites terras, gentesque Paranæ, & Paraquayi litoribus dutaxat propiores sibi subdide-

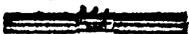

te; Ad remotiores conquirendas non animi, sed copiæ illis deerant. Evangelica luce per Seraphicos potissimum patres Quaranii non pauci illustrati, & in coloniis, si res tulit, locati sunt. Divus Franciscus Solanus, & Ludovicus Bolaños eximia virtute clarissimus, nostrisque hominibus peramice familiaris apostolicis ea ætate expeditionibus eminuerunt maxime, ambo Seraphicæ familiæ, Paraquariæque lumina; sed sociis sui similibus, successoribusque destituti tantæ, quæ ad manum erat, messi impares. Infinita siquidem Quaraniorum multitudo intra sylvarum, litorumque recessus latitabat paucis tunc Hispanis, quoties poterat, infesta, semper formidabilis, ac periculosa. Anno 1610 Ferdinandus Arias Assumptionis una, una Boni aeris gubernator strenuus cum numeroso militum agmine ad expugnandos Uruquayi accolas Quaranios excurrit, sed illorum & numero & truculenta atrocitate perculsus, deque victoria desperans in urbem se recepit. Eadem sæpius alibi ab aliis gubernatoribus infeliciter tentata est alea. Non ignivomis militum armis, sed suavi patrum eloquentia, amore scilicet, non timore vinci poterant Quaranii. Eventus id docuit. Eodem anno equidem Pater Marcellus Lorenzana Hispanus collegii nostri in principe Assumptionis urbe tunc Rector a Quaraniis Paraquayum inter & Paranam turmatim palantibus id demum impetravit, ut in amplo, quod divi Ignatii Loyolæ nomine insignitum, iis condiderat, oppido sacra romana amplecterentur, cumque Hispanis amicitiam inirent. Oppidum floret etiamnum. Rectius dicam, floruit nobis Europam repetentibus. Quid enim post nostrum abitum acciderit, haud mihi exploratum. Sub idem prope tempus socii nostri patres Josephus Cataldino, Simon Mazzeta Itali, Antonius Ruiz de Montoya Hispanus

nus Americanus, & qui annis succedentibus suppetias venerant, patres Rochus Gonzalez Hispanus Paraquariensis, Petrus Romero, Didacus Boroa &c. heroo omnes spiritu, Apostolicisque virtutibus insignes tum provinciam Quayram, tum Uruquayum flumen versus inaccessas Hispano militi montium, nemorumque latebras excussere, ubi multa Quaraniorum millia detecta, & conditis, ubi poterant, coloniis collecta Deo, Regique catholico adiuncta fuerunt. Prosperas sociorum nostrorum Quaranios inter expeditiones justis voluminibus historici dudum complexi sunt.

Rapidissimos hos rei christianæ progressus Mammaluci e vicina Brasilia, maxime ex S. Pauli oppido irrepentes tantum non stiterunt, certe miserabilem in modum retardarunt. Mammaluci colluvies sunt ex Lusitanis, Batavis, Gallis, Italis, Germanis, fœminisque Brasilis prognata, bombardæ usu, latrocinandi dexteritate celebris, & ad quidquid audendum projecta, atque inde Mammalucorum peregrino nomine olim insignita. Maffeo enim teste, folio 69 historiæ Indiarum. *Mammaluci, Ægypti robora, milites optimi*; Juxta alios: sclavi Soldani Ægypti fuere. Hos vero istorum in Brasilia nomine appellatos Mammalucos *orci satellites* cum Paulo tertio summo Pontifice citra injuriam dixerimus, quippe quorum institutum fuerat, Indos in libertatem filiorum Dei a patribus assertos in dirissimam servitutem abripere. Repetitis per annos plurimos illorum incursionibus eversa oppida: Assumptionis in ÿyuÿ. Omnium sanctorum in Caaro. SS. Apostolorum in Caazapaquazù S. Christophori in opposito litore ÿgaÿ. S. Joachimi ibidem. S. Barbaræ in ripa occidentali Paraquaÿ. S. Caroli in Caapi. Harum coloniarum

 in-

incolæ Quaranii, paucos, qui fuga evaserant, si demas, catenis, funibus vincti in Brasiliam pecorum instar gregatim abducti, ad æternos in sacchari, mandiocæ, Gossipii, fossarum mineralium, tabacæ officinis labores damnati fuere. Proles lactentes, quod iter retardarent, ac oneri essent, matrum e sinu avulsæ, crudeliterque per viam solo allisæ sunt. Senio, morboue imbecilliores jam ferro, jam plumbo necati, quia impares diutinæ profectioni. Incolumes alii, ne tenebris ad fugam abuterentur, noctu in paratos scrobes conjecti sæpe. Multi inedia, itinerisve ad multa leucarum spatia producti molestia per viam occubuere. In hoc Indorum venatu jam vi aperta, ut lupi, jam astutia, ut vulpes, usi sunt, utrobique crudelissimi. Plerumque, dum collectus in templo sub divinis populus, in oppida longo agmine irruebant, viis, angulisque omnibus obsidione clausis, ne ullus miseris pateret effugii locus. Inde consuetudinis, quæ semper dein apud nos viguit, origo, & veluti lex, ut Indi Quaranii omnes vel hasta, vel sagittis armati templo intersint, ne subita Brasiliensium latronum aggressione inermes opprimantur deinceps. Sæpe Jesuitas mentiti, illorum more rosariis, crucibus, toga nigra insignes Indorum, queis externa specie deceptis nil doli suboluit, agmina per sylvas collegerunt. Oppida complura Mammalucorum insidiis obnoxia, uti lauretanum, & S. Ignatii &c. tutiora in loca plurium mensium itinere, incredibili & patrum, & Indorum labore translata sunt. Neque nostris Chiquitorum, Moxorumque coloniis, neque aliis, quæ Hispanorum in territorio a sacerdotibus secularibus, monachisque procurabantur, Mammaluci pepercerunt. Oppida Indorum ad ripas yeyuy in Curuquatensi territorio stabilita, scilicet Mbaracayù, Terecañy, cande-

delaria, & ybirapariyara, ut plura alia taceam, a Mammalucis omnino destructa fuere. Eodem prope fato Hispanorum urbes Xerez, Quayra, (ciudad real) & Villarica &c. desierunt. Illatas Paraquariae strages ecquis tandem enumeret singulas? Vasti id materies voluminis foret; quin immo fuit pluribus. Enim vero quisquis unquam de Paraquariae rebus scripserat, tragica Mammalucorum historia ingentes paginas implevit, & cum scripserit multa, plura tacuisse videtur. Hoc equidem bellum, quod per tot annos, tanta virium contentione crudeles Mammaluci, ferro, plumboque armati Quaraniis prope nudis, ac inermibus, certe solo ligno tunc repugnantibus moverunt, & diuturnitate temporis, & caesorum, captorumque Indorum numero, cum maximis Europae bellis conferri potest, quin & aliqua ratione iis praeferri. Audi, si sine horrore potes, quid literae aedificantes, & curiosae recensione 25 hoc de argumento dicant. *Asseritur*, ajunt, *quod prope incredibile, a Mammalucis Brasiliae* 130 *annorum spatio duos Indorum milliones caesos, vel in captivitatem abreptos; Et plus, quam mille regionis leucas ad Amazonum flumen usque incolis exhaustas fuisse. Ex literis authenticis* (sunt a Rege Catholico — — 1639 anno, 16 Septemb. datae) *constat, uno quinquennio trecenta Indorum Paraquariensium millia abducta fuisse in Brasiliam.* Petrus de Avila Boniaeris Gubernator anno 1639. 12 Octobris scripto testatus est: Se vidente in urbe Brasiliae fluminis S. Januarii (Rio de jeneiro) Indos a Paulopolitanis palam fuisse venditos; Et ab anno 1628 usque ad annum 1630 in sola hac urbe sexaginta Indorum millia vendita fuisse. Ex hoc facilis est conjectura, in aliis Brasiliae locis multo plura infelicium Quaraniorum millia, quos incolae Cananeae &c. aliique Indorum venatores avidissimi ceperant, tot annorum spatio venumiisse.

 Ve-

Verum non ſemper impune tulerunt hanc ſuam rapacitatem. Poſtquam enim, Rege indulgente, Quaraniis arma ignivoma procurata ſunt, iterum iterumque profligati, repulſi, cruentis cladibus fuerant affecti. Memorabilior cæteris, ac prope incredibilis ea fuit victoria, quam quatuor Quaraniorum Neophytorum millia ad fluvium Mbororè, ubi Uruquayo miſcetur, de numeroſa prædonum Braſiliorum claſſe reportârunt. Trecentis lintribus aderant quadringenti Paulopolitani, & bis mille ſeptingenti Tupies, ferociſſimi Braſiliæ barbari illis fœderati. Quaranii Ignatio Abiazù duce, qui gentis illius princeps fuerat, dum quinque navibus obvii hoſtes deſtinato tormenti ictu ſalutant, tres illorum lintres deprimunt, Braſilorum compluribus vel proſtratis, vel ſauciatis. Qua ſalutatione inopinata perculſi e lintribus in litus deſiliunt plerique, deſperata navali pugna Quaraniorum aciem per inſidias a tergo adoriuntur. Verum acriter omni ex parte repulſi, paſſim contrucidati ſunt, quin ad unum omnes internecione delendi fuerant, ni nox incumbens & pugnæ, & victoriæ finem impoſuiſſet. Poſtridie hoſtium per ſylvam fugitantium reliquias ferarum inſtar undique inſectati ſunt eo ſucceſſu, ut pauciſſimi ſuperſtites, caſtris, lintribusque amiſſis, trepidantes, nec uno vulnere ſaucii domum properârint. E Quaraniis victoribus tres duntaxat ſub pugnæ initium cæſi, quadraginta vulnerati fuere, ut adeo illuſtrem victoriam propitiis ſuperis, non armis ſuis in acceptis referrent. Quo quidem eventu ſupra omnium vota proſpero Quaranii jam animoſiores a Paulopolitanis porro timeri, ſuſpicique cœperant. Pax, ſecuritasque illis oppidis reddita, res chriſtiana magnis acceſſionibus ubique aucta fuit, quam perpetuæ Mammalucorum incurſiones non perturbarunt modo, ſed prope profligarunt.

Ne-

Neque putes, per calumniam de Brasiliæ incolis ab Hispanis scriptoribus hæc spargi, exaggerarive. Ipse fidelissimus Rex Josephus primus decreto 6 Julii anno 1755 edito, & codici novo juris lusitanici inserto fatetur: Multos milliones Indorum destructos fuisse, & hac ætate pauca superesse Brasiliæ oppida, paucos oppidorum habitatores. Causam hujus adjicit: Quod Indis libertas non sit permissa secundum leges lusitaniæ. Indos declarat liberos. Captivis libertatem jubet restitui &c. Alii quoque pientissimi, qui hunc præcesserant, Hispaniæ, & Lusitaniæ Reges Indorum raptum, venditionem, oppressionem, insectationemque qualemcunque iteratis legibus, acerrimis comminationibus interdixere dudum. Multi provinciarum Gubernatores Regiorum decretorum observationem urgebant, sed raro impetrarunt. Innumeris equidem, qui Indorum captivitate, ac obsequio quæstum faciunt, major opum, quam conscientiæ, vel decori cura est. Regis, quem longe abesse nôrunt, Deique legibus procaciter neglectis Indorum e miseria ditescere procurant, etsi maleparta male dilabi quotidie experiantur, ac præter insignem paupertatem hæreditatis nomine nihil plerique posteris transmittant. Istiusmodi hominum adversus Indos immanitatem vivis, verisque coloribus expressit Regius diu Ulyssipone concionator, mox Brasiliæ Apostolus quatuordecim concionum suarum voluminibus in lucem datis, innumeris barbaris ad religionem traductis clarissimus Pater Antonius Vieira, nostræ tum societatis, dum ob defensam Indorum libertatem ab Indorum insectatoribus e Maranone provincia exturbatus coram Ulyssiponensi aula Regia de hoc argumento verba fecit anno 1662. Hic ejus sermo tomo quarto illius operum Ulyssipone typis datus 1685, lectuque sane dignissimus.

Cum ne Regiis quidem legibus mos gereretur in Brasilia, Indos capiendi, afflictandique nefaria consuetudo Pontificiis, ad Regum preces, minis, atque pœnis erat coercenda. Paulus tertius, Urbanus octavus, & demum Benedictus quartus decimus Apostolico ictos fulmine, a Romanæ Ecclesiæ communione exclusos pronunciârunt illos omnes, qui ausi fuerint Indos in servitutem redigere (verba sunt Romanæ curiæ) vendere, emere, commutare, vel donare, ab uxoribus, vel filiis separare, rebus suis spoliare, & ad alia loca deducere, & transmittere, aut quomodo libet libertate privare, in servitute retinere, nec non prædicta agentibus consilium, auxilium, & favorem, aut operam quocunque prætextu, & quæsito colore præstare, aut id licitum prædicare, aut docere, aut alias quomodolibet cooperari. Hæc sub excommunicatione latæ sententiæ (a qua non nisi a Romano Pontifice & satisfactione præmissa absolvi possint) interdicuntur in favorem omnium Indorum tam in Paraquariæ, ac Brasiliæ provinciis, ac ad flumen de la Plata, quam in quibusvis aliis regionibus in Indiis occidentalibus, & meridionalibus existentium. Ista trium Pontificum summorum mens, ac, si substantiam attendas, verba sunt. Literæ Pauli tertii ad Cardinalem Taberam Archi-Episcopum Toletanum 23 Maji anno 1537 datæ fuerunt. Urbani octavi bulla, quæ incipit: *Commissum* scripta 22 Aprilis 1639. Authentica cum literis Regii senatus Matritensis, queis bullæ hujus executio mandatur, extabat in tabulario Collegii tunc nostri S. Ignatii in civitate Boniaeris. Bulla Benedicti quarti decimi ad antistites Brasiliæ, aliarumque lusitani Regis provinciarum expedita extat in bullario Benedicti ejusdem tomo 1. c. 38 Ejus initium est: *Immensa*. Pontificiæ, Regiæque contra Indorum vexationes literæ ad Hispanos

quo-

quoque corrigendos, terrendosque dirigebantur. Nam & hi, etsi segnius aliquanto, Indis capiendis inhiabant olim, vel eorum servitute contra Regias leges abuti consueverunt. Ut ex multis paucula attingam, in urbe sanctæ Crucis de la Sierra publicæ Indorum nundinæ palam celebratæ; ut alibi ovis cum agno, sic istic mater Inda cum filiolo interdum vendebatur. Ejusdem urbis incolæ Indos venaturi excurrebant frequenter, trucidatis aliis, aliis in Peruvio, vel domi venditis. Incredibile est, quam improbó conatu chiquitorum, aliorumque barbarorum colonias a Patre Josepho Arce, ejusque sociis in ceptas seu disturbare, seu remorari perrexerint veriti scilicet, ne Indi sylvicolæ, quos caperent, venderentque, sibi porro deessent. Ex hoc enim Indorum commercio multa quot annis scutorum millia collecta; sed barbari idcirco ab amplectenda religione, mirum quantum, absterriti. Viderant equidem, si Christiani, si Hispanorum amici fuerint, se amissa libertate servos æternum fore, ac miseros. Sociis nostris hunc religionis, quam promotum ibant, obicem acerbissime lamentantibus tandem Princeps de santo bono Peruvii Prorex exilium, facultatum, dignitatumque jacturam impiis Indorum emptoribus, venditoribusque decreto publico comminatus noxiam Indorum nundinationem ex hoc sanctæ Crucis territorio exterminavit; utinam & in urbe Quayra (quam la ciudad Real civitatem Regiam appellarunt) Indorum Venatio, vexatioque refrenari potuisset! Quanta fuit nostrorum hominum sitis in conquirendis per immensa nemora, Christumque docendis barbaris, tanta erat illorum Hispanorum fames propriarum utilitatum, quas ex Indorum mancipatione nequidquam expectaverant, plerumque ad incitas redacti.

In cæteris quoque Paraquariæ urbibus Indos ab heris suis (Encomenderos dicunt) contra Hispaniæ leges duriter habitos, laboribus oppressos fuisse, Hispani historici passim conqueruntur, ipsique vidimus. Indi, miseriam pertæsi, qua qua poterant, ad avita nemorum suorum latibula rediêre; Lules certe, pedestris, frequensque in Chaco natio, a S. Francisco Solano salutaribus olim undis expiati, asperæque in colarum urbis Esteco servituti addicti in suas, quas quondam habitarunt, sylvas refugerunt, unde plurimis post annis a nostro Patre Antonio Machoni sardo reducti, incredibilique labore in Valle buena exculti sunt, atque in hanc diem perseverant in oppido S. Stephani. Locum Miraflores vocant indigenæ. Calchaquies bellicosissimi Hispanis relicti dominis servitutem miseram indignati patria spelæa repetierunt, unde identidem assilientes Tucumaniæ crebras, cruentasque strages intulere. Cives urbis conceptionis ad fluminis rubri ripas ab Indis intolerabili servitute exasperatis internecione deleti sunt. Sylva densissima urbis locum hodie occupat, ruderibus ipsis terra obrutis. Innatus scilicet Indis, quin & feris libertatis amor ad audenda extrema compellit. Hinc servitium illud, ut vulgo dicitur, personale Hispanorum, atque adeo religionem ipsam, quæ illos servos reddiderat, pedibus, manibusque refugiunt barbaræ nationes, ac totis animis aversantur. Jesuitæ, religioni amplificandæ intenti dum libertatem Indorum a Pontificibus, Regibus, legibusque stabilitam vindicare studuerunt, exilio sæpe, sæpe calumniis, contumeliisque pessime mulctati sunt superiore seculo ab illis, queis propriarum utilitatum, quam religionis, Regiæque dominationis augmentum plus cordi fuit. Oppida, quorum incolæ Indi privatis hominibus (Encomenderos) subditi vel dudum extincta sunt,

ut,

ut dixi, vel ad eam miseriam, paucitatemque habitatorum redacta, ut umbræ oppidorum verius, quam oppida videantur. Dum e contrario oppida 32 Quaraniorum, 10 Chiquitorum, alia minora aliarum nationum, quod incolæ Regium juxta decretum soli catholico Monarchæ subditi sint, magnis quotidie habitatorum accessionibus locupletata nostra sub disciplina durarunt semper, ac floruerunt, quod Gubernatores Regii, Episcopique, oculati testes, datis toties ad Regem literis, contestati fuere. Haud inficior, nulla unquam ætate in Paraquaria, Brasiliaque defuisse Hispanos, lusitanosque viros divinarum, Regiarumque legum egregie tenaces, qui popularium suorum asperitatem in Indos, avaritiamque execrati nullum non movebant lapidem, ut sarta, tectaque maneret Indorum libertas, & religio sancta magnis semper passibus progrederetur; Verum eheu pauciores illi (Nam neque Hercules contra duos) crudelium multitudini corrigendæ impares sese viderunt, doluerantque. Facultas illis defuit, voluntas nunquam. Ipsus ego novi Hispanos, quos Indorum non heros, sed patres dicere ausim. Hoc argumentum diffusius pertractasse tibi si videar, age, ipsos Paraquariæ historicos Hispanos inspice, & mox fateberis, me hanc rem obiter duntaxat, ac, ut ajunt, extremis solum digitis attigisse.

De fluviis, qui chacum provinciam alluunt, per transennam injecta est mentio. De Parana omnium principe ac sepulchro, cui ad Bonaeris limites fluminis argentei splendidum, sed inane nomen obtingit, plurima sane mihi scribenda supersunt. In plerisque, quæ ad ejus fontem, nominisque originem pertinent, hallucinantur historici. Putant equidem argenteum flumen ex Paraquayo flumine potissimum

nasci;

nasci; Istud vero lacui Xarayes primordia debere sua. Ast utrinque toto cœlo aberrant. Nam flumen argenteum re ipsa est Parana ingens, fluviis Paraquay, Uruquay, aliisque innumeris per viam locupletatus. A' fonte suo licet remotissimo ad mare pacificum usque, cui illabitur, immensa terram spatia pervagatus, a Quaraniis indigenis nunquam variato nomiue *Paranà* appellatur etiamnum, quod verbum rem mari cognatam, vel mari similem significat. *Parà* enim linqua Quaranica idem est, quod latinis *Versicolor*. Cum itaque mare pro lucis, venti, fluctuumque ratione alium, aliumque colorem objiciat eminus id spectantibus, *Para*, & frequentius *Paraquazù* res admodum versicolor ab illis appellatur. Quia igitur Parana flumen tum alvei laxitate, tum vastissima aquarum mole fluvios cæteros luculentissime excellit, & ad pelagi similitudinem proxime accedit, *cognatus maris* Paranà honorifice dicitur. Vox enim *Anà* similitudinem, vel cognationem exprimit. Anno 1509 Joannes Diaz de solis ex Europa navigans Parana flumen detexit, illudque suo nomine flumen solis vocavit. Anno 1527 Sebastianus Gabotus, & Didacus Garzia illud flumen argenteum (rio de la plata) appellarunt, quod apud Indos accolas invenerint aliquot bracteas argenteas, a lusitanis, quos spoliarunt, e Peruvio allatas, quas tamen Hispani e fluminis hujus gremio, litoribusve erutas suspicabantur; Nam post tria prope secula nil porro argenti istic detectum unquam. En! ut magna sæpe nomina ex solis nascuntur opinionibus, vanisque conjecturis. Magnum hoc, licet argento vacuum, & forsan, ut vulgo putatur, maximum orbis flumen a suis inde incunabulis Paranæ nomen retinet hodiedum, etsi tot, tantisque, licet se minoribus, fluviis per decursum misceatur. Ad amnem a conchis dictum (las Con-

chas)

chas) qui ab urbe Boniaeris ſex leucas abeſt, ubi ſcopulus inſignior (la punta gorda) aſſurgit, ab Hiſpanis flumen argenteum vocari incipit, poſtquam paulo ante Uruquayum jam fluvio nigro mixtum orientali in litore abſorpſit; Tanta aquarum acceſſione auctus Parana in loco a conchis dicto ad decem admodum leucas latitudinis porrigitur. Hinc naves per Paraquayum, Paranamque delatæ hac in ſtatione, ceu in portu conquieſcunt, exonerantur, onerantnrque denuo ante reditum. Neque enim tuto progrederentur naves minoris formæ, quales ex urbibus Aſſumptionis, Correntina, Quaranicisque ex oppidis venire conſueverunt.

Origo Paranæ fluvii perinde controverſa eſt, ut patria urbs Homeri. Qnidquid de illa ſcribitur, conjecturas inter, ac ſuſpiciones numerato. Hiſpani certe, qui ad ſubdendam ſibi Paraquariam primi aderant, per Paranæ ſeu undas, ſeu ripas quingentarum facile leucarum ſpatio progreſſi ad illius tamen fontem haud perveniſſe dicuntur. Indi Braſilienſes Paranæ originem putant lacum immanem ex Peruvianis alpibus ortum, & fortaſſis illum, qui lacus lauricocha dicitur, urbi Quanuco vicinus in undecimo circiter latitudinis gradu. Ex memorato lacu veriſimilius flumen Amazonum derivant alii, quamvis Indi contendant eodem naſci ex fonte & Amazonum flumen, & Paranam. Verum quis, amabo, in verba juret Indorum? Tot fluvii Peruvianis ex montibus manantes curſum identidem per ambages variant ſuum, aliique cum aliis commiſcentur; Quis in tanto amnium labyrintho Paranam a cæteris ita diſcernat, ut dubitandi locus non relinquatur? Martinus del Barco in poetico ſuo opere Argentina: Paranam gradum duodecimum inter, & tertium decimum lati-

titudinis oriri affirmat. Quod si ita, in confiniis Bahiæ omnium sanctorum Brasiliæ metropoleos Paranæ cunabula deprehenderemus. Verum hic author hallucinatur in pluribus, ut constat; de verbis Hispanicis in numeros rhytmicos torquendis plus, quam de veritatis cognitione sollicitus fuisse mihi videtur. Ludovicus Bougainville in suo: *Voyage autor du monde* asserit: Paranam nasci juxta mare Atlanticum ex montibus, qui sunt versus Ost-Nord-Ost fluminis S. Januarii, indeque procurrere ad occasum, denique ad Austrum. Nil repugno equidem tanto authori, quia reliquis recentiori; Neque tamen citra formidinem illi assentior, quia alienis relationibus toties decepto, ut patet ex singulis prope paginis, quas de Quaraniorum rebus, oppidisque conscripsit. Quod de Paranæ ortu, flexibusque affirmat, haud ipse vidit, sed ab authoribus, nescio, an fide dignis? accepit. Paucis: de Paranæ prima origine, quod quidem sciam, certi, exploratique nihil. Id quod sane fluminum principi honorificum, quod illius, ut familiarum illustrissimarum primordia, detegi ægerrime possint. Illud quoque compertum, hoc flumen tot anfractibus flexuosum leucas octingentis plures cursu emetiri suo, priusquam vasto gurgite marinis in fluctibus conquiescat. Longo itinere fluvios complures, amnes innumeros sibi associat, semperque crescit eundo. Hanc fluviorum accedentium turbam quis enumeret? Memorabo, qui memoriæ occurrant, præcipuos. A' terris septentrionem inter & ortum mediis Paranæ cursum sequar.

In litore, quod occasum respicit, Paranæ infunduntur fluvii: Ỹgayrỹ. Ỹmuncina. Monicỹ. Amambaỹ. Ygatimỹ navium mediocrium patiens. Ỹgureỹ. Yquairỹ. Açaraỹ flumen illustre, Danubio,

bio, ut quidem Viennæ est, haud minus, fors majus etiam. Nam in ipso litore sex facile origias altus extra aluvionum tempora a me illum metiente deprehensus est. Alveo fertur laxissimo, cursu, quem vix sentias, tranquillo. Triginta variæ magnitudinis fluvios, quos, ipsus sæpe transmisi, per viam haurit, par certe majoribus navibus, ni hinc, atque illinc scopulis impediretur, labore fors non maximo tollendis, ac dudum, si ingentes navigationis utilitates Hispani perspicerent, sublatis. Herba enim Paraquarica, qua sylvæ litoribus his incumbentes abundant, hoc fluvio ad Paranam, inde ad urbem Boniaeris transportari posset magno temporis, sumptuumque compendio. Verum surdis canitur fabula. Incolæ egestatis, quam laboris sunt patientiores. Monday˘, qui ex sylvis Tarumensibus prope oppidum S. Joachimi a me tot annos habitatum scaturit; Amnium subinde majusculorum Ŷhu˘, Tarumay˘, yuquiry˘, quirahunguay˘, Cambay˘ &c. accessione mirum in modum auctus scaphis par evadit, lintribusque grandioribus, quibus Mammaluci olim, trajecto Parana, per fluvium Monday˘ irrepserunt sæpius ad Quaranios nostros oppidi Jesus in vicino Ybaroty˘ tunc conditi mactandos, capiendosque. Caapivary˘, Aquapey˘ arcti, sed altissimi alvei, & ob monstra aquatilia natantibus pertimescendus. Yaquaro˘, genus est tigridis aquatilis, equos sæpe, mulosque nantes abripit. Atingy˘. Omnes hi, quos adhuc recensui, minoris notæ, &, ut ita dicam, proletarii sunt fluvii. Ast jam, dum 27 gradum 43 minutum latitudinis; 318 gradum 57 minutum longitudinis, locum scilicet, ubi urbs corrientina quiescit, attigerimus, subsiste tantisper, oculos, animumque adverte diligenter. Viden˘, ut magnus Paraquayus, tot fluviorum, quos per iter secum abripuit, comitatu tumidus obvio sibi Maximo

Para-

Paranæ fit spolium, unaque nomen, quod gesserat, illico deperdit! Pelagus enim illud ingens, quod ex utroque flumine commixto repente coaluit, a nemine jam Paraquayus, Parana ab omnibus & Hispanis & Indis nuncupatur, quod hic præ illo longe majorem aquarum vim advexerit. Verum easdem intra ripas, eodem alveo ambo licet decurrant flumina, Parana tamen limpidissimus turbidas Paraquayi aquas veluti dedignans diu refugit cum illo penitus permisceri. Certe trium circiter leucarum intervallo utriusque aquas colore, saporeque differentes & aspectu, & gustatu discernas. Sed en! quantum possit sociorum exemplum. Parana paulo ante ad occasum decurrens Paraquayum secutus mutata via Austrum versus flectitur, ad mare scilicet fluviorum matrem pie festinans. In oppido S. Ferdinandi, & S. Francisci Regis, quod Abiponibus Yaaucanigis condidimus in occidentali Paranæ ripa, urbi scilicet correntinæ adversa, dum essem, canalem ut latum, sic profundum, longumque observavi, rebusque omnibus circumspectis cepi cogitare, per hunc olim vel Paraquayum solum, vel cum Parana jam conjunctum occidentem solem versus decurrisse; sed arenis per insolentem alluvionem istic congestis viam sibi novam, veteri impedita, sibi aperuisse demum. Hanc tu suspicionem vanam si autumas, mihi quidem verisimilitudo semper videbitur. In territorio sancti Jacobi de Storea fluvius & dulcis & salsus alveum toties hac ratione mutarunt suum. Canales illorum veteres, & aliorum fluviorum alibi sæpius conspexi. In urbe S. Jacobi divus Franciscus Solanus sodalibus suis (quos observantes vocant) domicilium, templumque nitidum condidit ea ratione, ut illius porta non forum civitatis, sed campum respiceret. Id ægre ferentibus fratribus respondit vaticinio clarus

archi-

architectus Solanus: Expectarent tantisper. Futurum aliquando, quod nunc futurorum nescii peroptassent. Aliquot post annis fluvius dulcis, qui urbem alluit, alveum mutavit suum. Mutanda fuit civitas. Hac mutata templi porta forum respexit, respicitque etiamnum. Eventus vaticinationi respondit, quam indigenæ Hispani, dum illic essem, mihi retulere. Sed ad Paranam redeundum est.

Illius litus orientale magna ex parte arduum, saxosumque, occidentale e contrario depressum, limosum, & alluvionibus adeo pervium, ut campis, sylvisque quaquaversum submersis navigantibus duntaxat, vel natantibus, nequaquam equitibus, peditibusve transitus isthac pateat. Omnis hæc, quæ trans Paranam occasum spectat, provincia vastissimis; variisque arboribus ad navium, plaustrorumque fabricam aptis, lætis pascuis, campis hinc in planitiem, inde in suaves colliculos excurrentibus abundat, vix tamen uspiam stationem humanis habitationibus, oppidisque stabilibus opportunam invenias ob aquam jam nimiam, jam nullam, vel quod idem mihi est, salsam, amaramque. Quod si Paranæ litoribus inædificaveris coloniam, alluvione proxima, quæ ad binas alicubi leucas protenditur, aquis innatabit; Si duas, ternasve leucas a litore illam removeas, & incolis, & bestiis siti pereundum erit. Fluvii enim cæteri, qui omnes in magni Paranæ amplexus ruunt, tales sunt, ut imbre continuante tumidi omnem late viciniam in paludes convertant, deficiente protinus arescant, vel aquam ne bestiis quidem tolerabilem obtrudant. Hinc in Abiponum coloniis sanctis Hieronymo, Ferdinando, Carolo dicatis, etsi singulæ fluvios ejusmodi in conspectu habuerint, aqua stagnans, putida, tepida, lutulenta, hyrudinibus scatens nobis

 po-

potanda fuit ex lacuna ſcilicet, quam equorum, boum, canum, oviumque catervæ frequentabant quotidie, inquinabantque. Per ſexennium talis mihi lympha unicum levandæ ſitis remedium fuit. Putei, qui labore incredibili cavabantur, vel imbre ingruente collapſi ſunt protinus, quia nullis lapidibus ſuffulti, cum ad centum facile leucas lapidem nusquam deprehendas, vel undam multo ſale, ac amaritie aſperſam præbuerunt.

Minoris nominis, incertæque durationis fluvii, qui Paranæ cum Paraquayo jam conjuncto accedunt, ſunt: flumen nigrum, viride, album, rubrum, rio negro, verde, blanco, rubeo, fluvius de Gomez. Atopehenſa lauatè, ſeu hoſpitium porcorum aquatilium. Alcaray. Cayman. Embalzado. Rio del Rey, ſeu fluvius Regis, Abiponibus Ychimaye. Malabrigo, Abiponibus Neboquelatèl. Eleyà. Saladillo. Ineſpin, Abiponibus Narabaquem. Rio S. Martini. Salado. Carcaranal. Tortugas fluvius teſtudinum. Matanza. De los arrecifes. Areco. Lujan. De las conchas. Attigimus portum, in quo naves quæ ſeptentrionali, vel orientali ex Paraquaria venerant, ſubſiſtunt periculi metu. Hic equidem Parana tot fluminum acceſſu, ingentis Uruquay, Nigrique fluvii pariter prægrandis ſocietate jam inflatus pelagi faciem refert. Sed hem! dum maris cognatum Parana oſtentat ſe ſe, amiſſo Paranæ nomine hic ſubitò Flumen argenteum incipit vocari. Eccur illud? Num argentum ſuo fovet in ſinu, aut litore uſpiam? Ne micam quidem, ac præter lutum nihil. Uti tamen Scipio a Vaſtata Africa Africanus dictus, eodem ſic jure Paranam ab argento Peruviano, quod hauſtis ſæpe navibus hauſit, argenteum dixeris. Denas hic leucas latus, nedum tamen magnitudine contentus

ſua

ſua reliquos, qui ad occidentem occurrunt, amnes, etſi ignobiliores, ſibi adſciſcit. Memoratu dignior ex illis eſt, quem Hiſpani *Riachuelo* vocant. Hic enim quotidiana maris æſtuantis acceſſione tumidior ſtationem tutam, viamque, qua litori propinquent, ſcaphis præbet (lanchas appellant) quarum maximus per hoc flumen eſt uſus.

Luculentiores, qui orientali ex ripa Paranæ advoluntur, fluvii ſunt, ſi a ſeptentrione incipias: Añemby. Parana panè. Quibay. Yquazu e Braſilia oriundus, per quem ſæpe Mammaluci, Quaranicas prædaturi gentes olim venerant. Fluvius hic non contemnendæ molis, lemborumque majorum patiens. Quatuor a Paranæ ripa leucas emenſis Cataracta occurrit. Triginta ulnas alta, ex qua formidabili cum murmure fluvius præceps gradatim devolvitur, tanta aquarum copia reſiliente, ut ſpiſſus vapor nubis inſtar illi loco incubans a quatuor jam leucis ſemper videatur. Hac in vicinia nullos commorari piſces, ajunt, immani ſcilicet aquarum ſtrepitu territos. Navigantes, cum Cataractæ (Hanc Hiſpani *Salto*, Quaranii *Ytû*, ſeu aquam per ſaxa venientem appellant) tranſitus inſuperabilis ſit omnino, terra iter faciunt, lintresque manibus trahunt aliquamdiu. Tribus a Cataracta leucis fluvius leucæ unius latitudinem retinet. Ex quo conjice, illum jure Yquazu fluvium grandem nuncupari Ybirayty. Yabebiry oppidis Quaranicis S. Ignatii miri, & virginis Lauretanæ intercedit, anguſtus ſed multi gurgitis. S. Ambroſii. Rio de los Aſtores. Fluvius S. Luciæ. Per ultimos hos fluvios Payaquas piratas crudeliſſimos ad vaſtanda Hiſpanorum prædia, incolasque trucidandos irrepſiſſe frequentius novimus. Fluvius corrientes mediocribus adnumerandus. Oritur

è vicino lacu Ybera, quem olim lacum de los Caracaras appellarunt. Dicitur is lacus quadraginta circiter milliaria longus, sed latitudinis exiquæ, variæque. Plures insulæ, quas complectitur, Indorum ex oppidis transfugarum latibula sunt nostra ætate, & proxime lapso seculo illas insedisse scribunt Caracaras Indos Hispanis mire perniciosos, ac prope inexpugnabiles. Jubente tamen Boniaeris Gubernatore, Joanne de Garay duce a Quaraniorum nostrorum agmine oppugnati; expugnatique feliciter sunt, hostium plerisque omnibus vel cæsis, vel captis, postquam insulas singulas pertinaciter tuiti essent. Hæc victoria num christianis Quaraniis gloriosior, an Hispanis utilior fuerit, haud scio. Audi reliquorum, qui Paranæ hic miscentur, fluviorum nomina Quanquilarò. Espinosa. Alcaràz. Hernand Arias. Pardia. Rio de los Charruas. Pacu. Verum hi omnes minorum gentium sunt fluvii. Jam paulo majora canamus.

Locum attigimus, ubi Uruquay, primæ magnitudinis flumen, Paranæ se subdit. Nomen a Cochleis, seu limacibus acceepit, qui pugno majores sua in concha assati ab Indis eduntur. In alpibus Brasiliæ gradum vicesimum quintum inter, & vicesimum sextum latitudinis in Capitania sancti Vincentii (si Bougainvillio habenda fides) natus, ducentas facile leucas percurrit; Multis hinc atque hinc scopulis, cataractisque impeditus, quæ navigationem scaphis etiam mediocribus perdifficilem reddunt. Cataracta omnium maxima ad oppidi Quaranici Yapeyù totum claudit flumen, scaphisque, quæ e Boniaeris portu veniunt, transitum interdicit undique. Lintres vero, prosequi cœptum iter ut possint, nautarum humeris terra transportari solent. Navigii genus, quod apud

Uru-

Uruquayenses Indos in usu, & hispanico vocabulo balsa dicitur, juvat hoc loco explicare. Lintres duo prægrandes, interdum septuaginta pedes longi, stipitibus transversis valide copulantur. His arundidines diligenter connexas pavimenti instar substernunt. In medio tuguriolum arundineum pellibus bubulis ad arcendas cœli injurias tectum assurgit. Remis, non velis & adverso & secundo flumine navigatur, securitate, quam velocitate, majori. Remigibus adhæc opus est sat multis; Quaqua versum insulæ circumstant, palmis, malis citrinis, persicis, & quibus non arboribus opulentæ; sed & tigridibus, serpentibus, feris aliis seu noxiis, seu escis abundantes. Immanes scopuli, e quibus illa cataracta componitur, subjecto nitrati pulveris cuniculo in auras ejecti sunt olim, sed in flumen recidentia saxa viam, qua transitus vel naviculæ pateret, omnem penitissime obstruxerunt. Ita nimirum remedia ipsô morbô sæpius sunt nocentiora.

Fluvii, quos Uruquayus occidentali ex ripa ebibit, memoratu digniores sunt: Yapucà. Piquiry, vel Pepiry ob limitum controversias Hispanos inter ac lusitanos notus. Quanumbacà. Acaranà. Mbororé a victoria, quam Quaranii a Mammalucis (ut supra retuli) reportarunt tam celebratus, ut lacus Thrasimenus, & fluvius Trebia a Clade, quam Hannibal intulerat Romanis. Si tamen fas sit in rebus parvis grandibus uti exemplis. Aquapey. Miriñay ex lacu Ybera profluens. Nota, errorem haud dissimulandum irrepsisse historiæ P. Xaverii de Charlevoix in Germanicum 1768 traductæ, ubi perperam dicitur, fluvius Miriñay cum Parana, fluvius corrientes cum Uruquayo misceri. Hic equidem recto cursu Paranam, ille Uruquayum petit. Oculos testor

 meos,

meos; Nam hæc fluviorum litora ipsus peragravi. Vaccaretâ. Timboy. Gualequay. Rio de los Topes. Yaquary quazù. Singulis his fluviis fluvioli minores per viam illabuntur. Ad ortum uruquayo se conjungunt: uruquay miri. Uruquay pità, seu uruquay parvus, & ruber. Yribobà. Rio S. Juan. Ñucorà. Yaguarapè. Yyuy. Piratiny. Ycabaqua. Mbutuy. Toropy mixtus jam cum ybicuy controversiis limitum causa Hispanos inter, & lusitanos clarus. Quaray. Tebiquary. Lechiguana, dictus a favo mellis, quod apes in apice virgultorum, vel graminis altioris conficiunt. Rio San salvador. In hac vicinia Rio negro (fluvius Niger) aquæ præstantia, ubertateque celeberrimus Uruquayum ingreditur mox cum Parana, ubi scopulo grandiori (la punta Gorda) horret, conjungendum. Ex tanta fluviorum coeuntium multitudine ecquid pronum cuique erit Uruqnayi magnitudinem conjectare? Aquæ illius salubritatem, omnium ore celebratam, experientia mea ipsus exploratissimam habeo. Ultra annum cibi fastidio, insomnioque vexabar. Inedia, vigiliisque exhaustus vix jam ossibus hæsi. Eam ob rem ex calamitosis Abiponum coloniis ad Quaranica oppida translatus, & licet in pluribus istorum, quæ Paranæ accumbunt, aliquamdiu commoratus, nil levamenti unquam habui. Paucis hebdomadibus in oppido S Mariæ Majoris ad Uruquayi ripas exactis penitissime convalui. Quod Uruquayensibus in coloniis cantores pueri vocis amænitate excellant, id aquæ tribuendum putant, quippe quæ ad abstergenda pectoris, gutturisque phlegmata valeat plurimum Flumen hoc, si quod aliud, piscosissimum est præterea. Piscibus certe non solum innumeris, sed & maximis, & sapidissimis abundat. Sunt, qui in Uruquayo monstra marina, terribiles visu formas vidisse se, referunt. Ego

istud

istud nec negare ausim, neque affirmare. Flumen hoc a me navigatum tantisper equidem, non, ut ab aliis, enavigatum fuit.

Tot barbaris fluviorum nominibus tuas obtundi aures, fatigarique sensim oculos, dudum suspicabar. Verum ut Paranæ magnitudinem rite noveris æstimare, fluviorum, a quibus augetur, minuta opus fuit recensione. Nam & Geographi illi, maxime bello ardente, omnem ferunt plausum, qui non urbes modo, & oppida, sed & pagos, ac solitarias arces suis in tabulis adnotarunt; Ex his enim singulis, quam vasta sit provincia, quam culta, edocemur. Hinc ausculta porro tantisper; Nam de Paraquayo flumine, præcipuo Paranæ incremento, nolis, velis, mihi est jam disserendum. Vox *Paraquaÿ* fluvium coronatum, vel coronarum significat Quaraniis. *Parà* enim, ut dixi, rem versicolorem. *Qua* circulum. *Paraquà* coronam e psytacorum discoloribus plumis contextam denotat, quali istorum litorum accolæ utebantur. Alii a florum, qui his litoribus passim innascuntur, varietate nominis *Paraquaÿ* etymon derivant. Neque reticenda est recens alterius opinio, qui hanc circuli, vel coronæ appellationem huic fluvio inde congruere putat, quod fere per ambages procurrat, & continuis hac, illac flexibus veluti circulos efformet pro riparum, quas alluit, ratione. Tanta lis cum sit de nomine (de lana caprina, vel de umbra asini contendere, mihi videntur) major est de origine Paraquayi. De hoc plurimæ in historicis monumentis opiniones, conjecturæque recurrunt, quibus, cum argumenta solida desint, nec assentiri possum, neque repugnare. Illud extra dubium hodie, hallucinari omnes, qui flumen hoc ex lacu Xarayes prognatum scribunt. Hic error & antiquus, &

communis, non tamen a Jesuitis Geographis (quod bona Bougainvillii venia dictum sit) sed a primis Paraquariæ expugnatoribus Hispania in Európam invectus est, nostraque ætate detectus. Constat equidem, Hispanos, qui primis illis tardius successerant, eodem Paraquayi fluminis alveo ad sexaginta leucas ultra illum lacum návigâsse. Ex quo patet, in remotioribus Boream, ac Orientem inter, montibus Paraquayi fontem quærendum esse. Hunc non nulli in decantato lacu del Dorado inveniri, autumarant. Bougainvillius Paraquayum oriri asserit gradum 16 & 15 inter latitudinis Australis æquali prope intervallo a mari Australi, & Boreali in ipsis montibus, ubi fluvius Madera oritur, qui demum cum Amazonum flumine se conjungit. Hanc Galli opinionem Lusitanis recentioribus, qui illic versati sunt, examinandam libenter relinquo. Quidquid sit, illud sat exploratum, Paraquayi ex lacu Xarayes ortum fabulosum esse, cum talis lacus non nisi Geographicis in tabulis existat; Illa enim aquarum congregatio, quæ istic aliquando visitur, non Paraquayi fluminis mater, sed Paraquayi superfluentis est filia. Id audacter affirmo authoritate Patris Josephi Sanchez labrador nixus, qui, ut superius memini, rerum naturalium sagax investigator Indis Mbayis, quos in oppido Belen excoluit, viæ ducibus utramque Paraquayi ripam iterato perlustravit, ac per eam, quod tot alii nequidquam tentârunt, ad Chiquitorum oppida pervenit anno 1767, illisque meditabundo oculo peragratis 27 Septembris ejusdem anni ad Bethlehemiticum suum oppidum incolumis rediit. Oppidum Chiquitorum divo Xaverio dicatum præ reliquis septentrioni propinquat magis, nam, ut idem Sanchez adnotavit, in gradu 16 latit. 313 grad. longit. situm. Oppidum sanctissimi cordis Jesu in grad. 16 latit. & 319 longit.

lito-

litoribus fluvii Paraquayi maxime finitimum, & ab urbe Assumptionis centum nonaginta leucas distat. Audiant jam Geographi, quid sæpius laudatus Sanchez de imaginario illo lacu de Xarayes, ac de commentitia insula de los Orejones sentiat in suis de Paraquaria commentariis.

Paraquayus (ait) unum in alveum collectus a septentrionibus decurrit aliquamdiu, mox tria in brachia scinditur, quorum unum Paraquay miri, id est parvum Paraquay, duo alia Paraquay quazù, id est, magnum Paraquay appellant Indi. Alluvionibus solitis terna hæc fluminis cornua incredibilem in modum intumescunt, & extra ripas effusa ducentarum leucarum spatio terras planiores inundant. Hanc fluminis effusionem frequentiorem, hanc aquarum collectionem fere diuturniorem lacum putavere Europæi advenæ. In lacus imaginarii medio collocarant insulam de los Orejones dictam, illique triginta leucas longitudinis, latitudinis decem tribuunt. Tantundem scilicet spatii Paraquayus exundans istic occupare consuevit. Hanc Paradisi insulam vocârunt primi Paraquariæ expugnatores Hispani, quod improbis laboribus defuncti istic tantisper conquieverint. Locus hic inter gradum 15, & 18 est sub zona torrida. Quid ad hæc doctus Bougainvillius, qui Paraquayi primam originem 15 inter & 16. Australis latitudinis gradum constituit? Neque Lusitani, qui in Cuyaba, & Matto grosso locis illi situi vicinis degunt, neque Hispani recentiores, neque barbari indigenæ talem insulam nôrunt. Hunc in modum Sanchez ratiocinatur, qui in controversis illis territoriis præ quovis alio magis versatus, atque adeo dignus mihi videtur, cui credamus, lacum de Xarayes, ejusque insulam rebus, quæ non exstiterunt, adnumerari tutò posse. Per

Americam ignotam peregrinantes Europæi non raro falluntur. Mensibus pluviis aquarum, quas deprehendunt, congregationem, pro fluvio, vel lacu stabili habent, cum tamen vel imbrium præcedentium, vel nivium Peruvianis in alpibus liquefactarum, & immanis, quæ ex his consequitur, alluvionis duntaxat illa fuerit partus. Plures, qui de Magallanico scripsêre mari, asserere ausi sunt, portui S. Juliani vastum incumbere flumen ex lacu immani ortum, cui alius item ingens fluvius, Campana dictus, originem debeat suam. Id in ephemeridibus Architalassi Anglici Anson affirmatur. Hispani, qui (ut retuli) Philippo quinto jubente navi S. Antonii cum tribus Jesuitis anno 1746 ad Magallanica litora perlustranda missi, postquam terra, marique illum S. Juliani portum cominus inspexissent diebus pluribus, omnem late viciniam pedestri itinere perscrutati, ne umbram quidem alicujus fluminis detexerant. Illorum concordi testimonio hic portus æstivis mensibus aqua dulci penitus destituitur. Lacus, fontesque, qui aquam poculentam præbent, quatuor omnino leucas a portu recedunt. Aliis temporibus subitanei ex liquatis per montes nivibus amnes in mare præcipitant. Hi à nautis eminus spectati pro justis fluviis, stabilibusque forte habiti sunt aliquando. Idem de lacu Xarayes sentiendum.

Præcipui, quorum ex aquis ditescit Paraquayus, fluvii ex litore occidentali occurrunt: Jaurù, qui gradu 16. minut. 29 latit. Australis, ac 320 grad. 10 minut. longitudinis ab insula ferro in Paraquayum devolvitur. Mandiy infra illum situm, ubi lacus Xarayes fingitur. Fluvius viridis. Yabebiry. Pilcomayo duobus brachiis aliquot a se leucas distantibus in Paraquayum effunditur, ut supra dixi. Fluvius

vius Timbò ſat amplus e duobus aliis minoribus in loco, qui la herradura dicitur, coaleſcens, & flumini Tebiquary̆, quod ad orientalem Paraquayi ripam eſt, e diametro oppoſitus. Hic colonia S. Caroli Abiponibus a me condita. Plura de hoc loco inferius. Rio grande, vel vermejo, fluvius magnus, vel ruber Parayquo, antequam cum Parana miſceatur, accedit. Orientali ex ripa, ſi a ſeptentrione incipias, Paraquayum intrant fluvii: flumen de los Porrudos; cui prius fluvius Villæ Luſitanicæ Cuyabà, & huic Cuchipò quazù, & Cuchipò miri, uti & fluvius Manſo ſe adjunxerant. Fluvius Taquary̆ inferius tribus oſtiis, quæ interjectæ inſulæ efformant, Paraquayo illabitur, aquis fluvii Camapuã jam auctus. Per hos, aliosque fluvios Luſitani ex Braſilia lintribus navigant ad ſuas colonias Cuyabam, & Matto Groſſo, ubi ex amnium arenis auri micas legunt, quæſtu non pœnitendo. In Camapuã, loco intermedio, Andreas Alvarez luſitanus cum numeroſa Afrorum mancipiorum Caterva ſedem fixit, ac luſitanis ultro, citroque commeantibus ex agrorum ſuorum proventu annonam, plauſtra, neceſſariam penum ſuppeditat. Laborioſum hoc, ac periculi plenum eſt luſitanorum iter, quia vaſtas inter ſolitudines jam terra, jam fluviis variis continuatum multis menſibus. Hiſpani quietis amantiores haud equidem invident luſitanis tantillum auri, tantis miſeriis, periculisque emendum. Audi fluviorum, qui ſuperſunt, nomina: Mbotetey̆ in terra Quaraniorum ytatinquarum, quibus noſtri ſocii hoc loco binas olim colonias poſuêre. Ygary̆pe. Mboymboy̆. Tareyty̆. Quaycuruy̆, cujus ripas Quaycurù, quos Mbayas vocant, Paraquayum transgreſſi inſederant, occupantque etiamnum. Corrientes, fluvius, controverſiis ob Hiſpanorum, luſitanorumque limites, hiſtoriis, fabu-

bulisque insignis. Mbaery. Ypane quazù, olim Qnarambarè. Yeyuy lintribus majoribus, ni diutina siccitas præcesserit, ferendis par, multis scopulis impeditus, plurimis amnibus auctus, quos inter memorabilior Caapivary, qui cum Yeyuy miscetur viginti circiter leucas ante, quam hic Paraquayo influat. Yeyuy, Caapivaryque litora circumstant sylvæ immensæ, quas herbæ Paraquaricæ seminarium jure dicas. Hujus ingens quot annis copia à Villæ Curuquati, aliis incolis Hispanis in Assumptionis urbem advehitur Garandumbis. Garandumba linter est ingens una ex arbore cavatus, cui tamen amplificando a lateribus tabulas utrinque inserunt. Sed progrediamur. Paraquayo adrepunt porro fluvii: Tobaty. Caañabe, Tebiquary navium mediocrium patiens. Tot, tantorumque, qui tributum pendunt, fluviorum accessione in eam accrevit amplitudinem Paraquayus, ut per illum Hispani veteres iisdem, quibus in portu Gaditano conscensis Oceanum transmiserant, navibus ad Assumptionis urbem, quin ad remotiora loca pervenerint. Hodie nemo id audet naufragii metu In tantam equidem hoc flumen discedit latitudinem, ut ripam sæpe neutram, perinde ac si alto mari innatares, oculis assequaris. Multis intersecatur insulis, horret passim scopulis, brevibusque, ac syrtibus. Nefas sit, sine moderatore fluminis gnaro (Practicum vocant) navigare. Hic magno stipendio conducendus lintre navim præcedens fundum bolide explorat identidem. Noctibus singulis tuta in statione quiescitur. Ingruente turbine portus anxiè quæritur. Verum eheu industriis omnibus exhaustis inter brevia sæpe, ac vada (expertus id loquor) naves adhærescunt, e quibus nautarum humeris evolvendæ, vel cymbæ auxilio magnam partem sunt exonerandæ. Plerique enim quæstus aviditate naves mercibus onerant

rant tantis, ut vix duos ligni palmos ex aquis videas prominere. Vento furente mox fluctibus hauriuntur. Hæc tot naufragiorum causa. Lucrari dum volunt multum, perdunt omnia. Duplici ad hæc Charybdi infame est hoc flumen. Remolino chico, y' grande, vortex major, & minor ab Hispanis dicitur. Sunt duo loca, ubi, vento etiam nullo, aquæ in circulos contorquentur, quorum centrum vorago est, quæ rapta absorbet. Sed, ni stupidissimi sint nautæ, citra discrimen transitur. Plus periculi habent variæ stationes, ubi flumen fulmineo decurrentium aquarum impetu præcipitat, navesque in saxa abripit, vel Syrtes. Adverso flumine solo remorum nisu, ni vela simul pandantur, vix progredi licet. Ex his conjice, navigationem per hoc flumen periculo nunquam, nunquam justo metu vacare. Decem prope menses maritimis in itineribus consumpsi. Sæpe, diuque Paraquayum flumen navigavi. Frequentius me in hoc, quam toto in Oceano trepidasse, fateor. Idem prorsus de se mihi fassus est in urbe Corrientes Anglus quidam, vir strenuus, qui omnem prope ætatem in mari contrivit. Omnem navigationem maritimam prope tot pericula, quot momenta numerare, haud nego. Sed extra controversiam quoque est, maritimis in navibus plura, certioraque suppetere præsidia, quibus maris pericula seu declinari queant, seu superari. Navis moles, ac firmitas compagum. Navarchorum peritia. Nautarum dexteritas, & promptitudo, quæ omnia in navibus Paraquariensibus fere desiderantur. Coorta tempestate, quæ præsentissimum exitium minetur, præter vociferationem tempestate ipsa formidabiliorem, præter inutilem gentis nauticæ concursationem sæpe videbis nihil, quod in præsenti discrimine expediret. Consultatur, quid facto opus sit; Interea saguntus perit.

Para-

Paranam ex tot, tantisque fluminibus, quæ sorbet, dum conflari legis, immanem ejus granditatem nullo negotio argues. Jam mira quædam, illique singularia accipe. Primo utique loco memoranda venit Cataracta, seu præcipitium fluminis longe maximum, quod ab Hispanis el salto grande dicitur, & in gradu 24 latit. 325 circiter longit. ad Quayræ urbis hodie eversæ confinia occurrit. Multa Plinius de Nili præcipitio. Plurima Pomponius Mela de præcipitio Araxis; utrumque longissime superat Paranense hoc. Ipsus ego id nunquam vidi. Referam igitur hoc naturæ prodigium verbis Patris Jacobi Rançonier Belgæ, qui nomine Patris Nicolai Duran Paraquariæ tum Provincialis nostri in annuis ejus provinciæ anni 1626 Roman datis illud curatissime descripserat. Hic enim, dum nova Quaraniorum per Quayram provinciam oppida pro suo Provincialis officio inviseret, hanc Paranæ Cataractam vidit, observavitque. Illius verbis perinde, ut meis oculis, acquiesco. *Præcipitium hoc* (ait) *inter res omnes, quæ in his provinciis sui admirationem excitare possunt, locum facile principem obtinet. Enim vero haud scio, an quidquam in toto terrarum orbe mirabilius existat. - - - - ut oculatus, & curiosus indagator rem hanc bene perscrutatus sum - - Fluvius vehementissimo impetu ex altissima se rupe præcipitat duodecim leucarum descensu, atque ingentium rupium, horribiles figuras referentium juga declivi alveo stringit, a quibus aquæ reverberatæ in eximiam altitudinem resiliunt, multisque in locis ob nimiam saxorum asperitatem alveus interpolatur, ac per varia deinde itinera velut dispensatæ aquæ rursus coeunt, stupendos vortices efficiendo. Alibi item aquæ desilientes in ipsas rupes irruunt, atque aspectui se subducere visæ, diuque abditæ, rursum velut ex variis fontibus conceptæ magnas rupium moles exsorbentes erumpunt. Denique tanta est aquarum violentia illo alvei decursu se præcipitan-*

pitan-

pitantium, ut toto illo duodecim leucarum itinere continens spuma videatur, quæ solis radios repercutiens intuentium aciem suo fulgore perstringit. Aquæ etiam delabentis, & ad saxa se collidentis murmur quatuor facile leucarum intervallo percipitur. Aspera præcipitii via confecta juxta ejus radices aqua in molliore solo videtur velle conquiescere. De die enim sæpius ibi leniter Stagnat, sed in boras pene singulas ingens murmur a causa occulta exoritur, atque aqua ad multorum cubitorum altitudinem resilit, quæ omnia curiosè aspexi, & peculiari cura adhibita observavi. Pisces illic ingentis magnitudinis visuntur, asservitque mibi Pater Antonius (Ruiz de Montoya Quaranicæ tunc gentis in Quayra Apostolus) *se piscem bovi æqualem vidisse, medio duntaxat corpore flumini innatantem. Neque hoc incredibile cuiquam videri debet; Nam postquam Quayranas Reductiones* (Indorum colonias novas intelligit) *visitavi, ad me scripsère: Ab ejusmodi pisce fluviatili Indum esse devoratum, ac postea integrum in litus ejectum esse. Pedites itaque duodecim illas leucas confecimus; Sed multo plures fuère ob varios viæ, ac montis flexus, atque anfractus. Sex omnino dies, incredibili membrorum defatigatione, ac sudore ex toto corpore dimanante in montis ascensu consumpsimus;* (P. Duran equidem Provincialis ætate fuit provectiore) *via enim ipsa ardua, saxis asperis, ac præruptis strata, alibi exiguis lacubus, alibi torrentibus, alibi arenis interjectis distinquitur. Neque alia orbis plaga ardore solis magis exæstuaret, nisi rivulis, atque arborum frequentium umbra mitigaretur. Sed ipsæ itineris angustiæ inter densas arbores, ac sentes præcipue nobis erant incommodo. Iter hoc ineunte bic Vere, mense scilicet octobri confecimus - - sexto die evoluto, superato præcipitio Paranam flumen conscendimus &c.* En! viri religiosissimi ingenuam, simplicem, exactamque relationem, quam excerpsi ex literis annuis Provinciæ

Para-

Paraquariæ S. I. ad annum 1626 & 27 in lucem datis Antverpiæ anno 1636.

Inter Quaranicum oppidum de la Candelaria, & urbem Corrientes circa locum Mbaequà, ubi pecorum paſcua, Cataractam aliam minorem ſcopulis prominentibus horridam navigantibus objectat Parana, qui niſi diuturnis imbribus, vel annuis alluvionibus ita turgeſcat, ut ſaxorum longa ſeries ab aquis tranſcendatur admodum, nullum cuicunque navi tranſitum impune concedit. Eadem omnino rupes multas ſub terra leucas procurrens vulgo putatur Cataractam iſtam Paranæ, aliamque Urcquayi circa Yapeyu (ut dixi) conſtituere. Neque dubium mihi in longiſſimo Paranæ curſu Charybdes, atque Voragines occultas paſſim latere. Sine, experimento recenti opinionem hanc tibi reddam credibilem. Anno 1756 me in oppido lauretano verſante e vicino S. Ignatii oppido ad conficiendam remotioribus in ſylvis herbam Paraquaricam Quaraniorum turba adverſo Parana lintribus navigare cæpit. Pauculas ultra oppidum Corporis Chriſti leucas progreſſi periêre omnes unico, qui caſum funeſtum nunciaret, ſervâto. Sub meridiem, ajebat iſte, tympanis, tibiisque perſonantibus ſtrenue remis impellunt navim, e binis majoris formæ lintribus compoſitam. Cœlo ſudo, aere quieto, flumine placido, nemine ſiniſtrum quid ſuſpicante, prora navis columnæ inſtar in altum repente erigitur, puppi depreſſa; Verum ex alto recidens ſitum recuperat convenientem. Hoc terrori ſubito, non periculo finem impoſuit. Nam exigua mora intercedente prorâ rurſus occulta vi ſurſum elatâ navis cum nautis omnibus uno momento hauritur, quin vel horum, vel illius veſtigium ſupereſſet. Unicus, quem dixi, fati triſtiſſimi ſociorum nuncius natando evaſit.

Fac-

Factum ſcimus, cauſam certam ignoramus. Occultæ tamen voragini, quam nemo antea in flumine trito detexerit, id tribuendum plerique omnes mecum putaverunt. Vaſtis in fluminibus ſæpe, ſæpius latiſſimo in oceano loca navibus exitialia hodiedum deprehenduntur, quæ ſeculis pluribus ſagaces navigantium oculos fugerunt. Nocent ſæpe pericula, quia non declinantur. Non declinantur, quia neſciuntur. Cognita demum alios faciunt cautiores.

Innumeris diverſæ magnitudinis inſulis Parana abundat. Veteres demolitur ſæpe, ſæpe novas condit. Iſtarum Geneſim, illarum interitum navigans frequenter obſervavi. Annuæ ſcilicet alluviones, ubi decurrentium aquarum major impetus, arenas accumulant; Has ventus permeans ſalicum maxime ſeminibus liberaliter aſpergit; Hæc in mollibus arenarum acervis radices agunt promptiſſime, humorisque copioſi ſubſidio protinus adoleſcunt. Pauliſper expecta, & inſulam ſalicibus, aliisque arboribus conſitam, ceſpite veſtitam, a volucribus, quadrupedibus feris, amphibiisque frequentatam videbis. Inſulæ aliæ aquarum impingentium vi paulatim ſubruuntur; Submergi aliquas vidimus, aliquas vento, fluctibusque navis inſtar nutare, ac quaquaverſum circumferri, donec ab aquis exeſæ in fruſta diſſiliant denique, ac hauriantur. Ejusmodi inſulam errantem, ſeu, ut cum Vegetio, ac Plinio loquar, ambulatoriam P. Franciſcus Borgeſius, meus olim Collega, in oppido S. Xaverii, quod Mocobiis ad Paranæ brachii margines conditum primo fuit, aliquamdiu vidit. Variante vento variavit ſitum ita, ut jam illi oppido a fronte, jam a lateribus eſſet, dum aquis, ceu cuniculo, ſubruta demum mergeretur. Inſulæ majoris nominis ſunt: Martin Garzia. Las dos hermanas, duæ ſorores. Sancti Gabrielis. La ysla de flores, inſula

O flo-

florum, non a floribus, ut quidam scripserat, sic dicta; Nam præter scopulos habet nihil; sed, quia die Natali Christi Servatoris detecta, quem la Pascua florida Pascha floridum Hispani vocant. La ysla de lobos luporum aquatilium, quibus abundat, insula. Binas quot annis Parana patitur alluviones. Major æstiva Decembri mense plerumque incipit, totoque continuatur Januario, interdum non nisi Februario exeunte desinit. Minor altera hyberna fere circa medium Junii ingruit, tricenisque admodum diebus definitur. Utraque alluvione insulæ omnes (Aliquæ trium leucarum) adeo submerguntur, ut summa celsissimarum arborum culmina duntaxat promineant.

Tigrides, cervique hujatibus similes, quorum illic ingens numerus, in litora emergunt. Ubi præaltis ripis non coercetur flumen, ad plures se leucas effundit. Memini, me navi velis, remisque instructa penes oppidum S. Ferdinandi palmas inter diu circumvectum fuisse in campo, quem eques alias laxis habenis percurri. Æquor videbatur, quod nuper cespes erat. De piscibus, quos Parana & plurimos & nobilissimos alit, loco dicetur suo. Arbores Paranæ illapsæ frequenter lapidescunt. Quod & alibi sæpe per Paraquariam usuvenit. Ligna tam dura, quam mollia, cornua, ossaque bubula, arundines solidas in saxum, aliquando in silicem, vel marmor conversa passim vidi maxime in terris urucutiy oppido S. Joachimi propinquis. Aquam Parana vehit limosam, at, si in Cantharo subsidat, oppido salutarem indigenis; Advenis enim, dum denique huic aquæ assuescant, diarrhœam ejet, quæ quatuordecim sociorum meorum, dum in urbe Boniaeris ex diversis provinciæ locis congregati navigationem Europæam præstolabamur, lethalis fuit, meque eodem in

do-

domicilio decumbentem in extremum vitæ discrimen conjecit. Æstus maris, præsertim Austro sæviente, ad centum facile leucas per Paranam propagatur; Aquam tamen dulcem hic retinet ad sexaginta circiter a maris ostio leucas.

Argentei fluminis immerito nomine jam insignis Parana portus navibus maritimis quibuscunque offert quinos, sed nusquam perfectam securitatem. In Boniaeris portu naves tribus a terra leucis conquiescunt, ventis, procellis omnibus patentes. Auster, qui hac in plaga furit maxime, exitium præsens minatur, ni anchoræ, rudentesque eximia polleant firmitate. Myoparones hoc in flumine usitati (lanchas vocant) per amnem Riachuelo terræ propinquant maris aestuantis accessu durante; Nam mari recedente neque his patet accessus ob fundi brevitatem. Colonia sacramenti, quæ orientali ex litore urbi Boniaeris objicitur, ad quindecim circiter leucas (tanta enim censetur fluminis latitudo) ab illa distans stationem terræ propinquiorem, tutioremque navibus indulget, quippe quam ripæ altæ hinc, illinc S. Gabrielis vicinissima insula adversus Ventos tuetur aliquantum, quamvis ipsa insulæ propinquitas, & latentes scopuli magnopere timendi, quia naufragiis non paucis infames. Ex Europa appulsi per biduum hoc in portu fœdissime jactabamur vento pertinaciter debacchante. Nautis diu noctuque plurimum erat & negotii, & periculi, dum immanes inter fluctus scapha circumvecti retrahendis anchoris usque fatigabantur, quæ ob fundum limo lubricum & arenarum expertem à loco, ubi jactæ fuerant, identidem recessere. Eadem S. Jacobi navis lusitanica, postquam Ulyssipone nos in Paraquariam transvexit, binis, ternisve in Europam itineribus defuncta hoc in portu S. Gabrielis insulæ allisa

allisa aliquot post annos demum interiit. Ligna, navis istius reliquiæ, ad focum alendum, assandasque carnes consumpta sunt ab Indis Quaraniis, quorum aliquot millia anno 1762 Regio in exercitu Petro Zevallos duce oppugnationi coloniæ lusitanæ strenuam operam navarunt. Melior, & ut rem dicam, unicus portus in eodem litore est Montevideo a Colonia 30 circiter, a mari totidem leucas distans, tormentariis suggestibus, castroque, quod quingentos præsidiarios capit, commodè defensus. Hic sinus ab ostio leucam fere unam, ac dimidiam longus, propemodum rotundus ab altis litoribus, ab eminentissimo monte ad octo leucas spectabili contra ventos protegitur, Austrum si excipias, hoc loco cum primis formidabilem. Navibus etiam bellicis recipiendis par est, quæ tamen hic suum instar limo insident. Cuniculorum exilis insula (la ysla de los conejos) portum accupat. Pro immensis sumptibus, quos aula Matritensis expendit, tam pusillum est hic loci castrum, ut verius Castelli nomen illi congruat. Mihi sane è navi prospectanti fornax Calcaria eminus videbatur. Insula Maldonati (Maldonado) novem circiter a maris ostio leucas distans, totidem fere a Montevideo, luporum inter & florum insulas media navibus quantæcumque molis opportunam præbet stationem, & adversum Ventum Sud-Ost perfugium est. Hunc sinum Petrus Zevallos Gubernator novis aggeribus, ut potuit, communivit. Præclarum hoc situ portum, maximique ad Provinciæ securitatem momenti formari posse, rerum periti existimant, si ars naturam adjuvaret. Opposito in litore occasum versus sinus Barragan, 12 leucas a Boniaeris urbe remotus, resarciendis navibus opportunitatem præstat, securitatis parum. Nam ripis undique humilibus cingitur, ventisque omnibus patet. Ingressus ipse periculo non

vacat.

vacat. Sinus late quidem patet, sed cum fundi sit modici, majores naves binis a terra leucis subsistunt. Locus omni munitione nudus, pauculis, miserisque è corio, & junco tuguriis definitur. Australes barbari cruentas hic non raro strages incolis inermibus intulerunt, postquam conceptionis oppidum illorum, quorum id conservare intererat, desidia interiit.

Ut paucos, eosque non tutissimos portus numerat argenteum flumen, sic trecenta passim pericula navigantibus comminatur, sereno quamvis Coelo, vento secundissimo præ quovis mari reformidandum ob brevia, vadosaque, quæ hinc atque illinc occurrunt, loca. Memorabiliora sunt duo, quorum ab Anglis alterum, alterum ab Ortiz nomen habet (El banco Yngles. El banco Ortiz) Ambo ad plures leucas longe, lateque procurrunt. Augent periculum latentia ad luporum, florumque insulas saxa, & cumprimis ingentes in Montevideo portus vicinia scopuli, quos ob, nescio, quam cum plaustro similitudinem, las Carretas de Montevideo vocant eo periculosiores, quo minus spectabiles. Careat nauclerus penitissima fluminis cognitione, usum bolidis frequentiorem negligat, de naufragio nil dubita. Intra arenarum altos tumulos sepelietur navis, vel saxis illisa fatiscet. Id eo certius expectandum, si a procelloso Austro concitatum flumen gubernaculi usum impediat. Haud equidem credibile, quanti hic montes volvantur aquarum tempestate sæviente, quanta fluctuum violentia. Ternæ, quaternæve anchoræ vix, ac ne vix quidem navim retinent, ut nos experti sumus. Naucleri plurium annorum navigationibus feliciter perfuncti, dum Gadibus, vel Ulyssipone solvunt, Paraquariam petituri, non oceanum, flumen duntaxat argenteum sibi pertimescendum putant. Matthæus

Collado, vir longo rerum usu eximius, navis bellicæ *la Esmeralda* Gubernator, dum nos ex Montevideo in Hispaniam reveheret, hoc in flumine sæpius exclamare auditus est: *Sim procul ab hoc dæmonio, & jam mihi videbor Gaditanum portum attigisse.* Tot navium, quarum recens adhuc memoria, interitus quem non timore percellat? In portu Montevideo ex Europa navigantes Hispanicam navim prægrandem (*El soberbio* superbus dicebatur) malis omnibus nudatam deprehendimus, quos scilicet extremo in discrimine securibus resectos in flumen abjecerant, ut navis, imminuto pondere ex scopulis emergeret, queis implicata & jam jamque confringenda aliquamdiu hærebat. Navis alia mercatoria (la Luz, lux) pluribus scutorum Hispanicorum millionibus onusta in ejusdem portus Montevideo conspectu demersa est, me in Paraquaria dudum agente. Bellica alia (San Estevan, sanctus Stephanus) ex classe Architalassi Hispanici Pizarro, contra Anson Anglum missi, nescio, qua ratione in opposito fluminis litore, quod occidentem respicit, interiit superioribus annis. Alia bellica minor velis, remisque instructa (jabeques id genus navium vocant) quæ tormenta, variamque ad bellicos usus supellectilem Gadibus advexerat, brevibus Anglicanis anno 1768 hausta est, nautis scapha ad Maldonati vicinum portum translatis. Naufragia seu antiquiora, seu minoris momenti brevitatis studio haud memoranda putavi. Parum profecto abfuit, quin navium infelicium numerum nostra, qua Ulyssipone venimus, augeret. Rem dicam paucis.

In lusitania magno stipendio conductus est a Feliciano Velho, navis domino, Brasilus ex æthiope & lusitana natus (Mulatos vocamus tales) quia argentei fluminis peritum, seu ut vulgus ait, Practicum

se

ſe venditabat; Re tamen ipſa illius erat ignorantiſſimus. In ipſo fluminis ingreſſu Navarchus Joſephus Carvalho de Pereira navis gubernationem omnem, ut moris eſt, illi committit, ceu itineris duci; Sed is jumento quovis rudior ipſo in limine hallucinatus eſt periculoſè. Ab orientali litore, quod in conſpectu habere ſemper oportebat, tantum navim abduxit, ut præter aquas, cœlumque oculis nil obverſaretur noſtris. Quo viſo, heus tu! exclamavit navarchus: Priusquam ſol occumbat hodie, meam tu perdes navim. Dictum repentinum prope vaticinium exſtitit. Nam ſecunda a meridie hora dum navis margini incumbens inſolitos undæ reſilientis motus quodam loco diutius obſervarem cum ſocio, quod erat, ſuſpicatus ea de re Navarchum admonui; Is maxima, qua potuit, pernicitate majorem conſcendit malum, e quo proſpectans nos curſu rectiſſimo ad brevia Anglicana proxime accedere vidit, proramque orientem verſus flecti imperavit confeſtim. Perimus, ajebat trepidans, ſi momentis porro aliquot cæptam proſequimur viam. Adeo fatali arenarum, noſtroque ſubinde tumulo propinquavimus. Ex viciniis nempe, quod mihi ſuboluit, ſyrtibus illa aquarum repercuſſio orta eſt. Sub veſperum jacta primum anchora tantillo in fundo (vix quatuor cubitos æquabat) ægerrime jam fluitare navis ut poſſet. Solis occaſum tempeſtas fœdiſſima excepit. Cœlo horrendis tonitribus identidem remugiente Auſter furibundus flumini decumanos fluctus, extremum nobis periculum ciet, ne navis lutulento in fundo, anchoræ parum tenaci, locata vel hinc in cautes inſulæ florum, vel inde Anglicanas in ſyrtes abriperetur; Hæ ſiquidem ad ſiniſtram, illæ ad dextram modico a nobis aberant intervallo. Hinc nocturnus, diurnusque in ancheris retrahendis, firmandisque ruden-

 tibus

tibus nautarum labor. Miseret me mei, meorumque sociorum, quoties tristissima noctis illius imago recurrit menti, quæ Nato in Bethlehem servatori sacra omnium exhilarare animos consuevit, mille inter timores in tanto elementorum omnium tumultu a nobis exacta. Formidabilis hæc procella biduum ipsum tenuit. Die sancto Stephano sacra post meridiem visum est Navarcho a periculosa vicinitate recedere. Sed post brevissimam momentorum aliquot navigationem præcipiti anchorarum jactu repente sistenda fuit navis; Nam propinquas arenas bolis detexit.

Ex Hispanis, qui noctu ad nos explorandos (bello scilicet, ut putabant in America, adhucdum vigente, re tamen ipsa jam finito) ex Montevideo scapha venerant, didicimus, periculoso nos situ locatos, scopulisque (las Carretas de Montevideo) proximos esse. Fluminis gnarus, qui viam porro nos doceret, ex illo portu nequidquam omnium votis desideratus. Nullam istic, qua is uti posset, scapham suppetere, ajebant, adesse tamen navarchum lusitanum cum decem nautis suis cras ad portum coloniæ abiturum, qui scapha sua præcedens navim ducere posset nostram. Illius navis paucos ante dies ad promontorium sanctæ Mariæ in ipso fluminis ingressu cum aliquot Afrorum mancipiorum Venalium centuriis fluctibus hausta est, paucis illis nautis suo cum navarcho scapha servatis. Hunc viæ ducem postridie expectavimus, sed cum nusquam compareret, vento semper procelloso fors territus, iter prosecuti sumus, ut cæci solent, usque errando. Syrtes illas Ortizianas jam nobis a tergo esse rati, etiam noctu citra periculi suspicionem navigavimus. Sed en! maximum in securitate periculum. Sub auroram

illis

illis ſyrtibus, e quibus dudum jam emerſiſſe nos, putaveramus, puppis immerſa, hæſit ea tenacitate, nullis ut artis nauticæ induſtriis per biduum avelli, moverique loco potuerit. Tempeſtas ſecunda nocte coorta eſt ſane atrociſſima. Puppi ſemper immobili, quia arenis impacta, reliquæ navis partes tanta jactabantur vehementia, ut tabularum compages quovis momento ſolvenda videretur. Sub idem tempus Auſter pertinax, Cœlo ſemper tonante, aquarum vim tantam e mari intruſerat argenteo flumini, ut primo mane navis ex arenarum abyſſo tandem extricata rurſus fluitaret. Eodem vento, nobis ſecundo, provecti coloniæ portum incolumes ſub meridiem ſubivimus. Biduum illic morati, jactatique liberaliter ad Boniaeris urbem translati ſumus. In hoc fluminis quindecim circiter leucas lati trajectu plus, quam in toto oceano, a pluribus trepidatum, plus etiam vomitum fuit. Scapha vehebamur, cum alia in promptu non eſſet, omni ex parte ob vetuſtatem putrida, carioſa, ruinosaque. Vix jam pars parti cohæſerat. Nauclerus ipſe poſtremum hoc ſcaphæ iter fore, ante abitum nobis palam edixit. Quis adhæc nobis animus fuerit, conjice. Metum, periculumque auxit venti tumultuantis ferocia, qui, quia nobis adverſus, obliquatis nimium velis, ſcaphaque ex uno latere depreſſa erat navigandum. Verum nihil hæc omnia. Conclamatum de nobis videbatur denique, dum ſcaphæ gubernaculo in arenas impacto, elata in altum prora aliquamdiu hæſimus. Terrore perciti vociferabantur complures, quos trimeſtri per oceanum navigatione ne hiſcere quidem audivi. Aſt quis fando explicet dulcem lætitiam, qua litoris conſpectus, portusque tribus menſibus quæſiti ingreſſus nos perfudit.

Fuſius de hoc argumento diſſerui, ut intelligas, non artis tantum, ſed & felicitatis eſſe eximiæ proſperam hoc in flumine navigationem. Sit firma navis, ſit peritus, vigil, dexter, accuratus navarchus, noverit periculoſas fluvii ſtationes ad unam omnes, ſecuritati necdum ſat cautum eſt tuæ. Furat Auſter, arte, ſcientia, experientiaque longa nil proficientibus, abripietur navis in loca, ubi pereundum, certè periclitandum, trepidandumque erit. Anno 1767 ſcaphà omnium, quæ in portu Boniaeris proſtabant, optima, a naucleris eadem in urbe præſtantiſſimis Gubernata, procellæ Auſtralis impetu ſyrtibus illiſa, nucisque inſtar, fiſſâ carinâ, duas in partes diviſa interiit, Jeſuitis decem (Provinciæ Chilenſi deſtinatis) pyrobolariis Hiſpanis compluribus, reliquis omnibus demerſis, ſolo pyrobolariorum centurione ſuperſtite, qui cum decenni puero cymbula forte arrepta incolumis litus adverſum, a naufragii loco decem facile leucas diſtans, eſt aſſecutus, ſtupentibus univerſis. Qui naucleri imperitiam, ſocordiamque accuſaret, nemo unus fuit. Tempeſtatem teterrimam noctu obortam naufragii originem noverunt omnes. Nauticis e tabulis, documentisque conſtat equidem, Canalem fluminis ſeptentrionalem anguſtiorem eſſe, ac profundiorem, meridionalem è contrario latiùs patere, ſed fundi eſſe brevioris; Quo loco ſyrtes Anglicanæ, ac Ortizianæ, quo ſcopuli dudum cogniti lateant, omnes nôrunt. Verum ecquis vel divinare queat nova brevia, novos arenarum tumulos, quos vel flumen alluvionibus, vel æquor cum impetu in flumen irruens paſſim congerere ſolent. Continuo bolidis jactu recentiora hæc brevia deteguntur quidem, ſed ſæpe ſero, dum evitari jam nequeunt, fluctibus ſcilicet artem, induſtriamque omnem eludentibus. Quare eò formidabilius hoc flumen, quo

latius

latius ad utramque ripam effunditur, marique magis propinquat. In hoc uno alveo flumen argenteum evolvitur inter promontorium sanctæ Mariæ, & sancti Antonii, quod & promontorium album (cabo blanço) vocant. Audi, quid Cyriacus Morelli presbyter, vero nomine, Pater Dominicus Muriel meus in Paraquaria Collega, navigationisque ex Europa socius, theologiæ olim in academia Cordubæ Tucumanorum magister publicus, in opere suo: *Fasti novi orbis*, Venetiis anno 1776 typis dato, de fluminis argentei ostio sentiat: *Quod argenteum flumen vocamus, immanis revera sinus est maris, in quo convolvunt se se Paranæ, Paraquayi, & Uruquayi aquæ.* Cæterum de latitudine fluminis argentei, ubi cum mari conjungitur, varii varia scribunt. Huic ostio plerique Hispani sexaginta leucas hodie tribuunt, alii pauciores, non nulli etiam septuaginta. Quin Ægydius Gonzalez de Avila in theatro Ecclesiastico Indiarum tomo secundo faucibus octoginta leucas latis flumen argenteum mare ingredi, affirmat. Crede, quod lubet.

Ego illud ostium bis transgressus, sed, ultro fateor, nunquam dimensus sum. Idem factitant navarchi: Princeps eorum cura est, illud, quam fieri possit, celerrime, feliciterque transmittere; Nec vacat, nec lubet illius latitudinem metiri. Illud certum, hac fluminis vastissimi latitudine, quæ litoris utriusque conspectum oculis subtrahit, decipi non raro navarchos minus cautos, vel plusculum credulos. Fallacibus observationum suarum calculis nimium tribuentes in oceano versari se etiamnum putant, velis liberaliter expansis, bolide non consulta audacter progrediuntur; dum denique in syrtes impingunt, cum flumine argenteo sibi jam

rem

rem esse, sero intelligunt denique, sæpeque pereunt. Nostro id scribo ductus experimento. Die sancto Thomæ Apostolo sacra navis cœlo sereno, vento, qui optari possit, secundissimo, velis omnibus procurrit. Aviculas, nusquam alias per oceanum visas advolare, gramen, arborum frondes natare, aquæ colorem mutari observavimus, è quibus facile erat terræ propinquitatem conjicere. Iterum, iterumque de his per nos admonitus navarchus lusitanus, vir cætera & optimus, & cautissimus; Ast observationibus confisus suis, sententiæque tenax: Terram a nobis longe abesse, affirmabat identidem, huncque, quem tenuit cursum, velis omnibus prosecuturum se ad septimam horam noctis usque, palam edixit. Perimus, si ejus dicto factum respondisset Sole enim in occasum vergente turbo brevis (ut intra tropicos solet) sed vehemens irruit. Contrahuntur de more vela omnia. Navim a lupis marinis stipatam undique cernimus. Hi vitæ nostræ servatores, in flumine argenteo, periculi plenissimo, certe in fluminis limine nos consistere, prodiderunt. Haud equidem alto in mari hæc conspicaberis unquam amphibia, queis quotidianum est ex aquis in ripam exire. Luporum indicium ipsa quoque bolis confirmavit, quæ paucissimorum cubitorum fundum detexerat. Lentè hic festinandum duxit navarchus erroris pristini utique convictus. Incudem inter & malleum hæsimus, dum primum illum turbinem mox horrenda tonitribus, ac Austro tumultuosissimo fœta tempestas excepit. Ne navis ad vicinum sanctæ Mariæ promontorium, vel in syrtes raptaretur, sic sibi opposita sunt vela, ut ventus in alterum velum incidens ab altero repellatur (quod Hispani, *ponerse à la capa*, dicunt) quo fit, ut navis eodem loco fluitans progredi haud possit. Ad propitiandum Numen præsentissimo in discrimine publi-

publica Navarcho præeunte comprecatio expansis brachiis, flexis genibus suscepta. Navis jactatio, maris, aerisque fremitus, cœli fulgurantis horrifica tonitrua mortis terrorem omni ex parte injecerunt. Sub mediam noctem, vento tantisper mitigato, velo unico lentissime, ac suspenso, ut ajunt, pede navigatum. Dubia adhuc sub auroram luce terrarum tractus incogniti oculis obversabantur. Evanescente demum nebula vix tormenti ictu à celsis rupibus promontorii sanctæ Mariæ nos abesse, non sine trepidatione vidimus. Auctus terror, dum jacta identidem bolide fundum non nisi sex orgyas altum deprehenderant nautæ, luculentissimo navis periculo. Nam aquis mari æstuante per momenta magis, magisque decrescentibus, malacia impediti a vicinis recedere cautibus neutiquam poteramus, illis vel illidendi, si Auster redeat, vel in vado hæsuri, si malacia perduret. Saluti nobis, solatioque incredibili fuit sol in ipso meridiei puncto aspectabilis, è cujus observatione, ubi versemur, demum patuit. Binis post meridiem horis aura pertenuis insinuabat se se, quæ licet vela haud impleverit, nostra tamen implevit vota. Levi ejus afflatu e vadis, ac minaci illo litore altum in mare regredi paulatim licuit. Vento post solis occubitum nobis faventiore in ipsum fluminis alveum irrepsimus eo successu, ut die appetente insulam luporum, luposque suis cum catulis colludentes læti spectaremus. Ast bvevem hanc lætitiam tot errores, tot pericula, quæ paulo ante memoravi, eodem die funestarunt. Quam timenda sit argentei fluminis latitudo navarchis quantumvis longo rerum usu præclarissimis, ex dictis argue.

Si porro tantum aquarum gurgitem, alveique ad sexaginta minimum leucas patentis latitudinem

per-

perpendas, haud ægre feres, si argenteum flumen cum cæteris quibusque per antiquum, novumque orbem fluviis conferendum, quin & omnibus forte magnitudine præferendum dixero. Verum haud is mihi videor, qui ferre possit sententiam. Nemo tamen à me impetrabit, ut credam, quod Gotthardus Arthus Dantiscanus in sua Indiæ orientalis historia ausus est scribere: *Fluvius Ganges, ait, qui in sacris literis Physon vocatur, omnium toto orbe maximus creditur.* Veteres equidem historici asserunt: Triginta amnes cum Gange confluere. Minimam ejus latitudinem per octo passuum millia, maximam per viginti patere. Altitudinem, ubi vadosissimus est, ad centum pedes extendi. Ex quibus liquet, magnum esse quidem Gangem, haud tamen orbis maximum, cum America longe majores ostentet. Celebrentur licet Euphrates, Indus, Nilus, Araxes, Ister, Rhenus, Tyberis, Padus, Bætis, Tagus, Borysthenes, Tamesis &c. haud tamen tantum superbiunt, cum argenteo flumine in comparationem venire ut ausint. In controversiam tamen jure vocatur, num argenteum hoc flumen, ut sol astra minora superat, reliquis Americæ fluviis amplitudine excellat.

De palma cum illo contendunt fluvius Urinoco in novo regno Granatensi, & Maragnon, seu fluvius Amazonum in Brasilia. Hic ab origine septentrionem versus procurrit leucas prope centum, inde ad orientem flectitur, ac deinde per quatuor & octoginta ostia, quorum quodvis ad leucam fere patet, cum mari se se conjungit, per triginta tamen leucas jam mari mixtus aquam poculentam conservat, ut asserit P. Samuel Fritz noster, qui observationes hujus fluminis anno 1698, & 91 a se curatissime factas in publicam lucem dedit, literis, ut vocant, ædifican-

ficantibus, & curiosis tomo 12 insertas. Clarissimus item condamine ejusdem fluvii descriptionem Geographicam suis ex observationibus, quas cum aliis Patris nostri Joannis Magnin in Quitensi provincia apud Indos Maynas missionarii, & Academici honorarii Parisiensis contulerat, edidit. Pater Antonius Vieira noster, Regum lusitaniæ sacer orator, & subinde Brasiliæ, Maragnonisque expertissimus Apostolus sermone, quem feria secunda Paschatis in urbe Bethlehem provinciæ Maragnonis dixerat, videtur litem diremisse his omnino verbis: *Magnus iste fluvius* (Maragnon) *omnium mundi fluviorum princeps, qui nomen civitati vestræ, & toti provinciæ dedit &c.* Neque tamen scio, num tam vere, quam magnifice hanc de Maragnonis fluvios inter principatu sententiam pronuntiaverit Vieira, à se forsitan vel suspendendam, vel refellendam, si ut in Maragnone, in argenteo flumine perinde versatus fuisset. Qui tria flumina Urinocum, Maragnonem, & argenteum Geometrico rigore dimensus fuerit, illius sententiæ lubens acquiescam. Alienissimus sum a partium studio, illorumque consuetudine, qui rebus illius provinciæ, ubi versati sunt diutius, prærogativam adjudicant, atque adeo apotheosim decernunt. Quatuor licet, & amplius lustra consumpserim in Paraquaria, nunquam mihi tamen in mentem venit proptera magnitudinis principatum Paranæ tribuere aliis forte repugnantibus, Argenteo, vel quod nomen plus illi congrueret, luteo flumini haud alio seu nomine, seu beneficio obstrictum me video, nisi quod me sinu suo sæpe, diuque circumvectum non hauserit, suosque inter fluctus nunquam contumularit; Quod latronum beneficium appellamus.

Sed erit forte Britonum, vel Gallorum quispiam, qui flumen sancti Laurentii in Canada provincia argenteo flumini haud dubie præferendum dixerit? Prægrande illud est, quis inficietur? Longissime enim, latissimoque fluit alveo, ac fundo tam alto, ut naves etiam primi ordinis patiatur. Ad urbem Quebecum usque centum viginti leucas a maris ostio distantem naves bellicæ iter continuant suum; Inde vero ad Montem regalem, quod sexaginta circiter leucas Quebeco abest, onerariæ non mediocres commeare solent. Sed qui istius fluminis magnitudinem refers, cave; triumphum canas. Longius enim vero fluminis argentei navigatio porrigitur. Naves Hispanicæ etiam majores, quæ Gadibus solverant, ad ipsam Assumptionis urbem appulere quondam, a maris ostio leucas circiter quadringentas remotam; Quin ad portum Candelariæ, qui longissimo spatio aberat ab Assumptione. Anno 1753 me in Paraquaria agente Hispani duce Emanuele de flores, lusitanique limitum definiendorum causa ad flumen Jaurum usque pervenere, quod gradu latitudinis Australis 16 minuto 25 longitudinis vero 320 minuto 10 ab insula ferro Paraquayo fluvio associatur. Naves, queis vehebantur, ad maritimarum normam conditæ, velis instructæ, tormentis, annona pluribus mensibus destinata, militibus oneratæ molis sunt non spernendæ. Hoc navium genere (lanchas vocant) utuntur Hispani Boniaeris per flumen argenteum, quin alto sæpe mari impune se committunt, si breviora sint itinera, portusque viciniores. Crede de argenteo flumine, quod lubet. Maris, non meus, cognatus est Parana. Mihi istic nec seritur, nec metitur. Salva maneat veritas. Hic scriptionis meæ scopus. Absurdissime scripserunt multi multa de hoc flumine. Multi erro-

res

res paucis verbis refelli nequeunt. Hinc nolui hoc de argumento brevis esse, ne fierem obscurus.

Argentei fluminis nomine per Europam percrebrescente Hispanorum plurimi ad Paraquariam convolârunt olim; Verum ubi opes expectaverant, præter inopiam denique invenerunt nihil. Paraquaria Chilensi, Peruviana, Quitensi provinciis cingitur, quæ auro, argento, gemmis, lapillisque pretiosis abundant. Nihil horum per omnes Paraquariæ fines suppetere, & advenis, & indigenis hodie certum est. Repertum iri horum quidpiam, inquies, si rite quæreretur. Ne hoc quidem credidero. Novi equidem Hispanos ut perspicaci ingenio, sic odoratu acerrimo pollere ad thesauros, si qui telluris in gremio lateant, investigandos, & liceat sic dicere, sagaciter odorandos. Cum igitur auro, argentoque eruendo vel nullam hactenus, vel inutilem operam dederint, nullum usquam latere, mihi semper persuasi. Quo diutius in illa commoratus sum provincia, eo luculentioribus argumentis, experimentisque mea opinio firmabatur. Risi sæpe historicos vel rudes, vel nobis malevolos, qui Paraquariam auream, argenteamque somniant, quam nos luteam semper, ligneamque vidimus tot annis. Pluribus in locis aliqua latentis metalli indicia se se prodiderunt aliquando, quæ tamen omnia non ad ditandos Hispanos magis credulos, verum ad illorum crumenas vacuandas plurimum valuerunt. Referam ingenue, quæ de factis metallorum tentaminibus, opinionibusque ridiculis memoriæ occurrunt. In urbe S. Jacobi de Storea familiariter novi opulentum olim mercatorem, id temporis ad incitas redactum. Cræsum se fore, sperans curas, animum, opesque suas omnes ad metalla detegenda convertit. Emissarii ære conducti, qui in loca

P me-

metallifera, ubiubi demum, indagarent. Neque deerant venales homines, a quibus aurei montes illi spondere ntur. Magno sumptu suscepta ab illo itinera ad Gubernatorem Tucumaniæ longissime absentem, a quo metalli fodiendi jus sibi impetraret. In operas, mulos, commeatus, instrumenta alia scrutandis terræ visceribus necessaria ingentem nummorum vim toties expendit, nullo prorsus operæ pretio, nisi quod opes, quas possederat, consumpserit, quas sub terra sibi pollicebatur, nunquam viderit inops subinde, urbisque universæ fabula. Agendo omnia nihil egit. Spe sua delusus identidem necdum sapuit. Noverat octoginta circiter leucarum ab urbe S. Jacobi intervallo locum esse, cui dudum a ferro nomen. Is in longam planitiem excurrit, ubi Gleba pinquis undique. Sylvæ vicinæ melle optimo, & cera scatent, ad quam legendam maximi Hispanorum fiunt concursus. Lapidem, quin ne lapillum per illam vicinitatem usquam deprehendas. Ex ipso campi cespite hinc mensa, illinc arboris truncus prominet, ferri speciem referentes, nisi quod intermicante splendore ad argenti similitudinem aliquantulum accedant. Videbatur sibi vir bonus votorum metam attigisse. Enimvero argentum ferro immixtum hic latere juravit, cæteris pleno ore cachinnantibus. Metalli hujus portiunculam, quam avide decerpserat, fabro liquandam in urbe tradit. Hispani præsentes argenteos nummos aliquot fornaculæ injecerant clanculum. Dum ergo massam liquatam ex argento, & illo ferri genere compositam e fornace profluentem spectavit, triumphum gestiens cecinit, mortalium se felicissimum ratus. At vero sociorum ludificatione circumventum se, liberaliterque explosum intelligens, in furias actus fraudis authoribus dirissima quæque comminabatur. Cæterum exoticum illud,

quod dixi, metallum faber Europæus, a se diligenter igni exploratum, quoddam ferri genus esse, sed tam rigidum, tamque vitri instar fragile, nulla ut arte flecti, elaborarique, ac nulli esse usui possit, mihi affirmavit. Et vero nemo omnium fuit, qui de illo metallo eruendo, elaborandoque porro cogitaret. Huic prope affinem adjicio eventum.

Cordubæ Tucumanorum mercator quispiam in maximis rei domesticæ difficultatibus versabatur. Suæ ut mederetur inopiæ, mercatu repudiato medicinam, quam nunquam rite perdidicit, profitetur. Metamorphosis Europæorum hominum per Americam minime rara. Nautæ, milites transfugæ si opificium, insigni licet cum quæstu, exerceant, fæminam, quæ illis nubere velit, nullam invenient in Paraquaria. Consilium in arena. Mercaturæ addicunt se se. Officinam suam velis sebaceis, caseo, cultellis, acubus, forficibus, lineis, laneisve Strophiolis, aliquot vini cremati lagenis instructam quis habeat, jam mercator audit, jam nobilis evadit, quovis vulgo superior, nuptiis, magistratibus quibuscunque par habetur. Ad incitas redacti e mercatoribus repente medici fiunt. Nihil hôc frequentius. Qui vix barbam radere, venam pertundere, unques resecare, cucurbitulas cuti applicare, enema injicere, unguentum illinere nôrunt in Europa, oceanum emensi jam, quoties visum, pro Galenis se venditant in Paraquaria, horis ante, & postmeridianis ægrotantes impune, ac pro arbitrio mactant ficti hi medici, quavis peste periculosiores. Hujus, nisi vehementissime fallor, furfurit erat Bartholomæus, de quo mihi sermo. Ex alienis morbis, ac mortibus suam nil intumescere crumenam expertus, formidatusque passim, mutato demum consil.o, relictis pharmacis ad metalla, spei suæ ultimam an-

 cho-

choram, animum applicuit. In viciniis cordubæ alpibus auri latentis indicia prostare, vagus, nescio quorum, rumor vulgaverat. Consultis rerum peritioribus, obtenta a Præfectis Regiis licentia, conductis fossoribus, emptisque sola pretii sponsione ad eos alendos pecoribus, terræ rimatur latrebras aliquamdiu, sed fructu nullo, detrimento luculentissimo, sumptu intolerabili, cum ligna, aquaque necessaria multas per leucas mulorum tergo fuerint advehenda. Ære alieno, quod auri spe contraxerat, oppressus miser documento fuit cæteris, in superficie telluris tutius, quam in subterraneis montium cordubensium cavernis aurum quæri. Et vero nulli posthac, quod quidem sciam, in mentem venit istic in auri venas inquirere. Rumor quoque, sed fors rumor tantum, per vulgi circulos circumfertur, Indos quondam ante Hispanorum adventum ex alpibus, quæ urbem Riojam ambiunt, aurum eruisse. Omnis tamen conatus Hispanorum, qui nobili huic metallo eodem in loco insidiabantur, semper irritus fuit. In montibus, qui urbi Montevideo imminent, auri particulas detectas fuisse nostra ætate, ipse mihi Boniaeris Gubernator Andonaegui, dum ejus mensæ accumberem, significavit anno 1749 ineunte. Id Regi catholico etsi nunciatum esset, nec tamen Regio unquam, neque privati cujusdam nomine in scrutandis, cavandisque illis montibus laboratum est, quod parum spei, rei forte nihil illis inesse putaretur. In propinquo urbeculæ Montevideo amne Rosario inventos fuisse amethystos aliquot nescio quis sparserat. Verum illos aut non genuinos, aut aliunde allatos fuisse, cum pluribus aliis eodem in amne quærendis nemo operam dedisse audiatur, existimavi.

Quay-

Quayram provinciam, quæ ad ſeptentriones hinc plurimum vergit, inde Braſiliæ fines ad ortum attingit, ac a Parana alluitur, primi habitatores Hiſpani metallorum divitem opinabantur perperam, ſibique lapidum pretioſiſſimorum meſſem uberem promittebant. Neſciverant equidem, non omne, quod ſplendet, aurum, vel admantem eſſe. Ad Paranæ litora reperti ſunt aliquando lapides, quos Cocos de mina appellarunt. Figuræ ſunt jam rotundæ, jam ovatæ, Superficie vulgarium lapidum inſtar aſpera, & dura. Colore obſcuri. Mole ſua granatum malum, ſeu Punicum, caput humanum aliquando æquant. Suum intra corticem claudunt lapillos coloris varii, & magni, ſi imperitorum oculis ſpectentur, pretii. Hi putant Cryſtallum nitidam, amethyſtos, pyropos, ſmaragdos &c. ſe videre. Sed luduntur oculi. Apud artis peritos eodem, quo Bohemici quidam lapilli, habentur loco. Lapidem hunc, coço de mina, lapillis ejusmodi prægnantem ingenti cum tonitru, quale a machina bellica editur, crepare, ac disrumpi, ajunt, ut primum maturus eſt, quem ſinu gerit, eorum judicio nobilis fœtus. Hanc figuram, has proprietates illi vulgo tribuunt, qua fide, neſcio. Ego quidem, licet majorem Paraquariæ partem, & cumprimis Paranæ litora attentis in naturam oculis peragraverim, ejusmodi lapidem nusquam vidi. Hoc lapidum genus, coco de mina, in aliis Americæ provinciis, ubi gemmas genuinas naſci conſtat, ſuum fors habere pretium non auſim negare, nego tamen audacter vel unum Paraquarienſium hoc ditatum fuiſſe. Stupida quorundam ex fallaci hoc Gemmarum ſimulacro opes ſperantium credulitas inſigni paupertate mulctabatur, ut omnes novimus. Xerez, la ciudad Real, la villa rica Quayrenſes olim urbes, quæ pro metallorum, divitiarumque fontibus habebantur,

 miſe-

miseriæ, indigentiæque seminaria exstiterunt. Auri sacra fames quot non Europæorum millia delirare coegit in Paraquaria! Ea illorum in mentibus altissime defixa est opinio, Paraquariam thesauros possidere suos, sed hactenus Celasse in terræ visceribus. Petrus Stephanus de Avila Boniaeris Gubenator Paraquariam metallis gravidam Regi depinxit anno 1637. Idem sensisse videtur Ruiz Diaz Melgarejo urbis villa rica Conditor. Verum Emanuel de Frias Ruizii gener ac dein' Gubernator Regem certiorem reddidit, omnibus industriis exhaustis Ruizium nihil omnino metallorum detexisse, & qui Matritensem ad aulam scripserant, Quayrensibns in territoriis metalla latere, implacabili in Jesuitas odio infames ad conflandam illis invidiam talia scripsisse; Verum ejusmodi homines, quippe calumniatores, ad ferendum testimonium inhabiles, fide indignos utique esse. Quæ villa rica, seu urbs dives vocabatur, solum nomine, ac metallorum spe, nunquam re opulenta exstitit.

Cum illis in terris Paraquariæ, quas pedibus emensi, oculis contemplati sunt, auri, argentive nil deprehenderint, hæc metalla Quaraniorum, quos Jesuitæ imbuendos religione susceperant, nativo in solo delitescere sibi, immo & aliis persuaserunt. Ex futili hac conjectura quot passim mendacia procusa, quantæ in nos vibratæ calumniæ! Et vero, cum Philosopho authore falsa sint sæpe veris probabiliora, calumniis non raro fides adhibita ab iis, quorum intererat calumniatores plectere, minimum refrænare. Authoritate Regia, Jesuitis non optantibus id modo, sed & petentibus, missi sunt olim homines, qui, num quid metalli Quaranicis in territoriis extaret, diligenter circumspectatent. His exploratoribus quadam in urbe viæ dux additus Quaranius transfuga,

homo

homo venalis fidei, nulliusque frugis. Iste equidem furcifer a Jesuitarum insectatore donis, amplisque promissionibus captatus edixerat: Aurifodinas Quaraniorum in oppidi Conceptionis agro ad Uruquayi litora sibi perspectas, huncque locum castri instar propugnaculis, bellicis machinis, numerosoque præsidio munitum esse. Illuc igitur via recta acceleratum iter. Pauculas jam leucas ab aurifera illa, si superis placet, statione aberant. Indus veterator mendacii, quod postridie detegendum præviderat, poenas male metuens, noctu fugam cepit. Sed in oppido Yapeyù deprehensus ab ipso Missionario nostro vinculis, custodibusque provide adhibitis ad illos, a quibus profugerat, Hispanos fideliter, celeriterque remissus est. Undique fraus de commentitiis illis auri fodinis, munitionibusque patuit. Detracta fabulæ, calumniæque larva. Omnes locorum angulos longe, lateque speculati Hispani: Nihil istic metallorum extare, quin considerata situs natura nequidem expectari prudenter, aut procreari posse, concordi, publicaque voce testabantur. Indus perfidiam luit suam. Accusatores Jesuitarum Hispani quidam Regio nomine calumniatores declarati, bonorum confiscatione, perpetuæ infamiæ nota mulctati, ad quasvis demum præfecturas inhabiles pronuntiati fuêre. Repressa quidem his Regiæ sententiæ fulminibus tantisper calumniandi licentia; Haud tamen de metallis apud Quaranios sepultis ridicula suspicio penitus extincta, quin ad Europæos male credulos propagata fuit.

Idem error lusitanorum in Brasilia animis altissime insederat, qui nostris ad Uruquayum flumen missionariis dicere ausi sunt aliquando: Hoc solum omne, quod vestris calcatur pedibus, aurum est.

 Auri

Auri spes fuit, quæ notissimum Gomez Freire de Andrade fluminis S. Januarii in Brasilia Gubernatorem impulit, ut aulæ Ulyssiponensi permutationem Coloniæ sanctissimi sacramenti cum septem Uruquayensibus oppidis persuaderet. Hæc expulsis triginta duobus Quaraniorum millibus eorum incolis, ut superius retuli, Hispani jam jam ex pacto tradere volebant, sed a lusitanis non fuere acceptata. Hujus rei præter alias causa passim vulgabatur in Paraquaria: quod lusitani diligenter nunc inspectis, & belli occasione lustratis ad uruquayum terris nullum prorsus metalli cujuscunque indicium istic deprehenderint, ubi quondam solis nixi suspicionibus aureos montes sibi somniarunt.

Risum mihi moverunt persæpe Hispani Quaranicis in oppidis hospites. Lapillos quosvis triviales, in quos per viam inciderant, avide, soliciteque collegerant, & pro varietate coloris jam pro smaragdis, jam pro amethystis, vel pyropis habitos asportarant. Monui illorum non paucos: Ejusmodi exoticæ figuræ, re ipsa tamen vulgaribus lapillis fluviorum ripas passim, viasque adeo scatere, ut non navibus duntaxat, sed & classibus onerandis sufficerent. Sed frustra hæc. Quidquid Quaranico in solo inventum, pro auro, pro gemmis habendum putaverunt, a gemmariis, & chrysopolis turpissime explodendi. Phantasia crepundiis quibusvis pretium sæpe fingit. Adamantes, quos toti late Paraquariæ negavit natura, calumnia, Jesuitarumque inveteratum odium Quaranicis terris liberaliter affinxit, ephemeridumque Europæarum publicos scriptores circumvenit. In ejusmodi pagina Matritensi (Gazeta de Madrid) hæc legi aliquando: *scribunt* (titulus loci erat londinum) *ex Brasilia, Jesuitas Paraquariæ suas adamantum fodinas*

ad

ad tantum perfectionis gradum perduxisse, ut magnopere timendum videatur, ne pretium adamantum Brasiliensium dein vilescat. Hanc pagellam Carolo Morphy Paraquariæ Gubernatori Hyberno, bellica virtute, scientiisque clarissimo, dum ad me in S. Joachimi oppido inviseret, legendam porrexi. Perlegit alta voce, risu, an indignatione majori, nescio. Circumstantibus sociis Hispanis, viris militaribus, in Paraquaria natis, & illius provinciæ rerum scientissimis somnium, deliramentumve scriptoris Matritensis id videbatur, sed scilicet citra culpam suam ab impudentes mendacibus decepti. Quam prurit mihi calamus ad recitanda istorum nomina! Tales sunt plerique, ut mendacium in illos cadere non posse videatur. Adamantis vel tenuem particulam quocunque pretio empturiebam semper ad vitra in varios templi usus findenda, sed, qui venderet, qui haberet, repertus est nunquam. Silex adamantis loco usque mihi ad hibendus fuit. Ex hoc, quid de Jesuiticis illis adamantum fodinis sentiendum, conjice. Hi in calumniatorum, vel stupidorum commentariis duntaxat, in Paraquaria nunquam exstitere. Si Barbari ad fretum Magallanicum metalli quid habeant, illud ex alpibus chilensibus impetrarunt, ubi metalla inveniri, nemo ignorat. Sed Chilensis provincia a Paraquaria differt perinde, ut Austria a vicina Hungaria. Hæc auro, argento abundat, illa caret utroque. Lusitani in Cuyaba sita in 14 gradu latitudinis meridionalis, & 322 gradu longitudinis, in Mato Grosso, & in propugnaculo seu munitiuncula sanctæ Rosæ (la estacada) ex amnibus variis arenas, ex arenis micas auri, seu psegmata, legunt, Hispanis olim conniventibus, nunc post ultimam pacis sanctionem palam consentientibus; Memorata enim territoria intra Brasiliæ fines contineri lusitani contenderunt semper, Hispanis ea

vel Paraquariæ, vel Peruvio ſuo adnumerantibus. Illam auri ſcobem ex arenis rivorum Paraquarienſium ſeu ab Hiſpano, ſeu ab Indo quopiam quæri, invenirive, nunquam audivi, nusquam vidi. Neque ſcio, num rivorum ſterilitati, an Paraquarienſium deſidiæ id ſit tribuendum. Luſitanos enim in rebus omnibus ſolertiores, ſed & auri ſitientiores experti ſumus in America, quod ne Hiſpani quidem inficiabuntur.

Ad veritatem eorum, quæ hoc de argumento ſcripſi, ſtabiliendam magni ponderis mihi videtur clariſſimi Bougainvillii teſtimonium, qui licet ſuas Paraquariæ notitias ex authoribus tunc noſtro nomini periculoſis & forte infenſis hauſerit, aperte, intrepideque affirmat: In illa provincia nec aurum, neque argentum procreari. Cum plura alia veritati ſimul, ſimul famæ noſtræ adverſa, perperam edoctus, adnotarit, nil ambigo, ſcripturum quoque illum fuiſſe de auri, argentique venis, ſi quas in territoriis, ubi Jeſuitæ verſabantur, exiſtere vel eminus intellexiſſet. Illius ſilentium præ quavis Rhetorica plus valet ad fidem mihi conciliandam. His accedit aliud invictiſſimum omnino argumentum, quo vel ſtupidiſſimi de veritate convincantur: Ab anno 1767 a ſuis, quæ condiderunt, conſervaruntque, Indorum oppidis, a collegiis, prædiisque ſuis abſunt Jeſuitæ, per varias adhucdum Europæ provincias ſparſi. Hiſpanorum dominio, arbitrio, oculis, manibusque relicta omnia. Tredecim jam poſt noſtrum abitum fluxere anni. Si quid metallorum, gemmarumve usquam extaret, illorum profecto ſagaces oculos neutiquam fugiſſet. Dudum a centum famæ buccinatoribus per omnes Europæ angulos id fuiſſet pervulgatum. Verum nemo hactenus de Paraquaria vel hiſcere auſus. Mihi quidem, qui ephemeridum folia

diver-

diversissima legere consuevi, in hunc usque diem nil ejusmodi seu lectum, seu auditum fuit. Tot auri, famæquæ nostræ insidiatores avidos nobis dudum absentibus nil detexisse, haud miror; Defuisse, qui id fingeret, hominem malignum, stupeo, cum tanta nobis adhuc præsentibus affinxerint jam errore, jam malitia, invidiaque ducti. Quam ingenuus sim, ut perspicias, naturæ in Paraquariam liberalitatem candide exponam. Videbis, ridebisque ejus thesauros.

Superiori seculo exeunte P. Antonius Sepp Tyrolensis, vir antiqui moris, musica arte, virtutibus eximiis clarus, ac de Quaranica natione optime meritus ex lapidibus, quos ytacurù dicunt, in camporum superficie passim obviis aliquantulum ferri extorquere didicit, ope ignis acerrimi, perque viginti quatuor horas continuati. Verum vix imitatores habuit. Labore enim tanto, tanto ligno tantillum ferri constat, ut nullum videatur operæpretium. Lapides illi ex lapillis minutissimis concreti, fusci coloris, punctulisque nigris maculati sunt. Nostra ætate plusculum ferri navibus Hispanicis allatum est, pretio tamen Europæis vix credibili venditur etiamnum. Securis enim, si ex ferro est Suecico, vel Styriaco, quatuor florenis Germanicis, si ex ferro Hispanico seu Cantabrico, octo florenis venditur. Qui sapit, duplicato pretio emet securim Cantabricam, quia diutius, quam binæ secures septentrionali ex ferro, duraturam. Singulis adolescentibus Quaraniis ipso, quo nuptias celebrant, die; Conjugatis singulis plerumque Calendis Januarii culter vulgaris, qualis in mensa adhibetur, ab oppidi parocho Jesuita dari consueverat. Sola hæc cultri donatio plus, quam Europæi credant, sumptuosa est, cum oppida pleraque quatuor capitum millia, aliqua sex, vel septem nu-

merent, quod alias dixi. Adolescentes, puellæque fissa arundine carnem bubulam secare, vel dentibus discerpere solent. Tanta licet sit ferri Caritas, raritasque, nemini nostrûm in mentem venit unquam, ex illis lapidibus Ytacurù improbo labore ferri portiunculam emendicare. Sunt, qui experientiis nixi suis, opinantur, ædes ex lapidibus ejusmodi structas fulminibus maxime obnoxias esse; Quid? si a ferri particulis intus latentibus attraherentur. Anglus certe honesto loco natus, neque scientiarum expers Gadibus mihi asseruit: Gentiles suos marsupium, gladium, & quidquid metalli secum circumferunt, abjicere, tempestate sæviori ingruente eo, quod fulmina a metallis attrahi suspicentur. Quam quidem Anglorum suspicionem vix ausim aspernari memor eventuum, quos in America expertus sum aliquando. In oppido S Joachimi tertia post meridiem hora excussum fulmen penes cubiculum, ubi necessaria ferri supellex pro fabri officina asservabatur, ortum inde incendium, & 20 horas sæviens totam prope domum, cubiculum meum si excipias, in cineres redegit. Montes altissimi, qui in Cordubensi territorio vallem Calamuchita circumstant, magnetem fusci, melius dicam, plumbei coloris producunt. Per autumni ferias illuc rusticatum missus cum sociis intellexi, paucos ante menses fulmen in illud domus nostræ cubiculum incidisse, ubi secures, serræ, aliaque e ferro instrumenta fabrilia reponebantur; His magneticam vim impressit fulmen; nam acus, & quidquid ferri est, validissime sibi attrahebant. Nec mirum: fulmen ex vaporibus illarum alpium magnete copioso prægnantium procreatum magneticam virtutem exeruit; Id quod & aliis quibusque fulminibus in Europa proprium esse, ut magneticum quid habe-

habeant, asseritur. Id omne physicis, naturæ speculatoribus, arbitrandum relinquo.

Ex alpibus Cordubensibus eruitur aliquando Talcum, quod latini lapidem specularem, vel lunarem, Græci aphroselenum, vel selebitem, Germani frauenglaſ appellant. Eſt species lapidis blandioris, coloris candidi, leviſſimi ponderis, nullius firmitatis. Compingitur ex tenuibus foliis. In tenues bracteolas cultello dividi ut poſſit, aquis immergendus eſt aliquamdiu. Leniter uſtus papyri mollitudinem, coloremque argenti induit, parandis ad fallendos oculos icunculis, aliisque pro templorum pauperum ornatu figuris concinnandis adhibetur. Ex multis, quæ hoc ex lapide evelluntur, foliolis pauciſſima invenias undique nitida, ac pellucida; Pleraque enim maculis jam flavis jam nigris obſcurantur. Meliora in feneſtris, lucernisque vitrum ſupplent, cujus, dum anno 1748 Paraquariam attigi, ingens ubique & paucitas, & pretium. In præcipuis provinciæ collegiis, Quaraniorumque oppidis feneſtram vitream ne unam quidem deprehendi. Quisque ſibi ex talco (cum rarum ſit, raro impetratur) ex papyro, ex tela linea feneſtram ſibi ſtruit ſuam, & cum a quovis imbre, vel vento importuniori hæc diſcerpatur, identidem redintegrare cogitur. Poſtremis tamen, quos in Paraquaria egi, annis vitri multitudo navibus Hiſpanicis advecta eſt. Imminuto ejus pretio feneſtris vitreis cubicula, templaque paſſim reſplenduêre. In templis, qua parte Auſtrum reſpiciunt, feneſtræ vitreæ loco lapis collocatur, qui, alabaſtritis ſpecies, durus, candidi coloris eſt, & lucis aliquid transmittit. Magnis ſumptibus ex Peruvio, nativo ejus ſolo, adfertur. Auſter namque Meridionali in America furentiſſimus primo, unoque impetu, quidquid vitri habet

ixi. Adolescentes, puellæque
bubulam secare, vel dentibus
anta licet sit ferri Caritas, rari-
ìm in mentem venit unquam,
urù improbo labore ferri por-
. Sunt, qui experientiis nixi
ex lapidibus ejusmodi structas
noxias esse; Quid? si a ferri
bus attraherentur. Anglus cer-
, neque scientiarum expers Gæ-
Gentiles suos marsupium, gle-
etalli secum circumferunt, ab-
iori ingruente eo, quod fulmi-
suspicentur. Quam quidem
n vix ausim aspernari men
merica expertus sum aliquan
i tertia post meridiem hora
cubiculum, ubi necessaria
icina asservabatur, ortum
oras sæviens totam prope
... ipias, in cineres
Cordubensi
at, magn
prod

habeant, asseritur. Id omne physicis, naturæ s
lateribus, arbitrandum relinquo.

Cum, Ex alpibus Cordubensibus eruitur aliquando
Græci quod latini lapidem specularem, vel luna
glas aphroselenum, vel selebitem, Germani fra
ris appellant. Est species lapidis blandioris, c
Com candidi, levissimi ponderis, nullius firmit
las pingitur ex tenuibus foliis. In tenues bract
aliqua cultello dividi ut possit, aquis immergendus
lorem diu. Leniter ustus papyri mollitudinem,
los que argenti induit, parandis ad fallendos c
natu icunculis, aliisque pro templorum pauperum
hoc figuris concinnandis adhibetur. Ex multis,
undique ex lapide evelluntur, foliolis paucissima inve
lis jam nitida, ac pellucida; Pleraque enim m
fenestris, flavis jam nigris obscurantur. Melior
anno 1748 lucernisque vitrum supplent, cujus,
paucitas, Paraquariam attigi, ingens ubiqu
gis, [illegible] pretium. In præcipuis provinciæ c
[illegible] imque oppidis fenestram vitream
[illegible] prehendi. Quisque sibi ex
[illegible] raro inveniretur) ex papyro
[illegible]
suam, & cum a
ori hæc discerp
Postremis ta
itri multitudo n
muto ejus pretio
ac passim [illegible]
quam reficiunt. [illegible]
a qui, [illegible]
, & [illegible]

habet obvium, perrumpit, cum & domos integras sternat sæpe, ingentium navium vastissimos malos confringat, ac Cœlo minitantes Cedros evulsis radicibus præcipites agat. Lapides, Calci cæmentariorum parandæ idonei per omnem prope Paraquariam in promptu sunt; In Quaraniorum tamen, & Abiponum territoriis omnino desiderantur. Paraquayi, aliorumque fluminum litora Gypsum passim offerunt. Quaranii, qui ab his litoribus absunt longius, cochlearum aquatilium, vel limacum terrestrium conchis in calcem crematis, vel creta, quam tobatỳ vocant, terræ Tripolitanæ simili ad parietes dealbandos utuntur. Cum neque hujus mihi copia esset in oppido Beatæ Virginis Rosarii, & sancti Caroli a me condito, sacram ædiculam, tuguriumque meum cineribus bubulo sanquine subactis livi, ne parietes e ligno, arundine, limo, bubuloque fimo coagmentati oculos offenderent. Ad Tebiquarỳ majoris ripas marmor nigrum maculis viridibus distinctum, sed exiquæ molis, videram aliquando. Num alia alibi marmora, saxave insigniora sub terra delitescant, ignoro. In Parana, quin & in sylvis, campisque ligna, cornua, ossaque lapidescere, supra dixi, ipsusque vidi. Nulli tamen illic sunt usui, neque, ut apud Europæos, magni fiunt, quia minime rara, quia domestica. Adeo scilicet ubique gentium raritas, peregrinitasque rebus pretium addit, atque admirabilitatem. Ex oppido S. Joachimi per urucutỳ terras iter faciens in colliculo, quem, viciniam speculaturus, cum duobus Quaraniis pedes conscendi, lapides vulgares per terræ superficiem undique stratos inveni, variæ quidem magnitudinis, sed ejusdem prope figuræ. Singuli enim ore, naribus, binis oculis insigniti humanæ faciei imaginem non illepide exprimebant. Rei novitas risum nobis multum, sed

plus

plus admirationis attulit. Aquarum pluviarum impetu, frequentiaque cavatos hos lapides, nil hæsitans adverti; Æqualem tamen vultûs figuram illis inpressam, hoc solum loco, non alibi observatam, demiratus sum. Huic colli nomen: *Yta robà lapides faciei* mox Indi Quaranii indiderunt. Silices rubri, nigrique coloris, igne copiosissimo fœti, ac sclopis insigniter idonei multis in locis, præsertim ad Uruquayi ripas, prostant. Verum desunt instrumenta, quibus scindi, ac ad scloporum usum aptari possent. Num Paraquaria alumen, sulphur, Mercurium usquam procreet, haud scio; Nitro tamen plures campi abundant, illi maxime, quos palmæ, Caranday dictæ, circumsistunt. Aqua pluvia ex illarum foliis decidens per contractam ex iis salsuginem nitri videtur esse semen. In non nullis lacubus, nemine adlaborante, aqua in salem concrescit post longiorem siccitatem. Aliis in locis nitrum collectum ollis testaceis coquitur, & in salem abit. In omnibus Quaraniorum territoriis nulla omnino salis copia. Hispanorum e coloniis longo itinere, maximis expensis apportatur. Testudines, queis fluvii, rivi, quin apud Chiquitos etiam sylvæ scatent, non sunt ex illarum genere, quarum concha Europæis pretiosa, & operi faciundo idonea. Arundines, quas Hispanicas vulgo Germani, Indicas Hispani vocant, & pro baculis adhibemus, ignorat Paraquaria, etsi tot alia variæ formæ, & magnitudinis arundinum Genera numeret.

Ast quorsum, amabo, has tibi minutias commemoro? Meam ut sinceritatem, fatendique omnia, quæ Paraquaria profert, desiderium ut tandem agnoscas. Næ! insigniter stolidus sit, ac perfrictæ frontis, qui mihi testi oculato minus fidei tribuendum

putet,

putet, quam putidis illorum libellis, qui seu rerum ignoratione, seu aliis rationibus ducti Paraquariam auri, argenti, margaritarum seminarium mentiuntur. Hallucinati sunt complures, qui in ipsa Paraquaria de Paraquaria scripsere. Thesauros illi liberaliter tribuunt, non quod illos possideat, sed quod illos in metallorum inope provincia sibi somniaverint. Cæcus somniavit se videre (Hispanorum est adagium) & somniavit id, quod desideravit. *El ciego soñaba, que veia, y soñaba lo, que queria.* Horum e numero est Martinus del Barco in urbe Boniaeris Archidiaconus, qui in suo poemate: *Argentina, y conquista del rio de la plata*, rhytmis Hispanicis seculo superiore scripto præter alia fide indigna affirmat: In lacuna aliqua, circa quam Abipones nunc habitant, uniones procreari. Indorum senissimi, experientia, veracitateque magis conspicui, in illa vicinitate nati, versatique annis plurimis: Nil unionum usquam a se visum, nil hac super re a majoribus suis auditum, uno omnes ore responderunt. Hi barbari cum ad se ornandos Globulos vitreos ex Europa allatos, sphærulas e cochlearum testa fictas, fructuum variorum semina, nucleosque, avium unques, & quas non quisquilias e collo, e brachiis, e suris suspendant quotidie, quidni unionibus inhiassent sitienter, naturâ lucidis, si in illorum aliquando oculos, manusve incurrissent. Hanc igitur lacunam, unionum feracem, fabulis jure ad numeramus, historiarum e numero dudum a prudentibus expunctam. Quam absurde creduli, quam suspiciosi fuerint in rebus omnibus, quæ ad metallorum famam pertinent, ipsi indigenæ, colliges ex ipsis Patris Nicolai Duran verbis, qui postquam Quaraniorum oppida recentia in Quayrensi regione (jam lusitanici juris) Provincialis visitaverat, testis oculatus hæc refert: *Rupes etiam ibi ingens, visitur*, ait, *cujus fama*

fama omnes hasce terras pervasit, & pauper rupes per antiphrasin appellatur; Quod omnes existiment ditissimam illic auri fodinam latere, immo totam rupem auream esse dicunt. Rupes est admodum monstrosa, vario colore distincta, ac fulgore ita micante, ut solis radii haud secus in eam, atque in speculum incidant, ac reflectantur. Quo fit, ut metallum aliquod prædives esse suspicentur. Quotquot in his partibus vel Gubernatores, vel milites degunt, incredibili aviditate rupem hanc reperire affectant; Sed propter periculum, ne aberrent, ac pereant, non eo audaciæ procedere audent, ut se viæ committant ab eo præsertim tempore, quo triginta eorum balsæ (naves e duobus lintribus compactæ) *dum eam quærerent, periêre. Ego illac transiens, quid rei subesset, tentavi, ac merum esse saxum reperi, quod ab arenis, quæ ex flumine a vento illuc feruntur, adeo lævigatum, ac tersum est, ut vitro, quam saxo similius videatur. Atque is ut plurimum humanæ spei portus, atque exitus esse solet.* Sic ad verbum dictus Nicolaus Duran folio 92 in annuis literis Paraquariæ anni 1626 & sequentium, Antverpiæ editis. Rem ita se habere, ut scripsit, mihi palam est. Quayranas enim terras, ubi decantata illa, & jam explosa rupes, plurimis ab hinc annis lusitani obtinent: Hi naturæ beneficio ut perspicaces, sic intrepidi molestiarum, periculorumque contemptores nil unquam intentatum relinquunt, ut latentia metalla detegant, detecta suos in usus quantocunque labore convertant. Si rupes illa præter lapides nobile quid sinu gestasset suo, dudum ab illis expugnata, spoliataque fuisset. Verum nulla de hoc unquam facta mentio. Istudne vicina lusitanis Brasilis Paraquaria ignorasset?

Argentea vasa Hispanorum in ædibus, argentea passim in templis urbium supellex visitur. Quaraniis in coloniis non altaria modo, sed ipsa alicubi tem-

plorum laquearia auri foliis vestita sunt. Nil horum inficior. Noveris tamen, aurum, argentumque id omne non in Paraquariæ visceribus natum, sed ex Peruviana, chilensique provinciis allatum fuisse. Quaranii pro suis & pro Hispanorum templis prægrandes campanas ex ære fundunt; Verum æs Chilenses suppeditant. Nulla vel Regis vel alterius nomine cuditur moneta per omnem Paraquariam. Hinc exsibilatus a prudentioribus Europæis malignus, sed stolidus Veterator, qui Nicolai, quem Paraquariæ Regem confinxerant, nomine monetam edidit, re ipsa in Quitensi provincia cusam. Sed rudiores duntaxat, queis parum cerebri, multum in nos bilis est, decepit. Paucas si urbes excipias, quibus vel cum Europæis navibus, vel cum Peruvianis, Chilensibus, Lusitanisve confiniis negotiatio est, nullus, certe rarissimus viget monetarum usus; Rerum permutatione, ut apud veteres olim, hic suppletur. Equi, muli, boves, ovesque, tabaca, Gossipium, herba Paraquarica, saccharum, sal, triticum varium, alii seu agrorum, seu arborum fructus, animalium pelles &c. pro nummis sunt in Paraquaria, quibus & necessaria a singulis emuntur, & Episcopis, Parochis, Præfectis Regiis stipendia solita, vectigaliaque persolvuntur, maxime in Assumptionis urbis territorio. Rebus omnibus, quæ natura proveniunt, fixa sunt a magistratu pretia, quæ ementes, vendentesque probissime norunt, ac observant. Hispana hera candelis sebaceis indigens servæ suæ Africanæ calathum, vel fiscellam tradit, ubi gossipii, tabacæ, herbæ Paraquaricæ, sacchari, salisve reposita est portio. Horum aliquid pro arbitratu, juxta publicas tamen pretiorum leges, accipit, qui candelas vendit. Nulla hic altercandi occasio emptori cum venditore. In pauculis urbibus, ubi monetarum usus, triplex duntaxat

taxat nummorum argenteorum genus reperitur, scilicet: Un *peso fuerte*, *peso de plata*, *patacon*, qui imperialis, seu duorum florenorum Germanicorum pretium æquat. Un *real de plata*, & *medio real de plata*. Primus grossis quinque Germanicis; Alter septem cruciferis, & medio æquivalet. Nec aureos, neque æneos nummos usquam conspicias. Indi in oppidis curæ nostræ creditis omni monetarum genere carent omnino, nosque perinde, nisi quod in quovis oppido 14 nummos argenteos seu totidem reales, vel medios reales de plata in promptu habuerimus; Hi enim nummi juxta Ecclesiæ Hispaniensis ritum in publicis nuptiis a sacerdote parocho sponso, ab hoc sponsæ porriguntur ceu arrhæ; Sed mox parocho redduntur adeo, ut iidem nummi, iidem annuli nuptiales aliis, atque aliis serviant semper. Viginti duobus annis Hispanos inter, Indosque Paraquariæ versatus monetam, quis credat? Auream, neque aliud quid ex auro fictum me vidisse, haud memini, præter Episcopi annulum; Hic quoque num aureus fuerit, non ausim affirmare; Nam ex metallo, quod tombaga vocant Hispani, auroque videntur præferre, plerique Episcoporum annulos gestare consueverunt. Quod Tacitus de Germania vetere scripsit: *Argentum, & aurum propitii, an irati Dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim, nullam Germaniæ Venam argentum, aurumve gignere. Quis enim scrutatus est?* Paragrapho quinto de moribus Germanorum; id Paraquariæ prorsus convenire, existimo. Si aurum, argentumque illic procreasset liberalis natura, arsque, ac industria detexisset, Hispani pecorum, herbæque celebris, quæ vicinis necessaria populis, culturam sane molestam dudum abjecissent; Indi metallis fodiendis occupandi, religionem perinde, ac Hispanorum amicitiam, cum servitute conjungendam refugissent.

gissent. Nunquam tot barbarorum, qui sacra nostra amplexi sunt, millia numerassemus. Ut adeo metallorum seu inopia seu ignoratio divinis beneficiis, Paraquariæque felicitatibus adnumeranda mihi videatur.

Paraquaria omnis licet metallorum inops, certe inscia sit adhuc, cave, pauperem ilam, miseramque dixeris. Rebus equidem ad vitæ humanæ usus, omni præsertim pecorum genere abundat. Provinciam, ubi boum, equorum, mulorum, ovium copiosiora per campos oberrent agmina, nusquam terrarum detexeris. Singulæ illorum species ab Hispanis advenis Paraquariæ olim illatæ, & ducentorum annorum intervallo tum ob pascua lætissima, tum ob perpetuam quavis anni parte diu, noctuque campos pervagandi libertatem incredibili sobolis multitudine auctæ fuerunt. Bubuli pecoris tam numerosa fœtura existit, ut credi ab Europæo vix queat. Quinquaginta ante annos, cum campi omnes boum, qui primi capientis erant, catervis obsiderentur, iter facientibus per præmissos equites via aperienda fuit, qui obstantes, cornibusque minitantes bestias arcerent. Neque mirum idcirco, bovem adultum quinque Grossis (un real de plata) id temporis passim venisse, ut ex rationum libris vetustioribus liquet. Altare majus e ligno affabre sculptum, quod in S. Francisci Borgiæ ad Uruquayi ripas oppido demiratus sum, triginta boum millibus, necdum auro vestitum constitisse, dicitur. Opus fuit Quaraniorum oppidi lauretani, queis frater noster Prasanelli Romanus sculptor egregius magister artis obtigit. Hispanus quiscunque prædium amplificaturus suum, pauculis lineæ, laneæve telæ ulnis equitum conduxit manum, qui paucas intra hebdomadas octo, decem, plura etiam

vaccarum, taurorumque millia illi ex campo adducunt. Boum Paraquariensium formam nôsse cupis? Nam hoc a pluribus interrogatus fui. Proceritate Hungaricos boves æquant, corporis mole plerumque superant, non ejusdem tamen, ut illi, sed varii coloris. Feroci quadam arrogantia, capita alta gerentes, cervos imitantur, cursus etiam celeritate iisdem prope pares. Ni diutina cœli siccitate pascua marcescant, e bobus singulis, dum mactantur, præter sebum copiosum tanti ponderis adipem colliges, ut illi asportando viri duo robusti interdum vix sufficiant. Adeps bubulus butiri liquati in culina vices agit semper. Vaccæ enim, quia ferociores, rarissime mulgentur; Illas circurare laboriosum est multi temporis negotium, hinc & Hispanis & Indis segnioribus invisum. Cicuratæ non nisi ligatis pedibus, vituloque adstante lac fundunt. Interdiu matres cum vitulis ad pascua remittuntur, sub vesperum domum redeunt ultro, noctuque, ne a vitulis lac exhauriatur, separantur. Inde est, quod rarissimum in Paraquaria universa lactis, caseique usum deprehendas, butiri prope nullum. Lanius, & macellum Carnarium ignota sunt Paraquariensibus nomina. Suos quisque jugulat boves pro arbitrio. Egentiores non libras carnis aliquot, ut in Europa moris, sed bovis jugulati partem integram emunt, plerumque ex gratuita opulentiorum liberalitate auferunt. Tauro vel furentissimo trucidando bini, ternive adolescentes sufficiunt. Illius collo laqueum coriaceum injicit alter, alter pedibus posterioribus, nervumque unius horum incidit, mox in tauri dorsum assiliens cultrum obvium ejus cervici infigit; sic uno ictu exanimatus procumbit humi bos. Hunc morem ab Hispanis olim dominatoribus inductum vigere adhucdum in Sicilia, nuperrime intellexi.

Pellis bubula, quæ a capite ad caudam tres ulnas longa sit, & ab Hispanis corium legitimum, seu legale appellatur (un Cuero de Ley) a mercatoribus sex florenis Germanicis passim emitur, cum tamen bos ipse vivus, & integer apud Hispanos quatuor, apud Quaranios duobus duntaxat florenis hodie vendatur. Labor scilicet, quo coria illa adhuc cruda constant, illorum auget pretium. Claviculis ligneis, ut exsiccentur, humo solerter affigenda, sub tecto in loco auræ recenti pervio, ne a tineis corrodantur, nudenturque pilis, provide asservanda, triduis, certe octiduis singulis baculo pulvis excutiendus diligenter, tinearum scilicet origo. Hic labor multis sæpe mensibus, dum vendantur denique aliquot eorum millia, continuatus magni æstimatur ab Hispanis venditoribus. Incredibile est, quibus artibus, industriisque non nulli pelles recentes, aliquantulum breviores, ad trium ulnarum longitudinem extendant, quamvis papyri instar extenuatæ cui demum usui erunt Europæis coriorum subactoribus? Ob illorum querelas haud pridem illa pellium extenuatio palam interdicta fuit; Mirabar sane centum abhinc annis illam consuetudinem proscriptam non fuisse. Hispani coriorum mercatum sibi longe quæstuosissimum experti furore quodam corripiebantur, cæcaque boves, quotquot possent, trucidandi cupidine. Hunc in finem expeditorum equitum turmæ hac, illac excurrere identidem in campos, qui armentis nullius dominio obnoxiis maxime turgebant. Conductis equitibus singulis singulæ eranr partes Aliqui pernicibus equis instructi in boum agmen invehuntur, hastaque longa, cui mucronis loco falx acuta semilunam referens, designatis ad cædem tauris annosioribus nervum pedis posterioris incidunt; His e vulnere claudicantibus laqueum injiciunt alii, alii, qui

pone

pone sequuntur, captos tauros sternunt, jugulantque. Pellibus nudare jugulatos, pelles ad præfixam sibi stationem convehere, clavis solo affigere, linguas, sebum, adipemque e cæsorum corporibus eximere, ac comportare, cæterorum est negotium. Reliquæ cadaverum carnes, quibus saturari aliquando numerosius in Europa exercitus posset, in campo abjectæ remanent, a tigridibus, feris canibus, corvisque paulatim devorandæ, quin ex tot cadaverum acervo aeris corruptio vel orta sit, vel metuenda videatur. Una ejusmodi aliquot hebdomadum expeditione aliquot coriorum millia illi obveniunt, cujus sumptibus fuerat suscepta. Hæ boum venationes, trucidationesque per seculum continuatæ campos prope omnes exhauserunt armentis, quæ domino caruêre. Desierunt publica illa, immensaque boum innumerabilium agmina (las Vaquerias vocarunt) qui nullius, sed omnium erant. Qui bovem unum, vel decem boum millia cepit, jure possedit, nemine repugnante. Illius temporis homines præsenti utilitate, quæ ex coriorum mercatu in se redundaverat, cæcati haud prospexerant detrimenta, quæ eorum posteri hodie patiuntur. Camporum tamen amplitudini, tellurisque ubertati tribuendum, quod Paraquariensibus in prædiis tanta etiamnum supersit boum frequentia, quam Europa nostra invidere quidem possit, sperare nunquam. Hac ætate bovem pinquem apud Hispanos florenis quatuor, binis apud Quaranios Venalem esse, jam alias dixi. Primis, quos apud istos egeram, annis floreno passim vendebatur. Numero armentorum in dies decrescente pretium, ut fieri aliis in mercibus assolet, illorum accrevit. Hispanos novi, qui centum circiter boum millia suo numerant in prædio. Oppidum Yapeyu, tribus Regibus dicatum, ad quingenta millia. Sancti Michaelis multo plura. Ast

nil superfluum. Septies mille (tot enim incolas singula hæc oppida numerant) Quaranicis stomachis Saturandis quadraginta minimum boves quotidie jugulantur, porrecta sub vesperum singulis ingenti carnis bubulæ portione. His adde boves, qui seu in oppido, seu in prædio clanculum furtivo Indorum cultro cæduntur, qui a barbaris palantibus, a tigridibus, ab efferatis canibus, a Vermibus vitulorum umbilico innascentibus quotidie consumuntur. Oppidum Caazapà, quod a Seraphicis Patribus procuratur, suis in prædiis annuum vicies mille vitulorum proventum habere, alio dixi loco. Mercatoriæ naves singulæ triginta, interdum quadraginta coriorum bubulorum millia in Europam transportare solent. Ecquis numeret coriorum millia, quæ pro texendis funibus, struendis sepibus, ædibus, cistis, ephippiis, pro herbæ Paraquaricæ, tabacæ, sacchari, tritici, gossipii, rerum aliarum involucris quotidie impenduntur. Vulgus Hispanorum nil, nisi corium bubulum humi stratum pro lecto habere consuevit, uti & innumera æthiopum servorum turba. Minutatim hæc refero, ut ex pellium bubularum numero armentorum frequentiam conjectes. Caro bubula præcipuum, quotidianum, & sæpe unicum est vulgi Paraquariensis alimentum. Plerique certe non Indorum modo, sed & Hispanorum, quin panem triticeum vel degustaverint unquam, vitam claudunt suam. Deest aliis solum tritici ferax; Plurimis patientia ad triticum serendum, molendumque. Milium turcicum, varii coloris, saporisque batatas (raparum genus) mandiocam (arboris radicem) fabas diversissimas, siliquas Græcas pro pane suo, ac opsonio habent. Horum omnium, cum plurimis sæpissime desint, supplementum Paraquariis Caro bubula est aliquando elixa, plerumque assa, rarius sale conspersa. Ea porro Carnis portio,

quæ

quæ Europæum Stomachum oppримeret, vix mediocriter ſaturabit Americanum. Paucarum horarum interjectu vitulus tener a Quaranio abſumitur. Quod ut hujatibus incredibile, ſic nobis ſane exploratiſſimum eſt. Ecquis Paraquariorum ſine effuſiſſimo riſu leget clariſſimum Americæ Hiſtoricum Robertſon, qui (perperam ſcilicet ab aliis edoctus) affirmat: Americanos lanquido eſſe ſtomacho, cibique appetentia deſtitui? Verius dixiſſet: Illos abdomine inſaturabili eſſe, voraciſſimos ſemper, ſemper famelicos. De Indis Americanis loqui ovidium 8. metamorphos. Crederem.

Ut vero eſt expulſa quies, furit ardor edendi,
Perque avidas fauces, immenſaque viſcera regnat.
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poſcit, & oppoſitis queritur jejunia menſis,
Inque epulis epulas quærit, quodque urbibus eſſe,
Quodque ſatis poterat populo, non ſufficit uni,
Plusque cupit, quo plura ſuam demittit in alvum.
&c. &c.

Non poetam fabulantem audire, ſed edacitatis inexplebilis Americanorum imaginem mihi hic videor videre, Coloribus vivis belliſſime expreſſam. Indus jam jam dormiturus carnem, ſi in promptu ſit, aſſandam foco admovet, qua experrectus illico veſcatur. Sit præ manibus eſca, ſol oriens, occumbensque illius dentes occupatos, buccamque plenam videbit, ſtomacho tamen ſemper plura appetente. Carnis portionem triduano itineri ſuffecturam primo mox die abſumit, quid poſtridie eſurus ſit, nil omnino ſolicitus; Laudandus tamen præ omni Europæo, atque admirandus, quod cibo omni deficiente per viam patientiſſime ſine querelis eſuriat. Ex tanta

incolarum edacitate, ex quotidianis boum innumerabilium cædibus Paraquariam armentorum quidem seminarium, sed & charybdin, ac sepulchrum dici oportere, mecum existimabis. Ad excusandam Paraquariensium voracitatem dici fortassis posset; Carnes Americanas non tanta nutriendi facultate pollere, quanta Europæis Carnibus inest. Hoc mecum senserunt plures Europæi in Paraquaria quadraginta admodum annos versati. In triclinio religiosis singulis tam vasta carnis portio, quæ minimum quaternis Germanis, octonis Italis in Italia sufficeret, porrigitur. Stomachos Paraquariensium multi cibi avidiores, patientioresque esse, nemo sane dixerit, qui noverit illam provinciam cœlo magis æstuanti patere. Quo vehementius enim corpora solis calore inflammantur, sudoreque quo crebrius diffluunt, tanto imbecilliores fieri stomachos, calore ad artus exteriores regresso, ac in cibis coquendis lentiores evadere, pigrioresque; Id quod æstivis mensibus in Europa experimur universi. Hinc veri est simillimum, in calentissimis quibusdam Americæ plagis existere forsan populos cibi & minus appetentes, & minus patientes, stomacho scilicet nimiis cœli ardoribus labefactato. Alios item, qui ob pecudum, ferarum, frugumque inopiam piscibus, Crocodilis, quin & insectis, ut constat, spurcissimis a pueritia quotidie vescuntur, quæ quidem alimenta ad calorem stomachi extinquendum, minuendamque cibi appetentiam quid si conferant non parum?

Ut boum incredibilem multitudinem, sic equorum infinitatem educat Paraquaria innumerabilem, ab equabus septem, quas Hispani olim attulerant, oriundam. Tota illa camporum planities, quæ a flumine argenteo ad ducentas facile leucas quaquaver-

sum

ſum excurrit, equorum vagantium agminibus conſternitur, e quibus, quotquot libuerit, capere, ſuique juris facere cuique licet. Equites aliquot paucos intra dies equos millenis plures e campo domum abducunt. Modis variis ejusmodi venatio peragitur. Interdum equos ſingulos, qui magis arriſerint, coriaceo fune illaqueant. Verum iſti hamo piſcantes imitantur, multoque tempore parum capiunt. Alii piſcatoribus, qui retia jaciunt, ſimiles ſepem in campo exſtruunt, cujus porta manicæ inſtar latiſſime pateat, & equorum turmam, a reliquo agmine avulſam, inter illam compellunt, ubi clauſi aliquamdiu fame, ſitique manſueſcunt, & equis cicuratis immiſtos, quo viſum fuerit, nullo negotio abducunt. Aliquando campi ſpatium aliquod crematur. Ad gramen novum iſtic ſuccreſcens turmatim, avideque accurrentes equos venatores circumdant undique, & abigunt. Fuere, qui captis equabus, ne porro diffugiant claudicantes, pedes poſterioris nervum leviter incidunt; Neque enim earum claudicatio procreandi fœtus, ad quod deſtinantur, eripit facultatem. Equus ejusmodi (cujuscunque ſit ſexus) e campo allatus, necdum freno, ephippiisque aſſueſactus quatuor, vel quindecim, aliquando decem cruciferis paſſim emitur. Hinnuli equarum emptoribus gratis dantur. Attonitus vidi, a ſex Hiſpanis equorum conquiſitoribus bis mille equos uno agmine ad prædium aliquod cordubenſe adduci venales. Illorum pretium fuere aliquot telæ laneæ ulnæ, quibus pallii inſtar convolutis, & ad ephippia alligatis ſummo ſilentio rediverunt domum venditores, qui tanto cum ſtrepitu horrendam inter pulverum nubem paulo ante adventarant. Exercitum propinquare dixiſſes. Viliſſimo cum veneant pretio equi, uno ſæpe in prædio illorum quinquaginta millia tum multiplicandæ ſoboli,

tum

tum ferendis sessoribus destinata numerantur, quin tamen earum possessor sibi opulentus videatur. Communis est omnium prope ad omnia equorum usus. Summi æque, ac infimi non ad itinera modo, sed ad quotidianas per urbem, vel ad templum ambulatiunculas ad ligna, vel aquam e propinquo adferendam rivo equis, ut nos Europæi pedibus, utuntur. Equorum calcibus grana e tritici spicis excuti, molæ rotam ab equis, non ab aquis, per omnem Paraquariam circumagi videbis. Tot barbarorum millia citra ætatis, sexusve discrimen equis insident quotidie. Indi Australes (quis eorum inibit numerum?) equis non vehuntur tantum, sed & vescuntur horis omnibus. Innumeræ quot annis equæ trucidantur ab Hispanis, ut illarum adipe cervorum pelles rite subigere queant, & concinnare. Tigridum unquibus, serpentum mortiferorum dentibus, vermibus omnia corrodentibus, siti ex amnium siccitate orta innumeri pereunt equi. Cadaverum acervos ad fluviorum, lacuumque margines deprehendimus. Hinnulorum pars minima adolescit. Plerique vel equorum rapide currentium pedibus conteruntur, vel a vermibus, qui umbilicum humidum obsident, tigridibusque absumuntur. Tantus quantumvis sit, tam universalis usus, tamque multiplex equorum interitus, illis tamen Paraquariam abhucdum abundare ex vilissimo, diverso tamen, pro equorum ratione, pretio intelliges. Equus jam freni, ephippiorum, sessorisque patiens, ætate florens, ac omnino incolumis duobus passim florenis emitur, si succussator (ein Trabgänger) fuerit. Si vero gradarius (ein Paßgänger) quatuor constat. Si cursus celeritate, vel corporis præstantia emineat, majori etiam pretio interdum ab hippophilis quibusdam emitur. Hæc clarius explicanda.

Equis

Equis in Paraquaria pretium accrescit, decrescitque non ex pilorum coloribus tantum, ac corporis conformatione, sed maxime ex nativa Gressûs ratione, quam variam esse, ac, ut Hispani observant, quadruplicem, noveris. Plurimi fiunt ii, quibus non vulgaris ille in cursu gradus succussarius, sed mollis, citataque alterno crurum explicatu glomeratio; Eques his insidens tuto calicem plenum, quin Guttam effundat, manu gestabit. Ejusmodi equos latini gradarios, tolutares, Asturcones, quia olim ex Asturiis allatos. Hispani: Aguilillas, de passo largo, andadores. Abipones: Yachacatà vocant. Tales vel nascuntur, vel arte fiunt. Si mater equa gradaria sit, etsi admissarius equus non fuerit talis, hinnulus plerumque gradarius evadit; Certius tamen, si uterque parens talis exstitit. Hinc in prædiis equæ gradariæ separantur ab admissariis vulgaribus. Equelli adolescentes artuum elegantia, roboreque præstantiores deligi solent, & suavem, celeremque illum gradiendi modum docentur. Pedes illorum anteriores posterioribus loro mediocri ita adstringuuntur, ut ambulare quidem possint, haud tamen gradum, quem natura habent, sessori molestum carpere, pedesque subsiliendo exporrigere. Alii singulis equelli discipuli pedibus lapidem globosum, pelle obvolutum, alligant, quo cum succussario illo gressu crura feriantur, doloris metu suaviter, ac tolutim ambulare conantur. Alterutra industria paucos intra menses Gradarii evadunt, nôruntque insultare solo, & gressus glomerare superbos, ut in Georgicis 3. Virgilius canit. In singulis Quaraniorum oppidis hæc viguit schola. Equus gradarius horæ unius spatio binas cônficit leucas, ni viæ obstet asperitas. Neque illum vulgaris equus assequetur, nisi ad cursum mediocrem (Galop) ab equite concitatus. Equi, quos succussatores latini, Hi-

Hiſpani trotones, Abipones nichilicheranetà, Germani Trabgänger appellant, paſſu naturali, equiti moleſto gradiuntur; Pedes enim piſtilli inſtar cum violenta humani corporis ſuccuſſatione attollunt. Ejusmodi multum quidem moleſtiæ ſeſſori, minus vero periculi adferunt; Cum enim ſolidiora terræ imprimant veſtigia, pedesque ad greſſus ſingulos attollant fortiter, rarius ceſpitant, quam gradarii, qui dum pedes a ſolo vix ſeparant, celeritatemque greſſus ſummam ſuavitati conjungunt, ungularum ad lapides, ad arborum radices, ad glebam duriorem alliſu frequentius ſternuntur, ſternuntque ſeſſorem maxime, ubi trita deeſt ſemita. Novi quempiam (neque enim neceſſe eſt fateri, me illum fuiſſe) qui id ſemel, iterum, ac tertio fuerat expertus. Longis, maxime per vias ſalebroſas, itineribus plurimum conveniunt illi equi, qui gradarios inter, & ſuccuſſatores medii ab Hiſpanis Paſſitrotes vel marchadores dicuntur. Hi greſſus humanos cum proxime imitentur, ſeſſorem fatigant minus, tardius fatigantur, rariusque in ſubjecta pedibus obſtacula impingunt. Multis bucephali curſus pernicitate eximii in pretio ſunt, quod tum ad equeſtria certamina, tum ad ferarum venationem, barbarorumque hoſtilium inſectationem plurimum valeant. Hiſpani campeſtres, Indique omnes floccifaciunt equum, cujus ungula quadrupedante putrem ſonitu campum quatere neſcierit. Pegaſos volantes appetunt, teſtudines lento paſſu reptantes aſpernantur.

Explodendi utique hiſtorici illi, qui clariſſimo Robertſon perſuaſere, Americanis equis parum corporis, nihilque prope ſpiritus eſſe, atque adeo pro pumilionibus, & equorum Europæorum ſimulacris habendos. Paraquarienſes ſane corporis mole, figura, virtutibus nihil ab hujatibus differre intrepidus affir-

affirmo. Altiſſimi, mediocres, hi deſultorio equiti, illi cataphracto aptiſſimi, ubique oculis obverſantur. Pygmæi, Corſicanis ſimiles, ut Cometæ Cœlo, Paraquariæ rariſſimi obtingunt. Caballos ſtyriacis in alpibus natos, immani dorſo, vaſtiſſimis artubus, palmaribus ungulis, & elephantibus prope pares ignorat etiamnum Paraquaria, fateor; Graciliores, ſeſſoribus nempe, & curſui, non curribus, ac plauſtris deſtinatos, procreat. Quodſi tamen hi perinde ut Europæi avena, hordeoque ſaginarentur in ſtabulo adverſus aeris injurias defenſo, quidni ad eandem corporis amplitudinem excreſcerent. Equi Paraquarienſes in campo nati, in campo diu noctuque per omnes anni ſtationes commorantur, obvio gramine ſæpe non optimo, nec copioſiſſimo, & hoc vel a ſole, vel a pruinis decocto, arborum frondibus, quin aridis lignis paſcuntur, aquam, qua ſitim reſtinquant, diu quærunt ſæpius, & nec bonam, nec ſufficientem inveniunt aliquando. Subdio ſemper jam ſolis æſtuantis ſpicula, jam diutinos imbres, alicubi pruinas, & quod Auſter importunus afflat, moleſtum frigus, horis, locisque prope omnibus muſcarum mordacium, tabanorum, culicumque, quorum examina circum volitant infinita, aculeos nudo, ſæpe cruento corpore excipiunt. His ego cauſis tribuendum exiſtimo, cur vaſta illa corporis obeſi moles, qua Styriaci, Holſatici, Dani, Neapolitani equi pollent, Paraquarienſibus non obtingat. Hybernis menſibus marceſcenti Gramine hi emaciantur, nativo pilorum colore in obſcuriorem mutato. Revireſcente campo & color & vigor eorum reviviſcit. Lætis in paſcuis, ubi graminis, nitrique copia, adeo pinqueſcunt, ut illorum in tergo, ceu menſa, imperiales poſſint numerari, quod de equis præpinquibus familiare eſt Hiſpanis adagium. Verum quamvis graminis ubertas Paraqua-

rien-

rienſibus equis adipem augeat, nunquam tamen tantum infundit robur, quod equis Europæis pabulum ex avena, hordeo, paleis, foenoque compoſitum, tribuere conſuevit, ut ſingulis, totisque diebus vel ſeſſorem ferant, vel plauſtrum trahant. In Paraquaria brevius etiam iter ſuſcepturus equorum turbam jam a fronte præeuntem habere curat, ut fatigato alteri alter ſuccedat. Qui ante meridiem ſeſſorem portavit, poſt meridiem ſeſſore liber cum reliquis præcurret. Hinc ſingulis Quaraniis, qui ad Regia caſtra militaturi abeunt, equos quaternos ex oppidi prædio tribuere ſolebamus, quo alternis temporibus & ſervire & quieſcere ſinguli eorum poſſent. Equi tamen in S. Jacobi de Storea territorio nati corporis firmitate, conſtantiaque reliquis omnibus antecellunt, tum quia a teneris labori aſſueſcunt, tum quia gramine, in ſolo ſcilicet arenoſo, ſæpius deficiente ſiliquis græcis per ſylvas paſcuntur. Novi milites Jacobopolitanos, qui eodem quotidie equo uſi ad expeditiones militares irent, redirentque triginta, quin pluribus diebus in itinere conſumptis, quorum nullus ſine multa ad feras per viam venandas curſitatione abire ſolet; Tenuiſſimo enim commeatu inſtructis eſuriendum illis foret crebrius, ſi venatu abſtinerent. Ferarum mortibus vitam conſervant ſuam, & meam quoque conſervarunt ſæpe; Multa equidem cum illis, longaque itinera confeci per triſtes illas, quæ in chaco occurrunt, ſolitudines. Mihi quoque equos Jacobopolitanos præ reliquis omnibus utiliores, charioresque ſemper fuiſſe, pleno ore confiteor.

Omne colorum genus, queis in Europa ſe ſe diſtinquunt equi, in Paraquarienſibus item deprehenditur. Multo plures tamen candidi, fulvique, quam nigri, ac rufi coloris iſtic procreari, id mihi certum, ſed

&

& admiratione dignum videtur, cum sub eadem prorsus cœli regione seu ex Europæis, seu Americanis parentibus prognati homines plerique omnes nigerrimis crinibus, asperisque insigniantur. Hispanus albescentis capilli, rarissimum est in Paraquaria spectaculum. Matris Indæ proles albicoma pro portento haberetur, spectris, monstrisque adnumeranda, & a barbaro patre in obvio lacu submergenda fortassis. Equi nivei, fulvique coloris, quos Hispani cum latinis bajos, spadiceos, badios, vel balios vocant, oculis arrident equidem, a priscis commendantur, a docilitate, mansuetudineque profecto laudandi; Verum, experientiam testor meam, ad lassitudinem, sudoremque proclives, rarissime iis pollent viribus, quas in equis nigri, vel rufi coloris suspicimus, in illis maxime, quorum color rufus ad panis tosti similitudinem accedit; De istiusmodi equis laboris, itinerumque patientissimis Hispanorum fert adagium: Eos morituros prius, quam defatigandos esse. *Alazan tostado antes muerto, que cansado.* Experti sumus tamen frequenter, equos albos, (Dordillos vocant Hispani) qui pilis candidis nigros interjectos, jubam, caudamque nigram habent, virium firmitate eximia præstare. Idem de bajs obscurioribus sentiendum, (Hispanis: bayo ençerrado) juba, caudaque nigricanti insignibus. Ut Americanis rebus Græcæ eruditionis micam inspergam: Ipsi Achilli ab ephippiis fuisse præter alios equum balium (ex interpretum mente baium, seu spadicei coloris) Homerus refert. Equi maculosi in Paraquaria subdoli, periculosique, atque adeo cautissime tractandi putantur; Neque injuria id putari, damno meo sum expertus frequenter; Quamquam verissime dici possit, equos Paraquarienses, cujus demum cunque coloris sint, nunquam ea fiducia, securitateque conscendi, qua Europæi

pæi plerique conſcenduntur. Multi enim illorum calcitrones, refractarii, ſternaces, ceſpitatores, plerique meticuloſi, pavidi, qui vel repentino ſtrepitu, vel rei peregrinæ conſpectu ita exterrentur, ut neglecto freno, capite ſeſſoris pectori admoto jam reſtitent identidem, jam ſeſſorem, ni firmus ſit, calcitrando præcipitem agant, vel extra viam abripiant. In S. Jacobi de Storea urbe dono accepi equum juvenem pelle candida nigris punctulis interſtincta. Annos complures maximo mihi uſui, levamentoque fuit, quia tam robuſtus, ut nulla itineris diuturnitate unquam frangeretur, ſemper indefeſſus; Tam manſuetus, ut nocturnis perinde, ac diurnis horis nunquam trepidaret. Quid quod & ſclopi ejus capiti aures inter incumbentis tonitru immotus excipiebat. Talis ut ut eſſet, a me nullis impelli modis potuit, ut in campo illi ſtationi propinquaret, ubi tegulas recentes e limo nigro paratas eminus conſpicabatur, rem ſcilicet ſibi nunquam viſam reformidans more illorum, qui, quidquid novum, periculoſum putant. Quantis, amabo, terroribus exagitaretur, exagitaretque equitem equus Paraquarienſis urbem Europæam ingrediens, ubi tot coloris, configurationisque variæ ignota ſpectacula, pyrobolarios milites hirſuta mitra ſublimes, matronas tiaris carbaſeis capita alta gerentes cervorum inſtar, ſtrepitantique ſyrmate verrentes plateam, turres cœlo minantes, domos continua feneſtrarum ſerie coruſcas, aliaque id genus oculis obverſarentur; Verum iisdem rebus iterum, iterumque impune ſpectatis terrorem Panicum ſenſim dedoceretur, ipſa aſſuetudine, ut aliis uſuvenit, naturam meticuloſam corrigente. Vidimus equidem in Paraquaria Paraquarienſes equos ad belli quoscunque uſus feliciter erudiri, tympanorum murmuri, bellicarum

ma-

machinarum tonitruis, aliisque, quæ pugnam comitantur, functionibus tandem assuescere.

In tanta equorum multitudine multa eorum varietas. Alios aliis venustiores, robustiores, perniciores sque, uti in Europa, deprehendes. Quibus pectus latum, minusculum caput, oculi grandiores, ac nigri, aures curtæ, micantesque, nares late papatentes, juba densior, cauda vastior, longiorque, hirsuti pedes, venter minime obesus, tergum latum, rotundum, crura recta, gracilia, ungulæ duræ, nec pectinis instar fissæ; Qui cum lasciva alacritate gregales in campo ad pugnas lacessunt, fossas sine tergiversatione transiliunt, paludes festinando transmittunt, ut primum freno, ephippiisque soluti ad sudorem abstergendum humi se iterum, iterumque hilariter volutant, ejusmodi laudem, palmamque præ reliquis in Paraquaria ferunt, ac strenuis accensentur. In campo saxis aspero nati meliores item putantur iis, queis planities blandioris, luteæque glebæ solum natale fuit. Quod si equum locis lapidosis assuetum ad campos putres, palustresque transferas, tergiversantem illum, suspensoque passu timide gradientem diu experieris. Terra ungulis cedens trepidationis nempe est origo. Qui vero blando in cespite educatus ad saxeta, ad vias glarea horrentes transit, cespitare identidem, ac demum attritis, cruentatisque lapidum asperitate ungulis claudicare solet. Nullus equidem solearum ferrearum per omnem Paraquariam, licet rupibus, saxisque alicubi asperam, est usus. Harum quævis quovis equo esset pretiosior, cum ferrum ob raritatem incredibiliter carum sit, & fabri, qui soleas bestiis induere noverint, ne de nomine quidem noti, & profecto neutiquam necessarii. Longo tot annorum usu comperi, equos, ubi ubi natos, mensium pau-

corum intervallo cuivis demum solo assuefieri. Non Hispani modo omnes in Paraquaria, sed & barbari omnes equis non nisi spadonibus insident. Luna deficiente castrantur frequentius, feliciusque. Neque philosophorum recentiorum quispiam id affirmantem me, quæso, rideat, a me, & Americanis omnibus ridendus. Norunt illi omnes, vident, palpantque manibus, lunam in nostra influere. Nil mihi exploratius. In ædibus me jubente, præsenteque fabricatis expertus sum toties: Arbores luna adulta sectas mox senescere, carie infici, ac a vermiculis, quos tineam vel teredinem dicimus, brevissime absumi; Arbores alias ejusdem generis, ac ætatis luna vel emoriente vel nascente sectas saxi istar incolumes durare annos plurimos, quod discrimen in domibus coloniarum S. Hieronymi, & conceptionis Abiponibus conditarum mihi prorsus spectabile fuit. In primo tinearum ne vestigium quidem, summa lignorum firmitas, integritasque observabatur, quia palmæ luna deficiente ab Hispanis resectæ fuerant. In altero paucos post menses trabes, tignaque omnia adeo exesa sunt, ut flavi pulvisculi diu noctuque inde nivis instar delabentes pavimentum, mensam, lectum implerent, ingensque vermiculorum rodentium strepitus exaudiretur, quia palmæ ejusdem generis ab Hispanis militibus fabricam domus nostræ, reditumque ad suos accelerantibus luna, ut tunc erat, plenissima cæsæ. Mihi hæc habitatio, quamvis ampla, adeo intolerabilis visa, tugurium mihi ut novum struxerim. Neque id rudis plebeculæ, ac ruricolarum observationem dixeris; Nam columella naturæ diligens scrutator libro 12 monuit: *omnis materia in ædificia succidi debet luna decrescente, ab vigesima in trigesimam, quia sic cæsa judicatur carie non infestari.* Quod in lignis, idem in semente, in trecentis aliis experimur. Pelles luna

plena

plena bobus detractæ depiles fiunt illico, non item luna denascente; Hæ, quia duraturæ, herbæ Paraquaricæ conservandæ impenduntur; Illæ rebus exigui momenti. Nautæ ventis contrariis retardati lunæ mutationem avide expectant; Nam hac mutata ventum quoque mutari plerumque, experiuntur. Decem, quos tum per oceanum, tum per mediterraneum navigans consumpsi, mensibus observavi, navarchos Hispanos, Lusitanos, Suecos, Danos &c. attentissimis semper, & prope anxiis oculis vigilasse, quoties lunæ vicissitudo aliqua instabat, sub idem enim tempus aeris, marisque vicissitudinem vel sperabant, vel metuebant experti dudum, luna variante variare elementa, alterarique, ac priori malaciæ turbinem, Boreæ Austrum, vel huic illum succedere.

Ex arbore Cupay (unde notissimo balsamo Brasiliensi Cupayba nomen) ad medullam usque securi incisa oleum & medicis, & pictoribus usitatum profluit, sed verno solum tempore (septembri scilicet, & octubri mensibus) ac luna plena; Hac enim deficiente ne unam quidem Guttulam expecta. Utrumque expertus sum ipse, & vix oculis credidi meis, nisi re ipsa convictus denique. Pluribus id genus experimentis abstineo, ne ultra limites, propositumque meum excurrat digressio de lunæ virtutibus, cujus equorum castratio nil cogitanti mihi occasionem præbuit.

Equas ephippiis assuefactas præ quovis equo itinerum molestias & facilius, & diutius tolerare, adeo mihi exploratum est, ut dubitare non ausim. Vaccas quoque in trajiciendis nando fluminibus strenuiores, feliciore sque semper vidimus. Plura sæpius boum millia, in turmas minores divisa, per latissima flumi-

na transmittuntur natatu. Tauros semper plures, quam vaccas submersas numeravimus. Illi equidem ad natandum segniores a rapido fluviorum cursu crebrius abripiuntur. Equabus, quæ procreationi duntaxat dant operam, & juba, & cauda tondetur ab Hispanis, ut citius, certiusque pinquescant. Aliam quoque subesse causam, haud ignoro. Equorum vero, qui sessorem patiuntur, pretium juxta, ac elegantiam auget cauda promissior, densiorque. Vel abjectissimus æthiops probrum, suppliciumque putaret, si equo caudæ experti insidere juberetur. Indi fabulari nos credunt, dum referimus, existere in Europa homines, qui equorum caudas mutilent, idque decorum arbitrentur Ajunt illi equidem, caudam liberalem non ornatum modo præcipuum, sed & arma equorum esse, quibus scilicet culicum, muscarumque examina arcerent. Hispano Presbytero provectæ ætatis, valetudinisque dudum profligatæ equus erat ut mitissimi ingenii, sic gressus blandissimi, celerrimique. Hoc præ innumeris suis ad itinera necessaria utebatur senex. Hispanorum quispiam eidem equo inhiaverat diu, & pretium, quantumcunque herus posceret, obtulit nequidquam. Repulsæ impatiens, ni eum ultro sibi venderet, curaturum se, ut clanculum subduceretur, comminari audet. Herus, nullam minis exequendis difficultatem subesse reputans, heus tu, servo ait suo, age, propera, equo illi meo caudam reseca. Præstat equi partem, quam totum amittere. Extra populi conspectum in campo usui mihi erit, lenimentoque itineris. Caudâ mulctatus ridebitur a spectatoribus obviis, sed contra fures sui semper manebit securus. Malo & ipse explodi, equo cauda spoliato, sed tamen meo insidens, quam ab alio succussario sonipede, ut piper in mortario, totis artubus, ossibusque moli. Novi familiari-

liariter hunc ſtoicum, & ut commeruit, dilexi. Caudam equi, cui alter inſidet, mutilare, vindictæ genus acerrimum eſt, neque infrequens Hiſpanorum vulgo; Probrum quoque intolerabile putatur, ſi alter alterum equum ſine cauda (un rabon) appellet.

Ad equorum pinguedinem ſeu conſervandam, ſeu procurandam non mediocriter ſane confert exquiſita illorum munditia. Si enim cutis pulveribus obſita, ſi juba impexa, ſi cauda porrigine laborans, ſetis intricatis velut in globum cojens, tranſpirationi, ut ajunt, per poros via intercluditur, equi emaciantur ſenſim, ſtrigoſique evadunt, vel ſcabiem contrahunt. Hinc Hiſpani, Abiponesque rerum ſuarum ſtudioſiores, etſi minus ſuperſtitioſi ſint in equis ſuis pectendis, lavandis, expoliendisque, quam Europæi, careantque omnino inſtrumentis ad id facientibus, id tamen curant diligenter, ne equi ſordeſcant, queis campus patens nulla non anni parte diu noctuque pro ſtabulo, ac præſepi eſt. Si cardui, ſpinæ, aliæque id genus herbæ aculeatæ caudis adhæreſcant, earum ſetas ſebo perunctas virgula extricant ſolerter. Itinere quovis defuncti ephippiis amotis mox equi dorſum ſudore æſtuans frigida abluunt, exterguntque, &, ne aura frigidiore tumeſcat, ſtragulo textili aliquamdiu tectum conſervant. Illi porro equorum incolumitati, vivacitatique maximopere conſulunt, quibus curæ eſt, ne a paſcuis ſeu lacus illimes, ſeu amnes limpidi procul abſint, quos equi pro arbitratu adeant non potaturi modo, ſed &, cœlo præſertim æſtuante, identidem lavandi, quod illis ut volupe, ſic ſalutare, propeque neceſſarium. Hybernis enim menſibus ob auram rigidiorem, æſtate vero pluviis ſæpe deficientibus macie, ſcabieque inficiuntur, ni illis abluendi ſui, natandique opportunitas ſit in promptu,

tu. In vicino nobis prædio aquæ profundioris inope ingentes equarum greges scabie propemodum contabuisse memini; Convaluere actutum aperta illis per sylvam interpositam via ad amnem propinquum, qui pro balneo iis, ac præ omni pharmaco fuit.

Per Paraquariæ campos, pecorum diversoria, non solum copiosus latet anguis in herba; Sed Herbæ etiam complures quovis angue lethifero nocentiores famelicis eorum faucibus patent. Harum celebrior, frequentiorque illa, quam indigenæ ñio vocant. Caule procero est, flavoque flore nitescit, sed vi pestilenti ad perimendas bestias pollet. Equi illa vescentes pereunt, febrili certe tremore exagitantur aliquamdiu. Cordubensi in territorio lethifera hac herba campos ingentes flavescere, ipsus vidi. Equi istic nati impune illam devorant, quia huic escæ a teneris assueti, ut imbecilles tamen, nullisque itinerum molestiis pares passim despiciuntur. Audi industriam, qua Hispani equis suis cavent, ne lethalem hanc escam degustent. In hostem profecturi socios aliquot speculatores quotidie præmittunt. Ubi meridiandum, pernoctandumve est, illi omnem late campum, in quo equi militum pascantur, circumspectant. Sicubi exitiales illas herbas detexerint, evellunt paucas, & in fasciculum collectas foco injiciunt, ut fumus inde coortus a vento contrario ad equorum turmam deferatur, cujus odor naribus illapsus herbæ pestilentis horrorem illis inspirat. Etsi enim reliquum promiscue gramen avidis carpant dentibus, illa solicite abstinent. Verum tot alia eheu sunt mortis instrumenta, tigrides, serpentes, vermes, a quibus incredibilis quot annis equorum numerus conficitur. Vermium, qui equos corrodunt, genesis, occasioque ipsa sunt ephippia, quorum in Paraquaria

est

est usus. Hæc ex corio subacto consiunt, binis juncorum fasciculis farciuntur, qui utrinque equi costis incumbunt ita, ut spinam dorsi ephippia non contingant. Pulvillo, tum ad equi, tum ad sessoris commoditatem ab Europæis adhiberi solito, undique carent. Illius loco quatuor ulnarum telâ lanea complicata dorsum equi tegitur, huic mox phalerarum instar adjicitur stragulum e molliore corio, varie cælatum, ornatumque figuris. Hæc ephippiis, ne equi tergum offendant, substernuntur. Istis, mollius ut sedeat eques, arietis pellis imponitur vel stragulum ex ovium villis vario ad ornatum colore tinctis concinnatum, quo ceu Culcitra, dum in campo humi cubandum, Paraquarienses uti consuêverunt. Cingulo non camabino, sed loro bubulo ephippia equi dorso alligantur, quin fibulis sit opus. Stapedes e ligno affabre sculpti & nobiliorum ad usum laminis argenteis condecorati ab Hispanis *baules* cistæ vocantur; Re enim ipsa cistulas referunt, cum equitis pedes claudant penitus, & adversus cœli, viarumque injurias tegant, protegantque. Verum si equus subito casu sternatur, vel sternat sessorem, illi periculum creant ejusmodi stapedes, cum pedem ex illis prompte retrahere, ne ab equo labente comprimatur, aut raptetur, aliquanto difficilius sit, quam ex ferreis illis Europæorum stapedibus. Stapedes, queis Hispani plebeji utuntur, calceorum semper expertes, e ligno pariter parati foramine sunt tam exili, ut illis maior solum pedis digitus inseri possit. Barbari, e majorum suorum ritu, stapedibus carent, aliqui etiam ephippiis semper. Frena quoque Paraquariensia ab hujatibus & figura, & mole differunt. Indi frenum ex cornu bubulo lignellis craticulæ instar transversis compositum passim adhibent, quod totam, quanta est, equi buccam implet. Hispanorum calca-

 ria

ria immania sunt radiis vastis, prælongis, sed parum aculeatis instructa, queis equorum latera tundere potius, quam pungere queant. Abhorrent a minutis, sed præacutis Europæorum calcaribus, quibus cruentari facile equos, & in furias agi putant. Barbari, quorum equos jure Pegasos volantes diceres, calcari abstinent prudenter. Nam, ut Ovidius cantaverat; Non opus est celeri subdere calcar equo. Talis freno indiget magis, & sessoris barbari calcibus ad cursum effusissimum concitari potest vel segnissimus. En! omnem, qua equus in Paraquaria apparatur, rerum supellectilem. Nolo enim te quidquam eorum, quæ in Paraquaria equis accidunt, ignorare. Sed audi porro paucula de illorum ægritudinibus, & medicamentis.

Sæpe stranguli asperioris affrictu, sæpe ephippiorum duritia, vel compressione labefactatur equi tergum. Quod si post longam defatigationem sudore adhucdum fumans stragulis denudetur suis, repentino aeris rigidioris, vel pluviæ accessu intumescit, tumore sensim in vulnus desinente. Pelli exulceratæ, vel cruentatæ muscarum agmina confestim insident; Illarum ex semine, sordibusque vermiculi albi dorso innascuntur, quod & carni ex bove recens cæso passim usuvenit. Periculum in mora est. Vermes enim in horas incredibiliter augentur, ac ad interiora irrepunt. Equum incolumem si cupis, citra cunctationem ligno tenui e carne effodiendi sunt vermes; Cavernæ, vermium receptaculo, tabacæ folia ore mansa infarcienda iterum, iterumque; Horum amaritie vermes necantur, muscæ terrentur vermium genitrices, & putredo ulterior impeditur. Cicatrix sebo perungenda quotidie, pili novi ut succrescant. Hæc quia remedia a plurimis vel negliguntur, vel ad tem-

tempus, quo nullus jam remedio superest locus, procrastinantur, equos longe plures a vermibus corrodi, quam a tigridibus discerpi, certissimum mihi videtur. Recentes in equi dorso plagæ facile sanantur; Inveteratæ vix unquam bene. Etsi consanuisse videantur, obducta etiam cicatrice, rursus recrudescunt vel violenta equitatione, vel aura frigidore, quæ dum equo dolorem, periculum equiti accersunt. Doloris enim sensu efferatus nullum calcitrandi facit finem, dum sessorem sibi molestum excutiat denique. Non semel expertus hæc scribo. Indi jam radicem Quaycuru dentibus contritam, jam tigridis adipem liquatum, jam concham animalculi (quod Hispani armadillo, vel Quiriquincho, Quaranii tatu poyù appellant) hirsuti in cineres redactam, jam aliud, nescio quid læsis equorum tergoribus illinunt, sed raro plene medentur. Didici ex libro Patris Martini Szentivani Hungari de animalium, alodiorumque cultu remedium Americanis illis omnibus longe præclarius, & meo, & plurimorum Paraquariensium experimento probatissimum. Sal probe tritum aceto, & vitello ovi commiscetur. Hoc equi tergum sauciatum, vel tumidum semel quotidie perungitur. Quæ quidem unctio saniem abstergit, vermes prohibet, tumorem tollit paucos intra dies, carnem, pilosque renovat. Eodem Szentivani authore: Cæpa alba, quæ cibis condiendis passim in culina adhibetur, mediocriter assa tumenti, vel cruentato equi tergo alligatur. Utroque medicamine servatos equos plurimos, ipsi vidimus. Uterentur utinam alterutro Paraquarienses, tot equorum, quos, pigritiæ victimas, vermes quotidie absumunt, cadaveribus campi non horrerent utique. Aves quædam majusculæ, versicolores, carnivoræ, vulturum e genere, a Quaraniis Quiriquiri dicuntur, equorum medici prope dici pos-

sunt.

ſunt. Exulcerato enim illorum tergo inſident, & nulla calcitratione territæ ſaniem, vermiculosque exhauriunt. Quamquam roſtro præacuto vulnus amplificent ſæpius, venia tamen digni perinde, ut noſtri medici, dum medicaminibus ſeu immodicis, ſeu acrioribus jam morbi ſenſum exaſperant, jam periculum augent, ægrotantium licet ſtudioſiſſimi.

Veſpertiliones quoque, qui numero, moleque corporis Europæos longiſſime ſuperant, equis non moleſti tantum, ſed & noxii ſunt. Copioſiſſimi in campo circumvolitant. Equo inſident, & dum roſtro tergum ejus laniant, continua alarum agitatione auram, lenem placidamque movent. Orta inde titillatione quaſi ſopitus equus, nihilque repugnans ſanguinem a Veſpertilione exſugi ſuum patitur. Vulnus remanens, ni mox calenti cinere conſpergatur, protinus intumeſcit, exulceratur ſenſim, ut adeo veſpertilionum morſibus veneni quidpiam ineſſe, nil dubitemus. Eodem prorſus modo, quo in campo beſtiis inſidiantur, illarumque ſanguini inhiant, in domibus hominum dormitantium ſanguinem ſorbere conſueverunt veſpertiliones. Doloris ſenſum, quem roſtro mordaci inferunt, alarum agitatione refrigerante ſupprimunt; Tum denique a volucri hirudine exſuctum te, ſcies, dum mane expergefactus cubile ſanguine tuo affatim reſperſum, conſpicaberis. Frequens hæc hiſtoria in ædibus campeſtribus, quæ dudum incola caruerunt. Imbribus plures per hebdomades, quod nil rarum Paraquariæ, diu, noctuque continuatis camporum planities aquis innatet, neceſſe eſt. Equis nullum, ubi pedem figant, niſi in campo receptaculum. Hinc tanto tempore aquis immerſi dum paſcuntur, illorum adeo molleſcunt ungulæ, ut, cum pedibus inſiſtere, pabulumque conqui-

quirere nequeant, pereant denique, cæterum incolumes. Dum post triginta aliquot dierum pluvias oppidum conceptionis ex litoribus Narahaquem ad flumen saladum transtulimus, in duorum & viginti dierum itinere equos ducentis plures ab Hispanis militibus per viam idcirco abjici, mæstus aspexi. Interdum equus stranguria, dysuria, & qualicunque demum excernendi lotii difficultate laborat. Talia patienti equo Hispanus medicinæ loco ephippia alligat, eumque, dum denique sudore diffluat totus, laxis habenis, admotis calcaribus ad cursum effusissimum impellit. Neque pluribus opus est. Equus paule ante moribundus mox convaluit; Nam campum inundavit. Aliquando seu neruorum convulsione, seu rheumate corripiuntur equi, pedibus insistere nequeant. Tales Hispani milites ligatis fune pedibus sternunt. Illorum tibias liberaliter permingunt, calcibusque suis tundunt identidem; Solutos conscendunt, ac vel tergiversantes ad cursum urgent. Durinsculus hic curandi modus, sed brevissimus, me inspectante, admiranteque exitum optatum habuit. Paucula de equorum curatione attingere visum est, non ut Europæi Paraquarios imitentur, sed ut vel rideant, vel mirentur. Paraquaria cum equis, perinde ut insectis, abundet, de eorum curatione, si ægrotent, parum laborat. In Europa, quia pauciores, pretiosioresque equi, quid mirum, plures eorum & medicos, & medicinas in promptu esse. Quid si & has, & illos in Paraquaria supervacaneos dicerem? Rarius enim, leviusque istic ægrotare equos, palam est; Nam sui plerumque juris sunt, libertate fruuntur sua, campos percursant hilares, puram semper sub dio cœli auram hauriunt, recenti, quod pia natura indulsit, gramine vescuntur, vivis fere ex amnibus potum, balneaque pro arbitratu sibi indulgent,

vectan-

vectandis oneribus, curribusve nunquam occupantur, ac vel ideo vivaciores, saniores que equis Europæis, qui latronum instar catenis vincti, tenebricosis sæpe in stabulis, ceu carceribus clausi majorem anni, ætatisque suæ partem agunt, fœno pumice sicciori, paleis ligno durioribus ventres implent potius, quam reficiunt, avenamque rarius, parciusque, quam rustricolæ placentas, degustant, sæpe, diuque sitiunt, esuriuntque jam servorum seu furacium seu pigrantium culpa, jam herorum avaritia, qui de occupandis plus, quam nutriendis bestiis sunt soliciti. Taceo perpetuam, quæ ex affigendis, refigendisque toties ferreis soleis accidit, equorum molestiam, quin & cruciatum sæpe ex fabrorum inscitia. Hæc animo voluens haud miror, hujates equos mille morbis obnoxios; Vel unum superstitem esse, miror. Academia hominum, qui equis mederentur, opus fuit.

Muli equis associati Paraquariæ campos implent; Neque dissociandi sunt meis in commentariis. Corporis proceritate equis pares quam plurimos videbis, plerosque tamen mulis illis minores, quos seu Hispania, seu Italia procreare consuevit. Multitudinem mulorum vel ex hoc conjice, quod octoginta circiter illorum millia quot annis Paraquaria Peruvio transmittat, ex quorum mercatu, quidquid argenti seu in templis, seu in ædibus ostentat, recipit quæstu sane non mediocri. Muli enim biennales, necdum domiti, tribus plerumque imperialibus Hispanicis in Paraquaria, decem, quin & quatuordecim sæpe in Peruvio veneunt singuli. Ecquis numerum ineat mulorum, qui intra Paraquariam tum in urbibus, tum in prædiis jam oneribus, jam sessoribus portandis quotidie dorsum substersternunt suum. Mul-

ta illorum millia herba Paraquarienſi e ſylvis in urbes transferenda occupantur ſemper, & cum viarum aſperitate, tum hominum aſperrimorum inclementia turmatim annis ſingulis pereunt. Prædia novi, in quibus quatuor mulorum millia numerantur, ac multo plura equarum millia mulorum procreationi deſtinata. Verum hæc multis induſtriis conſtat, quæ quia in Europa vel neſciuntur, vel negliguntur, inde tanta apud Europæos mulorum paucitas, caritasque. Exponam breviter, modeſteque omnia; quæ prædiorum dominis hoc in genere uſui eſſe poſſent, maxime in Hungaria.

Campus, ubi equæ, aſinique earum mariti paſcuntur, foſſa, ſepibus, ſylva, vel flumine claudatur undique, ne equabus ad equos, ne aſinis ad aſinas exitus pateat. Naturam enim ſecuti ſuam in ſui ſimiles propendent. Violenta hinc, atque artificialis eſt mulorum geneſis, ſive ex equo, & aſina, ſive ex aſino & equa (quod uſu receptum in Paraquaria) procreentur. Mulus, dum vixerit, fraudulentiſſimum ſane animal, & aſtutum, ut naſcatur, fraudibus opus eſt, ac aſtu. Arte formandi ſunt, qui equabus ſe conjungant, aſini. Equarum, quæ equos, aſinarum, quæ aſinos pariant, gregem in promptu habere oportet. Ut primum equa peperit, fœtus illius equulus jugulatur, excoriaturque. Iſtius pelle, antequam exareſcat ſanguis, aſellus recens natus veſtitur, ac ad equæ partu defunctæ conſpectum adducitur. Hæc aures longiuſculas conſpicata, ſobolem hunc (aſellum) negat ſuam, ferociterque ab uberibus repellit ſuis. Verum accepto, qui ex equuli occiſi pelle emanat, odore fœtum eſſe ſuum ſuſpicatur. Diu, multumque hæſitans naribus denique plus fidei tribuit, quam oculis, aſellum prolem credit ſuam, ac ad ubera admittit.

mittit. Confirmata sensim matrem inter, ac adoptivum familiaritate pellis aliena asello detrahitur, qui jam sine larva equæ lacte nutritus, equas inter adolescit, illarum ad nuptias subinde aspiraturus, transferendusque ad campum, ubi equæ mulorum procreationi destinatæ, & ab equorum consuetudine separatæ pascua habent. Hæ tamen asinos a se lactatos, educatosque nec appetunt unquam, neque admittunt. Hinc illis associandi aliquot equi admissarii, sed tales qui conjunctionem cum illis tentare quidem queant, nequeant tamen perficere. Quamobrem isti non castrandi, sed quadam ratione (sapienti pauca) mutilandi sunt. Incudem inter & malleum hæreo. Verecundus esse dum laboro, obscurus fio. Malo tamen dici obscurus, quam esse parum cautus. Cujus interest penitius ista nosse, me consulat. Multa in aurem dici possunt prudentibus, quæ nefas sit typis in lucem edere. Asinos generandis mulis aptatos burros: hechores; Admissarios mutilatos retajados Hispani vocant, majorique vendunt pretio, quia plures ex vulnere sæpius repetito pereunt. Equas, quæ minus proceræ sint, mulorum matres deligere solent prudenter, quia asinorum corpori magis congruentes. Hæc, quæ adnotavi, cum curatissime observentur in Paraquaria, tanta est passim mulorum frequentia. Ducentos, quin & multo plures quot annis nasci in mediocribus prædiis observavimus, si modo equarum numerus, asinis habilibus aliquot adjunctis, respondens istic alatur. Provinciarum Austriacarum utilitatibus consulturus, quamvis calamo refugiente, hæc scripsi, ne mulos ad privatorum obsequia tanti porro emere in Italia cogeremur. Hungaria cumprimis, quæ equis, campis latissime patentibus, pascuisque lætissimis gaudet, paucos intra annos mulorum gregibus abundaret, si opportunitatibus, quas

illi

illi natura offert, Paraquariorum exemplo uti vellet. Ex mulorum, quos vicinæ provinciæ citra dubium avidissime coemerent, commercio luculentiorem profecto, quam ex vini, triticique cultura, quæstum faceret.

Quamvis nec mulæ pariant, neque muli generent; Hi tamen hædorum instar petulci si, quam equam ineant, eam sterilem reddunt. Idcirco muli parvuli, anno majores, ab equabus separantur illico ad prævertendam illarum corruptionem. Castrantur plerique omnes, & biennes jam seu ad onera, seu ad sessores portandos erudiuntur. Illorum, ferocissimi cum sint, institutio tempore, labore, periculoque quotidiano domitoribus constat. Quantumcunque procedente ætate morigeros se præbeant demum, ac dociles, nunquam illis omnino fidendum. Nam ut Hispanorum fert adagium; Mulus hero famulabitur suo septuaginta annos, calcibus mactare illum ut possit denique. Confracta crura, raptata humi multorum corpora, truncatæ manus, allisa arboribus, saxisve capita, aliæ, quas ipsi spectavimus frequenter, id genus tragoediæ veritatem hujus adagii luculente confirmant. Muli equidem, licet præ quovis equo viribus polleant, licet per sylvas, per saxeta, per campos invios firmiori simul, simul leniori incedant gradu, rariusque offensent pedibus, semper tamen præ quovis equo reformidandi sessoribus, quia semper meticulosi, semper periculorum suspicaces. Repente in via subsistunt attoniti. Olfactu explorant gramina, arrectis auscultant auribus, vagis in omnem partem oculis vel remotissima speculantur. Color plantæ exoticus, peregrinus odor, aviculärum sibilus, varius per sylvam arborum stridor, aut foliorum agitatio insolens vento excitata tigridis propin-

 quan-

quantis ſuſpicionem illis ingerit, dubia præſertim luce, vel nocte obſcura. Terrore mox correpti Panico ſeſſorem fugiendo, qua lubet, abripiunt, & ni præſentiſſimo ſit animo, humi præcipitem dabunt, vel ſtapedi inhærentem calcitrando raptabunt aliquamdiu. Periculi plena mulorum calcitratio, quia celerrime, diutiſſimeque repetita. Nunquam igitur plus timendi muli, quam dum ſibi timent; Nam ſic tunc impotes freni, licet validiſſimi, ſenſum amiſiſſe videntur. Cui equus præſto eſt, horis antemeridianis, ſi ſapit, mulo abſtinet. Mane equidem tigridum campo inambulantium, indormientiumve recentia extare ſolent indicia, atque exhalationes, quarum vel umbram pavent, totisque artubus contremiſcunt. In S. Caroli oppido Abiponum meorum quispiam tigridem haſta confixerat, quam in partes rite diſſectam equitans domum deportabat, lautas, ſi ſuperis placet, epulas contubernalibus inſtructurus. In via pernam tigridis rupto, e quo pendebat, loro, amiſit inſcius. Eodem die huic ego loco, rei ignarus, appropinquaveram; Verum mulus, cui inſedi, percepto eminus odore perculſus extra viam me abripuit. Quin multis poſt menſibus terroris ſui memor per hanc, ubi tigridis perna jacuit, viam ut mecum tranſiret, nullo adduci modo potuit, ſemperque mihi per ambages eundum propterea, quamvis nec oſſiculum, neque pilus illa ex tigride jam eſſet ſuper. Mulos dudum manſuetiſſimos, ſi a tigride terreantur vel ſemel, adeo efferatos fuiſſe, vidimus, ut longo poſt tempore nullum ſeſſorem, nullas ſarcinas paterentur. Terror intimis hauſtus fibris ægre admodum, ac ſero illorum deletur e memoria. Ut quæſtuoſus eſt mulorum in Paraquaria mercatus, ſic mercatoribus periculoſus ob incredibilem illorum metum, ac fugacitatem. Uno ſæpius agmine decies mille muli,

nullis

nullis adſtricti loris, ſed undequaque liberi a paucis Hiſpanis cuſtodibus in Peruvium aguntur. Leviſſimo terriculo repente perculſi diffugiunt omnes, curſuque citatiſſimo per immenſam in omnes partes planitiem, ac interminatas ſolitudines dilabuntur, nulla vel equitum induſtria retineri, vel equorum pernicitate in viam reduci ut poſſint. Memini, bina mulorum millia cordubenſi in territorio periiſſe hero ſuo; Induſium ex arbore, ut ſiccaretur, ſuſpenſum, ac vento procelloſo in aera ſublatum terroris, fugæ, damnique memorabilis origo fuit. Ejusmodi mulorum fugæ, jacturæque & ſat frequentes ſunt, & pluribus exitiales.

Novi viros cætera ſtrenuos, intrepidosque, quibus alieno ſcilicet periculo cautis, fixum erat, ac ſolenne, per omnem vitam nulli unquam mulo inſidere. Familiare alicui fuit dicere: Nec mulo, neque mulato fidam. *Ni mula, ni mulato*, homini ſcilicet ex Hiſpano, & Africana, ſeu nigra progenito. Novi & alios plurimos, qui equos quosque præſtantiſſimos aſpernati mulo duntaxat iter facere conſueverunt. Neque iſtorum damnanda eſt propenſio. Muli equidem utut meticuloſi, utut ſubdoli multas ſibi præ equis vendicant prærogativas. Eximia pollent, maxime ſi gradariæ ſint, greſſus ſuavitate, firmitate pari, qua cuivis demum ſolo pedes tuto affigunt ſuos ſive per rupes aſcendendum ſit, ſive per paluſtria loca rependum. Quamvis ad paludes amnesque profundiores transmittendos plus equi valeant, quia plerumque altiores. Arduo, longoque itineri, cui vix quaterni equi ſufficerent, mulus par eſt unicus. Pabulo obvio, viliſſimoque acquieſcunt muli, plerumque tamen pingues, ac obeſi. Multi illorum curſus velocitate equos perniciſſimos vincunt, quod

 in

in ludicris militum excurrentium certaminibus sæpe observavi. Bestiis ad hæc plerisque omnibus sunt vivaciores, fors quia soboli propagandæ non dant operam. In S. Joachimi oppido mulos habui triginta annis majores, qui tamen senectutis suæ immemores & sessorem ferre, &, si occasio tulit, calcitrando excutere noverunt. Viribus præterea sunt athleticis, ac robore incredibili; Nam pondus quatuor prope centenariorum dorso bajulare consueverunt itinere per vias asperrimas, menses sæpe complures continuato, dum scilicet herba Paraquarica onerantur. Verbo: Num virtutibus, num vitiis pluribus polleant muli, sententiam ferat, qui voluerit. Liceat mihi hoc Corollarii loco adjicere: Ex mulorum, quos in Paraquaria videram, infinitate unicam novi, habuique mulam ex equo & asina prognatam. Hæc magnitudine, proceritateque equo nullo inferior, mansuetudine omnibus equis superior fuit, & solis auribus mulam se prodidit. Impellente nemine in aream domus, quin in nostra etiam cubicula irrepere ausa est quotidie, ubi salis, panisve aliquid expectabat. E cubiculo expulsa per fenestram cubiculi patentem caput mendicantis instar intrusit. Dictas cupedias e meis manibus cum accepisset toties, me seu in foro, seu in campo ambulantem cursu assecuta, & domum usque comitata est jam, ut aures illius fricarem manu, caput porrigens, jam, ut salem impertirem, diductis identidem labiis veluti rogitans, jam capite humeris meis appresso canis instar blandiens. Pantomimam illam dixisses. Ipsis Indis risui sæpe, semper admirationi fuit. In itineribus per vias salebrosas licet diuturnioribus indefessam se mihi semper, intrepidamque probavit. Illud animadversione dignum philosophi: Quamvis ab equo genita, ex asina nata corporis mole ac figura ad equi similitudinem, si

aures

aures excipias, proxime accederet, ab equorum tamen mulorumque societate abhorruit semper, semper asinis associabat sese, si quos vel eminus conspicata, aut odorata est. Adeo illius propensio naturalis in maternum Genus ferebatur. Prope dicerem in illa locum habuisse illud Juris consultorum: *Partus sequitur ventrem.*

Asini cognationis jure equos inter, & mulos memorandi veniunt. In Paraquariæ campis turmatim vagantur, neque dominum agnoscunt, nisi illum, a quo capti, abductique fuerint. Rudendo implent aerem, & vicinis colonis somni adimunt facultatem. In Italia lusitaniaque, nam ipse videram, asinus occupatissimum est animal, tum ad clitellas, tum ad ephippia utilis. In Paraquaria laborum vacatione perpetua donatur. Amplioribus in prædiis ingentes asinorum Greges aluntur eo fine, ut semper in promptu sint aselli recens nati, mulorum procreationi subinde aptandi. Minor est, quam credi possit, asinarum fæcunditas, quin tamen causam, cui sterilitas tribui posset, assequeremur. Quotidianæ adhæc sunt strages, quas tigrides asinis inferunt, illis maxime, quibus cum equabus est familiare commercium. Hos neglectis aliis vulgaribus devorant avidius. Num eis sapidior illorum caro? Credam, quia putidior. Nam & æthiopis male olentis carnem, præ Hispani, carnem putridam præ recenti ardentius appetunt Tigrides, ut nos docuit experientia. Asinos nemo Americanorum ignavos dixerit, tigridem enim, quam adventantem cernunt, calcibus repellunt strenue, pertinaciusque, quam equi, se tuentur. Stupidi tamen, ut ubique terrarum, ac cunctabundi cum sint, tigridum astu, ac velocitate per insidias fere opprimuntur. Hispani quoque annis singulis asinos non

pauco ejugulant, adipis, quem præter animalium cæterorum morem in cervice habent, gratia. Hic enim ab alutariis ad concinnandas, emolliendasque cervorum pelles, ab aliis alios in usus adhibetur. In tanta equorum, mulorumque, quos Paraquaria educat, frequentia ecquis Hispanorum, æthiopumve vel egentissimus asino insidere haud erubesceret? In territorio tamen urbecularum Rioja, & Catamarca, ubi pro camporum paucitate pauciores quoque equi, Hispani vulgares asinos non dedignantur suis ephippiis. Lege omnibus perquam salutari cautum fuit a nobis, ne Quaranii nostri equos possiderent, ut vagationis noxiæ, saltem periculosæ opportunitas illis subtraheretur. Asinis propriis ad fruges ex agris vicinis domum convehendas nullo sexus discrimine utebantur passim. Qui tamen pecorum custodiæ, aliis oppidi negotiis præfecti, equos, mulosve promptos semper, paratosque habuere.

Ut aliorum pecorum, sic ovium, quæ a nostratibus haud differunt, numerosis gregibus ad Europæ invidiam abundat Paraquaria. Quaraniorum coloniæ aliquot ad triginta millia, aliæ pauciora numerarunt pro incolarum scilicet numero, & pascuorum amplitudine. Lana potissimum tegendis Indorum corporibus impendebatur; Indæ enim telam albam duntaxat e Gossypio textam pro amictu habuere. Puellarum erat negotium colligere in campo maturum Gossypium, illud, uti & lanam, in fila ducere, mulierum. Fila coloribus variis tingere, texereque, virorum. Ampla oppidis singulis textrina, semper, ut tot incolarum millibus vestitus annuus suppetat, occupata. Indum sorte sua contentum videbis nunquam, ni & stomachum carne plenum, & corpus bene indutum habeat, ut adeo ad colonias has conser-

van-

vandas plurimum conferre videatur boum, oviumque multitudo; Cum illi carnem pro cibo, hæ lanam pro vestimento subministrent. Lanigeræ pecudes, quia teneriores, præ armentis majoribus majorem curam, solicitudinemque acriorem sibi deposcunt. Hinc cordi nobis fuit maxime illis pastores solertes, fidosque, qui lupi non sint, præficere, hortarique identidem, statis ut horis gregem ad sepes tecto, non parietibus munitas reducant, ubi adversus rorem nocturnum, meridiani solis æstum, tigridum, leonumque assultus commode defenderentur. In campum, nisi postquam rorem sol absterserit, oves non dimmittant. A locis palustribus, gramine roscido, carduis, spinetisque diligenter amoveant. Humor enim nimius tussim lethalem affert ovibus, multumque lanæ decerpunt spinæ. Pascua nitro, herbisque salubribus fœta, ubi aquationis opportunitas in promptu sit, solicite circumspiciant. Arietes superflui, ovibus indubie nocituri, castrentur, ut pinquescant. Assi plus serviunt in mensa, quam vivi in campo. Quidquid caprini generis est, longissimo intervallo sejungendum ab ovibus, ne mutuo inter se commercio illarum lana exasperetur in posteris. Curandum est maximopere pastoribus, ut agnos teneros mox a partu collectos tutum in locum transferant, a matribus istic lactandos, lingendosque; Hac industria neglecta, ab adultioribus certe conterendos. Circumspiciendi etiam, num vermibus ex humido umbilico nasci solitis laborent. Maximi ad locupletandum prædium momenti est, totum agmen, quod decies, vel tricies mille ovibus definitur, in turmas minores distribuere, singulis turmis singulas, ubi noctu asserventur, stationes, singula pascua, pastoresque assignare, ut curis in plures divisis suo quisque munere facilius, impensiusque fungatur. His industriis Qua-

raniorum prædia magnis ovium accessionibus, quas Europæus ægre credat, indies aucta fuere.

Paraquariam omni pecorum genere ad Europæ invidiam abundantem, quamvis omni metallo destitutam ecquis inopem existimet? Ferarum quoque, avium, piscium, amphibiorum, arborum, frugum, plantarum medicarum ingentem progignit varietatem. Enucleatam istorum descriptionem alium in locum rejicio. Nunc de Paraquariæ climate, aliisque cœli proprietatibus dicendum aliquid. Aeris temperies pro locorum varietate varia. Quæ meridionali plagæ (quæ ibi frigida) propinquant magis, magis algent. In Magallanica, seu Patagonum regione, quam Paraquariæ accensent, frigus plerumque acerrimum, nives in vicinis alpibus assiduæ, Austri ferocissimi, quibus mare illud, nautis omnibus formidabile, horrendum in modum exasperatur. Ipsum Boniaeris territorium in gradu 34 latitudinis auræ rigidiori subest, quam ut tabaca, Gossypium, cannæ sacchari, herba Paraquarica, simii, variæque psittacorum species &c. subsistere queant, vel produci, etsi copiosum triticum, mala citrina, Persica, cotonia, granata, ficus, &c. istic passim nascantur, dummodo cultorum diligentia soli fertilitati respondeat. Nives extra montes chilensi Provinciæ propinquos nusquam vidi. Quaternæ item vicissitudines, ut in Europa, annum distinquunt, sed alio ordine. Nam dum Europæi hyemem, illic æstatem; dum Ver, illic autumnum experiuntur Paraquarienses. November equidem, December, Januarius æstatem; Februarius, Martius, Aprilis autumnum; Majus, Junius, Julius hyemem; Augustus, September, October ver efficiunt. Augusto enim mense arbores florescunt, aves nidos condunt suos, hirundines suis

e la-

e latebris redeunt. Hyeme nives nullæ omnino, pruinæ rarissimæ, adeo, ut hybernis mensibus pepones, leguminaque succrescere, nullaque aeris asperitate offendi passim viderim. In montibus Tarumensibus tamen, ubi octennium egi, tres sibi continuæ pruinæ succedunt. Sed, quod mireris, tertiam duabus præcedentibus multo rigidiorem sub meridiem ejusdem diei semper tempestas excipit, fulgure, tonitruis, imbre copioso prægnans, quo herbæ pruinis marcidæ revirescunt, vel recentes nascuntur. Pro venti ratione aeris vicissitudines experiebamur. Auster frigus, calorem Boreas aspirat. Hinc æstatem, hyememque eodem die persensimus toties, quoties uterque ventus, alter alteri successit. Neque fixum, certumque est hyemis discrimen. Nam imbres continui, ut Brasiliam, plagas alias, alias cœli siccitas in plures menses producta affligit, ut S Jacobi de Storea territorium. Tempestates tonitruis remugientes non soli æstati, ut in Europa, propriæ, toti anno citra discrimen communes sunt. Neque dici unquam potest, hunc illumve mensem, hybernum licet, tonitruis, fulgure, fulminibus, grandine cariturum. Æstus solis equo iter agentibus acerbissimus est profecto, sed sub tecto, vel in umbra considentibus tolerabilior sæpe, quam in Austria, dum æstivi calores aliquando invalescunt. Satis, superque expertus utrumque, id scribo. Hyberna frigora haud acria esse vel ex hoc conjice, quod illa Indi, Indæque cujuscunque ætatis nudis pedibus, nudo plerumque capite, tela tenui operti citra invaletudinis periculum tolerare consueverint, quod animalia sub dio dies, noctesque agant. Non inficior, Indos barbaros equestres palliis e lutræ pellibus adversus auram rigidiorem uti interdum. Dies Paraquariensibus brevissimus est mense Junio, solstitio Europæis æstivo. Sol

oritur hora sexta, & quinquagesimo secundo minuto; occidit hora quinta, & septimo minuto. Dies longissimus mense Decembri solstitio hyemali. Hora quinta, & septimo minuto sol oritur, occidit hora sexta, & quinquagesimo secundo minuto. Intelligo cœli regionem, cui Quaranicæ subjacent coloniæ, in gradu scilicet latitudinis 24. 25. 26. 27. 28. & 29. Ex quo patet in Paraquaria diem nec tam brevem, nec tam longum, uti in Germania nostra, unquam existere. Aura tantæ provinciæ varia est, sed maximam partem saluberrima, & ad vitam in annos plurimos producendam opportuna. Morbidos, si cum Europæis conferas, paucos, plurimos ætate graves numerat. Non pauci Hispanorum, Indorum, æthiopum ultra seculum vegeti. Verum omnes vivendo longissime superant Barbari equites; Tantæ vivacitatis causas in ipsa, quam mox aggredior, Abiponum historia adnotabo, uti & plura alia. quæ Paraquariæ pecularia sunt, brevitatis studio prius a me intermissa.

Mancam jure quis dixerit historiam, ni memorabiliora saltem de feris, amphibiis, avibus, piscibus, plantis, arboribus, earumque fructibus strictim, ac transeuntium more attingerem. His naturæ spectaculis contemplandis propius certe admovissem oculos in Paraquaria, de iis scripturum me in Austria si prospexissem. Plenius ista, planiusque cognoscere qui cupit, clarissimum linnæum, Quilielmum Pisonem doctissimum Batavum, & Brasiliæ diu habitatorem, aliosque consulat, quibus erat propositum, ordine omnia, ac minutatim explanare. Ex me tamen, nisi vehementissime fallor, disces non pauca, quæ gravissimi hi scriptores nec adnotarunt, neque unquam viderunt; Experierisque, olitorem sæpe

oppor-

opportuna fuisse locutum. Abipones historiæ præcipuum mihi cum sint argumentum, cætera illius illustrandæ gratia obiter erant percurrenda; ut ne vestibulum grandius cubiculo, liber prodromus ipsa historia evaderet, magnopere verebar equidem. A bipedibus feris exordiamur. Prima in scenam prodeat tigris.

Tigris.

Tigridibus, supra, quam credi possit, Paraquaria omnis abundat, quippe pecoribus, tigridum alimento, refertissima. Nigris maculis distinquuntur universæ eo tamen discrimine, quod pellis albicet aliarum, aliarum flavescat. Ut Africani Leones magnitudine, ferocitateque longissime superant Paraquarienses, sic tigrides Africanæ a Paraquariensibus mole corporis luculentissime vincuntur. In S. Ignatii prædio, quod cordubensis erat collegii, tigridis pridie interfectæ pellem, paxillis ligneis humo affixam, Germani advenæ deprehendimus; Hæc ulnas tres, duosque pollices longitudine æquabat, qua majorem nec a bove adulto poscunt Hispani. Maxima tamen tigris quovis bove est multo gracilior.

Tigrides seu felium ritu assilientes, seu fugientes cursu valent citatissimo, haud tamen diuturno; Mox enim fatigatas eques strenuus in campo assequitur, sternitque. In sylva arboribus, salebrisque tuentur se se, ac pertinaciter aggressoribus repugnant. Incredibile, quantas in prædiis strages edant quotidie. Boves, oves, equos, mulos, asinos nullo negotio interimunt, eorumque corpora ad latebras raptant suas; Verum illis non nisi jam putrefactis vescuntur denique. Carnem enim quamcunque, quæ

puti-

putida magis, magisque putrida fuerit, præ recenti appetunt ardentius. Argumento sint, quæ referam, experimenta. Dormiant in campo Hispanus, Indus, Æthiops, eundem ad focum eadem in statione locati; Tigris Hispano, Indoque neglectis in Æthiopem discerpendum, devorandumque irruet, nihil hæsitans; Æthiopum enim, quorum cutis, maxime postquam sudârunt, gravissime olet, carnem in cupediis numerant, quia putidiorem. Equorum cadavera, tabo licet manantia, ad ultimam usque absumunt micam tigrides, etsi equi, quos cædere, edereque possent, vivi in promptu sint, ac in conspectu. Tigridibus adeo perniciosis Hispani æque, ac Indi passim insidiantur; Illi arcam prægrandem, muscipulæ instar, vastis ex asseribus compactam, rotisque quatuor plaustri more incumbentem quaternis bobus eum in locum advehere solent, ubi tigridum seu vestigia, seu indicia detexerint. Interiori arcæ angulo caro insigniter fœtens escæ loco affigitur, quam ut primum ascendens prensat tigris, porta arcæ cadente clauditur, & sclopo, vel hastâ per tabularum fenestras applicata trucidatur. In Kosarii oppido tigridem nondum omnino adultam, sed jam obviis minacem, timendamque in sylva a meis ædibus sclopi ictu distantem conspeximus. Ad eam necandam tribus cum Hispanis armatis armatus accurri; Nobis visis arbores inter, ac dumeta hac, illac fugiens oculis se nostris subduxit denique. Ejus vestigia secuti illam in annosa, vastissima, penitus concava arbore latitantem deprehendimus. Hanc, ne ullus tigridi exitus, neu effugii locus pateret, lignorum segmentis obviis obstruendam protinus, & securi uno ex latere, ut armis necari posset latens bestia, non nihil perforandam curavi. Multis & sclopoturm, & pugionis ictibus a me, nihil omnino periclitante,

de-

demum est interfecta. Incredibile, quot saltibus sursum deorsum, ut hydrargyrum vitreo in tubulo solet, aliquot jam vulneribus saucia tigris per cava arboris sese jactarit. Ejus pellis, cribri instar, plumbo, ferroque pertusa nulli porro usui fuit, etsi caro lautam Abiponibus cænam præbuit, me neutiquam invidente. Cæterum cum viribus, velocitate, astutiaque polleant singulari tigrides, illarum insectatio, ac cædes patente in loco vix citra discrimen ab unico suscipitur. Tigridem repente assilientem ab Hispano, vel Indo solo hasta confodi, aut laqueo captam suffocari aliquando, haud inficior equidem; Sæpe tamen & Hispanus & Indus a tigride dilaceratur jam hastæ ictu fallente, jam vulnus non lethiferum infligente; Haud enim, nisi penitior capitis portio, cor, vel spina dorsi feriatur, nervis robustissimis valens bellua occumbit, quin in furias agitur, petitque aggressiorem eo atrocius, quo acerbiori vulnere fuerit affecta.

Eam ob rem, quoties formidandæ huic bestiæ insidiari visum, hastati plures consociant se se; Sclopi solius usus periculo rarissime vacat; Ni enim globo sternatur confestim tigris, saltu præcipiti ad locum, unde ignis venerat, accurrit, discerpitque jaculatorem. Hic igitur, vitæ quo consulat suæ, duobus hastatis utrinque stipatur, qui tigridem sclopo exonerato sibi imminentem configunt. Alienis periculis eruditus noveram adversus tigrides haud temere plumbo esse utendum. Ex sanctæ Fidei urbe ad Divi Xaverii oppidum cum sex Mocobiis iter faciens ad ripam lacus, quem rotundum vocant, noctem egi, ut istic mos fert, sub dio. Solum pro lecto, cœlum pro tecto nobis fuit. Focus, nocturnum alias contra tigrides præsidium, in medio cuban-

bantium luxit aliquamdiu, ſed demum elanguit. Adulta jam nocte adrepſit tigris. Indi comites, ne Hiſpanorum amicitiæ diffidere viderentur, inermes in viam ſe dedêre. Mihi ſclopus erat, ſed, quod periculum abeſſe credideram, id temporis vacuus. Titiones, me jubente, in incurrentem tigridem jactabantur dexterrime. Ad jactus ſingulos rugiens reſiliit, ſed metu poſito iterum minacior, iterumque aſſiliit. Interea oneratus a me ſclopus. Cum vero ſternendæ tigridis, quippe nocte obſcura, ſpes nulla mihi eſſet, ſed fugandæ deſiderium duntaxat, ſclopum pulvere pyrio liberaliſſime fartum absque globo exploſi. Tonitru horrendo conterrita beſtia fugam, nos ſomnum denuo cepimus, de ſucceſſu læti; Haud equidem tigridem pelle exuere mihi in votis, ſed, ne nos noſtra ejus unquibus exueremur, cura potiſſimum fuit. Eodem meridie arcta in ſemita hinc lacu profundo, inde nemore clauſa equitantes binas tigrides obvias habuimus, ab inſectantibus Mocobiis laqueo capiendas utique, ni fugientes in ſylvæ latebris ſe abdidiſſent.

Innumeræ quot annis tigrides coriaceo fune illaqueantur ab Hiſpanis, Indisque equitibus, & curſu celerrimo per campum raptatæ aliquamdiu demum ſuffocantur. Barbari Auſtrales, quos Pampas vocamus, arundine gracili ſpinam dorſi tigridis feriunt, & extemplo necant. Alias eundem in finem ſagittis validioribus, vel tribus lapidibus globoſis, quos totidem e loris pendentes in tigrides vibrant, feliciter utuntur. Illarum robur vel ex hoc colligas, quod, ſi binos equos lorô, ne diffugiant, copulatos in paſcuis deprehenderint, repentino aſſultu mactent unum, eumque una cum vivo altero ad latibulum raptent ſuum. Fabulam id crederem, ni cum mili-

tibus

tibus Jacobopolitanis iter faciens ipsus spectassem. Par fortitudini est earum calliditas. Si quando sylva, campusque escam negaverit, eam piscatu ex aquis sibi procurant. Ut nandi sunt scientissimæ, lacui, fluminive collotenus immergunt se se, spumamque albicantem e faucibus evomunt, quam famelici pisces in superficie natantem dum escæ instar avide prehensant, tigrinis unguibus ad propinquam ripam celerrime ejiciuntur. Testudines quoque, quarum ingens in amnibus est frequentia, capere nôrunt, & suis e conchis miro artificio avulsas devorare. In oppido S. Ferdinandi Jaaukanigas inter dum agerem, ad fluvii nigri margines in tigridem testudine vescentem pedes cum socio incidi; Enimvero, cum periculosum duxerim hoc spectaculo oculos pascere, celeritatem pedibus imperavi meis. Interdum sub alto gramine, vel dumeto latitans tigris, quin videatur, videt quieta equitum turmam pone transeuntem, & in postremum, qui agmen claudit, equitem irruit impune. Noctibus pluviis, procellosisque in humanas habitationes astu, silentioque maximo, gressu lenissimo se se insinuat aliquando, non prædæ, cibive desiderio, sed ut adversus aquas, quas horret, ventumque frigidiorem se tueatur. Correntina in urbe mater sua cum filia eodem cubaverat in lecto; Hæc mane surgens tigridem sub lecto jacentem conspicata matrem, ne se moveret, nutibus commonuit simul, simul viros qui periculosum contubernalem amoverent illico, accersivit. Negotium anceps expectatione felicius oppugnatoribus cessit. Redeunte statis temporibus, ut dixi, Paranæ fluminis alluvione, ex submersis insulis natando ad continentem festinant tigrides; Harum una in ejusdem urbis correntinæ litoribus emergens ab accurrente lusitano plumbea glande sauciata ad propinqui collegii nostri

aream

aream se recepit, magna nostrorum hominum trepidatione. Ab Hispano cum aliis opem ferente laqueo suffocata est bellua. Ea res litis ridiculæ origo exstitit. Lusitanus enim, qui tigridem primus feriit, ejus sibi pellem vindicare contendit. Verum causa, ut par erat, Hispano adjudicata est, quippe qui bestiam interemit.

Quamvis vel umbra propinquæ tigridis cuivis demum sit reformidanda, illius tamen maxime fugienda est, humanas carnes quæ jam degustaverit: Talis tigre çevado ab Hispanis appellatur. Hæc enim vero hominibus perditissime inhiat, insidiaturque identidem. Humana vestigia in campo per plures leucas, ut ipsus vidi, sequitur, dum denique viatorem assequatur. Ejusmodi tigris regia in via, qua ex sanctæ Fidei urbe Jacobopolim commeant quotidie plurimi, decem omnino Hispanos parum cautos, alios aliis diebus, misere noctu discerpsit. Viæ illius quotidie tritæ securitati ut consuleret Jacobopolitanus Progubernator, ingravescente indies periculo, milites, qui grassatorem hunc impudentissimum enecarent, aliquot misit. Expeditiuncula nec brevissimi temporis, neque laboris vacua, secunda tamen fuit. In oppido conceptionis ad flumen saladum translato cum Abiponibus versabar id temporis stationibus illis, ubi repetitas eadem tigris strages edidit, satis propinquo. Juvat hoc loco aliqua adversus tigrides præsidia memorare. Arborem, quam quis tigridis ungues evasurus conscenderit, tigris quoque scandit. Sed in promptu consilium. Urina pro armis est. Hac si tigridis ad arboris pedem minitantis oculos consperseris, salva res est. Qua data porta, fugiet illico. Noctu focus illustris magnam adversus tigrides præstat securitatem. Canes etiam illis sunt terrori,

tori, quamvis non raro ab iis miserandum in modum vel deglubantur, vel dilacerentur. Hispanis molossi, sunt, tigridibus formidandi. In S. Ferdinandi oppido sæpe tigris in sepes, ubi ovium grex noctu claudebatur, irrepsit. Sanguinem ex ovibus jugulatis suxit, & relictis corporibus earum capita asportavit. Intolerabilis porro impudentia tanta cum nobis videretur, sole occumbente viginti Abipones hastati, qui perniciosissimam feram confoderent, in insidiis collocati fuere. Alter quispiam sclopis manualibus armatus in medio gregis decubuit. Insidiatores hi quamvis abditi vicina in area, tacitique laterent, eorum tamen vicinitatem seu odoratu, seu auditu sentiens tigris non ausa est more suo sepibus imminere. Desperato demum ejus adventu nocte jam declinante ad sua se recepere tuguria excubitores. Vix terga verterant, adfuit tigris, denasque circiter oves discerpsit. Ad eam investigandam alias, quotquot domi erant, Abipones pedites sub vesperum excurrerunt hastis utrinque exporrectis, & ad ictum, si spectabilis fieret bellua, promptis. Ego, Indis petentibus, sclopo, cui præfixus pugio, sclopisque minoribus armatus illorum agmen clausi. Excussa diligenter vicinia, cum nusquam tigris occurreret, re infecta fœminarum sibilis explosi domum redivimus. Eadem tamen tigris sole in occasum vergente ad decerpendam ex equi cadavere carnis portionem quotidie oppido propinquabat, quin ab insidiantibus Indis intercipi unquam posset. Quotidianæ sunt Abiponum cum tigridibus pugnæ, & nisi ipso in ictu hasta dissiliat, certa victoria. Hinc raro Abiponem devorat tigris; Tigrides innumeræ ab Abiponibus devorantur. Earum carnes, etsi vel recentes teterrimam exhalent mephitim, incredibile quantum appetant equestres, quotquot novi, Barbari. Adipem quoque ti-

grinum igne liquatum potant, & nectar putant, immo & fortitudinis instrumentum. A Gallinarum, ovorum, ovium, piscium, testudinumque aquatilium esu abhorrent omnes, quod e teneris his alimentis ignaviam, timiditatem, corporum, animorumque lanquorem sibi credunt ingenerari. Nil adeo mihi id mirum; Nam & Julius Cæsar libro 5 de bello Gallico, folio mihi 74 de priscis Britannis hæc scribit: *Leporem, & Gallinam, & anserem gustare, fas non putant; Hæc tamen alunt animi, voluptatisque causa.* E contrario carnibus tigridis, tauri, cervi, apri, ursi formicarii, alcis avidissime vescuntur Abipones, cum ex illarum esu crebriore robur, audaciam, strenuitatemque augeri suam opinentur. In repetitis cum tigridibus pugnis non pauci earum unguibus, etsi cætera victores, sauciantur. Cicatrices, curatis jam vulneribus, dolorem, ardoremque acerbissimum adferunt, nullo seu annorum spatio, seu medicamento unquam mitigandum. Plures novi ejusmodi per omnem ætatem miseros, miserationeque dignos. Ipsæ adeo tigrides unguium suorum ardore cruciantur; Illis, dum mederi sibi volunt, arborem seibo fricant identidem, exarantque sulcis cortici impressis. Hæc arbor ut amœnissimis floribus superbit, sic cæterum prope inutilis; siquidem ejus lignum, adhuc recens, adeo blandum est, cultro vulgari pomi instar secari ut queat, nec foco, neque fabricis utile. Ejus tamen cortex medicinam præbet tigridi, quid si & homini? Siquis corticis virtutem rite explorasset.

Nulli animantium generi parcit tigris, omnes, quorum copiam nocta fuerit, invadit, impari tamen fortuna, successu vario; Nam equi, mulique, ni fuga celeri se servent, plerumque succumbunt. Asini, dummodo stationem, qua tergum tueantur suum, habe-

habeant, calcibus perniciter repetitis instar rotæ circumagentes se se aggressorem repellunt. Patente in campo tamen rarissime canunt victoriam illi præsertim, qui mulis procreandis destinati; His maxime ingenti cum prædiorum damno tigrides inhiant, insidianturque. Vaccæ ad quosvis tigridis assultus cornuum fiducia intrepidæ & se, & vitulos acerrime defendunt. Equæ e contrario, equulis suis neglectis diffugiunt, tigride imminente. Alces immanis roboris propinquantem sibi hostem expansis, ut ajunt, brachiis supinæ expectant, & assilientem comprimunt illico, si indigenarum testimonio habenda est fides. Quemadmodum tigris viva mortalibus toties lethifera, sic mortua varias præstat utilitates. Illius adeps verminibus infecto, ungues in calcem redacti e dentibus laboranti promptissime medentur, quod alio loco uberius a me exponetur. Pelles tigrinæ jam pro thoracibus, pro equorum stragulis, jam pro tapetibus, penulisve ab Abiponibus adhibentur In Hispania singulæ quatuor, imo & sex florenis hujatibus veneunt. Quæstus spe Hispani complures in Paraquaria se consociant, & ad tigridum venationem excurrunt. Ingens tigrinarum pellium multitudo in Hispaniam mittitur quot annis. In urbe sanctæ fidei Hispanum prius inopem novi, qui hoc pellium mercatu paucos intra annos ad cæterorum invidiam opulentissimus evasit. Ecquis non miretur, ne unum quidem Jesuitarum, qui omnes prope Paraquariæ campos, sylvas, litora, insulas, solitudinesque immensas in alterum jam seculum percursarunt, a tigride vel cæsum, vel læsum fuisse, creberrimas etsi strages, & propemodum quotidianas in Hispanorum, Indorumque, peditum maxime, coloniis edat. Idem de serpentibus passim obviis, sæpe infestis, totiesque lethiferis dicendum; Nemo unus nostrorum homi-

num ab illis, quod quidem ſciam, ictus eſt. Id ſingulare propitii Numinis beneficium jure putamus. A me in ripa fluminis ſalſi dormiente vix decem paſſus abfuiſſe tigridem, viſá ſub auroram ejus recentia veſtigia, arenis alte impreſſa prodiderunt. Eadem in novo conceptionis oppido ad limen mei tugurii, quod porta lignea caruit, iterum, iterumque detecta mane fuerunt. In ſylvis Mbae vera tigridem mihi noctu dormienti inſidiantem Indi comites haſtis, titionibusque fugârunt. Meam tot inter anthropophagarum belluarum pericula incolumitatem cæleſti tutelæ in acceptis referre nunquam dubitavi. Tigris, de qua mihi ſermo hactenus, a Quaraniis Yaguaretè, ab Abiponibus olim Nihiranák, dein Apañígehak, demum Iapriřatraye appellabatur. Solent enim, ut alias exponam, & ſua, & rerum quarumcunque nomina pro arbitrio mutare. Ad tigridum ſpeciem duæ aliæ feræ, ſed illis minores, mitioresque referuntur. Harum una ab Hiſpanis Onza, altera Mbaracaya a Quaraniis dicitur. Hæc animantibus cæteris rarius infeſta Gallinarum conclavia noctu depopulatur ſæpe, interdiu vix ſpectabilis.

Leo.

Leones Paraquarienſes tanto nomine videntur indigni, quippe Leonibus Africanis & forma, & mole corporis, & ingenio diſſimillimi. In equos, boves, homines nihil unquam audent, ſolis vitulis, equulis, ovibusque metuendi. In Paraquarienſes leones belliſſime cadit vetus Hiſpanorum adagium: *No es tan bravo el Leon, como ſe pinta. Non eſt tam ferox Leo,*

ut

re pingitur. Illorum carnem a vitulina vix discernas, ut adeo & Hispani, & Indi ea avide vescantur. Fulva illis pellis, & per intervalla albicans. Caput vastum, globosumque. Scintillantes oculi. Nasus obesior. Mystaces pilis prolixis, & setarum instar duris hirtissimi; Hacce enim, qua scribo, dextera eos contrectavi. Sed audi, qua occasione. Prædiorum custodes seu Hispani, seu Indi solent tigridum, leonumque, quos mactaverint, capita ad pecorum sepimenta sudibus affixa, ceu trophæa, ac vigilantiæ, fortitudinisque suæ testimonia conservare, eo fere modo, quo in loco suppliciis destinato reorum seu capita, seu manus perticæ infami affixæ visuntur. In prædio quodam sepes conscendi, leonum, tigridumque capita, quorum ingens erat multitudo, singillatim inspexi, oculos, aures, dentes sum contemplatus, pilosque complures e tigridum mystacibus evulsi, quos filo ferreo similes, in radice grassos, & virtute quadam elastica præditos demirabar identidem, domique sociis recens advenis monstrandos asportavi. Cur Abipones Leonum catulos non educent, haud capio, cum tigridum catulos in deliciis habeant sæpe, quamvis periculo nunquam careat hoc eorum oblectamentum. Necdum adulti siquidem nativæ ferocitatis dant documenta, & teneris adhuc unguiculis, dentibusque in obvios involant, præsertim sole æstuante fervidiores. Fuit, qui catulum tigrinum & dentibus & unguibus spoliavit, nocere ulli ne posset. Verum vel armis orbatus suis in pueros, vituloSque irruit, comprimendos certe, suffocandosque, ni eorum defensores fuissent præsto. Ne eo crescente cresceret porro noxæ periculum, glande plumbea est trajectus.

Felis Sylvestris.

In sylvis plerisque feles feræ spectantur, nostratibus domesticis cætera similes, nisi quod caudæ extremitas complanata magis sit, magisque compressa, & corporis magnitudine præstare videantur. Varii quoque sunt coloris. Assæ citra nauseam comeduntur ab Indis, haud tamen, cum pernicissimæ sint, ac pavidæ, citra difficultatem necantur. Felicula nobis erat in conceptionis oppido e fele domestica, e patre sylvestri nata. Illa elegantiorem, majoremve nusquam vidi, sed nec ferociorem, fugacioremque; Nam paternæ originis, indolisque semper tenax nec tempore, neque ullis blanditiis potuit cicurari, etsi ejus mater eximia mansuetudine emineret. Felis ab Abiponibus Kapaik, a Quaraniis Chibì, ab Hispanis Gato vocatur, animal Paraquariæ, quæ gliribus, muribusque affluit, non utile modo, sed & pernecessarium.

Alce, seu grandis Bestia.

Abstrusiora ad Boream nemora Alce pervagatur, quam Hispani Anta, vel la gran bestia, Itali Dante, Galli Elan, Quaranii Mborebi, Abipones Alalèk, Germani das elendthier appellant. Magnitudine asinum adultum, figurâ, si oculos, caput, pedesque ejus spectes, porcum exprimit. Aures habet breviores, frontem versus arrectas, dentes peracutos, labia propemodum vitulina, quorum superius quadam proboscidis specie tumescit, quam irascens protendere consuevit. Pedes anteriores, si rite memini, in duas cavas ungulas, posteriores in tres finduntur. Appendicula glabra, & depilis, caudam supplet. Pellis fusci coloris est, & insigniter crassa; Hinc aere siccata

cata ab Abiponibus, Hispanisque pro thorace militari adhibetur ad ensium, sagittarumque ictus retundendos, globis tamen plumbeis, ac hastis, penetrabili. Humanum refugit conspectum bestia, viribus etsi polleat tantis, ut fune cariaceo illaqueata equitem, equumque raptet fugiens. Interdiu fere dormitat, noctu sylvarum latebras obiens herbis pascitur; Arborum, fruticumque ramis cum strepitu confractis ultro, citroque nemus perambulans sui indicium facit. Unam sub vesperum a puteo redeuntem sclopo armatus insectatus sum aliquamdiu, sed solo admodum palustri probibitus assequi haud poteram. Indi sylvicolæ jam decipulas e stipitibus paratas alcibus capiendis statuunt, jam sub dumeto latentes earum vocem dexterrime imitantur, & accurrentes bestias sagittis configunt; Earum siquidem caro seu recens, seu aere durata quotidianus prope Barbarorum est cibus, etsi ob duritiem palato haudquaquam jucundissimus. Alcium stomacho, escæ receptaculo, marsupium adjacet, in quo lapilli Bezoardici complures, avellana nuce vix majores, figura nec teretes, neque ovati sed polygoni, cinerei, vel plumbei coloris frequentissime reperiuntur. Hos cæteris, quos aliæ feræ suppeditant, Bezoar lapillis medici præstantiores opinantur, luculentiorisque in medicina efficacitatis. Arapotiyu Indus adolescens, a me præter alios e sylvis Mbaeverà, quas Mborebìretâ alcium patriam Barbari vocant, ad S. Joachimi oppidum adductus, ejusmodi lapillorum Bezoàr acervum mihi porrexerat: Cape, mi Pater, ajebat, saluberrimos hos lapillos, quos ex alcibus a me trucidatis collegi. Rogatus a me: Qualem demum virtutem his lapillis ipsi tribuerent, qua ratione iis uterentur in sylva? Nos, reposuit, maligno quoties calore corripimur, his lapillis alcium ad focum calefactis artus refricamus

mus nostros, & convalescimus subinde. Hunc Bezoardici lapidis usum medicis arbitrandum lubens permitto; Fateor equidem, me istius medicaminis nullum unquam cepisse experimentum. Alcium quoque ungulæ, ceu valetudinis adminicula, & adversus noxios aeres amuleta magni fiunt ab Hispanis; Quid quod & in pharmacopoliis Europæis venales prostare dicuntur in varios medicorum usus, maxime ad epilepticos, e variolis, morbillisque laborantes, ut refert Woyts in suo Gazophylacio medico-physico, qui cum aliis, vel ex aliorum relatione affirmat, alces epilepsia, seu morbo comitiali identidem cruciari, & ad doloris levamentum ungula pedis posterioris sinistram aurem refricare. Num ita sit, viderint illi, qui id affirmarunt, ausique sunt asserere. Alcem a Gemanis Elendthier, bestiam miserabilem dici, quod epilepsiæ obnoxia sit. Re tamen ipsa a priscis Germanis *Elck* dicebatur a Græcis ἀλκή a latinis Alx, vel Alce. Cum ex historicis omnibus mihi constet: Alces in Borealibus Europæ provinciis cornutas esse, viderimque ipsus Paraquarienses cornibus destitui, dubitare cæpi, num hæ ab illis toto genere differant, & ob aliquam duntaxat similitudinem eodem nomine insigniantur. Mirabar profecto pleraque, quæ de Alcibus Julius Cæsar scripsit. Nam libro sexto belli Gallici de Germaniæ feris exoticis agens ait: *Sunt item, quæ appellantur, Alces. Harum est consimilis capris figura, & varietas pellium, sed magnitudine paulo antecedunt mutilæque sunt cornibus &c.* Inaudita hæc, incredibiliaque, quippe authorum cæterorum testimoniis omnino contraria. Alcem vel eminus a cæsare visam vix mihi persuadeo, qui eam capris quacunque demum ratione consimilem affirmârit, fors vagis rumoribus deceptus, fors tantis belli negotiis oppressus, ut peregrinas bellicosissimæ tum Germaniæ fe-

ras

ras contemplari nec vacaverit illi, nec lubuerit. Ad illam provinciam veniens eo animum oculosque convertit unice, ut gentes, quas sibi contrarias viderat, vinceret, expugnaretque de ferarum figura parum solicitus. Nil mirum adeo, illum in Alcibus, aliisque minoris momenti rebus describendis fuisse hallucinatum. Non auderem profecto tanto Imperatori, tanto historico refragari, nisi hæc, quæ subjicio, apud suetonium Tranquillum ex recensione Georgii Grævii in vita Julii Cæsaris folio mihi 29 legissem: Commentarios de bello Gallico *Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate* a cæsare *compositos putat: cum Cæsar pleraque, & quæ per alios erant gesta, temere crediderit, & quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: Existimatque rescripturum, & correcturum fuisse.* Hæc Pollionis Asinii Augusto Cæsari familiaris, & a Quintiliano magnopere laudati de Cæsaris historia opinio erat.

Neque illis assentior, qui Alces Equicervos, ac proin' hybridas appellant, veluti ex cervo, & equa prognatos. Id de Alcibus saltem Paraquariensibus ne cogitari quidem prudenter potest; Asperrima equidem & salebrosa nemora, Alcium stativa, equis perinde ac cervis non ignota modo sunt, sed prorsus inaccessa. Centum facile leucarum intervallo Alces campum, ubi cum cervis, equisve convenire possent, nusquam deprehendent. Quidquid sit, illis fidem adhibendam suadeo, qui hac ætate de rebus naturalibus ex instituto copiosius scripserunt.

Huanácus.

Animal, quod Hispani Guanáco, Abipones Hakahátak dicunt, cum apud latinos nomine careat,

 quid

quid vetat ἐλαφοκαμηλον cervo camelum appellare, uti ſtruthio camelus dicitur. Nam cervo cætera conſimile camelum capite, collo, gibbo, labii ſuperioris fiſſura, caudaque ſpithamam longa refert. Pedes illi biſulci, pellis villoſa, ac majori ex parte rufeſcens. Pili pileorum fabricæ ſerviunt. Ejus caro ab Hiſpanis æque, ac Indis editur. Pedum velocitas illi pro armis eſt. Neminem equidem ſeu calcibus, ſeu dentibus offendit. Quod ſi a propinquante offendatur, eum iraſcens conſpuit; Hæc ſaliva puſtulam rubram primo, mox ſcabiem inferre, vulgo dicitur. Rupicaprarum ritu arduos montes, rupesque inſident hæ feræ, quamvis, ut collubuerit, ad ſubjectos montibus campos pabuli gratia deſcendant gregatim, maſculo interea quopiam locum editiorem occupante, ubi veluti e ſpecula, num quid inſidiarum prope ſit, excubitoris more omnem late viciniam circumſpectat. Grege, ſi quando metus urgeat, fugam præcipitante præcedunt fœmellæ, mares agmen claudunt. Raro Panicus is timor. Nam in planitie pabulo occupati Huanaci, ab Hiſpanis equitibus ſæpe illaqueantur; Equis tamen ad id opus eſt celerrimis, cum incredibili ad curſum valeant pernicitate. Vertagus inſignis, qui in campo peditem me comitabatur, Huanacum juvenem inſectatus diu eſt, nunquam aſſecutus. Per Cordubenſes in Tucumania alpes iter faciens Huanacorum greges ſpectavi perſæpe. Equorum adventantium ſtrepitu percepto ad celſiſſima rupium juga confluunt turmatim, & militum inſtar longo ordine collocati tranſeuntes equites deſpectant, hinnitu cachinis humanis ſimillimo aliquamdiu proſequuntur, moxque, ut pavidiſſimi ſunt, terrore repentino perciti quaquaverſus diffugiunt. Riſui nobis Europæis id genus ſpectaculi identidem fuit, immo & oblectamento. Huanaci,

etſi

etsi timidi admodum, ac sylvestres, parvuli tamen nullo negotio in oppidis cicurantur. Talem in colonia sacramenti, cujus in portu primum appulimus, canis domestici instar foro inambulantem mirati, contemplatique sumus. Præter pellem, carnemque Huanacorum in pretio est lapis Bezoar (Hispani la piedra Bezàr vocant) qui illorum in visceribus crebro invenitur. Interdum libram pondere excedit, figuræ semper ovatæ, ovo Gallinaceo vix minor, & coloribus exquisitissimis, marmoris instar, pictus. Ex herbarum saluberrimarum, quæ per alpes sunt, esu virtutem illi medicam innasci, vero simile est, quam tamen medici nostræ ætatis, rerum priscarum contemptores, aspernari, certe haud tanti facere dicuntur. Haud equidem istis succenseo, dummodo pro antiquis, ex America magno sumptu allatis remediis nostratia, minus pretiosa, sed ægrotantibus æque conducibilia propinent; Neç enim foris petendum, quod domi habemus.

Oves Peruvianæ Llamás.

Finitimum Paraquariæ Peruvium feras alit, in quibus Bezoar varii coloris, variæ magnitudinis & figuræ procreatur, complures; Oves scilicet indigenas, quas Indi Llamas, Hispani carneros de la tierra vocant, & ad minores sarcinas, quæ centenarii pondus non excedunt, bajulandas adhibent jumentorum instar.

Vicuña.

Vicuñas item, capræ hujati magnitudine pares, sed non cornutas, quarum lana flavi, qui ad obscurum accedit, coloris, sericoque mollior plurimi fit

ab

ab Europæis. Vestis ex hac concinnata cœlo æstuante corpus refrigerat. Renum doloribus mederi dicitur, ac podagræ cruciatum mitigare. Vicuñæ caro Indorum esca est, etsi palato insuavis, quin & medicina aliquando. Quidam, qui nives inter in Peruvio diutius ambulaverat, oculorum ægritudine correptus est. Inde carnem Vicuñæ recentem, & multo manantem sanguine oculis ægris applicuit, omnemque mox dolorem abstersit.

Paco, Macomoro, Tarùga.

Præter Llamas, & Vicuñas etiam Pacos, Mocomoros, Tarugas, ejusdem, ut primæ, propemodum figuræ, ac usus, & lapidis Bezoar procreatrices bestias Peruvium ostentat.

Ursus Formicarius.

Bestia, visu, risuque digna, ursus formicarius; A Quaraniis Tamanduà, Yoquì, Nurumì, ab Hispanis Osso hormigero, ab Abiponibus Heteyrei dicitur. A formicis, quibus alitur, nomen nactus est suum. Ast noveris, eum non formicis quibuscunque, sed illis duntaxat, quas cupìs Quaranius vocat, earumque ovulis vesci solere. His tamen deficientibus vermiculos, insecta volucria, mel, carnemque in minutissimas particulas concisam haud respuit. Mole corporis porcum vastissimum æquat, superat longitudine, ac proceritate. Caput corporis magnitudini non respondet. Rima, fissuraque pertenuis, quæ in longa ejus proboscide conspicitur, illi pro ore est, sub quo lingua nigricans, teres, plumâ, qua scribimus, anse-

anseris gracilior, sed quinque supra viginti digitos longa, latet. Hanc exertam formicarum, quos foderat unguibus, tumulis immergit, dum denique formicis, vel formicarum ovulis plenam retrahit, illico deglutiendis. Oculos exiles, nigrosque, aures mediocres, & prope rotundas, pellem, inspersis hinc, atque illinc canis, nigricantem, ac majori ex ex porte villosam habet. Ex pedum anteriorum extremitate ungues quatuor recurvi prominent, quorum medii duo fortissimi, & tres admodum digitos longi; Hi enim vero necessaria urso arma, instrumentaque sunt ad glebam, sub qua formicarum nidi delitescunt, fodiendam, removendamque. Pedes posteriores quinque digitis pollent, unguibus totidem, ac ambulantes pueri vestigia referunt. Cauda illius setis rigidis, equinâ jubâ longioribus horrens, longitudine toti corpori respondet; Latitudinis porro est tantæ, ut pilis muscarii seu flabelli instar utrinque expansis, & cervicem versus reflexa totum, quoties dormit, contegat corpus, atque adversus frigus non modo, sed & contra imbrem se se tueatur eo fere modo, quo sciuri hujates cauda reflexa se tegere consueverunt. Cursus diuturnitate caret hæc fera, ut adeo ab equite quovis, quin & a pedite eum insequente facile capiatur. Ejus caro in Indorum cibis, haud tamen in cupediis numeratur. Viribus est cæterum athleticis. Tigridem incursantem jam sedens, jam supinus, quod paulo ante dixeram, apertis veluti brachiis excipit, conteritque. Juvenis adhuc Indorum in coloniis citissime mansuescit, sed cum formicis potissimum operose conquisitis alendus sit, raro educatur. Talem mihi ab Indis oblatum idcirco recusavi, a quibus innumerabiles quot annis capiuntur.

Aper.

Aper.

Aprorum, quos Quaranii Tayaçu, Abipones Ahergřanřaik, Hispani javali vocant, & incredibilis passim frequentia, & quatuor omnino, quod sciam, species suppetunt. Illi memorabiliores, qui in dorso carunculam spongiosam, glandulosam, & liquore lactis instar candido, moschumque olente turgidam umbilici instar ostentant. Hæc umbilici species ab apri morte confestim amputanda est, antequam intolerabilis ille moschi odor carnem inficiat, humanoque usui reddat ineptam. In sylvis, quibus paludes, palustresque campi adjacent, aprorum greges vagantur, & ab Indis velut aliud agentibus jam stipite, jam sagittis passim trucidantur. Aprugnam carnem ut in deliciis habent, sic suillam cane pejus, & angue aversantur. Quæ quidem abstinentia eorum roborat opinionem, qui Americanos Hebræorum e genere oriundos contendunt, argumentisque ad id probandum utuntur, quæ, etsi me non convincant omnino, omni tamen veri similitudine neutiquam carent. Aprorum agmina in S. Ferdinandi coloniam irruerunt aliquando, pabuli forsan spe, alio forsan instinctu; Sed ab Abiponibus turmatim concurrentibus ingens eorum multitudo hastis, sagittis, stipitibus obtruncata lautissimas diebus aliquot epulas dedit. Eundem in oppidis ad Uruguayi litora sitis aprorum concursum, ex aliis intellexi. Ex aprorum pellibus manticas sibi itinerarias consuunt fœminæ Abiponenses. Eorum setas in fasciculum collectas pro pectine adhibent.

Vulpeculæ variæ. Zorrino.

Vulpecularum tria sunt genera a nostratibus prorsus diversa. Majores Kaálk, minores Lichĕřan, mini-

minima Yichaŝa vocatur ab Abiponibus, ab Hiſpanis Zorrino, a Quaraniis Yaguané, a Gallis Canadenſibus Bête puante fœtens animal, vel Enfans du diable — diaboli projenies jure dicitur. Hæc beſtia, damulæ par magnitudine, caſtanei coloris, duabus ex utroque latere lineis candidis diſtincta ut oculis forma eleganti blanditur, ſic fœtore incredibili propinquantium ſibi nares affligit. Venuſtas eam commendat, urbanitas minime; Nam in obvium quemque ictu certiſſimo liquorem adeo peſtilentem ejaculatur, ut eo aſperſus canis, veluti aqua ebulliente tinctus miſerabili cum ejulatu humi ſe ſe volutet aliquamdiu. Oculum ſi contingat, cæcitatem infert certiſſimam. Si veſtem laneam, vel lineam, ſi baculum, ſi aliud quidcunque conſpergat, nulli id porro eſt uſui ob inhærentem ſibi, nulla qui arte abſtergi queat, fœtorem. Sunt, qui dicant, ſuffimento ex lana nigra facto, vel diuturna rei infectæ ſub terra defoſſione peſtem illam ſenſim evaneſcere; Experientia eruditi id pernegant alii. Patente in campo ſi veſicam exoneret vulpecula, mephitis ad leucæ ſpatium a vento defertur. Liquor ille albeſcens nocte obſcura phosphori inſtar lucet, & quacunque tranſit, radius igneus videtur. Si quando irrepens beſtia intra ædes ſuccum illum naſo timendum ſparſerit, incolæ ad unum omnes, ut orto incendio ſolent, qua data porta, ruunt in foro, vel campo patente, ne fœtore ſuffocentur, liberius reſpiraturi. Utut igitur imbellis, utut parvula ſit hæc beſtia, a tigridibus, a moloſſis, a mortalibus univerſis incredibiliter formidatur. Fœtor, cui par nullus, illi pro armis eſt. Pellis elegantiſſimæ deſiderio extra noxam qui capere eam voluerit, illius caudam demiſſo humum verſus capite, arripiat, neceſſe eſt; Hac enim ratione ſyringis peſtiferæ, quæ ſola timetur, uſum amittit ſuæ, peſtem-

ſtemque effundere haud poteſt. Pinguedinem renibus vulpeculæ inhærentem fœtoris ſeu cauſam, ſeu officinam eſſe, aliqui aſſerunt, quæ ſi tollatur, carnem quoque illius eſculentam fieri, nec ingrati eſſe ſaporis, narrant. Nemini profecto has epulas invidebo. Dominus Nerville Gallus, inſulæ Malvinæ, antequam a Gallis venderetur Hiſpanis, Gubernator eadem nobiscum navi in Europam rediens pallium e Zorrini pelliculis ab Indis Magallanicis ſcitiſſime conſutum attulit, quod, ne ſitu, neu a tineis labefieret, in ſupremo navis tabulato identidem expanſum ventis perflandum dedit, nil dubitans id veſtimenti Americani genus Lutetiæ admirationi futurum.

Plures de Zorrino ſcripſerunt, ſed ex aliena relatione plerique. Ego mea, eheu! experientia. Illi ex auditu: Ego ex olfactu. Pudet, pigetque triſtem tragœdiæ meæ memoriam refricare. Ingenuum me eſſe planius ut intelligas, lector, ſcribam tamen. Dum ex portu Boniaeris, ubi appulimus, cum quinquaginta aliquot ſociis per immenſam planitiem centum quadraginta leucarum iter cordubam Tucumanorum usque fecimus, plauſtris, quæ a quatuor bobus trahuntur, vehebamur ſinguli ſingulis; Plauſtrum enim in illis ſolitudinibus & domûs, & lecti vices agit. Nam culcitræ incubantes diu, noctuque, pro temporis, viarum, cœlique ratione, progredimur. Illa plauſtri rudiſſimi exagitatio faſtidium creat, artusque fatigat omnes. Hinc ambulatio, equitatiove ſereno ſub veſperum cœlo pro quiete nobis fuit. Duobus cum ſociis Hiſpanis ambulans vulpeculam gradu placido imminentem conſpexi eminus. Heus vos, exclamo, quam elegans hoc, quam venuſtum animalculum! Colori nimium credidimus. Quanta ſub eleganti pelle peſtis lateret, nemo noſtrum

ſtrûm perſpexit. Ad capiendam beſtiam incitato greſſu certatim procurrimus. Iratis mihi ſuperis omnibus curſu Hiſpanos præverti. Verſipellis vulpecula propinquum me ſibi conſpicata, deditionem meditantis ſpecie, ſubſtitit, & veluti captivam ſe ſe mihi ultro offerebat. Blandimentis ignotæ mihi feræ diffidens illam arundineo baculo leniſſime contingo. Nec mora: Levato confeſtim crure ſtygiam in me exonerat peſtem. Maxillam ſiniſtram liberaliter permingit undique, curſuque citatiſſimo fugam victrix capit. Quod oculis pepercerit meis, id in beneficiis numerandum. Veluti Jovis ignibus ictus obſtupui, mihi ipſi repente intolerabilis; Fœtor enim teterrimus ex maxilla conſperſa in omnes corporis ſinus, veſtesque intimas, ac in ipſum adeo baculum diffudit ſe ſe; Is momento per campum longe, lateque propagatus, quid mihi acciderit, ſociis meis nunciavit. Omnes partim equites, partim pedites ſonantiſſimos inter cachinnos ad ſpectandum me feſtinabant. Verum me eminus olfacto, celeritate majori, quam venerant, longiſſime receſſerunt. Ceu Pontificio ictus anathemate vitabar ab omnibus, ipſo etiam tentorio, ſub quo mihi cum reliquis cænandum fuerat, interdictus. Ad plauſtrum igitur me recepi meum. Aurigam Hiſpanum (Quintero illi nomen erat) numquid ſiniſtri oleret? rogo. Olfactu, quatuor abhinc annis, orbatum ſe penitus, reſpondet. O factum bene! ajebam; Quod ſi enim auriga olfactu eſſet incolumi, plauſtro etiam meo fueram interdicendus. Veſtitu omni abjecto faciem iterum, iterumque, ac tertio ablui, refricui, terſi. Sed enim totum id æthiopem lavare fuit. Illa nocte a meo ſeparari corpore optabam equidem. Adeo enim exhalatio illa liquida fibras omnes penitiſſime occupavit, & maxillam præſertim ignis inſtar acerrime urebat,

Vestes, quas abjeceram omnes omnino, etsi in plaustri tecto ultra mensem ventis, imbribus, pulveribus, soli quotidie expositæ, fœtoris tenaces usque nulli porro erant usui. Si mihi sint linguæ centum, immani graveolentis bestiæ odori explicando imparem me crediderim. Num lotium sit, quod spargit, an alius quis humor, mihi incertum etiamnum. Illud indubitatum: Si Paracelsi, si Theophrasti, si chimicorum omnium ingenia, officinæ, fornaculæ conspiraverint, fœtorem humanis naribus intolerabiliorem nulla unquam arte conficient, quam sit ille, quem Zorrinus natura exhalat. Spiritum ex cornu cervi, & siquid aliud graveolentius, aroma, thus, opobalsamum, Caryophyllum, rosam fragrantissimam dicet, quisquis Zorrinum cominus olfecerit. Profecto gratulandum vel hoc nomine Europæ, quod ab America penitus divisa putidissimam hanc bestiam ignoret, diris omnibus devovendam. Primi, quod in Paraquaria a me susceptum, itineris experimento jam cautior, hanc anxie quamvis vitaverim semper, parum tamen abfuit, quin patente in campo sæpe pernoctans ab eadem iterum, iterumque mulctarer.

Biscacha.

Bestiam fœtidam ridicula sequatur Biscacha, Abiponibus Neheláterek, lepori propemodum similis, vulpis instar caudata, maculis tum nigris, tum candidis insignita. Ejus pili mollissimi. Per campos editioribus fere in locis specus tanto sibi fodit artificio, ut imbribus nulla ex parte pateant. Hi in varia distinquuntur conclavia, cum plures eodem in loco familiæ soleant habitare. In terræ superficie plures itidem ad specum patent portæ. Ad has sole occumbente turmatim consident, ac, num quis adventanti-

um

um strepitus usquam exaudiatur, auscultant diligenter. Quod si tranquilla omnia, nocte illustri pabulatum excurrunt, vicinisque agris stragem inferunt deplorandam. Nam tritico seu Europæo, seu Turcico magnopere inhiant. Alterutrum si præsto sit, gramen fastidiunt. Hinc in campis desertis biscacharum stativa vix deprehendas, quæ iter agens quamprimum detexeris, ab Hispanorum coloniis te parum abesse, nil dubita. Illud mirabar sæpe, neque in Abiponum, neque in Quaraniorum, etsi omni frugum genere consitis jam territoriis, Biscacham uspiam videri. Ad specus sui portas ossa arida, lignorum segmenta, & quidquid quisquiliarum invenerint, congerunt quotidie. Sed quos demum in usus sibi reservent talia, nemo unus vel conjectura assequatur. Illarum venatione tempus fallunt aliquando Hispani ruricolæ. In earum subterranea latibula aquæ cantharos effundunt plurimos. Ne submergantur, in campum prosiliunt bestiæ, & nulla effugii opportunitate sibi relicta, stipitibus necantur. Illarum carnem, nisi admodum vetulæ sint, ne Hispani quidem aspernantur.

Lepus.

Lepores, qui sola magnitudine ab Europæis differunt, in Paraquaria dari, sed paucos inde arguo, quod unicum duntaxat spectârim, etsi peragrata toties provincia, ac inter Indos, qui nulli ferarum generi parcunt, plerumque versatus. In Tucumania tamen, qua Peruvium respicit, lepores haud adeo raros esse, ex alio intellexi.

Cuniculi varii.

Cuniculorum ut ingens ubique est multitudo, sic multa varietas. Hispani eos universim Conejos; Abipones Cañan majores, minores Névege vocant. Alii, ut nostrates, versicolores sub terra degunt; Alii sub dumetis, ac fruticibus se abdunt, leporibus minores, majores hujatibus cuniculis, spadicei, rectius castanei coloris. Istorum caro jucundissimi saporis nobiliores etiam mensas ornat. Ejus generis cuniculorum paria aliquot ex Hispania a quodam allata dicuntur. Hic per Paraquariam in Peruvium proficiscens, dum utriusque sexus cuniculos e cavea tantisper protractos in campo meridians pasceret, fuga dilapsi sunt aliquot. Numerosissimos eorum posteros in Tucumania, maxime in Jacobopolitano agro, etiamnum videmus. Cuniculi alii, qui Aperea dicuntur a Quaraniis, glire campestri vix grandiores, jam sub agrorum sepibus, jam subterraneis in cavernis latent, tritico perniciosissimi, quippe innumerabiles. Abipones, qui maxima sæpe itinera nullo instructi viatico suscipiunt, seu prandere dum volunt, seu cœnare, campos arido, altoque gramine fluctuantes incendere assolent, ferasque, quæ sub illo latuere, ignis metu prosilientes mactant, assantque. Tigrides, damæ, cervi, struthiones desint, haud deerunt unquam cuniculorum agmina, quorum centum facile uni Chordæ insertos, ut Cæpas in Germania, tali e venatione reportant. Olim, dum accelerato in hostes itinere venationi non erat locus, cuniculos aere siccatos Abiponibus pro viatico fuisse, Barreda Jacobopolitanorum dux veteranus mihi narravit.

Cer-

Cervus.

Paranæ, Paraquayique litora, eorumque fluminum insulæ majores cervis, qui ab Europæis re nulla differunt, passim abundant. Alibi per Paraquariam vix unum videas. Abipones equis pernicibus procurrentes cervos etsi fugacissimos assequuntur, ac prehensis manu cornibus cultro, vel hasta confodiunt; Eosdem, ubi per sylvam equis inviam venatiò suscipitur, sagittis crassioribus configunt. Olim, dum ferrum nesciebant adhuc Barbari, cervini cornu cuspidem ferrei mucronis loco hastis præfixere suis, luculentissimorum vulnerum instrumentum. Me inter illos agente seniores quidam Abipones, egentioresque hastilibus cornu cervino munitis utebantur adhuc, ac plus timebantur. Liquató equarum, quas eum in finem mactant frequenter, adipe cervinas subigunt, concinnantque pelles Hispani, variis usibus futuras. Iidem sibi persuadent, minimum cervinæ pellis segmentum, quod circumferunt corpori suo adstrictum, adversus serpentum ictus validissimum esse præsidium, cum constet, cervos damasque cum serpentibus obviis passim digladiari. Mihi sane pulveres cornu cervi in calcem redacti, quod morbis pluribus medeantur, semper in pretio fuere.

Damæ, dorcades.

Campum ingressus, quoquo convertas oculos, Damas, seu Dorcades spectabis, Europæis nil dissimiles. Ab Abiponibus Heëgehàk, ab Hispanis venados dicuntur. Quæ campos insident, castanei, sed lucidoris sunt coloris: Quæ sylvas, obscurioris, sed utræque candidis punctulis distinctæ. Sylvestres Quazubirà, Campestres Quazuty a Quaraniis yocantur.

Teneræ nullo negotio domi cicurantur. Damulam paucos ante dies natam, quam Indus mihi attulit, bubulo lacte nutrivi, meoque educavi in cubiculo. Adultior cum vaccis, quæ in domus aera mulgebantur, earumque vitulis vituli instar in campum excurrit quotidie ad pascua, sed pro arbitratu suo ad meum rediit cubiculum. Id clausum dum reperit, pedibus portæ impactis, intempesta sæpius nocte, se adesse significavit. Me seu peditem, seu equitem canis ritu comitabatur. Concurrentem in se canum turbam impavida aspexit, & pulsata pedibus humo etiam in fugam conjecit semper. Collare nolis æneis tinniens, quod illi appenderam, canes perterruit universos, fefellitque adeo, ut peregrinum id animal, sibique periculosum putârint. Carne, pane, radicibus, gramine vescebatur equidem; Sed quodvis papyri folium dulcissimus illi bolus, & præ melle fuit Philosophiam, quam magistro, ut moris erat, dictante triennio olim scripsi, totam sensim devoravit, paginis aliquot de magnete, quæ usui porro essent, mihi reservatis. Folia musica, me absente, dolenteque, e mensa clepsit, consumpsitque. Cum collare, quod multos ante menses illi adhuc juveni aptaveram, jam ætate progrediente collum ejus nimis constringeret, illud relaxare tentavi. Damula id mortis sibi inferendæ proposito fieri rata, meque hostem jam suum suspicans fugam cepit, remotioribusque in campis per mensem, quin me reviseret, vagabatur. Ab Indis visa est identidem. Ad illam revocandam, mihique reconciliandam animum adjeci denique. Papyri folio, quod ei eminus ostentaveram, allecta, trepido quamvis pede, me adiit, & aliis, atque aliis papyri foliis per intervalla porrectis domum usque secuta est, immemor jam terroris, ac simultatum in meo dein contubernio, dum vixit, fide-

fidelissime perseveravit. Sæpe cum mulis per semi horam luctans concurrentibus Indis visu, plausuque dignum spectaculum præbuit; Nam pedibus posterioribus insistens anterioribus muli caput feriit identidem, qui dum calcibus, morsibusque par pari referre conabatur, damula repetitis ultro citroque saltibus minas, irasque ferocientis jumenti celeritate incredibili elusit. Toties, oppido plaudente, stupendeque victrix, cum mulo indomito in campo congressa, spina dorsi ejus calcibus confracta demum succubuit jam biennis, &, masculus enim erat, mediocriter cornutus. Quo luctu ejus interitum simus prosecuti, vix credideris. Librum musicum ejus pellicula vestitum retineo etiamnum. Memorabilior alia Damula fœmella in Quaranico Ss. Apostolorum oppido educata. Marito inhians in sylvas excurrit, incolis ejus jacturam deplorantibus. Post mensium aliquot absentiam cum damula, quam interea peperit, sua redux hero se cum fœnore reddidit suo. Qui naturæ instinctum, feræque eximiam fidelitatem non suspiceret, nemo omnium fuit.

Ykiparà.

Subterraneis in cubilibus latitans Ykiparà, talparum e genere, strepitum ciet horrendum. Tympanum ingens eminus pulsari, jurares. Ab advenis, rei ignaris, vix citra terrorem exauditur. Animalculi figuram haud describo, cum id nunquam viderim, licet audiverim perfrequenter. Illius vocem concavis terræ angulis, anfractibusque illisam grandescere, opinor.

Simiorum genera.

Simiorum, qui ſeptentrionalem Paraquariam implent, nomina, formas, habilitates ſingillatim ſi expoſuero, juſtus de hoc argumento exibit liber. Memorabo præcipua. Simius quiscunque ab Hiſpanis Mono, ab Abiponibus Nichikatrana appellatur: Quaranii ſimiis diverſis diverſa nomina indidere. Caraya dicti cæteris numeroſiores ſunt, ſed & viliores. Villis horrent fuſcis, triſtitiam ſpirant, ſemper queruli, ſemper moroſi, & mordaces. Diu, noctuque cum ejulent, qui eos domi cicurare vellet, nemo eſt. Turmatim arbores inſident, percurſantque pabuli gratia. Pertinacior eorum ululatus imbres, procellasve præſagit, & plauſtrorum, quorum rotæ dudum unctæ non fuere, ſtridorem refert, atque ad plures leucas, cum multæ ſimul centuriæ ululent, exauditur. Corpore ſunt mediocri.

Càyí.

Simioli, qui Càyí nominantur, jam adulti vix ſpithamam longitudine æquant, feſtivi, hilares, & ſi a teneris manſueſcant, mirum in modum dociles. Libertas tamen per cubiculum vagandi raro illis concedi poteſt; Nam, cum deguſtare, contrectareque velint omnia, atramentarium, vaſcula ſus, deque vertere, liquores quosvis effundere, diſcerpere libros, quidquid vitreum, frangere ſolent. In pixides, lampades, cantharos digitos immergunt ſuos, olfaciunt, menſam, veſtes commaculant. Si quid eſcæ obvium, clepunt. Idcirco longiori, ſed tenui loro, hac illac diſcurrere ut queant, ligantur. Simiolus ejusmodi in ſancti Joachimi oppido nobis erat, qui ab equitatione reducibus calcarium fibulas promptiſſime

ſolvit. Alios vidi, qui cani inſidentes iter faciunt, hominemque imitantes mimorum inſtar mira, ridiculaque nôrunt patrare. Nil mirum adeo, id genus ſimiorum non Indis modo, ſed & Europæis in deliciis eſſe paſſim, magnisque ſumptibus non nunquam comparari. Batatæ, quas terræ poma vocant Germani, eſca illis & quotidiana, & ſaluberrima, quamvis etiam carne, pane, & quibusvis e farina cibis veſcantur. Sed, ne nimia illis portio objiciatur, magnopere cavendum; Adeo enim ſtomachum referciunt ſuum, ut rumpantur. In ſylva tenelli adhuc matrum ſuarum, quarum collo manus implicant infantium more, dorſo bajulantur, perque arborum ramos, ubi eſcæ ſpes, usque circumferuntur. Indus igitur, ſimiolum vivum ſibi qui quærit, ſagitta ejus matrem enecat, a qua, licet jam exanimi, filiolus nunquam citra ejulatum ſe ſe patitur avelli. Audi majora, & quæ ſupra fidem videantur. Quatriduum aliquando ſylvis immorantur Quaranii, ferarum venatione occupati. Cum ſimiorum multitudinem telis configant, horum alios mox in itinere conſumunt; alios, ne cœli æſtu putreſcant, mox aſſos ad oppidum deportant, domi ſubinde edendos. Simioli, qui ad oblectamentum vivi ſervantur, matres aſſas jam, & carbone nigriores agnoſcunt ſuas, earumque humeris tenaciſſime adhæreſcunt, quin eorum fuga ſit metuenda. Prolium in parentes amorem quis non ſuſpiciat in ſimiis? qui alias hominum imitatores hac certe in re ſunt magiſtri.

Barbudos.

Hiſpani Paraquarienſes, qui Caà arborum folia calidæ potioni miſcenda in denſis ad ſeptentriones nemoribus conquirunt, ſimios prægrandes, triſtiſſi-

 mos,

mos, & insigniter barbatos deprehendunt sæpe, quibus a Barba nomen, quod prudens reticeo, ridiculum indiderunt. Hi latebras amant equidem, hominum, lucisque fugitantes, ob arma tamen sua nemini non metuendi. Nam in obvium quemque fimum suum, qui illis semper in promptu, fœtidissimum, ceu globos, manu ejaculantur. Verum quantuscunque hinc fœtor cum Zorrini peste comparatus rosa, ac crocus putatur. De talibus simiis vel capiendis, vel cicurandis nemo unus hactenus cogitavit.

Caruguà.

In abstrusioribus sylvarum latebris errant simii, quos Quaranii Caruguà, Hispani diablos del monte dæmones sylvestres appellant; Prope jam in eo eram, ut illos Faunos, satyrosque dicerem, si cornibus, caprinisque pedibus, ut poetis, pictoribusque fingere lubuit, præditi essent. Hirsuti sunt equidem, & simiis plerisque proceriores. Posterioribus fere pedibus insistunt ambulantes. Eorum vestigia adolescentis quatuordecim annos nati gressus exprimunt. Solitudinem amant, neque homini insidiantur; si quem tamen in sylvarum angustiis sibi propinquum cernant repente, misertime dilacerant. Quaranium a Carugua gravissime sauciatum in nova S. Stanislai colonia occubuisse, scio. Ejusdem coloniæ Indus simium ejusmodi remotissima in sylva trucidavit. Molestiam longi itineris cœlo ardente sibi intolerabilem metuens cadaver istic reliquit, horrendos tamen illius ungues, & quovis pugione formidabiliores resecuit, & Patri Petro Paulo Danesi Romano, oppidi tum curatori exhibuit, qui per cætera dein Quaraniorum oppida circumferebantur, ut cæteri quique eorum spectatores ex ungue leonem conjecta-

jectarent, terrificaque Caruguæ arma nôsse discerent, ac timere, quoties salebrosiora nemora fuerint peraganda. Parum profecto abfuit, quin ferocis belluæ præda fierem. In sylvis Mbaevera noctem agens, Indis sociis, Hispanoque comite Paschali Villalba rhonchos imo e pectore trahentibus, strepitum ex fractis arborum ramis simul, simul cantiunculam voci humanæ affinem percepi aliquamdiu, & quid demum rei esset, anxius cogitavi. Cum stationi meæ, ab Indorum foco remotissimæ, & vox, & strepitus magis, magisque immineret, periculum suspicatus exclamavi; Quæ avis, quæ fera has voces, hos strepitus ederet, ex Indis clamore meo tandem expergefactis, quæro. Hi ascultantes tantisper, Caruguam, diabolum sylvestrem propinquare, una omnes voce cum Hispano respondent. Hastis, titionibusque armati confestim accurrunt complures. Illorum propinquitate territa, bestia acceleratis recessit passibus. Ego periculo solutus respiravi.

Quatì.

Quatì animal hybridum e genere mihi esse videtur. Nam proboscide nefrendulum, vulpeculam capite, cæteris simium mediocrem exprimit, coloris lutei, caudæ, quæ toto ejus corpore longior, per annulos veluti divisæ, & versicoloris. Simiorum ritu arborum ramos, quarum fructibus vescitur, percursat, quamvis numerosum eorum gregem humi saltitantem deprehenderimus aliquando. Adultiores licet paucos intra dies ab Indis mire cicurantur, sed Gallinis, earumque ovis, quæ appetunt, semper infesti.

Ay.

Simiorum agmen claudat, etsi ab eorum agilitate alienissima bestia, quæ ob innatam sibi ignaviam, & tarditatem a Quaraniis Ay, ab Hispanis la Pereza, seu pigritia, & per ironiam El Perico ligero, catulus velox appellatur. Magnitudine vulpeculam hujatem æquat. Capite est minuto, ore angusto, naso glabro, oculis nigris exilibus, longioribus cinerei coloris villis, qui per collum jubarum instar magis panduntur, fusca per medium tergus linea, unguibus in quovis pede prolixis, ac deorsum inflexis, rictu hiante, cauda obtusa, dentibus imbecillis, auriculis nullis, quidquid demum consideres, forma absurda, tetricaque. Arborum in culminibus degit, earumque foliis victitat, aliquando & formicis minoribus. In pedes assurgit nunquam, nunquam bibere videtur, solo fors rore contenta. Testudine quavis lentior motum levissimum adeo reformidat, ut vel scandens arborem, vel ex illa descendens unum facile diem rependo consumat. Vel quatuor ingruentis pluviæ guttulas, mirum, quantum perhorrescit. I literam gementis instar pronunciat identidem, æterni cæterum silentii, quietisque tenacissima. Ejus corium a firmitate celebratur; Caro ipsis quoque, quod quidem sciam, Indis nauseam movet. E quibus palam fit, segnissimam hanc bestiam a simiorum ingenio longissime abesse; Hi siquidem quietem vel brevissimam pertæsi cursitando, saltando, ludendo diem omnem absumunt. Verum quotidiana a perpetuis motibus lassitudine emaciantur adeo, ut vix ossibus hæreant. Indi tamen, dum iter faciunt, assis simiorum carnibus mire oblectantur. Risi effuse, dum illorum quispiam ad simium, quem me spectante ex summo celsissimæ arboris fastigio sagitta stra-

ſtravit, aſſum vix comites ſat multos invitaverat; Vix enim ſingulis ſingula oſſicula credam obtigiſſe. Sed nempe viatico liberali, quod acceperant, intempeſtiva voracitate abſumpto, oſſa rodere, quam eſurire maluerunt. Simiorum caro per varias Americæ provincias Indorum præcipuum eſt, ac nobile alimentum, quorum plurimi cum humanis carnibus veſci conſueverint olim, haud miror ſuaviſſimum illis videri cibum carnes ſimiorum, quippe qui figura ad humani corporis ſimilitudinem plus accedant. Quid, quod & fandi copiam eſſe ſimiis, Americanorum ſtupidiores quidam putârunt, affirmâruntque ſimios, ne ad labores quoque adſtringerentur ab Hiſpanis, ſi loquerentur, mutos ſe propterea ſimulare, & ne mutire quidem, quamvis jam riſu, jam ululatu non abſtineant. Quoties glande plumbea ſimius vulneratur, vulneri mox manum apprimit ſuam, veluti, ne vitam cum ſanguine profunderet, purpureamque vomeret animam, impediturus. Exanimato jam, rigido, frigidoque corpore eadem manus vulneri manet applicata. Noxios admodum, ac periculoſos eſſe ſimiorum dentes, experientia didici; Meus uidem ſocius a furente ſimia morſus eriſypelate a chio ad caput ipſum progrediente correptus eſt, i ut tumorem, ardoremque immanem, ſic crus acerbiſſimos ac propemodum lethales adduxit. pæis in urbibus ſimios non paucos ſpectavi, ne de nomine quidem novi, ac univerſa me- Paraquaria etiamnum ignorat. Variis enimvero inciis ingens ſimiorum varietas, varia quoque nomina pro linquarum diverſitate. Ulyſſi- ı pluribus mercatorum tabernis ſimii diverſiſſi- merica, Aſia, Africa, earumque inſulis allati nales proſtant, quales nusquam vidi in Pa- Idem de Pſittacis ſentiendum.

Arma-

Armadillo, ſeu Tatù.

Beſtiolam quadrupedem, teſtudine vulgari vix majorem, oculis mirabilem, ſed palato gratiſſimam Hiſpani Armadillo, Quaranii Tatù vocant. Squamis corneis, nigro, alboque colore per intervalla eleganter variato undique loricata eſt. Porcelli caput, quod ambulans detegit, periculo ingruènte ſub lorica abdit penitus, ac teſtudinum ritu cuſtodit. Longius illi collum, Lorica hinc, atque illinc, maxime ſub ventre, candidis pilis hirſuta. Pedes teſtudinei, quinque digitis inæqualibus, acutiſſimis unguibus armati, quibus jam, ubi lateat, ſcrobes ſibi ſub terra fodit, jam terræ ſuperficiei ſe ſe affigit adeo valide, ut vel a robuſtiſſimo inde avelli vix queat. Cauda illi prælonga, pariter cataphracta, ex qua præfixa illi arundine lituos ſibi militares effingunt Abipones. Auriculæ & pilis, & ſquamis carent. Duabus prope cervicem juncturis inſtruitur, flectere hac illac collum ut poſſit. Celeritate ad currendum egregia valet. Canum, hominumque inſectantium inſidias declinatura per ambages procurrit. Herbis, radicibusque alitur. Potat liberaliter, inſigniterque pingueſcit. Canum odoratu ejus ſubterranea latibula deteguntur. Non ova, ut teſtudines, ſed fœtus vivos complures eodem partu edit. Embriones jam lorica, ſed tenerrima tectos vidi ſæpe, dum in itineribus matres gravidæ, antequam a militibus aſſarentur, diſſectæ fuerunt. Aſt noveris, triplicis generis armadillos in Paraquaria reperiri, qui figura, mole, nomineque differunt. Ad primum genus pertinent armadilli duas facile ſpithamas longi, & neſrende grandiores. Unguibus pollent prolixioribus, pilisque horrent fuſcis alii, alii rufis. Hinc Kirikincho peludo, armadillus hirſutus a plebe Hiſpánica, a Quaraniis

raniis Tatùpoyù, ab Abiponibus Yaukk Laip vocantur. Ruforum lorica ſemiuſta, redactaque in pulveres ſauciis, vel pilo nudatis equorum tergis, ſi iis inſpergatur. mirifice medetur. Grandiores hi armadilli equorum, mulorumque cadaveribus per campos cum veſcantur, illorum caro a plerisque cum nauſea rejicitur, deſpiciturque. Ampliſſimis tamen iſtorum conchis, ſeu loricis plebeji paſſim pro patinis, lancibusque in culina uti conſueverunt. Secundi generis Armàdilli prioribus multo exiliores, cadaveribus abſtinent omnino, carnemque miniſtrant & pinguem, & gratiſſimi ſaporis. Ab Hiſpanis hæc ſpecies Mulita, deſumpto a mulis parvulis nomine, ab Abiponibus Katoiřeik appellatur. Alii denique omnium minutiſſimi erinacei more in globum ſe convolvúnt, quoties lubuerit. Tanta porro eſt loricæ globoſæ firmitas, ut nec a plauſtro onuſto conteri, neque ullis aperiri viribus poſſit, niſi aquam illi cum impetu affuderis. Madefacti ultro patefaciunt ſe ſe. Ab Hiſpanis Bolita, globulus, ab Abiponibus Kaitavalk dicuntur. Iſtorum caro candidiſſima, plena optimi ſucci, & quam vel Europæus quisque Gallo caponi, phaſiano, pulloque jure præferendam exiſtimavit. Adipi, quo abundant, etiam in penu medica locus debetur. Loricatis his beſtiis paſſim ſcatent campi Paraquarienſes. Mihi certe Hiſpanis cum equitibus per illas ſolitudines commeanti ſæpe prandium, ſæpe cœnam præbuere.

Hactenus de feris quadrupedibus, Paraquariæ indigenis. De equis, mulis, aſinis, bobus, ovibusque alibi actum. Elephantes, Rhinocerotes, Cameli, Pantheræ, Hyænæ, Rangiferi, Linces, Meles, Urſi, lupique vulgares peregrina Paraquariis nomina. Ad amphibia igitur tranſeamus.

Cro-

Crocodilus, ſeu Cayman.

Amphibiorum, quæ ancipites beſtiæ a Cicerone vocantur, agmen ducat Crocodilus & Greſſus lentitudine tardior cæteris, & corporis amplitudine ſpectabilior. Ab Abiponibus olim Peéuè, nunc Kaéperhak a Quaraniis jacare, ab Æthiópibus Conganis Cayman, ab Hiſpanis Cocodrilo, vel Lagarto dicitur; Namque ex ovo recens excluſus Lacertulam refert, qualem Europæis in hortis crebro ſpectamus, vix ſemi ſpithamæ longiorem. Annis progredientibus in immanem molem ſenſim accreſcit. Decem pedes longi Crocodili per Americam paſſim ſpectantur. Ælianus in hiſtoria animalium libro 17. capite 6. ſex, & viginti cubitorum longitudinem illis tribuit, alii multo majorem. Plinius equidem libro 8. capite 25 affirmat: *Nullum certe animal ex minori origine in majorem creſcit magnitudinem.* Neque id mirum; Nam juxta opinionem vulgo receptam crocodili tamdiu creſcunt, quamdiu vivunt. Cum igitur vivaciſſimi ſint, & Æliano teſte ſexageſimum ſæpe annum vel attingant, vel ſuperent, facilis eſt de inſigni eorum incremento conjectura. Ætatem porro Crocodilorum nôſſe poterant illi Aſiæ populi, qui eos vel in ſtagnis ad venerationem, vel in murorum foſſis ad urbium ſuarum cuſtodiam collocatos religioſa ſolicitudine educarunt, curaruntque, & quocunque lethi genere exſtinctis Crocodilis juvenes ſubſtituerunt. Lacubus, fluviisque pluribus biennali ſiccitate arefactis in Paraquaria præter alias beſtias aquatiles Crocodilos plurimos per campum errantes deprehendimus, & cum nusquam aquæ copia iis ſuppeteret, ſiti necatos. Terribiles viſu formæ, & inſolentiſſimæ, quæ credi vix queat, longitudinis monſtra oculis noſtris quotidie obverſabantur. Ad extremam ſenectu-

tem

tem Crocodilos plerosque pertingere singulari naturæ beneficio, opinor, à qua iis muniti sunt præsidiis, ut perarduum sit illos enecare. En rudem Crocodili imaginem! Caput vastum, compressumque. Os latissime hians, dentibus in utraque maxilla acutissimis, sed inæqualibus armatum, oculis ingentibus, rotundis, cæsiis; pupilla nigricante, torvo obtutu minitabundum ex undis prominet. Lingua destituitur. Hanc membranula supplet, sed motus impos. Pedes quatuor digitis, unquibusque avium instar instructos jam lentæ per litora ambulationi, jam natatui impendit. Corpus trunci instar vastum in prælongam caudam mucroni similem desinit, cujus extremitati in superiori parte globulus niger, undique clausus incumbit; foeminei sexus discrimen, ut quidem mei me docuere Abipones rerum naturalium tam gnari, quam ignari cæterarum. Hoc globulo mares carent. Pellis aspera, squamis, quæ pro clypeo sunt, durissimis, veluti conchyliis colore nigro, flavoque eleganter variatis picta loricam supplet, quæ caput maxime, tergus, ac caudam telis quibusvis impenetrabilia reddit. Venter, latera, pedesque pari elegantia picti squamis blandioribus ornantur potius, quam armantur. Figuræ hinc circulares, inde parallelogrammæ partim flavo, partim fusco colore per intervalla distinctæ in superficie pellis concharum more, veluti appendices, eminent, ut verrucæ humana in cute solent. Cauda annulis nigricantibus, & pinnula denticulata, qua natatio promovetur, constat. Cutis, quæ collum ambit, mollior est, & vulneri accipiendo opportunissima. Tigridem assilientem cauda feriunt crocodili, trucidantque; Trucidantur ipsi, si eorum collum vel alvus, loca scilicet corio imbecilliori tecta, seu cornibus, seu unguibus ferarum, plumbea glande hasta, sagitta-

gittave petantur. Graviter fauciati licet nando fugam capiunt, quos tamen Indi natantes assequuntur fere, & ad ripam perducunt. Austro acriori aspirante gelidis stagnorum aquis noctu immersi frigore torpescunt Crocodili. Orto demum sole calore recreandi in aprico litore stipitis instar procumbunt, & sensus, rigidis quippe artubus, vix compotes citra periculum, nulloque negotio ab Abiponibus hasta configuntur. Abjectis eorum corporibus dentes duntaxat, & spinæ dorsi ossicula asportant, quæ cum calybis more durissima, subularum instar acuta sint, & elastica, ad artus suos, dum compotant, ostentationis gratia compungendos adhibere solent, de quo more alibi plura dicemus. Dentes Crocodili, quos ad serpentum ictus seu curandos, seu impediendos plurimum conferre putant Americani, vel suis ipsi brachiis illigata circumferunt, vel, si occasio ferat, Hispanis vendunt. Caro Crocodili tenera est, adeoque candida, ut a Carne Husonis, quem nobilissimum, & ex fluviatilibus maximum piscem Danubius, Tibiscusque in Hungaria producunt, ægerrime discernatur. Crocodilus Ægyptiis quondam Deus, Americanis, & Afris cibus est; Ab illis adorabatur, ab his voratur. Illius certe carnibus permultæ nationes Americanæ, præsertim quæ insulas fluvii orinoci, aliasque insident, victitare dicuntur. In Paraquaria tamen præter Barbaros Payaquas, fluminum accolas, vix ulla, quod sciam, natio Crocodilis vescitur, quod ea provincia ut pecoribus, & feris, sic terræ, arborumqne frugibus abundat. Enimvero neminem fore Europæorum existimo, qui Crocodili carnes non appeteret, nisi moschum redolerent, quem tum in faucibus, tum in testiculis ea bestia circumfert. Particulam glandulæ, cui moschus is inhæret, tela aurea, vel serica clausam in sacra altaris

ris maximi arcula, ubi Euchariſtia ſervatur, ſuſpendere ſolent providi ſacerdotes ad arcendos eo odore vermiculos, qui ſub Cœlo tam humido, & æſtuante in ſacris hoſtiis alias procreantur. Germani veteres præſentiſſimum hoc ad vermiculorum generationem impediendam remedium videntur haud ignoraſſe. Arcas vetuſtiſſimas moſchum redolentes, ac vel ideo a carie intactas, & poſt ſecula incolumes in Auſtria paſſim videmus. Haud abs re Athanaſius Kircherus, aliique phyſici odoris vehementis ope pulices, cimices, culices, aliaque id genus inſecta arceri, fugarique, docuerunt. Mire probavi, quod Crocodilus, tabernæ cujusdam aromatariæ vetus inſigne a Vindobonenſibus Vermis odorus (*der ſchmeckende Wurm*) lingua patria etiamnum appelletur.

Crocodilos veneno ſcatere dum audis, vetularum commentis id accenſeas, velim; Nam, quod certiſſimum, impune comeduntur ab Indis, ab Europæis quoque, ſi moſcho carerent, omnibus avidiſſime comedendi. Dentes Crocodili alveolis ſuis altiſſime immerſi, circa radicem concavi, ſed, ubi in acumen deſinunt, ſolidiſſimi ſunt, & cuivis rei duriſſimæ diſcerpendæ pares. Illud terribile, quod, quidquid dentibus arripuerit hæc fera, nunquam dimittat. In novo regno Granatenſi, ſi quando Crocodilus Indi natantis brachium apprehendit faucibus, illud ad reliquum corpus ſervandum reſecant confeſtim, qui periclitanti ſuppetias venerint, cum aliud vitæ remedium haud ſupereſſe videatur. Hiſpani ruricolæ linum, Goſſipiumve ſemiuſtum, quod igni è ſilice eliciendo fomitem ſubjiciunt, vituli cornu ſcitè elaborato clauſum in itineribus circumferre ſolent. Hujusmodi pixidis loco Hiſpanus quidam, quem noveram, Peruvianus Crocodili dentem vituli

pollice crassiorem, adhibuit. Ex hoc dentis molem, & , ut ex ungue Leonem, ex dente Crocodilorum quorundam magnitudinem tute conjectabis. Jam eorum genesim accipe. Foemellæ diebus prope continuis triginta aliquot ova, figuræ cylindricæ, ovis anserinis nil minora, pariunt, è quibus, sub arena defossis, solisque æstu calefactis, soboles, lacertulis hiatibus par demum excluditur. Crocodili cum curtis sint pedibus, vastoque abdomine solum verrant, ova quam plurima ambulando conterunt. Quod quidem ni providi Numinis cura fieret, dudum jam in America nec piscibus, nec bestiis cæteris locus esset super. Ova Crocodili generis ab Indis quibusdam non comedi solum, sed & appeti, nil miror. Num moschum quoque oleant, ignoro; nunquam enim mihi lubuit vel extimis labris ea degustare. In conceptionis oppido Crocodili duo, masculus, & foemella, recens in lucem editi ab Abipone oblati fuere socio meo, quo suasore illos educandi curam suscepi. Primo mox die masculus meo evanuit ex cubiculo. Quæsitus diu nusquam repertus est. Post octiduum ultro ad sororem rediit suam. Ne fugæ locus illis porro superesset, utrumque in mortario ligneo, quo ad triticum Turcicum molendum utebamur alias, satis alto, amploque clausi. Aquam recentem illis identidem affudi. Limum, pisciculos, carnis particulas minutissimas, quibus alerentur, injeci. Hæc illorum habitatio, hic victus septimum in mensem fuit. Interdum aqua exemptis ambulationem in domus area indulsi. Volupe erat Abiponibus parvulos jam in cespite lusitantes, jam hianti rictu, elatoque in altum corpore rixantes spectare. Canis mihi erat juvenis, &, ut illa fert ætas, nugacissimus. Latrando in Crocodilos imprudens irruit; Sed horum alter canis nares dentibus jam tum acu-

tissi-

tissimis apprehendit. A Crocodilo è naribus monilis instar pendente cruciatus forum omne ejulans percurrit. Molesta appendice liberare se nullo modo cum posset, ad me demum redux opem imploravit meam, dum denique a circumstantium, cachinnantiumque Abiponum manibus pertinax Crocodilus ejus e naribus est avulsus. Doloris præteriti memor, quoties Crocodilum eminus conspexerat, fugam præcipitavit. Acerrimo pollere auditu has bestias ex eo patuit, quod tenuissimum, qui aures humanas fugeret, strepitum, tonitru ex nube, quæ infra horrizontem adhuc, remotissimum noctu perceperint, repetitoque murmure ù ǹ ù ù dormienti mihi significarint. Septem menses nati, vix justam spithamam longi, frigore enecti sunt, dum illos cum Hispanis militibus ad mutandam Coloniam unius, & viginti dierum iter faciens lebeti æneo inclusos transportabam. Acrior pruina, hyberno scilicet tempore, hos meos alumnos confecit. Libertate nativa, propriisque sibi alimentis gavisi si fuissent, tot intra menses plus incrementi eos fuisse habituros, extra dubium est mihi.

De Crocodilorum in homines sævitia, multi multa scripserunt. Nemini repugno. Injurius tamen sim Crocodilis Paraquariensibus, de iis si conquerar. Viginti duobus, quos in ea provincia egi, annis ne unum quidem mortalium a Crocodilo aut cæsum fuisse, aut læsum, intellexi. Abipones plerique omnes, viri, foeminæ, pueri, puellæ, in diversis tamen pro sexus discrimine stationibus, ardente post meridiem sole, in rivis, stagnis, fluviis, lacubus, Crocodilorum stativis natando, lavandoque se se refrigerant quotidie. Nemo unus quidquam injuriæ a circumfluentibus crocodilis accipit, nemo

 pe-

periculum suspicatur. Enim vero natantium Indorum strepitu conterriti in fugam convertuntur, nigricantes maxime; Rufi equidem audentiores putantur ab Abiponibus, periculosioresque. Verum Crocodilos, cujuscunque demum coloris, ut natantes natantibus, sic per campum ambulantes ambulantibus quibusvis prorsus innoxios sum expertus. Sæpe jam pelle bubula, jam cymba humili fluvios transmittens Crocodilos arrectis capitibus, scintillantibus oculis, diducto rictu mihi proxime adnatantes vidi, sed semper innocentes serenus aspexi. In oppido Rosatii vix sclopi ictum a meis aberat ædibus stagnum ingens crocodilis refertissimum. S. Ferdinandi oppidum lacunis grandioribus cingebatur undique. Sole occumbente auram recentem captavimus persæpe, qua quidem in deambulatione crocodilos omnis generis, ac ætatis obvios fere habuimus, nobisque ad sex, septem passus vicinos, quin tamen ab illis ex lacu altero ad alterum commeantibus offenderemur unquam, etsi inermes, sed vel ideo tutiores; Illos equidem a crocodilis potissimum offendi existimo, a quibus hi fuerint offensi. Parcunt sibi parcentibus. Nil miror, in Quitensis, Novique Regni territoriis,[a] in quibusdam Asiæ, Africæque tractibus Crocodilos atrociter in homines sævire, cum ab indigenis, qui crocodili carnes quotidianis in cibis numerant, quotidie exagitentur, efferentur, capiantur, mactenturque. Nam & muscis, si vexentur, sua bilis inest.

Paraquarii e contrario, cum carne vel bubula, vel ferina, vel utraque abundent, nec insectari adeo crocodilos, nec vorare solent, & vel ideo a crocodilis nunquam devorantur. Par pari referre, cædes cædibus pensare id bestiarum genus videri posset. Qui in Plinii, Aristotelis, & nescio, quorum præterea historicorum

ver-

verba juraverit, mihi talia referenti vix fidem adhibebit; Crocodilos promiscue omnes ubique terrarum humani cruoris sitientissimos, funerum authores, consumpta præda lacrymis diffluentes, virus lethale fibris omnibus spirantes perperam judicabit. Re diligentius pensata Crocodilos, qui in Asia, Africaque nascuntur, nihil admodum figura a Paraquariensibus distinqui reor. Nil tamen vetat credere: Illos præ his ferociores esse, vel callidiores; Nam pro provinciarum varietate varium esse eorundem animalium ingenium experimur in tigridibus, leonibusque: Hi in Paraquaria nemini formidabiles, in Africa formidabilissimi. Africanæ tigrides a Paraquariensibus & corporis amplitudine, & nocendi artibus, ut alias exposui, longissime superantur. Idem aliis belluarum, imo & plantarum generibus usuvenire, compertum nobis, exploratumque. Diversæ etiam gentes diversis Crocodilos venandi, necandique artificiis utuntur. Aliæ lintribus flumen percurrunt, ac lignum, cui caro, vel piscis affixus, funi longo alligatum aquis injiciunt. Crocodili lignum una cum carne deglutiunt, sed cum in faucibus transversum evomere nequeant, illo fune ad ripam trahuntur, mox obtruncandi. Aliæ trabem longam aculeatam Crocodili propinquantis faucibus alte immergunt, vitamque adimunt impune. Abipones hasta potissimum configunt Crocodilos, quos frigore rigidos, ac in litore apricantes mane fortuito deprehendunt. Sagitta, ut ut firmissima, ni Crocodili collum pelle tenuiori tectum attingat, anceps semper, ac debile necis est instrumentum. Idem de globis plumbeis affirmo. Quam imoxii hominibus Crocodili in Paraquaria, tam exitiales sunt piscibus, qui vel illorum dentibus consumuntur, vel præsentia fugantur. Ad rem tamen medicam multum conferunt. Vulnera a Cro-

 co-

codilo inflicta illito ejus adipe feliciter curantur. Illius omasum (Pinguius crassiusque intestinum) siccatum, redactumque in pulveres calculi doloribus medetur. Lapilli, silici vulgari similes, in Crocodili stomacho reperti adversus febres quartanas præstans esse remedium dicuntur; Contra calculum in renibus pariter, si in pulvere contriti bibantur. Dentibus Crocodili morsus venenatos anguium seu impediri, seu sanari, dixi alias, plura de hujus remedii usu loco suo dicturus. Hæc postquam scripsissem, venit mihi in mentem, Petri Maffeji nostri de rebus Indiarum, quæ solem orientem respiciunt propius, clarissimi scriptoris sententiam de Crocodilis explorare. In vasto ejus opere unica de hoc argumento fit mentio libro secundo, capite quinto & trigesimo: *Stagna quoque* (de cananore loquitur) *passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis ad Crodili effigiem: Ii tergoris duritie, conchyliarum instar impenetrabili, enormi capite, duplici dentium serie, horrendo prorsus hiatu in hominem furenter invadunt. Eorum halitus oris est suavissimus.* Hactenus ille. Quibus sane verbis Crocodilum talem pinxit, qualem ipsus in America vidi semper, qualem in Africa quoque esse asserunt cæteri scriptores. Neque ex illis verbis: *Stagna plena lacertis ad Crocodili effigiem*, lacertos illos a Crocodilis distinqui, arguas. Utroque enim vocabulo idem animal significant & Hispani, & Lusitani sic tamen, ut non quivis lacertus (dantur enim in campo vulgares nostratibus similes) sit Crocodilus; Sed quivis Crocodilus simul lacertus (lagarto Hispanice) simul Cayman, vel Cocodrilo appelletur ab illis, vocabulo latino non nihil corrupto, ut vulgus pro Cathedral yglesia Catredàl, protigre trige, pro pobre probe dicere consvevit literis per metathesim transpositis, quod & latinis solenne. Rectius tamen, clariusque Crocodilum lacerti effigiem

em dixisset Maffejus, quia Crocodilum Europæis ignotum per lacerti nobis notissimi similitudinem explicuisset. Si in Asia, Africa, aliisque Americæ territoriis Crocodili *in hominem furenter in vadunt*, cur idem non faciant in Paraquaria, discriminis causas superius exposui. Non furunt scilicet Crocodili in Paraquarienses, quia rarius ab illis lacessuntur. Ex *halitu oris suavissimo* confirmatum vides, quod affirmavi: Crocodilorum corpus, quantum est, fauces maxime, ac testiculos moschi odore imbui perquam vehementi. Plura alia, quæ de Crocodilis seu scripta, seu ficta apud alios inveneris, seu brevitatis, seu veritatis studio tacenda putavi. Si de hoc amphibiorum principe Crocodilo prolixior fui, veniam dabis, lector; Nam de aliis ignobilioribus brevis esse, laborabo.

Aguarà canis aquatilis.

In lacubus, amnibusque canis aquatilis, Aguarà a Quaraniis dictus, habitat, in campis litoralibus a me sæpius conspectus. Magnitudine molosso majori par timet omnia, vel eminus conspecto homine fugacissimus, nemini unquam pertimescendus. Auribus asinum, capite canem exprimit. Dentibus validis, ac acutissimis abundat. Noctibus rugitus edit sonantissimos, & feris minoribus insidiatur. Ab Hispanis el Zorro grande vulpes major dicitur. Abipones illum venantur pellis solius gratia, quæ villosa, & ex obscuro flavescens in summo tergore linea nigra, asinorum instar, insignitur. Pili est blandissimi, & magni fit ab Hispanis, cum ad dolores ischiacos, arthritidis, viscerumque compescendos, me teste, plurimum valeat. A quibusdam ephippiis insternitur; Ejus enim calorem humanis corporibus salu-

luberrimum sumus experti. Quam ex Paraquaria in Europam rediens navi intuleram, ibidem mihi furto sublatam doleo etiamnum.

Yaguarô tigris aquatilis.

Bestia quovis molosso major, quam Quaranii Yaguarô, Hispani tigridem aquatilem nominant, sub aquis profundioribus latitat plerumque. Est villosa, caudæ longæ, & in acumen desinentis, unguibus validissimis armata. Equos mulosque, flumina tranantes, ad fundum abripit. Paulo post animalis, quod discerpsit, viscera in aquarum superficie fluitantia cernuntur. In tot fluviorum trajectibus me id genus bestiæ nunquam vidisse, gaudeo, fateor tamen, me id semper timuisse præsertim, dum lacum Mbururù, qui ex oppido S. Joachimi ad Urbem Assumptionis euntibus corio bubulo trajiciendus, quoties ex crebris imbribus horrendum in modum turgescit, iterum, iterumque transmisi. Hispani equidem, qui è sylvis cum herbæ Paraquaricæ sarcinis hunc locum transeunt, mulos onerarios à Yaguarô sibi abreptos, frequenter mihi querebantur. In trajectu item fluvii Aguapey, ad cujus litora Quaranicum SS. Cosmæ, & Damiani oppidum, anno 1760. mulum Indis spectantibus ab assiliente eadem bellua apprehensum, eorum Parochus Pater Joannes Baptista Marquesetti Fluminensis mihi retulit. Yaguarô fluviorum altis gurgitibus fere immoratur, sed in ripis editioribus specus sibi ingentes fodit, ubi & se, & sobolem abdere suam queat. In litoribus altis Paraquayi fluvii immanis sæpe fragor a nobis noctu navigantibus exaudiebatur, quem ex specubus illis ab aqua alluente exesis, & demum dehiscentibus ortum nautæ mihi, militesque affirmarunt.

Ab

Aò.

Dirissima bellua, capite, unguibusque tigrinis, molossi grandioris magnitudine, caudæ expers, feritate singulari parique velocitate prædita a Quaraniis Aô dicitur, quæ vox vestitum significat, sed huic feræ indita fuit, quod ex ejus lana vestem sibi Barbari quondam contexuerint. Gregatim jam per stagna, locaque palustria, jam per sylvas ab hominum strepitu remotiores vagantur. Quod si forte Indum venatorem obvium sibi habeant, de ejus vita conclamatum, puta, nisi vel celerrimo cursu, vel arboris celsioris ascensu ungues, dentesque crudeles declinarit. Quamvis nec altissimis ramis insidens de securitate sit certus; Nam feroces belluæ arborem scandere cum nequeant, ejus radices unguibus fodiendo eruunt, dum denique illa cadente optata sibi præda potiantur. Optime sibi consuluerit Indus periclitans, si, quidquid telorum in promptu est, in insidiatores avidos exonerarit. Hæc Indi, Hispanique indigenæ uno omnes ore referunt, creduntque. Ego licet tantis itineribus jam pedes, jam eques defunctus tot Paraquariæ sylvas, campos, paludesque peragrarim, ejusmodi bestiæ ne umbram quidem conspexi. Ex quo istas feras nec frequentissimas esse, neque toti Provinciæ communes, jure conjicio. Universa utinam Paraquaria exularent! Animal ferocissimum, quod Famacosio dicunt scriptores, ab Aò solo nomine differre, plerique opinamur.

Capiiguára porcus aquatilis.

Porcus fluviatilis à Quaraniis Capiiguára, ab Abiponibus Atopehénra dictus & fluvios majores,

& rivos non maximos habitat, quamvis, cum gramine vescatur etiam, propinquos in campos pabulatum excurrit non citra agrorum stragem. Adultus suem bimam vulgarem corporis mole æquat, & figura propemodum exprimit, nisi quod capite vasto, globoso, barbulis labrum superius occupantibus ad felis similitudinem nonnihil accedat. Auriculis brevibus, oculis magnis nigricantibusque, ore latissimè quidem patente, labiis tamen arctioribus, pilis fuscis, curtissimisque instruitur, cauda penitus caret. Præter duos dentes curvos, longioresque, qui ex ore prominent, dentibus octo supra quadraginta armatur in summitate planis, inferius concavis, eaque ratione in alveolos, ossaque diversa insertis, ut & longum sit, & arduum id verbis explicare. Pedes illius porcini sunt. Anteriores quaternis, posteriores ternis duntaxat ungulis pollent. Gregatim natant, ambulantque hæ bestiæ, in tranandis fluviis ad stuporem celeres. Noctu asinorum more rudunt, viatoresque, rerum Americæ inscios, territare solent aliquando. Earum caro suillæ persimilis equidem, sed cum piscem oleat, a solis fere Indis comeditur. Nefrendulos tamen vel ipsi Europæi in deliciis mensæ numerant. Capiiguaras seu hasta, seu sagitta, seu globo ferire haud artis est, sed felicitatis sauciatas capere. Nam accepto vulnere, ut sunt natatores, urinatoresque eximii, sub aquis se abdunt illico, & hastam, sagittamve sibi inhærentem secum abripiunt, quod ipsus iterum, iterumque spectavi. In magno Parana navigans porcorum hujusmodi gregem in litore conspicatus exscendi. In confertam multitudinem ictu minime casso exoneravi sclopum, fructu tamen nullo; Omnes enim, quin unus porro videretur, in flumen præcipitarunt. Abipones, qui huic venationi frequenter dant operam, porcum sau-

cium

dium natantem natantes persequuntur, dum denique sub aquis assequantur. Pellis Capiiguaræ admodum crassa est, & si ab alutariis rite subigeretur, magni ad varia usus foret.

Lutra.

Lutris, quas Hispanus Nûtrias, Abipon Nichigehè vocat, amnes, lacusque Paraquariæ ita replentur passim, ut ranis lacunæ Germanicæ. Ab Europæis, ni fallor, vix ulla redifferunt, nisi quod aliquantulum mihi videantur minores. In territoriis, quæ Abipones occupant, & quæ urbibus sanctæ fidei, Cordubæ, Corrientes magis imminent, major est earum frequentia. In remotis Boream versus Mocobiorum, Tobarumque contuberniis lutræ vel nullæ, vel certe rariores. Multiplex ex illis utilitas in Barbaros redundat. Earum carne vescuntur. Pelliculas pedibus rescissis bene quadratas paxillis ligneis, ut siccentur, solo affigunt fœminæ; Siccatas rubro colore pingunt ita, ut fritilli lineas exprimant; Ex his pelliculis sola manu diligenter subactis pallia scitissime consuunt artificio tanto, ut neque suturæ, neque pelliculararum commissuræ vel ab oculatissimo detegantur. Spina subtilis, ut sutoribus subula, pro acu, tenuissima fibra ex caraquatæ carduo pro filo illis est. Ejusmodi palliis, quæ omnino quadrata mantilis, vel linteaminis instar, contra rigidiorem Austri aspirantis auram diu, noctuque se se tuentur Abipones; Quin & Cœlo æstuante vetuli, vetulæque idem pallium circumferunt pilis jam introrsum, jam extrorsum, ut cuique lubuerit, converfis. Verum, dum sudore diffluunt Indi, hoc pallium odorem exhalat circumstantibus molestum, cum lutrarum pelles fœ-

minarum duntaxat manibus subactæ fuerint, non a pellionibus maceratæ, concinnatæque. Fluviis, lacubusque diutina Cœli siccitate prope ad incitas redactis, ad venandas lutras potissimum excurrunt Abipones. Cum enim aquæ jam breviores vadum præbeant, vertagorum turba, præmissa lutrarum centurias plures stipitibus impactis uno interficiunt die, quamvis mordacissimæ sint bestiæ, dentisque admodum perniciosi. Hinc ex illarum cæde & Indi, & Indorum canes vulnera referunt non raro, nec paucos intra dies sanabilia. Experimento id didici meo. In amne Narahagem hamo piscabar. Canis meus Yapitalakà in lutram ex aquis prospectantem irruit. Natantes ambo, jam hoc, jam illa caput ex undis attollente, luctabantur pertinaciter, victoria diu in neutram partem inclinante. Yapitalaka denique meus lutræ dentibus in latere sinistro misere sauciatus ad me rediit, risu jam defatigatum. Enim vero duellum hoc a natantibus ad horæ quadrantem productum vel ipse cato spectaculum cachinno decumano dignissimum judicasset. Luculentum canis vulnus, quod lingendo curabat, coaluit demum, sed mensium aliquot intervallo iterum, iterumque recruduit. Ex quo, quanta lutrarum dentibus pestis insit, arguere cæpi.

Fiber, seu castor.

Fibri, Canes Pontici, seu Castores ad lutrarum classem pertinent equidem. Sed, quamvis ab ædium suarum architectura, a pilorum mollitie, a castoreo, quod pharmacopoeis ministrant, medicamento passim celebrentur, nihil de iis mihi memorandum putavi, quippe Paraquariæ solo tam iqnotis, quam in

Ame-

America Boreali frequentibus. De hac qui egerunt, scriptores consule, in hoc de castoribus argumento satis, superque prolixos.

Yguana, lacertus.

Yguana quadrupes (Teyu guazù Guaranijs, Navolgĝaik Abiponibus) lacertorum ex genere, & draconi, quem pictores Divo Georgio equitanti substernunt, majori ex parte similis. Ulnam longitudine excedit interdum. Vasti abdominis. Pellis vestitur squamis colore viridi, albo, flavoque, quin & rubro eleganter pictis. A capite ad caudæ extremitatem pinna eminens serræ instar denticulata spinam dorsi coronat. Cauda ejus & crassa & prælonga quibusdam veluti annulis, maculis hinc illinc rubris admixtis, interstinguitur, ac in tenuissimum definit acumen. Oculis amplis & nigricantibus, naso ad labiorum fines bipatente, dentibus curtis, lingua bisulca, quam irritata celerrime agitat, pedibus quatuor, digitis quinque inferius plantæ instar latioribus ac tela exili subductis, quod ad natandum confert, est instructa; Jam enim aquis innatat, jam arbores scandit, jam in ædium angulis delitescit diu, inediæ, si quod aliud animal, tolerantissima. Nemini mortalium noxam infert. Alveariorum melle, volucrum ovulis, malis aureis, citrinis dulcibus, aliis arborum frugibus vescitur. Vitæ est supra fidem tenax; Quamvis enim pelle nudata jam, crebris ictibus, vulneribusque ejus capiti inflictis haud exstinquitur, nisi cervice demum resecta. Ut horrifica Yguanæ figura aspectantium perterret oculos, sic ejus, maxime si junior sit, caro candidissima palatum oblectat plurimorum. Illam a Socio meo deceptus semel pro pisce, pro pullo comedi alias, & gratissimi

esse

esse saporis pronunciavi. Nunquam tamen, ut sciens Yguanâ vescerer a me potui impetrare. Tantum exterior illius species & mihi, & plurimis aliis perpeiit horrorem. Pater Josephus Gumilla in novi regni Granatensis Coloniis annos plurimos versatus in sua fluminis Orinoco historia fatetur, se ab Yguanæ esu semper abhorruisse vel hoc nomine, quod illa perinde ac quisque alius serpens, dum tabacæ folium ejus faucibus ingeritur, confestim emoriatur, quo experimento inductus Yguanam serpentum familiæ accensuit, ac de veneno semper habuit suspectam. Verum hanc suspicionem & mea, & aliorum, qui Yguanæ carnibus impune usi sunt, experientia evidentissime discussit. Yguana continuatis per totidem dies partubus ova enititur, circiter quadraginta: Rotunda sunt, juglandis magnitudine, albi, luteique, uti gallinarum ova, coloris. Eduntur a quibusdam in sartagine frixa. Illis, cum nativo adipe turgeant, olei butyrique loco parum aquæ infunditur. In capite yguanæ lapillos interdum reperiri, ajunt, qui in pulveres contriti & salubri cum potione hausti, vel corpori duntaxat adstricti calculum in renibus comminuere, aut expellere dicuntur. Alii lapidem, qui pondere suo unciam æquat, candidum in, nescio, qua Yguanæ parte inveniri aliquando, affirmant, qui redactus in pulveres, potuque cum aqua tepida lotii detenti cursum promovere, putatur. Ego quidem nec ejusmodi lapidem, neque lapillos vidi unquam; Nunqum eorum virtutem exploravi. Alia præterea lacertorum genera, quibus alia, aliaque forma, color alius, in Paraquaria visuntur passim, sed nihil singulare, quod de illis referam, habeo. Chamæleon, lacerto similis, rarissime videndum se præbet. Unicum e lintre, qui

humi

humi ſtratus in litore procubuit, proſilientem obiter vidi, quin tamen illum obſervare mihi vacarit.

Lupi fluviatiles.

Fluvii plerique, quin & minores rivi duplicem luporum ſpeciem educant. Majores Oanelkiraìk, minores Lakopàch ab Abiponibus dicuntur. Iſtòrum catulos fœminæ Abiponenſes domi cicurant quandoque, uberibusque ſuis, ceu proles, admotos lactant. Canum quoque catulis idem amoris officium præſtant nonnullæ, quamvis citra graviſſimam mariti offenſam, & repudiationis periculum alienam ſobolem lactare nulli liceat uxori. Hos lupos, qui ſub aquis fere latitant, etſi ad ripas egrediantur ſæpe, vel cavatis in litore altiori ſpecubus immorentur aliquamdiu, ſpiculis variis trucidant Abipones, quibus licet eorum caro minime ſit eſculenra, pellis tamen fuſca, & per intervalla flaveſcens, pilique blandiſſimi uſui eſſe ſolet. Quoties lupi, ut alias memini, adverſo nant flumine, & feſtiva corporum jactatione veluti choreas agere videntur, aut alluvionem propinquam, aut procellam ſæviorem portendunt. Ex repetitis per majora flumina navigationibus id mihi compertiſſimum. Sane pereundum nobis erat ſemel, ni malo luporum omine bene uſi fida in ſtatione navim collocaſſemus noſtram; Auſter enim procelloſiſſimus in fluvio Paraquay pertinacem adeo concitavit turbinem, vel in portu triduum ipſum ut trepidaretur.

Lupi marini.

Lupi marini vaſti corporis mole eminent, ac in flumine argenteo quoque ſpectantur innumerabiles,

maxime ad ostium, per quod in mare devolvitur. Prima, quæ id flumen ingredientibus insula occurrit, a lupis nomen habet (la ysla de lobos) quibus abundat. Eorum greges istic ambulantes ipsi conspeximus, risimusque matres navis nostræ strepitu perterritas cum parvulis suis hac illac diffugientes. Adipis plus, quam carnis habent, ut adeo extrema solum fames eos reddere queat esculentos. Eorum tamen pellis eleganter flavescens nigra per tergus linea insignis, pilique mollissimi pretio sat magno venit Europæis. Socii nostri, qui Philippi quinti Regis jussu Magallanica litora lustrârunt, in suis de hac navigatione commentariolis narrant: Lupos marinos istic juvencum prope biennem magnitudine superare: Arenoso in litore elatis columnæ instar corporibus sæpe luctari: Hallucinari Geographorum multos, qui his lupis & jubam, & leonum marinorum nomen affingunt. Quamvis haud desint, qui & lupos, & leones marinos existere contendant. Mihi istic nec seritur, nec metitur, sententiam ferant alii. Ego litem esse de nomine, opinor.

Ranæ, Bufones.

Pedisequarum instar amphibiorum agmen claudant Bufones, & Ranæ, quibus non fluvii modo, omnes, lacus, & paludes, sed & ipsi, quoquo te vertas, campi Paraquariæ implentur. Sed quis demum illarum usus, quæ occupatio? Veterem in limo pergunt cantare querelam, cum tamen nulla illis sit in Paraquaria conquerendi causa; Nam illic è ciborum numero expunctæ, culina omni exclusæ nec amatores habent neque insidiatores, atque adeo plenissima vitæ securitate potiuntur, ranis Europæis feliciores utique, quæ jam elixæ, jam frixæ ad oblectan-

lectandum palatum sæpissime, sæpe ad valetudinem restaurandam absumuntur, me nemini equidem invidente. Ad ranarum progeniem internecione delendam optaveram dudum, ut ad eas vorandas Indi edacissimi animum adjicerent aliquando; Incredibile enim, quantum nos in lacuum, amniumque litoribus sub dio dormientes tot ranarum coaxantium chorus defatigârit. Ut colorum illis, sic vocum mira est varietas; Lenem, clarum, acutum sonum edunt aliæ, aliæ, fors annosiores, aspero, rauco, gravi boatu stygiis his cantatricibus consonant. Plaustri male uncti stridor multo tolerabilior cuique videatur. De Bufonibus, hirudinibus, aliisque insectis noxiis alio loco agemus. Rana oergetetè, Bufo Hiymeya ab Abiponibus appellatur.

Aves.

Avibus Europæis, præter hirundinem, fere omnibus destituitur Paraquaria, sed abundat indigenis, Europæ prorsus peregrinis. Illæ cantus suavitate, hæ plumarum elegantia præcellunt. Paucas e plurimis describam.

Picaflor avicula.

Oculos maxime percellit avicula omnium minutissima simul, simul pulcherrima. Hanc Abipones vocant Oachiuniegrafa: Hispani jam Picaflor, jam lisongero jure appellant; Nam flores, è quibus apum instar succum sugit, vellicat. Plumarum, colorumque venustate exquisitissima oculis blanditur. Corpusculum ejus, quantum est, olivam majorem, vel nucem moschatam vix excedit. Rostellum prælongum, sed acu gracilius, oculos vividissimos, lin-

guam largam, ſed filo ſerico ſubtiliorem habet. Sibilum, ægerrime percipi qui poſſit, ſuavem edit aliquando. Ruri in ſacello quodam dudum deſerto ejus nidum inveni, juglande vulgari vix majorem ex duobus muri angulis ſeta equina unica ſuſpenſum, in quo mater duobus ovulis, quæ piſi hujatis inſtar, tunc incubabat. Ex nido aviculæ tum exilitatem, tum levitatem conjicies. Illius plumæ jam læte virides, jam (Novem enim ſpecies Picaflor aviculæ deteximus) cæruleæ, jam crocei, ignei, rubri coloris; ſed omnes auro fulgentiſſimo videntur veſtitæ. Earum ſplendorem, dum a ſole illuſtrantur, oculus haud fert humanus. Aureus ille color, qui ſeu in cauda pavonis expanſa, ſeu in collo anatis relucet, umbra eſt, ſi cum aviculæ iſtius fulgore aureo conferatur. Succum e floribus dum ſugit, haud inſiſtit pedibus, ſed ex aere pendere videtur, ſemperque pennis veluti ſuſpenſis, & tremulis per auram celerrime circumfertur. Ejus generis aves domi captas habuerunt nonnulli, & quamvis ſaccharo aquis liquato aluerint diligenter, vix ultra quatriduum ſuperſtites eas viderunt, ſoli quippe florum nectari aſſvetas. Indi Peruviani ex plumis, quas natura exquiſitiſſimis coloribus pinxit, inauravitque, icunculas olim concinnaſſe ſcribuntur adeo elegantes, ut penicillo artifici expreſſas, bracteolisque aureis veſtitas quisque juret. In contemplandis his aviculis, quæ paſſim obviæ in Paraquaria, defixis ſæpe, attonitisque oculis hæſi, plusque admirandam putavi tantam tantillo in corpuſculo venuſtatem, quam Iliadem vaſtam homeri in anguſta nuce. Cuivis Europæo advenæ: Neſcio, quæ parvis gratia rebus ineſt! Lubuit exclamare aviculâ Picaflor primum conſpecta, ſuſpicereque maximum in minimis quoque rebus conditorem Deum. Iſtas aves, quarum vulgatum nomen Picaflor inter

Hi-

Hiſpanos, alii etiam Colibros, Quentos, Quindos, Rabilargos, Quachichil &c appellare conſveverunt ſuis in lexicis. Apud Germanos die Blumenhacker audiunt. Rectius: Die Blumenſauger dicerentur.

Condòr Vultur.

A minima volucrum ad maximam transſeamus. Condòr, vel ut alii ſcribunt, Cuntùr, accipitrum de genere in Tucumaniæ, aliisque eminentiſſimis alpium jugis frequens habitat, unde ad ſubjectas valles, pecudes prædaturus, devolare conſvevit. Magnitudinis eſt propemodum incredibilis. Illius alæ expanſæ ab extremitate altera ad alteram ad decem circiter (imo ad ſexdecim aliquando, ut alii ſcribunt) pedes porriguntur. Pennarum ſingularum tubulus, quo ſcilicet ad ſcribendum utimur, virilis digiti latitudinem æquat. Occiſi Condoris alam, quæ Cordubæ noſtro ſervabatur in collegio, ſpectavi, manibus contrectavi, haud tamen menſus fui. Unguibus Gallinarum acutis, roſtro valido tamque mucronato inſtruitur, corium bubulum pertundere ut queat. Coloris eſt atri, plumulis candidis per intervalla inſperſis In vertice, Gallorum more, criſtulam gerit, haud tamen denticulatam. Robore pollet ſingulari animantibus quibusque metuendus, maxime vitulis, equulisque recens in lucem editis, quos, effoſſis roſtro oculis, perimit, conſumitque, quod meis ipſe oculis ſpectavi. Agnos per aerem raptare, dicitur. Quantam armentis, gregibusque ſtragem inferant quotidie, fidem ſuperat. Ad rapinam plures ſemper convolant, & multitudine formidabiles in adultas etiam beſtias invadunt. Saturi jam, & onerato carnibus ſtomacho graves avolare cum nequeant, vomitu procurato ſtomachum exonerare

 ſata-

ſatagunt, leviores ut fiant, & ad volatum expediti. Quod cum adverterint crebro Hiſpani prædiorum cuſtodes, carnem bubulam ſale copioſo conſperſam condoribus objiciunt. Hanc avidiſſime devoratam vomitu egerere neutiquam cum poſſint, volatus impotes, hac illac per campum curſitantes ſtipitibus lapidibusque paſſim mactantur. Ex quo, quam beneficum ſal ſit humano etiam ſtomacho, liceat conjectare. Alias turmatim advolantes condores ad audientium terrorem alarum ingentium jactatione immanem edunt ſtridorem. Pennis in aera ſublati noſtris paſſeribus vix majores videntur. Adeo ſublime feruntur. Et volantes, & in campo pecoribus inſidiantes, dum alpes Cordubenſes peragrabam, ſpectavi plurimos, & eorum vaſta corpora non potui non demirari. Vultures, qui in variis Germaniæ alpibus rupicapris inſidiantur, ut ut prægrandes, cum Americanis Condoribus comparari haud poſſe, ſemper exiſtimavi.

Struthio.

Struthio in Paraquaria magnam partem campeſtri frequentiſſimus Europæis notior eſt, quam ut ejusforma deſcribi multis a me debeat. Illius tamen proprietates, quas noſſe neminem pigeat, obiter adnotabo. Hæc avis ab Hiſpanis Aveſtrùz, ab Abiponibus Gejenk, ab aliis Chuni dicitur Alitibus adnumeratur ſtruthio, quia alatus, quamvis alis pro tanti corporis pondere imbecillioribus non ad volandum utatur, ſed iis, veluti velis, remisque ad accelerandum curſum pedeſtrem adjuvetur, vento præſertim ſecundo aſpirante; Contrarius enim ejus curſum retardat. Maxime ardua eſt illius inſectatio; Non ſolum equidem pernicitate ſumma, ſed & per anfractus, ambagesque

fu-

fugiens procurrit. Ad hunc igitur assequendum equus venatoris celerrime insequentis tanta habenarum inflexione, mutationeque viarum turbatur sæpe, sternitur, sternitque sessorem. Ad struthionum venationem & equis, & equitibus strenuissimis opus esse, inde conjicias. A peditibus, nisi adeo numerosi sint, ut struthiones velut indagine cingant, rarius, difficiliusque capiuntur, visa hominis umbra fugacissimi. Collo erecto adstantes viri quantumvis proceri verticem attingunt, id quod colli duntaxat, & pedum longitudini tribuendum; Caput enim struthionum exile admodum. Oculis minutis prolixum incubat supercilium. Corpus agnum pondere æquat. Eorum carnem magnopere appetunt, dilaudantque Indi, multo plerumque adipe fartam. Hispani neglecta carne cætera eorum alas avide consumunt, portionemque struthionis nobilissimam putant. Illis & ego vescebar aliquamdiu, sed suborta dein' nausea ab eorum esu abhorrui semper. Ex struthionum pellibus manticas, bursas, pulvinaria Concinnant sibi Abipones. Pellis partem è clunibus avulsam pro capitis tegumento ceu galericulum adhibent. Maximus variusque est plumarum usus. Ex iis confiunt passim muscaria, flabella, umbellæ, quas & Hispani nobiliores, & Abiponenses fœminæ, quoties equitant, soli opponunt, ne illius ardore vultus fuscarentur. Abipones masculi, qui faciem solaribus radiis tostam militibus decoram existimant, ejusmodi umbellis abstinent religiose. In postica ephippiorum extremitate Indi, cujuscunque sint nationis, struthionum longiores pennas erectas figunt; Hæ siquidem, cum equo gradiente moveantur identidem, muscas, tabanos, crabrones, culices undique assilientes arcent plurimum. Struthiones fœminæ, quotquot vicinæ degunt, ova sua eodem in loco deponunt, e quibus sub-

ſubinde, nemine curante, cœli æſtu excluduntur pulli. Iſtos maſculi, non fœmellæ alunt. Hi ova adhuc plena, ne in lucem jam editis eſca deſit, a ſe confracta parvulis alendis impendere ſolent. Atque adeo fratres nondum nati a fratribus recens natis vorantur Eodem in nido ſexaginta, quin & centenis plura inveniuntur aliquando ova, &, ut gallinacea, jam frixa, jam aqua ferventi cocta ab Hiſpanis perinde, ac Indis comeduntur, difficilius tamen, ſi vinum deſit, tardiusque a ſtomacho digerenda. Nobis iter agentibus per ſolitudines pro lauto ſæpe epulo fuerunt. Ovum unicum pluribus ſaturandis ſufficit; Nam ſex, & triginta ova gallinacea in unicam ovi Struthionis teſtam poſſunt evacuari. Id medici anonymi, quid id experimentum a ſe factum ſcribit, authoritate confiſus, affirmo. Num ita ſit; experiri cuivis licet, cum ſtruthionum ova in pluribus aromatum tabernis venalia, certe ſpectanda proſtent Vindobonæ, ubi hæc ſcribo. Ovôrum ſtruthionis teſta firma eſt, & ceu vas teſtaceum, variis opportuna uſibus. Aquæ luſtrali ſervandæ a quibusdam adhibetur; Aris templi ornandis alicubi affigitur. Nam turcos quoque, ac Perſas ejusmodi ova e Laquearibus delubrorum ſuſpenſa lampades inter ornatus gratia collocare, ſcribunt nonnulli. Nunquam ſinc nauſea ſpectavi, ova ſtruthionum jam putida, in quibus embrio ſpectabilior jam, ab Abiponibus ſibi deligi, avidiusque vorari. Nil tamen id mirabar, cum & vitulos, qui e Vaccæ jugulatæ utero eximuntur, embriones Indis omnibus in deliciis eſſe ſim expertus. Struthiones gramine, tritico, frugibus, obviis quisquiliis in campo veſcuntur. Quod ſi quid ferri, vel oſſis imprudentes glutiverint, id indigeſtum, nullaque ex parte alteratum egerunt ſubinde. Sylvulas campis interjectas, ubi

um-

umbrâ frui liceat, amant cumprimis, maximeque frequentant. Volupe mihi fuit proficiscenti, illos manipulatim inde egredientes, obambulantesque spectare. Sed enim breve id spectaculum erat; conspecto enim eminus equite, peditevè protinus dilabuntur. Capti adhuc juvenes citissime mansvescunt, Gallinarum, Canumque ritu forum perambulant, vel domus aream, cum pueris nugantur impavidi, neque, etsi propinquus sit, ac in conspectu campus, diffugiunt unquam. Vix ullum est Indorum oppidum, ubi cicures ejusmodi struthiones non videas. Noveris præterea, in variis terrarum tractibus variam esse struthionibus magnitudinem, habitudinemque, ut pluribus usu venit feris, plantis, arboribus. Qui enim in campis Boniaeris, ac Tucumaniæ versantur, grandiores sunt, plumisque tum nigris, tum candidis, tum cinereis vestiuntur. Alii freto Magallanico viciniores minus corporis, plus venustatis ostentant; Eorum enim pennæ niveæ in extremitatem nigram, nigræ in niveam elegantissime desinunt, Europæorum cassides, pileosque insigniter ornaturæ. Umbellas ex his contextas maximi faciunt nobiliores Hispani.

Tuncà.

Tunca rostro potissimum est memorabili, quod longitudine toti ejus corpori respondet. Est papyri instar levissimum, citrini coloris, linea rubra, nigraque macula circa extremitatem distinctum, in marginibus serræ instar denticulatum. Linguam habet prælongam, oculos grandiores, quos circulus minor subviridis, major alter insigniter flavus circumdat. Majori ex parte ejus plumæ nigrescunt, præter collum, quod candidum, & caudam in ex-

tremitate eleganter rubram. Sunt, quibus nigri coloris loco cæruleus est. Magnitudine columbam æquat. Tuncà a quibusdam el pajaro predicador, avis prædicator dicitur ob sonantiorem, credo, vocem. Vix aliis sociatam videbis hanc avem. Sed neque adeo rara est, ut per viam non frequentissime conspiciatur. Seminibus maturis Caà arboris, ex cujus foliis herbam Paraquaricam conficiunt, vescitur; Verum cum illa, quippe nimium glutinosa, digerere haud possit, integra egerit, e quibus novæ passim arbores, ac ex illis multiplicatis sylvæ oriuntur demum, incredibili indigenarum cum quæstu. Abiponem novi Yaaukanigam, qui pugnaturus rostrum ingens Tuncæ naribus semper illigavit suis, quo hosti coloniam invasuro se redderet terribiliorem.

Cardinalis.

Eximia cantus suavitate eminent Cardinales, & canariis hujatibus palmam, me judice, præriperent, si ut istæ, vocem crispare uno spiritu nossent. A fulgente purpura, qua plumæ illorum omnes superbiunt, nomen Cardinalium nacti sunt. Vertex solus capitis cristula nigra, veluti galericulo, ornatur. Sunt carduelium magnitudine. Ad campos sterilissimos, ubi carduorum plus, quam graminis nascitur, turmatim convolant, & nullo negotio a pueris capiuntur; His acum unicam si dederis in urbe correntina, Cardinales vivos tres, quatuorve tibi porrigent. Gallum istic Laicum nostrum decrepitum novi, qui avium purpuratarum cantu adeo capiebatur, ut integrum earum conclave annis pluribus aleret. Alios vidi Cardinales prioribus cætera simillimos, sed multo majores, quippe sturno pares,

Chopì.

Chopì, hirundinibus mole æquales, plumis fuscis, sed si a sole illustrentur, cæruleis vestiti passerum Europæorum ritu turmatim per tecta, agrosque tritico quovis consitos circumvolitant, cantumque auribus jucundum callent. Fuit, qui sub meridiem panis micas, granaque minuta per domus aream quotidie sparserat, ad quæ absumenda numerosissimum semper istarum volucrum agmen stata hora convolavit. Minutissimæ quædam aviculæ, nomen ignoro etiamnum, in hortis arborum ramos inter suavissime concinunt; Sed captæ caveam haud diu ferunt.

Quirapù.

Quirapù, quod vocabulum apud Quaranios avem tinnientem significat, cum ejus vox campanulæ instar tinnulum metalli sonum edat. Columbam refert. Cinerei, vel subalbi coloris est. Oculus habet perpulchros, caput amplum, ingluviem viridem, quæ, dum clangit, inflatur. Nulli diu stationi immoratur. Ex arbore ad orborem celerrime transvolat. Hinc & rarissime & difficillime capitur. Aves aliæ ejusdem nominis (Quirapù miri) sed minores, colorisque candidi cum fusco mixti catervatim volant, una illarum resonante cæteræ omnes conticescunt.

Tiñini.

Avis Tiñini noctibus potissimum humanam imitatur vocem, & in sylva dormientes advenas territat non raro, cum vel hostis assilientis, vel hosti-

lis

lis exploratoris ingerat ſuſpicionem. Memini quemdam noctem prorſus inſomnem idcirco egiſſe, ut ipſe mihi dein eſt faſſus.

Tijeras.

Avem, noſtrate paſſere minorem, undique albam Hiſpani Tijeras, forficem appellant, quod caudam e duabus pennis & longis & candidiſſimis compoſitam forficis inſtar identidem jam aperit, jam claudit.

Columbæ variæ ſylveſtres.

Apicazù, Yeruti, aliaque columbarum ſylveſtrium genera gregatim oberrant, agris, hortisque perniciem inferunt non mediocrem, uvis maxime, ſi quæ in vitibus, quas formicæ plerumque corrodunt, reliquæ fuerint. Colorum varietate incredibili oculis blandiuntur conſpectæ, ſed aſſæ, vel elixæ palato magis.

Iñambù.

Iñambu Quaraniis, Abiponibus Uimiǐal, vel Nahàl, Perdiz Hiſpanis Camporum planitiem omnem occupat. Partim perdicis, partim coturnicis ſpeciem refert. Ejus caro candidiſſima equidem eſt, & boni ſaporis, ſed ſicca admodum. Avem ſtupidiorem, & quæ facilius, frequentiusque capiatur, vix uspiam deprehendas. Illam in ceſpite conſidentem circumit aliquoties eques, eamque pariter circum euntem vel loro longiori, quod pro habenis eſt, vel tenui arundine ſternit Innumerabiles Urbi boni aeris inferuntur quotidie, & leviſſimo pretio veneunt.

Mari

Martinetes, & Gallinetas.

Perdicum quoque e genere censentur aliæ Gallina vulgari maiores, colorum varietate ornatissimæ, crista eleganti insignes, jucundique saporis. Ab Hispanis dicuntur Martinetes, & Gallinetas; Ab Abiponibus Yauik Loapèl ob Cassidem plumis ruberrimis splendentem.

Phasiani species

Nusquam desunt in Paraquaria volucres, Phasianis Europæis aliqua ratione similes. Frequentior est, quam Quaranii Yacù, Abipones Akilgitá, Hispani la Pava, Indi alii Charrata vocant. Pullo adultiori magnitudine par, nigerrimi coloris, carnis optimæ. Sylvas amni vel lacui propinquas maxime insidet. Sole vel occumbente vel oriente plurimas eadem in arbore deprehendas. Una sclopo prostratâ reliquæ haud avolant, sed eodem in ramo, cui insident, tantillum recedunt, remanentque, ut adeo repetitis sclopi ictibus necentur universæ. Id spectavi ipsus frequenter, magnopereque mirabar, has volucres nec nitrati pulveris tonitru terreri, neque sociarum mortibus ad fugam impelli. Tanta equidem eadem in statione pertinacia, ut militi commilitonum inter funera in acie intrepido laudi datur, sic incredibilem harum avium arguit stupiditatem, a qua longissime absunt pleræque omnes pennati generis feræ, cum minimus fere strepitus illis fugandis sufficiat. In oppido S. Ferdinandi, quod sylvæ, lacusque ambiebant, Pater Josephus Klein per vicennium ejusmodi phasianôs Paraquarienses innumeros trajecit.

Mbi-

Mbituù.

In Phasianorum classe majori jure numerandus videtur Mbituû avis Gallo Calecutensi, quem vulgus Indicum appellat, propemodum par. Pennæ ejus nigerrimæ in albam extremitatem desinunt; Venter tamen colore perdicibus proprio variatur. In vertice cristam, mitræ instar, plumis nigris, albisque, ac serici more blandissimis conspicuam gerit, quam, quoties, excandescit, arrigere consvevit. Rostro armatur longo, adunco, & nigricante. Cauda illi prolixa, & fere expansa. Caput elegans oculis grandioribus nigris, clarisque ornatur. Crura altissima digitis quatuor Gallinaceis insistunt. Talem in S. Joachimi oppido domi nostræ aluimus aliquamdiu; Cito enim mansvescit, & loco gaudet editiore. Nemo est, qui tenerrimam ejus carnem non dilaudet. Utinam, quam optabilis in mensa, tam frequens in sylva venatoribus Indis occurreret!

Psittacorum genera.

Psittacorum varietatem, multitudinemque prope innumerabilem dixero. Singulæ eorum species corporum conformatione, voce, plumis differunt luculenter, ut legionarii milites vestium colore, armis, signisque alii ab aliis dignoscuntur. Psittacus quiscunque ab Hispanis loro, vel Papagayo, ab Abiponibus Kahaoĩa dicitur. Quaranii diversis Psittacis diverse, ut mox dicam, nomina indidere. Mihi notissimi sunt: Paracauteè. Paracaubay. Iribaya. Aruay. Tuî. Mbàracana. Quaà, aliis Quacamayo, Abiponibus Natalgelà Latenk. Caninde. Catita, Abiponibus Kikilk, aliique quam plurimi, quorum, etsi figura oculis obversetur meis, nomina tamen memo-

môriâ excidere. De ſingulis, mihi notioribus, memorabo præcipua. Paracauteè verum legitimumque pſittacum ſignificat, qui màjori ſcilicet præ cæteris ingenio, docilitateque pollet ad voces hominum, ferarumque facilius, feliciusque imitandas. Magnitudine Columbæ juniori par, viridibus pennis, ſed & flavis, rubris, cæruleisque in capite, alis, & cauda affatim ornatur. Talis mihi (Don Pedro vocabatur) per quinquennium fuit, multis, magnisque mecum itineribus defunctus. Vocabula plurima, quin ſententias integras Hiſpanica, Quaranica, & Abiponica lingua articulatè pronunciabat. Cum his enim nationibus per intervalla ſum verſatus. Cantiunculam Hiſpanicam belle didicit. Tuſſim præterea violentam, riſum, fletum, latratum, & trecenta alia dexterrime expreſſit. Hominem te audire, juràſſes. Quoties eques iter feci, vel pedes obambulavi, humeris inſedit meis ſemper vocalis, ſemper nugax. Si quando ſeu clamorem ejus, ſeu pondus jam pertæſus Indo comiti illum portandum tradidi, ejus momordit auriculam iracundus, & ad me revolavit. Indam Quaranicam aſino inſidentem, quæ nobis in itinere obvia, cachinnis ſonantiſſimis diu eſt proſecutus. Toto etſi die in humeris conquieſceret meis, ſole in occaſum declinante jam Gallinarum more quietis avidus indignari cæpit quotidie, & alarum jactatione, repetitisque auriculæ meæ morſibus, iter tandem ut abrumperemus, me commonefecit. Poſtridie conſcenſo rurſus a me equo lætiſſimus nullum fecit cantandi, cachinnandique finem. In oppido dum commorabar, funem prælongum in domus ambitu duabus e columnis ſuſpenſum interdiu perambulabat; Noctes enim in meo egit cubiculo, ne a felibus raperetur. Triclinium ingredientem me mox advolans ſecutus eſt. Nobis prandentibus men-

ex-

ſam excubitoris more percurrit omnem, & ad Indum, qui ciborum reliquias cum ſcutellis aſportaturus acceſſerat, mordendum iratus ſemper accurrit. Quidquid ei dapum arriſerat, delibavit, rapuit, glutiitque. Interdum per domus aream ſpatiatus in arenis, quas & pro medicina mandit ſæpius, roſtrum perfricuit, exacuitque ſuum. Alias nimbo præcipitante alis latiſſime explicatis, plumis capitis fœdiſſime arrectis, contortis hac illac oculis, ore hiante tecti ſtillantis aquam procurrentem toto excepit corpore, ſpectri ſtygii inſtar viſu horrendus, dum penitiſſime perlutus denique, & frigore tremiſcens, veluti naufragio defunctus, portum meo in ſinu inveniret, ubi & abſtergendum ſe noverat, & calefaciendum. Ejusmodi balneo ad pediculos, qui avium cuti innaſcuntur, enecandos fuiſſe uſus, mihi videbatur. Pſittacum minorem alterius ſpeciei, quod me illi blandientem invidis oculis obſervaverat, roſtro configere tentabat aliquamdiu; ſed adulatione parvuli victus demum eum non toleravit modo ſub alis ſuis dormientem, ſed etiam diſcipuli, & prope dicerem, filioli inſtar habuit poſthac. Quæ gravi voce pronunciavit ſenior, junior voce gracili repetebat omnia. Hanc ſcholam ſine riſu ſpectavit nemo. Quaranii pſittacos, quot quot domi alunt, chorda longæ arundini pede uno illigatos habent, ad eorum fugam impediendam. Hæc nobis vincula diſplicuere. Hinc Pſittacis noſtris alam unam mutilavimus tantillum, ne volare diu, neu procul avolare poſſent, ambulationis libertate penitus iis relicta. Meus ille Don Pedro tot annos fidelis, cum pennæ illi me inſcio excreviſſent nimium, avolavit, evanuitque. A plurimis nequidquam quæſitus nusquam comparuit. Lapſo jam triduo celſæ arbori inſidens me ſylvam tranſeuntem vidit, & agnovit. Nec mora: Et roſtri,

ſtri, & unguium præſidio per ramos celerrime adreptans, ſuumque illud: *Don Pedro* identidem repetens ad meos humeros advolavit. Sed quamvis effuſe mihi blandiretur, pennarum luxuriantium mutilatione transfugium mox luit ſuum. Mirabar ſæpe, hunc Pſittacum ſententias, quas noverat, adeo opportune recitaſſe, ut illarum ſignificationem intellexiſſe videri poſſet. Eſuriens namque: *Pobre Don Pedro* Pauperculus Dominus Petrus, voce ad ciendam commiſerationem appoſitiſſima iterum, iterumque dictitabat, dum denique radices eſculentæ, panis vel quidquid aliud eſcæ ſibi porrigeretur. Hæc de meo pſittaco, cujus jucunda mihi etiamnum recordatio, prolixius forte commemoravi, ut, quantum poſſit vel apud feras diſciplina, perſpicias, easque præ multis Barbaris magiſtro ſuo magis gratas, magis morigeras eſſe, cognoſcas. Fœmellæ præ pſittacis maribus citius pleniusque humanas condiſcunt voces. Talem ſocius meus habuit, quæ orationem Dominicam lingua Quaranica ſcitiſſime novit recitare: *Oreruba ybape ereybae &c.* Puerum precantem audire mihi videbar. Id quod inſolens profecto, ac admiratione dignum, cum aliarum avium fœmellas elingues propemodum, ac mutas fere experiamur. Nunquam comprehendi, quemadmodum pſittaci ex ultimis Aſiæ, Africæ, Americæ finibus a Batavis, Angliſve advecti, menſes, fors annos plures peregrinati linguam tamen ſeu Germanicam, ſeu Gallicam, ſeu aliam quamvis condiſcant, ſententias proferant, cum in Paraquaria non niſi implumes, e nido rapti pſittacorum pulli ad locutionem imitandam habiles putentur. Enimvero adultiores omnino indociles experti ſumus. Noctu potiſſimum, vel tenebricoſo in cubiculo, ubi rei nullius imago eorum oculis, ſtrepitus nullus auribus objiciatur, opportuniſſime, certiſſime-

que loquelam docentur. Quamvis & in domus area funi suo, vel perticæ inambulantes interdiu canes latrantes, equos hinnientes, boantes vaccas, senes tussientes, pueros fistulantes, ridentes, flentesque sensim discant imitari, ad omnia attentissimi. Longo item rerum istarum experimento didicimus, psittacos quosvis a pueris, fœminisque, quibus scilicet vox svavior, felicius, lubentiusque, quam a viris erudiri.

Paracaubây dicti ejusdem, cujus Paracauteê, magnitudinis, ac figuræ sunt, nisi quod plumis solum viridantibus, cæruleis pauculis vestiantur, quin plumulam seu croceam, seu roseam capiti, alis, caudæ inspersam circumferant. Hi quoque natura magistra concionabundi deblaterant aliqua, quæ nemo intelligat. Vocem articulatam nec proferunt unquam, neque condiscunt, fruges consumere nati.

Aruay prioribus aliquantulum minor, formæ venustissimæ, coloribus item roseo, flavoque, & viriditate longe amænissima ornatus, ac, si magistri solertia accesserit, mire loquax.

Iribaya, carduelibus Europæis vix major, obscure viridis, plumulis rubeis, cæruleisque parce conspersus. Circulus albus, qui oculos circumdat, a cæteris eum distinquit. Vividissimi quamvis ingenii, garrulus, inquietus, mordax, hilaris, ad locutionem tamen condiscendam ineptus, ac stridulæ vocis. Quibusdam in sylvis innumerabiles oberrant adeo, ut alterius generis psittacus nusquam compareat.

Mbaracanà, aliique plures ejusmodi undique virides docilitate, venustateque omni carent, ab Indis tamen sæpe educantur. Tuy plures in species di-

dividuntur. Pennarum viriditas omnes commendat. Illorum minimi digitum viri auricularem longitudine non excedunt, admodum festivi, & quibusvis aliis mordaciores.

Psittacorum, quos quidem Paraquaria gignit, omnium maximi, elegantissimique sunt Quaà, vel ut alii dicunt, Quacamáyo, & Canindè. Hic pennis cærulei, quem Berolinensem vocant, & flavissimi coloris; Ille ruberrimis, & obscure cæruleis omni ex parte ornatur. Illorum cauda pennis cubitum longis superbit. Eadem utriusque forma, & magnitudo, qua Gallum Gallinaceum longissime superant. Rostrum illis tam validum, corticem amygdali durissimum primo impetu ut confringant; caute propterea manibus contrectandi. Domi ultra, quam credi possit, cicurantur. In S. Joachimi oppido & Quaà, & Caninde mire mansvetos mensibus aliquot habui. In domus nostræ area totis ambulabant diebus. Alter ab altero avelli nunquam potuit; Sed consociati usque rixabantur, ut illud poetæ: *Nec tecum possum vivere, nec sine te* in illos verissime quadrarit. Coelo sudo in turrim campanariam, quatuor e columnis ligneis, ut istic moris est, constructam per gradus ligneos, ascenderunt frequenter, unde concionatorum more, continua alarum jactatione, vocis contentione, variationeque maxima ad circumstantes verba faciebant, sed nihil prorsus significantia; vix enim loquelam condiscunt, nisi quod Quaà hoc nomen suum voce rauca articulate pronunciet identidem, clamoseque. Hos psittacos ad Boni aeris Gubernatorem victoriis clarissimum Petrum de Zeballos misi, id temporis in Quaranico sancti Borgiæ oppido ad orientale Uruquayi litus cum quingentis equitibus desultoriis commorantem, qui, etsi admodum serius cætera, ac mi-

lirariter gravis has volueres in deliciis habuit, maxime Caninde, quod is dimachis suis, qui flavis pariter cæruleisque vestibus utebantur, concolor esset. Optaveram sæpe, ut Caninde pullus adhuc implumis e nido mihi afferretur, loquelam certissime a me docendus. Verum irrita hæc erant vota; Nam Indi senissimi quique in sylvis nati, versatique una omnes voce mihi respondere: *Tupâ immonangára n ote oiquaà &c.* Deus omnium conditor solus novit, ubi Canindè nidos condat suos. In abstrusis nempe nemorum latebris, quas pauci subeunt, fœtus abdere suos creditur, unde cum pullis adolescentibus ad campos patentes advolat demum, ubi palmæ humiles Yataì nuces suas pro esca propinant psittacorum gregi. His in pascuis per latentes sub frondibus Indos Canindes plurimi Laqueis capiebantur. Vindobonæ in Cæsareo palatio, quod Belveder hodie audit, inter imagines, clarissimorum omni ætate pictorum artificia effigiem Caninde psittaci vivis, verisque coloribus optime expressam attonitus spectavi, optavique, eadem ut fidelitate Americæ res perscriberent historici, qua pictor Americanam hanc avem figuravit. Tot psittacorum species etsi seu venales prostent in mercatorum Ulyssiponensium tabernis, seu in hortis principum spectandæ passim exhibeantur, Caninde tamen psittacorum nulli venustate secundum nusquam deprehendi extra Paraquariam, quamvis & illa in provincia haud ubique terrarum visatur, cum, ut alii, quorum memini, elegantiores psittaci in sylvis duntaxat septentrioni propioribus incunabula sua, ac stativa soleat habere. In locis ad Austrum magis vergentibus Psittaci prægrandes, sed obscura viriditate tristes, inconditis clamoribus molesti nemora, præsertim palmeta gregatim pervagantur. Haud spernendi tamen, qui ibidem copiosissimi circumvolant, psittaci

par-

parvuli alaudæ magnitudine, pennis pallide viridantibus conſpicui, quos Hiſpanus Catitas, Abipon Kikilk vocat. Hilares ſunt, agiles, feſtivi, aſtuti, & ad verba aliquot pronuncianda ſat dociles. Coriaceis in caveis paſſim ſervantur. Incredibile, quantam ſtragem agris tritico Turcico conſitis inferant. Cuſtodibus, qui eas identidem arceant, eſt opus. In Sancti Joachimi oppido pſittacos novem, ſingulos diverſi generis, nominisque, rotunda in tabula, quæ tornato pede fulta ex alio in alium locum poterat transferri, collectos menſibus aliquot aluí, obſervavique. Verum cum me abſente felis voraſſet aliquot, Aruay omnium venuſtiſſimus avolaſſet, ſuperſtites libertate donavi. Indi colorem nativum pſittaci ſui mutare norunt in alium, quem ipſi optaverint. Operæ pretium eſt ſingulare artificium explanare. Plumas naturales radicitus evellunt. Locum, unde avulſæ fuerunt plumæ, manu perfricant, donec rubeſcat, ſanguisque inde ſcaturiat. Plumarum veterum poris, ſeu alveolis ſuccum ejus coloris, quem volunt, inſtillant, impriumntque Si alis, ſi caudæ flavum, ſi cæruleum, ſi purpureum colorem infuderint, pennæ flavæ, cæruleæ, purpureæ ſenſim ſubnaſcentur. Id apud Braſilos, Quaranios, & teſte Patre Joſeph Sanchez labrador apud Mbayas Barbaros uſu receptum. Sed, ut idem obſervavit, vere, vel autumno ineunte id præſtari ab Indis: Colorem viridem in flavum facillime mutari: Plumis flavis, ſi evellantur, non niſi flavas ſuccreſcere. Hæc illius ſunt & monita, & experimenta. Quid ſi cui luberet idem Europæis in avibus experiri? Rara certe avis, ac pretioſa eſſet canaria rubicunda, Acanthis crocea, Alauda cærulea. Varios e ſuccis colores haud equidem puto Europæis defuturos. Indi pro purpureo granâ, ſeu cochinilla, pro rubro magis diluto Achote Urucù,

où, Nibadeua, pro flavo lucidissimo virga aurea, pro cæruleo Indigo, pro nigro Ñandipà utuntur. Psittacorum amoenus color, ac hilaris garrulitas ut oculis, auribusque oblectandis, sic caro stomacho satiando egregie servit. Hæc, cum sit duriuscula, ut mitescat, tantisper maceranda est. Indis tamen in itinere esurientibus, quin & mihi ea uti industria nunquam vacavit. Fames optimum cibi condimentum. Quantamvis mandendi molestiam dentes tolerant, latrans dummodo stomachus tranquilletur. Suspicacissimi cum sint psittaci, non quodvis tempus illis venandis est opportunum. In arborum ramis altissimis congregati dum consident, eorum quispiam summum arboris cacumen occupat, ubi ceu in specula excubans, si quis hominum propinquet, clamore subito socios de periculo commonet, & ad fugam hortatur. Sole jam declinante Gallinarum more ad quietem componunt se se. Ingens plerumque caterva ad eandem confluit arborem. Eorum quivis eminentiorem sibi dum ambit ramum, rixa cooritur quotidie, alter alterum de capta jam statione deturbat; Horrendos inter clamores plumis, quas jam rostro mordaci, jam unguibus sibi evellunt, hac illac volitantibus. Has inter de loci eminentia pugnas laneo adrepit pede Indus, Hispanusve venator, & seu sclopo, seu arcu psittacos litigantes sternit. En ambitiosorum bellam imaginem. Dum alius alium e dignitatis gradu dejicere contendit, uterque non raro procumbit. In sylva, quam fluvius Empalado alluit, cum Indis viæ comitibus dum noctem agerem, fœdissima tempestate exorta fulmen in vicinam nobis arborem psittacis innumeris refertam excussum est. Qua qua versus sparsi vociferatione incredibili & aures nostras, & omnem late viciniam

com-

compleverunt. Si quando psittacos, quos nobilium in ædibus videris, aliis, quam dixerim, nominibus audias appellari, memineris, eos vel ex aliis Asiæ, Africæ, Americæve provinciis a Batavis, Anglis, Lusitanis fuisse allatos, vel novis pro arbitratu nominibus fuisse initiatos. Psittacos albos cristula rubra insignes, Cacatù hic dictos: Alios item cinerei coloris, quos crebrius vidi in Germania, pluresque ejusmodi Paraquaria penitus ignorat. Psittacos minores, quos Tuỳ lingua Quaranica dicimus, in Europa Perroquèt lingua Gallica appellant. Grandiores illos rubeis, cæruleisque pennis distinctos Quaà, ve Quacamayos vocamus, Germani Corvos Indicos perperam dicunt. Corvi Americani quales sint, mox exponam.

Corvi Americani.

Corvi Americani nigri sunt equidem, ut Europæi, sed his multo longiores. Caput, collumque ad alarum principium usque calvum, glabrum, prorsus implume, sed rugis consitum habet. Cadaveribus quoque, & bestiarum, quæ cæduntur, visceribus vescuntur. Quoties patente in campo, ut istic mos fert, boves jugulantur, tectis, arboribusve insidentes corvi mox in relicta intestina irruunt, eorumque extremitates singulas singuli arripiunt, ac funis prælongi instar expansas avolantes per aera raptant. Rex illis est pennis candidissimis nitens, qui, etsi rarius videatur, a corvis cæteris, undique nigris, veluti satellitibus stipatus volat. Rem nobis antèa incredibilem in S. Hieronymi oppido ipsi spectavimus, de Regis corvorum adventu per Abipones commoniti. Hunc isti Oaenik, corvos vulgares Rateghàm, Hapeù, Roerepiglemaràt appellant. Cum similis simili

 li

li gaudeat, Abipones, qui rapto vivebant, corvorum rapacium pullos domi educare, mirumque in modum mansvefacere solent; Nam adulti heros suos equites, dum ad plures sæpe leucas rusticatum, venatumque excurrunt, volantes comitantur, illis subsistentibus subsistunt, cum redeuntibus ad oppidum redeunt, quin ab obviis Corvorum volantium catervis ad heros suos deserendos pellici se sinant aliquando. Corvorum pennas, quippe firmiores, sagittis adhibent suis plerique Barbarorum.

Caracarà, vel Carrancho.

Corvorum tribules, adjutoresque sunt aves, quas Hispani Caracaràs, vel Carranchos, Abipones Eepâi vocant. Corpus ravi est coloris, ex fulvo scilicet in nigredinem desinentis, sed flavis, albisque punctulis variatur. Magnitudine gallinam, capite, rostro adunco, oculis, longisque unguibus, longa cauda accipitrem exprimunt. Cadaveribus, ut corvi, inhiant, Gallinis domesticis, avibusque cæteris perditissime insidiantur. Illorum caro nulli est usui.

Accipitres varii.

Caracaràs Kirikirì sequuntur accipitres varii coloris punctulis maculosi. Infinitus sim, si omnes, qui accipitrum ad genus pertinent, persequar. Horum e numero sunt Nariam Gavilan, Kataingìt Halcon &c. E noctuis frequentiores sunt Kikik Lechuza, Kaalekavalk mochuelo. Vespertilio Abiponibus Kahit, Hispanis Murçielago varius, ut alibi dicetur, ac frequens est.

Anser.

Volucrum aquatilium tantus est passim numerus, dissimilitudo tanta, ut si rite describerentur, justum volumen implerent. Aliquas obiter attingam. Anserum, Europæis similium, incredibilem in lacubus multitudinem, rarius tamen, deprehendi. Anatum vero tanta varietas, atque frequentia non lacubus modo, sed & amnibus plerisque inest, ut aqua innatantium bestiarum stercore contaminata, potari a nobis neutiquam posset.

Anates varii.

Anates nigris, albisque pennis vestitæ, quas Hispanus Patos Reales anates Regias, Abipon Kaènra vocat, frequentissimæ diem in aqua, noctem in arboribus aquæ vicinis transigere solènt. Facilius, crebriusque extra aquam sclopis trajiciuntur. Eorum pulli ad oppidum translati, rarissime mansvescunt. Anatibus aliis, quæ Roakabì ab Abiponibus dicuntur, plumæ versicolores, pedes eleganter rubicundi sunt. Anaticulæ, Abiponibus Ruililiè, noctu multo cum sibilo gregatim volitant, & a superstitiosis Abiponibus manes, umbræ, seu vita functorum spiritus (Mehalenkachiè) creduntur. Memorabiles præ multis aliis videntur anates mediocres, roseo colore à capite ad caudam eleganter pictæ, sed pulchritudinis humanæ symbola. Nam quantum pennarum venustate oculos spectantium oblectant, tantum nares propinquantium innato sibi fœtore affligunt. Sub pennis alarum, cæterisque corporis pulcherrimis (quarum non plumæ modo, sed & ipsi, quibus ad scribendum utimur, tubuli ruberrimo tincti sunt colore) pellis, & ossa, caro modicissima, putidissimaque latet.

tet. Incredibilis tolerandus est fœtor illis, qui fœtido e corpore pennas roseas evellunt. Pennis anserinis sunt graciliores. His Abipones ad vertices suos ornandos, coronandosque; Ego ad scribendum diutissime sum usus.

Ciconiæ.

Haud desunt in Paraquaria aves fluviatiles, ardeis, Ciconiisque Europæis admodum similes: Has Hispanus ҫigüeñas, Abipon Nét̃agr̃anak, illas Hispanus Garzas, Yauige Lichil Abipon vocat.

Haria.

Haria Ciconiæ par magnitudine cum serpentibus congreditur acerrime, iisque rostro confossis vescitur. Mansvescit cito in domibus Hispanorum, utilissimamque hortis operam navat, cum insecta noxia perimere soleat, certe fugare. Risum mihi sæpe movit avis alia fluviatilis ingens, quæ si collum protendat, virum procerum altitudine transcendit, corporis pondere agnum superat. Albi est coloris undique, pedibusque prælongis. Horas complures motus omnis expers, veluti meditabunda in aquis persistit. Fateor, me illius nomen jam ignorare.

Corvi aquatiles.

In flumine Parana, & alibi corvi aquatiles, Abiponibus Halemr̃aye, numerosi visuntur, quorum pullis Barbari avidissime vescuntur, quamvis

ab avium, Gallinarum, pullorumque esu abhorreant universi. Longum mihi sit, varia avium aquatilium genera commemorare, quæ turmatim majora pervagantur flumina, & solo victitant piscatu.

Hirundines.

Ab avibus ad pisces jam jam transituro mihi visum est corollarii instar paucula de gallinis vulgaribus, & Hirundinibus adjicere. Istæ ab Europæis figura, voce, moribus nil differunt. Quamvis Paraquaria nivibus careat, cum tamen hybernis mensibus Austro frigido sæpius grassante aer tantillum exasperetur, autumno ineunte, perinde ut Europææ, alio migrare solent hirundines, hyememque, in nescio quibus, latebris transigere, sub veris initium rediturae.

Gallinæ Brasilæ.

Gallinarum Paraquariensium eadem, quæ Europæarum, forma est, ac plumarum varietas. Paucos ante annos e vicina Brasilia Paraquariæ illatæ sunt Gallinæ vulgaribus multo majores, sed non meliores. Durior est illarum caro, & saporis minus grati. Pulli ex ovis exclusi penitus nudi diutissime circumeunt, & non nisi aliquot hebdomadibus lapsis pluma vestiuntur denique. Gallus insolitæ est magnitudinis. Pro crista, quam nostrates circumferunt, coronam prægrandem purpurei coloris magnifice ostentat. An. 1748. in horto magni Hetruriæ Ducis Florentiæ diversissima Gallinarum, quæ ex Africa, Asiaque allatæ, genera spectavi, & exoticas earum figuras non potui non admirari. Jam squamigerum Paraquariæ gregem juvat contemplari.

Piſcium genera.

Piſces Europæos haud equidem deprehendi in univerſa Paraquaria, ſed illis aliqua ex parte conſimiles non paucos. Mihi notiores nominibus ſeu Hiſpanicis, ſeu Indicis inſignitos breviter exponam. *Viginti* aliquot eorum ſpecies memoria retinui: Dorado; Pacù, Corvino, Mungrullù, Sábalo, Boga, Armado, Zurubì, Palometa, Patì, Peje blanco, Dentudo, Raya, *Vagre*, vel Ñundià, Mandiy, Machete, Suchì, Mojarra, Vieja, Anguilla, Murena, Peje Rey, Sardina, Almeja grande, Liſa, Piquì varii &c. &c.

Dorado.

Piſcis Dorado, qui a Quaraniis Pytayù, ab Abiponibus Henegelraik vocatur, a ſquamis auri inſtar fulgentibus piſcis inaurati nomen obtinuit. Magni ſæpe eſt ponderis. Carnem offert ſolidam, candidam, palato jucundam. Illius caput in cupediis jure numeratur, etſi piſces alii plerique omnes ſine capite, quod in culina reſectum abjicitur, menſæ inferantur in Paraquaria Aurati hi piſces & in fluviis capiuntur, & in quibusdam Oceani tractibus hamô capti ſunt a nobis quam plurimi, præſertim dum procelloſus aliquot horarum turbo nobis impendebat. Certatim hami eſcam prenſarunt adeo, ut tempeſtatem ſæviſſimam præſagiiſſe, timuiſſeque maris jactationem nobis viderentur.

Pacù.

Pacù, Abiponibus Katlaan, Lancea, non longitudine tantum, ſed & latitudine, egregioque carnis ſapore eximius, quam adeps copioſus commendat.

Squa-

Squamæ fusci, & in quibusdam sulphurei sunt coloris. Caput pro tanta corporis amplitudine videtur minutius. Parana præstantissimo hoc pisce abundat, quin & minores, qui hoc cum flumine miscentur, amnes.

Coruino.

Coruino in vicinia potissimum portuum Montevideo, & Maldonado, ubi aqua dulcis fluminis argentei cum marina commiscetur, hamis fere capitur. Speciem aliquam Carpionis refert, sed mole corporis, saporisque præstantia excellit adeo; ut a remotis quoque civitatibus impense expetatur.

Mungrúllu.

Mungrúllu fluviatilium in Paraquaria fors maximus, robustissimusque. Interdum centenarii pondus excedit. Ejus caro firma, & rubicunda.

Zurubì.

Zurubì, Abiponibus Etapĝamak, priori vix minor, non squamis tegitur, sed pelle lubrica coloris, qui ad cinereum accedit, & punctis nigris majusculis, tigridum more, undique est maculatus. Carnem præbet candidam, solidam, sapidam, ac salutarem. Pondus ejusmodi piscis ex hoc conjice, quod e pertica suspensus bajulatusque binorum Indorum humeros fatiget.

Pa-

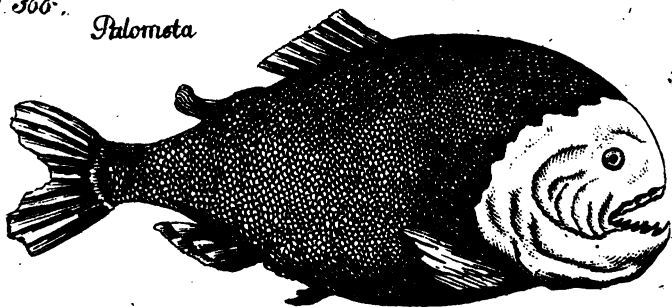
Patì.

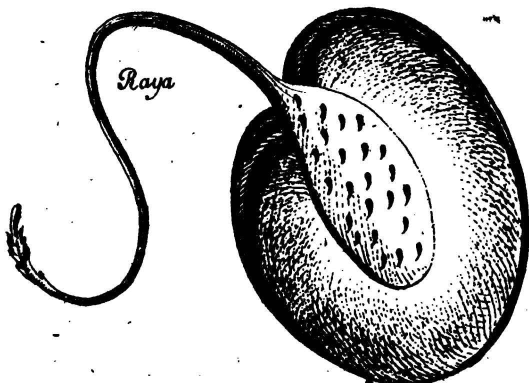
Patì superiori & pondere, & bonitate propemodum par censetur.

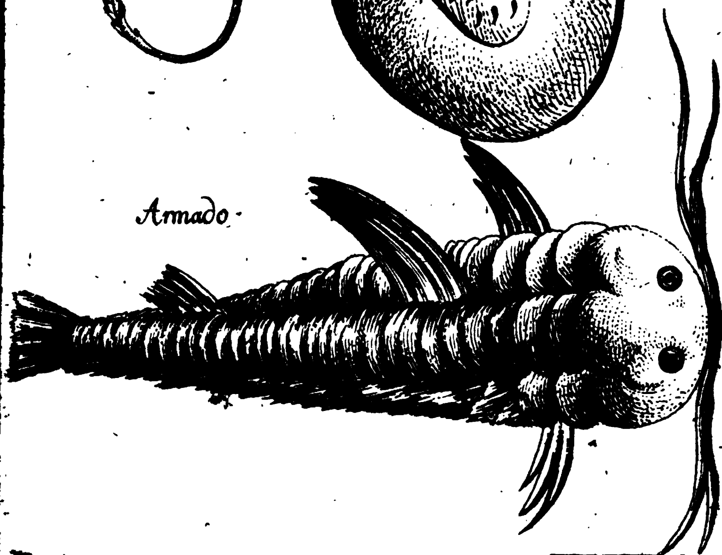
Armado.

Piscis Armado nomine suo dignus utique, quippe a lateribus, a tergo branchiis, pinnisque octo acutissimis undique armatus, quibus piscatorem, dum hamum ejus e faucibus retrahit, horrendum rugiens, se seque jactans configere nititur. Id circo, ut primum ex flumine protrahitur, valido stipite ejus caput est contundendum; Hoc latum, ranarum capiti simile, testa durissima, ceu clypeo, munitum. Oculos habet exiles, sed claros, ac circulo aureo cinctos. Os illi angustum, sed barbâ hispidâ, ut militem decet, terrificum. Corpus ferrei coloris, squamis oblongis, durissimisque veluti loricatum. Crassior hic piscis, quam longior quatuor sæpe, sæpe sex librarum, quin & plurium esse solet. Ejus caro solida, optimi saporis, & ipsis adeo ægrotantibus saluberrima putatur. Nobili hoc pisce Paraquaynus fluvius abundat. Ex Assumptionis urbe ad Boni aeris portum navigantes quotidie hamô cepimus complures. Lineam, qua piscabar, manui circumplicatam cum haberem, parum sane abfuit, quin ab Armado prægrandi hamum trahente e navis prora in flumen raptarer. Sed miles Hispanus, ut Raphael Tobiæ quondam, periclitanti, vociferantique mihi opem tulit, linea, ut extricare manum possem, utroque brachio arrepta.

Vagre.

Palometa

Raya

Armado

Vagre.

Vagre, Abiponibus Ypik, vel Yheloraye, Quaraniis Ñundià, truttarum e genere. Ejus caput dura testa tegitur. Cutis glabra, lubrica, punctulis rubris picta. Caro sapidissima est. In amnibus variis variæ istorum species occurrunt, quæ pinnarum, branchiarum, barbarum numero; magnitudine, & colore discriminantur, omnes tamen sapidissimæ, Ex eorum vesica, quæ dentibus primum conteritur, admixtoque vino cremato gluten tenacissimum conficitur, quo ad conglutinandas chelium tabulas Hispani, Indi Vilelæ, dexterrimi sagittarii, ad pennam mucronemque sagittarum arundini agglutinandum feliciter utuntur. Ad ejusmodi varios fines vesica Husónis, piscis Hungarici, usui est fabris Europæis.

Sávalo.

Sávalo ad Carpionis nostri similitudinem aliquantulum accedit, tenuior tamen, sapidiorque. Duabus libris graviorem vix invenias. Est spinosissimus præterea. Nusquam hamo capitur, licet in plerisque rivis, lacubusque frequentissimus. Cur isti nomen Piscis per antonomasiam ab Indis passim tribuatur, haud intelligo, cum cæteros minime excellat pisces. Ab Abiponibus certe Noay', quæ vox piscem quemcunque significat, dicitur. Idem apud Indios Mataràs observavi.

Bòga.

Bòga, ab Abiponibus Parik vocatus, a Sávalo parum differt; Hoc tamen præstantior, etsi minus frequens.

Peje Rey.

Peje Rey piscem Regium denotat. Re enim ipsa, etsi corporis sit vix mediocris, carne nobilissima præcellit. Et capitis & oris est amplissimi. Pinguedine omnino caret. In fluvio Parana, ubi sanctæ fidei urbis agrum alluit, capitur duntaxat, vel in finitimis amnibus, ad quos fœtificandi gratia se recipere consuevit. Recens adhuc inter præcipuas mensarum nobiliorum delicias numeratur. Solo aere, quin salis mica illi inspergatur, siccatus ex illa urbe ad alias mitti solet copiosus, diuque servari potest incolumis. Si per viam tamen madefiat, confestim putrescit. Ab Abiponibus Lalagraik albus vocatur.

La vieja.

La vieja, quod Vetulam significat, Abiponibus Aoraik, piscis est singularis, & exoticus; Corpus enim ejus totum testa valida, seu cortice corneo undique clauditur, quem ne culter quidem perrumpat. Hinc captus una cum concha sua prunis ardentibus imponitur. Sic assus comedi solet. Rarissime capitur hamo. Raro libram unam excedit. Amnibus biennali siccitate exhaustis seu mortuos jam, seu moribundos plures in fundo deprehendimus.

Dentudo.

Dentudo ubique frequentissimus, & palato, ni tot spinis horreret, perquam jucundus esset. Vix unum pondo æquat. Hamo cepi innumeros, edique; sed & hamos non paucos, corrosa a validis eorum dentibus lineâ, amisi.

Raya.

Raya.

Raya figuræ tam insolitæ piscis est, piscibus ut vix adnumerandus videatur. Abipones Epaŕañik eum appellant. Lancem, qua cibi mensæ inferuntur, ovatam planæ superficiei refert. Ejus tergus nigrum, venter albus est. In ejus medio os angustum, seu bucca conspicitur. Caudam teretem, tenuem, sed prælongam habet, quæ serræ instar denticulata aculeo venenato armatur in extremitate. Sub litoris arena latitans hoc aculeo nudos nautarum ambulantium pedes gravissime sauciat, dum potest. Vulnus mox tumescit, inflammatur, & nisi cinis calens ei protinus applicetur, mortem adfert. Hinc nautæ cautiores, dum remigationem molestam pertæsi adverso flumine navim fune trahunt pedites, sociorum aliquem præmittere solent, qui litoris, quod perambulandum, arenas baculo fodicet, feriatque identidem, ut Rayas, si quæ istic lateant, seu detegat, seu arceat. Mirandum sane, venenato hoc Rayæ aculeo, ceu scalpello ad secandam venam, Abipones impune, feliciterque uti. Caro Rayarum esculenta est equidem, sed a non esurientibus spernitur passim. Fateor tamen, diligenter frixam mihi eam sapuisse. Magnitudo, & forma Rayarum (Plures equidem earum species novimus) in variis varia est. Illas esse viviparas, constat. Earum in ventre embriones inventi sunt frequenter.

Palometa.

Palometa, quam Abipones Rakìk dicunt, natantibus præ quovis Crocodilo est formidabilior. Maxilla enim quælibet quatuordecim acutissimis, triangularibus dentibus, ceu totidem mucronibus instructa il-

li pro armamentario est, quibus quamvis humani corporis partem invadit, unoque secat ictu. Plantam pedis altissime fissam in Abipone strenuo, Pedis digitos quatuor in Abipone puero propemodum resectos, & sola e cute pendentes ipsus vidi. Binos milites Hispanos, qui nantes in flumine nantes equos sequebantur, perfectissime eviratos a palometis novi. Horum alter ex urbe sanctæ fidei fluvium Rey' (Abiponibus Ychimaye) id temporis tumidissimum transmisit; Alter Correntinus ingens flumen Parana jam Paraquayo conjunctum. Incredibilia hæc tibi ne videantur, noveris, Abiponenses fœminas Palometæ mandibulâ, ceu forficibus, ad tondendas oves etiamnum uti. Eadem, dum cultris fereis adhuc caruerant, ad Hispanorum cervices resecandas Abipones olim utebantur. Hic piscis ubique frequens, ubique obvius hoc tamen discrimine, quod in rivis minoribus minor sit, & vix semilibram æquet; In fluviis majoribus in duarum, pluriumve librarum molem excrescat, ejus tamen longitudine latitudini nunquam respondente. Tergore est curvo, capite obtuso, ore hiante, oculis minutis, rotundisque, cauda bisulca, & late expansa. Præter mandibulam, ut dixi, formidabilem, branchiis osseis grandioribus, & septem pinnis aculeatis aggressori cuicunque minatur, quarum una medio in tergore longior caudam versus excurrit. Corpus squamulis dilute cinereis tegitur, colore cæruleo, igneo, flavoque per intervalla intermicante. Caro illorum firma, candidaque non esculenta modo, sed & perquam sapida, utinam minus spinosa esset! Hamo cepi, edique innumeros. Eorum e faucibus dum hamus extricatur, cautis manibus attrectandi sunt, ne seu dentibus, seu pinnis aculeatis vulnus infligant, quod & doloris, & periculi plenum experti sumus.

Mbu-

Mbuzù.

Cœnosis in lacunis, quin & in amnibus pisces visuntur, anguillis Europæis simillimi. A Quaraniis Mbuzù, quod magnum significat, ab Abiponibus Nanin vocantur, sed a neutris, quod anguium speciem referunt, eduntur. Cum ejusmodi piscem, e fluvio salado forte allatum, comederimus, rumor Indos inter vulgabatur illico, Europæos homines serpentibus vesci. Illi pisces revera anguillæ num sint, an anguium genus, necdum ausim affirmare. De cæteris, quorum nomina recensui, piscibus nihil admodum memorabile mihi in mentem venit.

Cancer fluviatilis.

Etsi vario piscium lectissimorum genere abundet Paraquaria, Cancros propemodum ignorat. In quibusdam agri Uruquayensis rivulis latere aliquos, ast minutissimos, & forma non marinis, sed fluviatilibus Germaniæ cancris similes, intellexi dudum, quin & ipse in Uruquayensi Conceptionis oppido mensæ nostræ illatos aliquot vidi, sed tales, ut, si cum hujatibus conferantur, pigmæi, cancrorum umbræ, vel embriones possent putari. In tantis per Paraquariam itineribus, navigationibus, piscationibusque cum cancer præterea nullus uspiam in conspectum mihi venerit, aut nullos passim dari, aut paucissimos, usque opinor. Cancer ab Abiponibus Oatelcè dicitur. Miror illis nomen animalis suppetere, quod nemo eorum, certe paucissimi unquam viderint.

Cancri marini.

Cancrorum marinorum multa varietas, variaque est magnitudo. Minores squillæ, Gamari mediocres, grandiores Astaci a latinis dicuntur. Quantæ sint molis aliqui, vel ex hoc, quod referam, conjectabis. Anno 1748. die sexta decima Augusti Ulyssipone in mensa, cui interfui, cancri marini chela, seu brachium unicum lanci prægrandi, pernæ suillæ instar impositum sexaginta aliquot hospitibus, quorum plerique aliquid sibi inde decerpserant, satis fuit, superque. Hæc Cancri immanis portio oculis multum admirationis, jucunditatis prorsus nihil attulit palato.

Testudines fluviatiles.

Cancrorum penuriam in Paraquaria Testudinum frequentia supplet, quæ nostratibus multo majores, sed neutiquam meliores sunt. Ab Abiponibus Epafek dicuntur. His amnes, lacus, flumina scatent. Vix hamum aquæ injecimus, ei mox testudo adhæsit, a nobis semper rejecta; Nam nec ab Hispanis, neque ab Indis in majori Paraquariæ parte editur. Timent Abipones, ne ex testudinum esu innatam illis lentitudinem contraherent. In bimestri per Paraquayum & Paranam navigatione quotidie piscantes sæpe hamo testudinem cepimus, sed a nautis citra moram in flumen ejectam: Malum hoc omen esse, affirmantibus timendumque vel naufragium, certe navis, si testudo illa remaneret, tarditatem. Tantam eorum in cerebro stupiditatem ecquis non rideat? Sed enim quis nescit, trecentas superstitiones ubique gentium plebejis mentibus dominari? In sancti Hieronymi, oppido testudinem eandem semel, iterum, ac tertio

co-

coquendam nobis curavimus. Verum vel toties cocta, recoctaque ea fuit duritie, ut illi mandendæ dentes nostros impares doleremus. Is solum testudinum fructus in Paraquaria, quod earum conchis amplissimis pro patinis, lancibusque in culina vulgus utatur.

Testudines marinæ.

Testudines immanes, quæ centenarium pondere excedant, variis iu maribus reperiri tum historicorum authoritas, tum mea me experientia docuit. Ex portu liburnensi Ulyssiponem navigantes nos mense Januario exeunte pertinax multarum horarum malacia detinuit prope Algiriensem piratarum urbem. Per tranquilli, instarque instar planissimi maris superficiem innumeræ testudines] dormientes hac illac fluitabant. Cornelius Jansen navarchus suecus, vir optimus, ut scapha conscensa eas captarent, nautis petentibus copiam fecit. Isti remis binis testudinum dormientium ventri suppositis duas supra triginta in scapham dextre jactarunt, & ad nos demum reduces attulerunt. Ponderatæ sunt a Navarcho nobis aspectantibus. Plerasque omnes quinquaginta circiter librarum esse, comperimus, præter duas nondum adultas, quas in Sveciam tansferre constituit Navarchus. In Scapha minori, cui aquam infuderunt nautæ, collocatas testudines observavi diligenter. Mandibulis erant tam validis, ut stipitem illis a me porrectum uno morsu, ceu stramen, contriverint. Noctu dormientes rhonchos edebant, quales nauta temulentus solet. Sveci illas sensim consumpserunt, una nobis dono data, qua tamen vesci ut possemus, svecorum dentes a nobis desiderabantur. Tantæ erat duritiei. Navarchi navis Anglicæ, cui Principis Friderici no-

 men,

men, bellicæ vicario, ad nos bello scilicet ardente, examinandos misso binas item testudines noster Cornelius impertiit. Testudines porro, quas in Mediterraneo cepimus, etsi sat grandes, haud erant ex illarum genere, quarum e conchis pixides, & vascula varia confieri solent: Haud equidem solidæ, sed veluti ex pelliculis variis, uti cæparum superficies, compactæ conchæ illæ videbantur. Pretiosæ aliæ artificibus ad varia opera utiles ex insulis Cuba, Jamaika, aliisque e provinciis adferuntur. In Quyana conchæ testudinum albo, rubeo, cæruleoque colore variatæ suppetunt. In Acadia pedes duos in diametro habere dicuntur. Plures alibi.

Testudines terrestres.

Ut Abipones, Quaranii, aliique, quos inter versatus sum, Indi a testudinibus non abstinent modo, sed abhorrent etiam, sic Indi Chiquiti illis potissimum per majorem anni partem aluntur. Eas, variis coloribus distinctas, per nemora, rupesque conquirunt laboriose, ne illis mensibus, quibus eorum territoria alluvione merguntur, deficiat annona. Cum enim istic plus sylvarum, montiumque, quam camporum sit, deficientibus pascuis nec tot boves ali, neque pro Indorum sustentatione cædi queunt, uti Quaraniorum, Abiponumque in Coloniis solent. Carnem igitur bubulam apud Chiquitos testudo supplet, quæ in Quaraniis carumbe appellatur.

Cochleæ.

Cochleæ, seu limaces conchis suis impliciti in sylvis, campis, lacuumque marginibus innumerabiles passim visuntur. Ab Hispanis Caracoles, ab Abi-

po-

ponibus Nalaginiga vocantur, sed qnod quidem sciam a nemine mortalium in Paraquaria eduntur. Vacuæ Cochlearum, seu limacum conchæ foco in calcem redactæ parietibus dealbandis serviunt apud Quaranios, ubi lapides calci parandæ idonei desiderantur, quamvis terram candidam, quæ Tobaty dicitur, Tripolitanæ consimilem in promptu habeant multi, qua ad albedinem muris inducendam fere utuntur. Ex candidis limacum quorundam conchis Indi pedites Vilelæ incredibili cum patientia orbiculos, seu sphærulas minutissimas, in medio perforatas, elaborare norunt, venduntque aliis Indis. Ingentes ejusmodi Sphærularum chordæ insertarum fasces magni ponderis e collo suspendunt Abipones; Viri, fœminæque eo ornatiores sibi videntur, quo magis onerantur. Ad Uruquay fluminis ripas quædam limacum singularium species visitur, qui virili pugno majores sua in concha assi ab Indis avide vorantur. De conchis, conchiliisque, si quæ ignobilia usquam suppetunt, cæteris nihil admodum memoratu dignum se mihi offert. Unionibus, lapillis nobilioribus, aliisque, quibus cæteræ per Americam provinciæ superbiunt, thesauris destituitur Paraquaria. Quadrupedantes, cornutasque bestias Paraquariensium opes præcipuas esse, dudum affirmavi, id iterum, iterumque affirmo.

Piscationis modi.

De piscibus postquam dixi aliqua, aliqua de variis piscandi rationibus dicenda restant. In urbe Boni aeris Hispani piscatores flumen argenteum, quatenus vadosum est circa litus, equites ingrediuntur. Funis, quo rete seu expanditur, seu piscibus repletum contrahitur, extremitates bini manibus retinent,

& horis sæpe non multis plurimos, nobilissimosque pisces ad litus efferunt, cuicunque mox venales. Indi, quos Payaguas, & Vilelas dicimus, piscibus potissimum victitant. Cum in fluminum, lacuumve ripis stativa habeant sua, pisces natando & æmulari norunt, & capere. Piscatui rete perexiguum adhibent; Binas ejus extremitates præcinctorii instar ventri adstringunt suo, binas alias utraque manu complectuntur. Sic præcincti e litore in aquarum gurgitem præcipitant. Si quem in fundo piscem conspiciant, eum sub aqua nando insectantur, & reti, quod ejus corpori supponunt, concludunt denique, ac a ripam deportant. Indum, quem sub aquis diutissime latitantem jam submersum crederes, remotissimo in loco præda onustum e lacu emergere stupebis. Hos sane urinatores rectius, quam piscatores dixerimus. Pellucida fluvii unda, qualis est fluminis salado, si pisces reddat aspectabiles, eos jam sagitta, jam hasta, jam ferreo tridente in illos jacto Paraquarii configunt. Indi sylvicolæ astibus, artibusque sæpius, quam armis capiunt pisces. Interdum amnis spatium aliquod stipitibus injectis, ramisque arborum scite implexis ita sepiunt utrinque, ac claudunt, ut ingressus quidem piscibus pateat, exitus haud item; Eo fere id præstant modo, quo Europæi piscatores fiscellas, corbium instar, e vimine, vel juncis textas in diversis fluvii stationibus collocant, quas pisces, quin egredi queant, ingrediuntur. Alias plantam Yçipotingi, quæ per arbores serpit, vel Caraquatæ folia, aut radicem ejus recentem bene contritam aquis injiciunt, quibus pisces inebriantur, & dum sui impotes in superficie fluitant, manibus capiuntur. Sæpe foliis cujusdam arboris, quæ ad ripas amnis Atingy frequens, aquam flagellant. Succum ejusmodi foliorum piscibus esse fatalem, ajunt. Ad

eun-

eundem pisces inebriandi finem Europæos quoque nucibus quibusdam ex Ægypto, vel Malabaria allatis, quæ cocculi di levante vulgo dicuntur, uti aliquando, puer adhuc intellexi. Nonnunquam uncis e ligno, vel arundine factis pisces capiunt Indi. Commune piscandi instrumentum, atque unicum nobis hamus ferreus fuit, cui bubulam recentem pro esca præfiximus. Ne vetita quibusdam diebus carne vesci cogeremur, dum Abiponum novis in coloniis versabamur, ipsi ad remotiores sæpe amnes piscatum excurrimus, sæpe ob palantes Barbaros cum vitæ periculo, nunquam citra molestiam, quippe a culicibus, penes aquam frequentioribus, undique obsessi. Vacuis eheu! non raro manibus domum redivimus.

Piscatus maritimus.

Et Lusitani, qui in Americam navi nos vexerant, & Hispani, qui in Europam nos revexere, piscatui operam dederunt frequenter. Ad tempus fallendum alii, alii ad stomachum recreandum, cum piscis recens præ siccis, salsis, rancidisque carnibus, præ lentibus, & fabis optabilior plerisque videretur. Ratio piscandi varia. Lusitani ad alliciendos pisces panni rubri segmentum, quod carnis speciem referat, hamo appendunt; Hispani vero albas plumulas e Gallinarum clunibus avulsas, quas pisces majores pro pisciculis volantibus habent, avideque arripiunt. Ex quo quidem, pisces marinos vel magis esurire, vel magis stupidos esse, quam fluviatiles arguo, cum sola carnis specie oculis objecta decipi se, capique patiantur; Alii enim, qui in fluviis degunt, nisi carnem ipsam, vel vermiculos seu visu, seu odoratu perceperint, hamum vix attingent. In diversis Oceani tractibus diversos commorari pisces, iden-

tidem observavi. Nam primis hebdomadibus non nisi Dorados cepimus. Multarum leucarum spatia emensi non nisi Bonitos, quin Dorado vel unicus jam compareret.

Pisciculi volucres.

Piscis hic præ aliis pisciculos volatores, quos Quaranil Pirabebè, Hispani Peje volador, alii Pisces Hirundines appellant, maxime procelloso mari insectatur; E mari evolant, ne vorentur. Lusitani nautæ diem Divo Francisco Assisiati sacrum magnopere reformidant, quod ejus fune flagellari mare tunc, irritarique credunt. Hanc opinonem a majoribus suis acceptam, quamvis nobis ridicula, luculenterque superstitiosa videatur, experientia tuentur sua. Et vero, quod fortuitum utique, ipsi nos idem experti sumus. Eo equidem die vento tumultuosissimo, licet nobis secundo, adeo concitatum est æquor, exasperatumque, Ut post multos navigationis dies tunc demum pisciculos illos catervatim volantes viderimus. Eorum non pauci in navim decidere nostram, a nobis cominus diligentissime considerati. Magnitudine haleci majori pares sunt. Corpus illis teres, & circa caudam tenuius. Caput amplum & compressum. Oculi prægrandes, Globosi, pupillæ nigerrimæ, circulo croceo, alioque maiori nigricante circumdati. Os mediocre, dentibus orbum, sed mandibulis limæ instar leviter denticulatis armatum. Cauda late expansa, & bifida. Alæ sat grandes, e membrana, papyro subtiliori, compositæ coloris, qui cinero proximus, albescentis. Pinnulis sex, testa ossea, & in fine aculeata, squamis varii coloris, variæque figuræ, & halecis instar relucentibus vestiuntur. Dorados sibi insidiantes

eva-

evasuri, ex undis avolant. Sed enim hic volatus paucorum momentorum est; Nam alis aere siccatis in æquor recidunt. His denuo madefactis repetunt volatum. Diversis in maribus diversam esse eorum figuram, ac magnitudinem, noveris præterea. Nautæ lusitani illorum carnem haud aspernantur.

Tuburon piscis prægrandis.

Sed cum huic hominum generi major plerumque esuries sit, stomachusque capacior, pisciculis palmaribus neutiquam saturandi, piscibus grandioribus inhiant, Tuburonibus, cumprimis, quorum plurimos nostra in navigatione ferreo librarum plurium hamo ceperunt. Tuburones plerumque naves sequuntur, ac quidquid ex his seu cadaverum, seu quisquiliarum, sordiumque ejectum fuerit, absorbent. Adeo vasti sunt corporis, ponderisque tanti, ut nautæ robusti duodecim singulis e mari ad navim suis trahendis vix, ac ne vix quidem sufficiant. Neque id mireris, velim; Tuburon enim ad novem circiter pedes longus, tres, pluresve latus est. Horrendæ illius fauces, in quibus dentes serrati triangulares triplici ordine locati excubant, ad quidquid discerpendum prompti. Truculento, & semper vigili est obtutu. Pelle tegitur asperrima varii coloris. Quoties a nautis captus exenterabatur, ejus stomachus risu dignum spectaculum nobis fuit. Scrutariam quisquiliarum omnium tabernam videre nobis videbamur. Attritas usu vestes, obsoletas interulas, vento abreptos petasos, Gallinas integras, quidquid demum a nautis in mare dejectum, in eo deprehendimus. Repentinus venti impetus pileolum, quem soli Deo vulgo dicimus, sociorum meorum cuipiam noctu rapuit, & in mare deturbavit. Postridie in sto-

stomacho Tuburonis ante meridiem capti repertus idem pileolus, sed phlegmate viridi, ceu musco obductus, domino redditus est suo mire plaudenti, quod alium, quo caput tegeret, non haberet. Nostrum plerique, eum pileolum, qui noctem integram in Tuburonis abdomine egerit, non in capite porro gestandum, sed in rerum exoticarum cimelio dein servandum esse, existimarunt. Sunt, qui Jonam Prophetam a Tuburone olim absorptum fuisse, opinentur, eumque piscem canem Carchariam, vel Lamiam vocari, nescio, quo jure, contendunt. Illud mihi compertum, humanis cadaveribus vel globos tormentarios, vel saxa appendi, ut, dum in mare jactantur, fundum petant, ne in maris superficie fluvitantia a Tuburonibus confestim dilacerentur. Illorum carnes, licet candidissimas, præter nautas famelicos nemo unus degustavit. Quamvis & hi Tuburonos fœmellas aspernentur. Unam, quam me adstante ingenti cum labore ceperant, sexu ejus cognito in mare protinus rejecerunt. Causam discriminis ignoro. Abipones locustas fœminas assas comedunt, fastidiunt, abjiciuntque masculos. Cur? Ipsi noverint.

Delphini.

Novem mensibus, quos in Mediterraneo, Oceanoque navigans, renavigansque consumpsi, plures alias squamigeri gregis formas visu terribiles spectavi equidem; Sed præter pisces mediocres, ac Tuburones ex hac Neptuni familia a nautis captum est nihil. Mari tranquillo, vento quiescente Delphinos festiva corporum jactatione, veluti choreas agere vidimus crebro, quin tamen ejusmodi spectaculum nobis fuis-

ſet jucundum, Delphini tripudium turbinis, tempeſtatisque impendentis prænuncium eſſe, ac prodromum, toties expertis.

Balenæ.

Balenarum immanium, etſi nunquam navi propinquaverint, conſpectus in Oceano nobis minime rarus, ſed bis omnino terrificus fuit. In Braſiliæ deſertis litoribus myoparonem piraticum videre nobis videbamur. Ne quid ſiniſtri nobis accideret, Navarchus luſitanus, qui tum domierat., confeſtim accerſitur. Is e ſupremi mali faſtigio cetum ampliſſimi corporis tubo optico detexit. Fluctus inter jactans ſe ſe immanis bellua navis ſpeciem referebat. Pinna eminens, quæ interdum ad quinquaginta pedes alta dicitur, malum expreſſit. Ex horrenda capitis branchia, veluti ex ſiphone grandi incendiario, vim aquarum incredibilem identidem in altum ejaculabatur, quæ a vento diſperſæ, & a ſolis radiis (Nam paulo poſt meridiem fuit) illuſtratæ velorum navalium more albeſcebant. Hæc erroris noſtri, terrorisque Panici origo fuit, qui mox communem in riſum deſiit; Adeo enim cetus nobis jam propinquior, nunc columnæ inſtar in altum erectus, mox fluctibus depreſſus mimicis geſticulationibus hiſtrionem egit. In Europam renavigantes aquas modo inſolito ſubſilientes, refractasque haud procul a navi conſpeximus. Scopulos, vel brevia in propinquo ſuſpicatus Navarchus proram aliorſum verti juſſerat. Aſt fœtor intolerabilis putridum ceti prægrandis cadaver, in quod aquæ reſilientes impingebant, nobis detexit, curaque abſterſit omnes. Ad ſtygiam illam mephitim levandam plus tabacæ Hiſpalenſis naribus intruſum hora unica, quam integris alias diebus.

Ba-

Balenæ eodem, quo naves, fato intereunt, dum vadis, brevibusque illisæ sensim emoriuntur; Earum tamen cadavera a pelago æstuante ad litora interdum ejecta, spectamus. De melotis piscibus vastissimis, quarum greges innumerabiles hebdomadum aliquot spatio mense Novembri obvios habuimus, alio jam loco mentionem feci. De piscibus seu marinis, seu fluviatilibus, de conchiliis &c. plura nosse si cupias, Ychtyologiam Kleinii, Linnæum, Aldrovandum, Gesnerum, Rondeletium, Listerum, Rumphium, aliosque id genus viros clarissimos consule; Hi ex instituto ista fuse, &, ut ajunt, systematice pertractarunt; Ego velut aliud agens mea potissimum experimenta adnotavi, & ad Abipones, scriptionis meæ scopum præcipuum, festino, quibus pro pisce quovis bubula, vel ferina caro magis probatur, etsi plures Americæ populi Ychtyophagi piscibus non vescantur modo, sed & mirum in modum oblectentur. Ex aqua jam ad campos, sylvasque Paraquariæ tot plantis, arboribusque exoticis superbientes transeamus.

Plantæ.

Sacerdos noster Thomas Falkoner Anglus scientia medica, Botanicaque in paucis clarissimus, qui Barbaros inter australes fretum Magallanicum versus diu versatus Paraquariæ annos permultos utilem navavit operam, sæpe, palamque dictitabat: Paraquariam tot plantis, radicibus. resinis, lignis, fructibusque saluberrimis a benefica natura fuisse locupletatam, ut quisquis earum rerum cognitione tinctus sit, ad morbos quosvis profligandos Europæorum pharmacopæis neutiquam habeat opus. Nam, Seneca teste, medicina paucarum quondam fuit scientia

tia

tia herbarum, deinde ad hanc pervenit tam multiplicem varietatem. E multis, quæ seu ad medicamenta, seu ad alios hominum usus offert Paraquariæ solum, præcipua exponam eo, quo mihi in mentem venerint, ordine. Articulatius, enucleatiusque ista authores Botanici scripserint, nil dubito; Num verius quoque, istud non ausim polliceri de singulis.

China chinæ, seu cortex Peruvianus.

Arbor Pizóes ab Indis chiquitis dicta eorundem in finibus perfrequens, &, si quæ alia, memorabilis, quippe cujus cortex china chinæ, cortex Peruvianus, vel Febrifugus appellatur. Arbor hæc mediocris proceritatis, neque magnæ molis fructum profert prope orbiculatum, in medio non nihil elatiorem, sed minime esculentum, qui nucleos duos flavescentes, & amygdalorum corticis instar undique sulcatos continent. Liquore balsamico fusci coloris, odoris suavissimi, sed insigniter amaro turget. Indi hoc balsamo dolores oculorum, gutturis & stomachi sedant, si ex frigore fuerint orti. Cortex arboris natura sua albet, sed a trunco avulsus in superficie sensim obscure flavescit, maculisque pallidis aliquantulum variatur; Intus vero non sanguinis, sed cinnamomi more est rubicundus, & flavedine quadam tinctus; Saporis est amari, sed aromatici, odoris grati quidem, sed quodamodo rancidul. Supervacanea hæc descriptio rei, quæ in omnium oculis, ac manibus hodie versatur, cuiquam posset videri. Corticis istius cum tantus ubique gentium sit usus in febribus, morbisque aliis curandis, sæpe mirabar, Peruvienses, Quitensesque, ubi arbor hæc maxime nascitur, sylvas dudum exhaustas non fuisse. A quibusdam cortex Peruvianus pulvis Jesuiticus dicitur quod Jesuitæ

in

in Peruvio Missionarii singularem ejus ad febres expellendas virtutem primi vulgaverint. Ab Eminentissimo Cardinali de Lugo, Jesuita prius Hispano, hæc medicina anno 1050 in Europam allata dicitur a Clarissimo Medico Woyts.

Zarza parrilla.

Zarza Parrilla radix est plantæ sarmentosæ viridis, spinis per intervalla minutissimis armatæ. Folia habet prope spithamam longa, ad quorum exortum duo capreoli, veluti cincinni prodeunt, quibus se plantis aliis implicat. Flores racematim nascuntur, quibus baccæ succedunt primum virides, dein' rubeæ, denique, postquam maturuerint, nigræ, & cerasorum siccorum instar rugosæ, quorum formam quoque, ac magnitudinem imitantur. Hæc planta a Quaraniis Yuape cangà, ab Hispanis Zarza parrilla dicitur, quia ut dixeram, spinosa est; Zarza enim Hispanis plantam spinosam denotat, uti est Zarza mora, Rubus. Parrilla Hispanis est Craticula, in qua carnes assantur, Cum igitur plantæ istius folia tribus neruis majusculis in longum excurrentibus, multis autem venulis transversim positis craticulæ formam aliquomodo exprimant, nomen *Parrilla*, seu Craticula plantæ obtigit, quam Botanici smilacem asperam Peruvianam, alii sarmentum Indicum appellare solent. In litoribus fluviorum Uruquayi, & Nigri, quorum aqua a salubritate eximia laudatur, Zarza parrilla perfrequens est, imo & in ripis fluvii tertii (El Rio Terzero) reperitur in urbis sanctæ Fidei agro, & in aliis Americæ terris. Quæ ex territorio de las Honduras adfertur, plurimum celebratur. Radices zarzæ parrillæ, quibus duntaxat virtus medica inest, penna anseris, qua scribitur, vix crassiores, in superficie rugosæ, & fuscæ

fuscæ, intus vero candidæ sunt, omnesque ex eodem plantæ condylo, seu nodo nascuntur Sapore, odoreque singulari carent. Ex resina & gummi, quod pars earum lenior est, constant. Coctæ aquam rubro tingunt colore. Radicum harum usus multiplex medicis, quin & ægrotantibus notior est, quam ut explanari a me debeat. Aliud quoque est plantæ Yuapecangà genus, quod venenatis animalium morsibus dicitur mederi, & Vejucus serpentium, uno Radix Chinæ ab aliis putatur.

Rhabarbarum.

Rhabarbarum, Hispanis Ruybarbo, radix est plantæ ex genere lapathorum. Ex foliorum vagina oritur florum fasciculus in plures ramos divisus, cui flores quatuor foliis cincti incumbunt, e quibus semen triangulare oritur. Radices sunt longiusculæ, non nihil spongiosæ, sat multi ponderis, foris flavescentes, intus, ut nux moschata, marmoris instar variegatæ, saporis acrioris, amaræ. Eas mandentibus fastidium creant, & aroma redolent. In diversis Paraquariæ tractibus, maxime in alpibus (la Cordillera) Assumptionis urbi propinquis, ad ripas quoque amnium Ypane miri, & Tapiraquay Rhabarbarum provenit Alexandrino colore, sapore, odore, virtuteque simile eo tamen discrimine, quod folia Alexandrini in suo exortu cuspidata, in fine sint latiora; Paraquariensis vero Rhabarbari folia primum lata, dein' in cuspidem desinant, uti folia liliorum, teste Josepho Sanchez labrador, cujus fide id scribo. Rhabarbarum ex Indiis, quæ solem orientem respiciunt, ex Persia item, Moscovia, & Tartaria allatum a medicis Americano præferri, audio.

Jalapa radix.

Abundat Paraquaria radicibus Jalapa, cujus planta Mirabilis Peruviana a Botanicis dicitur. Hæ radices longiusculæ sunt, Crassæ, & resinosæ. Si foris leucophæi, seu cinerei coloris sint, intus vero citra ullam cariei notam splendescant, maxime probantur. Non bilem solum, ac pituitam, sed alios etiam noxios humores e corporibus expellunt. Fit ex illis Resina Jalapæ, utilitatis luculentæ. Jalapa a quibusdam Mechoacàn nigrum appellatur.

Mechoacàn.

Mechoacàn radix ingens, sed levis, initio undique alba, deinde cinerea evadit. Ab aliquibus Bryonia Indica dicitur; Sed licet ad similitudinem Bryoniæ accedat, ejus planta convolvulus est, folia gerit cordis figuram exhibentia, & baccas exiles producit. Mechoacàn etiam Rhabarbarum album vocatur, infantibus leniter purgandis opportunissimum; Pulvis enim, in quem radix redigitur, saporis expers farinæ speciem refert.

Sassafràs.

Sassafras arbor, per omnem prope Americam frequens, & salubritate, & elegantia se commendat sua. Trunco est rectissimo, plano, & ad triginta circiter pedes procero, ubi demum in ramos, frondesque ejus se explicat cacumen. Non lignum modo istius arboris, sed & cortex, & radix insigni pollet fœniculi fragrantia, quæ cum eariem, putredinemque arceat, hoc lignum per annos quam plurimos durat, ut pharmacopœorum, sic fabrorum of-

officinæ utilissimum. Santali instar coloris est e cineraceo in flavum desinentis: Saporis acris aromatici, sed una grati odoris. Circumspiciendum caute pharmacopolis, ne pro ligno Sassafras lignum abietis rubræ in aqua cum fœniculo coctum sibi a negotiatoribus exteris obstrudatur. Est & alia arboris Sassafràs species. Hæc foliis lauri vestita fructum gignit odoriferum, & postquam maturuerit, nigrescentem. Cortex e cinereo obscure rubri coloris est. Iisdem, quibus prima, hæc altera species virtutibus pollere dicitur ad sudores, & urinam ciendam, ad morbos e frigore ortos, ad luem Gallicam, viscerum obstructionem, uteri intemperiem &c. curanda. Neque pluribus opus est. Medici nostrates ligni apprime salutaris & vim, & usum probe norunt. Apiterebi, frequens in Paraquaria septentrionali arbor, arboris Sassafràs genus esse præterea quibusdam videtur.

Lignum sanctum.

Arbor, quæ ab Hispanis Palo santo, ab aliis Lignum sanctum, ab Abiponibus Enèrarañat dicitur, ampla quidem est, haud tamen admodum procera. Foliis vestitur parvis, & propemodum rotundis, quorum bina ex singulis pediculis, seu caulibus prodeunt, in summitate veluti incisa. Flores, qui partim in medio, partim in extremitate ramorum singuli, vel bini nascuntur, flavent. Lignum, si quod aliud, durissimum est, & vel in aquis prope æternum. Medulla arboris plumbei coloris est. Resinam, quam arbor sudat, amaram, aromaticam, perinde ut lignum, medicinalem esse ajunt. Eadem, uti & illius gummi in pulveres convertuntur, quos cum aqua calida potos dysenteriæ mederi credunt Para-

quarii. Quibus præterea morbis, qua ratione salutare hoc lignum adhibendum sit, meum haud est suggerere. Hispani indigenæ cochlearia, quibus in mensa utuntur, pocula, e quibus herbam Paraquaricam bibunt, fistulas, e quibus tabacæ fumum hauriunt, e ligno sancto fabricatas, pro thesauris, & alexipharmacis domi habent. Hæc arbor non in Australi Paraquaria, sed in Boreali, ubi Mocobii, Abiponesque habitant, solum provenit, & in quibusdam Tucumaniæ superioris tractibus. Milites correntini Nicolao Patron Pro-Gubernatore suo Duce in chacum provinciam eo fine excurrerunt aliquando, ut viam, qua olim herba Paraquarica per Vallem bonam (Val buena) ad urbem salta plaustris devehebatur, rursus detegerent, & Mocobios adhuc Barbaros, si locorum, temporisque opportunitas tulerit, oppido novo sancti Ferdinandi semper infestos multarent. Multum jam in chaco progressos Hispanos, & citra hostium suspicionem meridiantes Amokin Caziquius longo Mocobiorum suorum agmine stipatus oppressit, terruitque. Pro-gubernator, etsi cætera strenuus, impavidusque tanto Barbarorum numero imparem cum se putaret, per interpretem suum Hispanum (Casco illi nomen erat) annos plurimos Abiponum captivum Mocobiis blandiri maluit, & ne ad manus veniretur, impedire. Aureos Caziquio pollicebatur montes, ac hostili se animo adesse, pernegabat. Neque latum unguem progredi porro ausus, re infecta, domum rediit. Milites, qui lauros, palmasque messuri excurrerant, ligno sancto, quod per viam secuere, onusti urbem ingressi sunt. Et vero rem magnam præstitisse sibi videbantur, quod ope ligni sancti, si non sanctiores, certe saniores se futuros nil dubitarint. Irrita hæc in chacum expeditio tan-

to

to cum strepitu suscepta, cum exitus exspectationi nulla ex parte respondisset, omnium sermone, ac risu est celebrata, me id temporis in vicino S. Hieronymi oppido apud Abipones agente. Paulo post ad S. Ferdinandi oppidum translatus cum negotii causa in urbe Corrientes versabar, interpretem agere jussus sum ejusdem Caziquii Amokin, qui cum suorum Mocobiorum manipulo ad visitandum Progubernatorem Patron repente venerat. Sed enim vir bonus tum denique perspexit, fassusque est, se Mocobiis, dum eorum multitudine oppressum se in chaco viderat, viribus, facultatibusque suis majora promisisse.

Quayacàn.

Hallucinantur profecto, qui lignum sanctum, & Quayacàn idem esse sibi persuadent. Etsi enim utrique ligno easdem prope vires ad morbos quosdam eliminandos inesse, haud inficiemur, arbores tamen, ut nomine, sic forma differunt luculenter. Quayacàn enim, quod Abipones Eneraʀanʀat Laèrana vocant, in majorem altitudinem assurgit, Nuci arbori propemodum par. Ramis abundat. Folia gerit dura, minuta, foliisque Algárrobi arboris, quæ siliquas græcas profert, similia. Ejus flores crocei sunt coloris, e quibus fructus, pingui semine fœti, oriuntur. Medulla arboris quo nigrior, eo magis resina prægnans. Cortex arboris ejusdem durus, resinosus, ex pluribus veluti telis seu pelliculis compactus, foris coloris cinerei maculis conspersi, intus pallidi in ruborem desinentis; Saporis amari, odoris non ingrati est, plusque efficacitatis in medicina habere creditur, quam ipsa ligni segmenta. Joannes Fabri medicus Florentinus, Fracastorius, Huttenius, Boerhave, & qui non? Quayacan, seu, ut illi lo-

quuntur, Quayacum, ceu validissimum luis Gallicæ remedium laudibus in cœlum tollunt. Illustrissimi quoque Barones Gerardus Van Swieten, & Antonius Störck Cæsarei Archiatri, aliique, quibus Vindobona hodie gloriatur, doctissimi Medici usum Corticis Peruviani, Rhabarbari, Zarzæ parrillæ, Jalapæ, Mechoacàn, Sassafras, ligni sancti, & Quayacan màgni faciunt etiamnum, etsi pluribus aliis, in quibus fidei, fiduciæque plusculum collocarant veteres, medicamentis exteris seu contemptis, seu valere jussis. Id mecum reputans nobilissimarum plantarum descriptioni tantisper immorandum mihi putavi. Obiter perstringam, quæ memoriæ occurrerint, cæteras, variis usibus opportunas.

Zuyñandy.

Zuyñandy arbor vasta, celsaque ligno constat molli, cortice, qui multo humore turgescit, crasso: Floribus puniceis, qui ex folio grandiori expanso, & serici instar blando videntur componi. Cortex, pellis asperioris superficie nudatus, riteque contusus vulneribus, si applicetur, curandis mirum in modum conducit, quæ seu unguibus, seu dentibus tigridis fuere inflicta.

Zamuû.

Zamuû & forma, & nomine ridiculo gaudet; Ab Hispanis equidem Palo borracho arbor ebria appellatur. Est procera. Truncum spinis grandioribus undique cinctum, flores majusculos, pulchreque rubentes, insolitam cæterum figuram ostentat. Nam trunci pars summa, & infima angusta, media amplissima est doliorum more. Inde est,

quod

quod ex ejus ligno admodum molli facillime canthari, vel dolia conficiantur. Quanto longius a fluviis abest, tanto plus hæc arbor dilatatur. Adeo ab aqua abhorret, neque tamen sterilis est; Fructum namque profert rotundum majoribus quibusdam cucurbitis similem, corticisque minime fragilis. Hic, postquam maturuit, sponte dissilit, floccosque laneos Gossipio similes detegit serico blandiores, sed fibræ adeo curtæ, ut fila ex iis non nisi ægerrime duci queant. Illius arboris spinæ non lædendis, sed juvandis hominibus natæ videntur; Nam contritæ coctæque aquam rubro imbuunt colore, quæ oculis ægris mederi dicitur. Idem ejus folia præstant.

Mangaӱ.

Mangaӱ cerasi arboris magnitudine, floribus candidis, qui odorem spargunt perjucundum. Fructum gignit aurei coloris, & pruno majori parem. Maturus palatum suavissime afficit, quin officiat stomacho. Et arbor, & fructus lacteo quodam & resinoso affluit succo. Is (Mangaӱcĭ dicitur lingua Quaranica) cortice inciso uberrimus manat, & manibus, vel tabula excipitur. Aura accedente coagulatur, & in pelliculæ speciem coit. Hæc in pilas convolvitur, vi quadam elastica tam insignes, ut a ludentibus solo leviter allisæ altissime subsiliant. Singulæ scuto, seu imperiali Hispanico in Paraquariæ urbibus veneunt, ubi aliquis viget monetæ usus; Aliás, quod universim observandum, res, quæ imperialis pretium æquent, uti Gossipium, tabaca, saccharum &c. porriguntur ab emptore. Idem liquor resinosus Mangaӱcĭ adversus dysenteriam multum valere dicitur. Dolendum magnopere, quod pauci admodum huic re-

resinæ colligendæ dent operam, multis vel in Europa usibus futuræ.

Sanguis draconis.

Arbores Caá verà, e quibus sanguis draconis (Sangre de drago Hispanis) provenit, mediocres sunt, seu truncum eorum, seu altitudinem spectes. A botanicis quibusdam Palmæ pruniferæ foliis jaccæ appellantur, sed, me judice, nullam eum palmis habent affinitatem. Ex urbe Assumptionis ad Boni aeris portum navigantes in litoribus Paraquay & Paranæ, ubi tot noctes a nobis actæ, harum arborum sylvas densissimas deprehendimus. Ex earum trunco alte inciso succus profluit & colore, & spissitudine sanguini consimilis. Igne decoctus in resinam condensatur hepatici coloris. Aliquando hirci sanguinem Bolo, vel Lignum Brasilium rubicundum Gummi Arabico permixtum Pharmacopolis Europæis a mercatoribus exteris pro sanguine Draconis vendi, medici conqueruntur. Salutari arboris Caa vera ligno ad scalpendos dentes utendum suadent nonnulli. Quamvis receptum ab Hispanis proverbium: *Con oro, ò plata, ò bisnaga, ò nada* dentes vel auro, vel argento, vel bisnaga purgandos esse, vel prorsus non tangendos, affirmet. Bisagna planta est fœniculo persimilis, & passim prostat in Paraquaria. Illius pediculos, seu caudices pro dentiscalpro adhibent plerique, ut alibi lentiscum.

Cupay.

Paraquarienses arbores etsi fructus suos sua sponte, palamque offerant indigenis, oleum tamen, quo prægantes sunt, non nisi cæsæ, vulneratæque red-

reddunt. Harum ſane de numero eſt Cupay arbor vaſta, procera, foliis ſemipedem longis, nervis, veniſque ſubrubentibus conſpicua. Præter lignum obſcure rubrum, durum, fabricisque idoneum præbet fructum in ſuperficie fuſcum, cujus nucleus magnitudine, ac forma juglandem imitatur. Is fructus dulcedinis plus, quam carnis licet habeat, ab Indis inter eſcas, a ſimiis inter bellaria etiam numeratur. Sed enim nominis ſui claritatem, pretiumque hæc arbor oleo, quo turgeſcit, nobiliſſimo debet ſuum. Succum hunc plurimis apprime utilem ut elicias, armata manu opus eſt, opus eſt induſtriis. Multiplici experimento doctus docebo te methodum. Truncus arboris (quæ nec annoſa ſit, nec nimis tenera) ad medullam usque ſecuri inciditur. Paulo poſt peractam inciſionem crepitum tenuem, ab oleo ex ramis, & cacumine defluente excitatum ſenties; Aura ſcilicet calentior per poros ſectæ arboris liberalius ſe inſinuans oleum natura reſinoſum, ſpiſſumque rarefacere, fluidiusque reddere videtur. Ad hoc citius, certiusque impetrandum oppoſito arboris inciſæ lateri ramos aridos ardentes applica, quorum calore oleum per arboris fibras ſparſum magis, magisque liquatur, & uberrime profluit in vas trunco ſubjectum. Paucas intra horas cantharum oleo repletum, videbis. Cantharos plures replere ſi cupis, plures arbores Cupay incide, in ſylvis Paraquarienſibus, quæ Boream reſpiciunt, frequentiſſimas; Alibi vel raras, vel nullas. Hæc operatio verno tempore, ſeptembri menſe, luna plena ſuſcipienda eſt. Si enim luna deficiente, ſi æſtate, ſi hyeme eam ſuſceperis, actum ages, ne unam quidem olei guttam quibuscunque induſtriis elicies. Id certum mihi, & repetita experientia compertum. Rideo illos phyſicos, qui lunæ nullam in plantas vim ineſſe contendunt.

dunt. Experimenta terra, marique a me facta contrarium me docuere. Neque mirum verno solum tempore, quo maxime vigent arbores, oleum manare. Hoc ab aqua vix discrepat colore, saporis est amari, odorem nec suavem, neque naribus molestum spirat, & non medicis duntaxat, sed & pictoribus magno est usui. Illius virtutem, quam ex aliis didici, nunquam tamen ipse exploravi. accipe. Calefactum, vulnerique applicitum sanguinis fluxionem sistere, sauciumque brevissime consanare dicitur. Serpentum morsibus curandis, abolendisque cicatricibus servit. Illitum pectori stomachi languorem: Ventri, colicos e frigore dolores sedat. Binæ, ternæve guttulæ si cum ovo cocto sorbeantur, dysenteriam, aliasque, quæ corpori officiunt, fluxiones tollunt, tonum visceribus reddunt, roburque. Interdum cum saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo rosarum soluto enematis loco injicitur. Sed hæc non nisi e medici, cui & æger, & ægritudo perspecta fuerit, arbitrio adhibenda. Id universim omnium animis inculcatum magnopere velim, quidquid de usu, vel salubritate plantarum dixero. Historicum ago, non medicum; Istius erit, quid obsit ægro, quid prosit, dispicere. Neque enim mihi in mentem venit unquam, in alienam messem falcem immittere. Ex eodem Cupay oleo celeberrimum per Europam balsamum Çupayba conficitur in Brasilia, & frequentius in Maragnonis provincia, quæ his arboribus abundat. Verum huic balsamo alias etiam resinas, maxime ex arbore Ybirapaye, de qua plura dicemus alibi, admisceri, odoris fragrantia singularis prodit. Pictoribus quoque ut Americanis, sic Europæis Cupay oleum multas adfert commoditates; Coctum enim cum allio præ quavis Vernice splendorem addit picturis, nullo unquam tempore obscuran-

randum, si olei loco, quod ex lini femine exprimitur, cum coloribus misceatur. In sculptis præsertim e ligno imaginibus ad faciem, manus, & quidquid carnis est, vivo colore pingendum nihil opportunum magis. Vix mihi persuadeo, oleum Cupaÿ purum putum ex America afferri hujatibus officinis, cum mercatores ad augendum pondus quæstus gratia heterogenea, nescio, quæ soleant admiscere. Tres in Paraquaria novi arbores admodum diversas, quibus, si nomen spectes, multa affinitas, scilicet: *Cupaÿ*, *Curupaÿ*, & *Curupicaÿ*: De prima mihi hactenus sermo fuit. Curupaÿ æque ut çevil, corticem ministrat, quo ad corium bubulum macerandum utuntur Indi. Hoc rubicundum ut evadat, cortici curupaÿ corticem alium arboris caatigua (quod Abipones Achitè vocant) immiscent. Curupicaÿ arbor sambuco nec major, nec durior ligno constat fungoso, & ad nihil, quod sciam, idoneo. Vel levi manu tacta succum lacteum, quem venenatum vulgo putant, fundit.

Piñon del Paraquay seu Nux cathartica.

Arbuscula foliis, figura, ligno molli ficui nostrati multum similis. Ex ejus trunco, ac foliis manu compressis, liquor lacteus, copioso sero mixtus, stillat. Fructus, quos profert, juglandes sunt fuscæ, sub quarum duro, nigroque cortice tres nuclei candidi, candida quoque membrana tecti, totidem veluti, cameris discreti latent, & tum saporis dulcedine, tum figura amygdalam referunt. Hi nuclei Piñones del Paraquay, seu Nuces pineæ Paraquarienses, a Quaraniis Mandubi quazù, a medicis jam Nuces catharticæ, jam Ricini Americani, vel fabæ purgatrices dicuntur. Duo enim, vel tres nuclei, quos

pri-

prius alba pellicula nudandos, vino macerandos, & igni non nihil torrendos, monent plerique, ad virtutem eorum purgatricem mitigandam, comesti & vomitum cient, & alvum insigniter purgant, noxiosque expellunt humores. Nostri certe Abipones, dum stomacho nimia carne onerato invaletudinem aliquam senserant, confestim hos nucleos pro remedio a nobis poposcere, iisque feliciter usi sunt. Primi, qui Paraquariam adiêre, Hispani cum nullam Americanorum fructuum cognitionem haberent, annona destituti hos nucleos, amygdalis propemodum dulciores avidê, immoderateque vorarunt; sed mox intempestivo vomitu, ventrisque purgatione immodica fatigati aviditatem damnarunt suam, & quod escam putarunt, medicinam esse multos inter cachinnos sunt experti. Num Europæis in pharmacopæis prostent venales hi nuclei? Num Medici nostrates eorum usum ægris suadeant? Ignoro. Illud certum, caute iis, & ægrotantium viribus probe circumspectis utendum esse. Ramus hujus arbusculæ resectus, terræque mandatus confestim radices agit, celerrimeque adolescit.

Vaynilla.

Vaynilla (dulce nomen illis, qui choccoladæ inhiant) planta sarmentosa humidioribus in campis nascitur, & palmis quibusdam, ceu fulcris implicat se se. Foliis amplis, & circiter palmum longis, floribus candidis sed exilibus insignitur. Leguminum ritu folliculos, seu vaginas pro fructu gignit, quartam cubiti partem longas, triangulares, & postquam maturuere, fusci in superficie, splendentisque coloris: odoris fragrantissimi, ac ficuum more seminibus tenuissimis refertas. Ex his seminibus Indæ mulieres ad

col-

colli ſui ornatum róſaria concinnant, monilium loco ſervitura; Haud alium equidem Vaynillæ uſum noverunt quondam Barbari, qua tamen ſimii, volucresque avidiſſime veſcuntur. Cum fructus hic folliculo, ſeu vagina tenui claudatur, illi nomen Vaynillæ Hiſpani indiderunt, a quibus latinum vocabulum *Vagina* vayna, *Vaginula* Vaynilla dicitur. Iſtius plantæ, quæ invento Choccoladæ uſu Americanis quæſtuoſa evaſit, deſcriptionem Patri Joſepho Sanchez in acceptis refero, qui chiquitorum terras, ubi is fructus provenit, uti & in Peruvio, & alibi, peragravit. In reliqua enim, quam ipſus vidi, Paraquaria peregrina eſt hæc planta, non ſoli, ſed incolarum vitio, in calentioribus ad ſeptentriones plagis, ſi coleretur, haud dubie naſcitura.

Cacaò.

Vaynillæ faba cacáo ſocianda eſt. Arbor ejus genitrix Malo aureæ, ſi folia ſpectes, perſimilis, major tamen, in cacumine aliquam coronæ imaginem oſtentat. Fructum profert magnis peponibus ſimilem, ſub illo latent nuclei pingues, amygdalis pares, alba, dulciſſimaque pellicula, veluti ſepe quadam, diviſi ſinguli. Indi Peruviani nucleis, quorum pro choccolada paranda uſum tum neſciverant, abjectis ſolam illam pelliculam, melle quovis dulciorem, mandere quondam, ſugereque ſolebant. Iſtius generis arbores nativis in ſylvis prognatæ in magnam accreſcunt molem, peponesque, quos proferunt, foliorum, frondiumque amplitudine ita contegunt, ut non niſi a proxime adſtantibus cernantur. Alio in ſolo conſitæ nunquam adeo ingrandeſcunt. In Paraquaria unicam Cacáo arborem, nondum adultam vidi, paucos ante menſes in horto plantatam.

In

In Peruvio apud Indos Mojos, in Mexico, aliisque passim Americæ provinciis hoc luculentissimi quæstus fructu sylvæ abundant. Pro regionum tamen varietate nonnulla & arboris, & fructus varietas observatur, quod aliis quoque plantis, imo & pecoribus usuvenire experimur.

Tamarindus.

Tamarindi pharmacopolis Europæis notissimi prunorum genus sunt, fusci corticis, aciduli, sed palato jucundissimi saporis, multis, pulchrisque nucleis referti. Frigidæ immersi aliquamdiu si sumantur, ad sitim vel ardentissimam sedandam, ad alvum leniter laxandam quoque plurimum conducunt. Nascuntur in arboribus, quæ palmarum referunt speciem, & ramis, frondibusque adeo prolixis gaudent, hominum tegere multitudinem, atque adversus solis æstum umbra sua protegere ut queant. Tamarindi, quos Herbarii dactylos acidos appellant, chiquitorum in territorio proveniunt, & alibi; Per cæteras Paraquariæ oras ignorantur.

Ÿçica resina.

Ÿçiy arbor resina scatet, quam Terebinthinæ Venetæ prorsus parem affirmant alii, alii eam gummi Elemi, quod ex Æthiopia adfertur, similem arbitrantur, quamvis hoc calidiorem eam esse, haud negent. Hæc Paraquariensis resina ad arboris radices sub terra reperitur, ad quam sole æstuante copiosissima ex illa defluere solet. A Quaraniis Ÿçica dicitur, & non solum curandis morbis, sed & navibus picandis, pice nautica deficiente, aliquando adhibetur.

Aba-

Abati timbaby arbor.

Abati timbaby arbor vaſta copioſum Gummi aurei coloris, & cryſtalli puriſſimi inſtar pellucidum ſole ardente effundit, e quo & Hiſpani plebeji, & Indi ſylvicolæ cruces, inaures, ſphærulas ad colli ornatum ſibi parare norunt. En artificium! Modulos, ſeu prototypa ejusmodi figurarum in ligno, vel arundine cavata arbori applicant, e qua ſtillans Gummi in modulos ſubjectos defluit, aura accedente duratur, & mox crucis, inaurium, ſphærularum figuras ſcitiſſime expreſſas miraberis, cryſtallinasque jurabis. Hæ vitri inſtar fragiles quamvis ſint, nullo tamen humore liquantur. Ea eſt Gummi iſtius non modo elegantia, ſed & durities. Europæis ſi artificibus id ſuppeteret, nodulos, fibulas, icunculas, mira quæqre ex illo conficienda, opinor. Quid ſi id in medicina nobilem ſibi locum mereretur? Nemo hactenus ejus virtutes exploravit.

Cedrus.

Tucumaniæ, Paraquariæque, qua ſeptentrionibus propinquat magis, nemora Cedris innumeris, celſiſſimisque ſuperbiunt, quæ, cum trunco ſint rectiſſimo, ſupra fidem procero, ac vaſto, & navibus, & fabricis quibusque materiem præbent eximiam, quippe, cum cariem ſentiant nunquam, vel ſub aquis æternam. Ex nulla, quotquot Paraquaria gignit, arborum aſſeres conſiunt ſeu longiores, ſeu latiores, qui, cum non machina ab aqnis impulſa, ſed humanis manibus ſerram trahentibus laborioſe fiant, ex Tucumania per trecentas admodum leucas planſtris advecti magno ſane pretio veneunt in urbe Boni aeris, ſylvis undique deſtituta; Eodem ex remotiſſimis Aſſumptionis nemoribus bimeſtri ſæpius navigatio-

tione per flumen adferuntur. In Tucumania equidem a Laico nostro germano fabrica, ubi ab aquis rotæ illabentibus serra movebatur ad cedros magno laboris, temporisque compendio findendas constructa, sed ab indigenis nova aspernantibus paulo post neglecta, destructaque fuit. Ex una interdum Cedro linter prægrandis cavatur, cui impellendo triginta remiges ægre sufficiant. Ferdinandus Arias Boni aeris, & Assumptionis Gubernator celeberrimus tali Lintre usus fuisse scribitur, dum utramque Provinciam crebro visitabat. Neque id mirum, aut insolens. Nam si Plinio, aliisque fides, in Cypro insula Cedri nascuntur centum & triginta pedes longæ, eaque crassitudine, ut quini viri eam nequeant complecti. Haud inficior, ex arbore Timboy quoque & Tabulas, & lintres breviores, tenuioresque confieri in Paraquaria, Cedri tamen primas tenent, quippe quæ amplitudine, rectissimaque proceritate trunci, materiæ docilitate, perpetuaque sub aquis incolumitate præcellunt. Cedrus a Quaraniis Ygary dicitur. Cum ex Cedro potissimum lintres fiant, ab iisdem Yga, vel Ygára, & portus, seu statio navium, Ygarupà vocantur. Navim vero non ex una Cedro cavatam, sed pluribus e tabulis compactam Ygaratà appellant. Quo nomine Cedrum insignîverint Abipones, fateor, me nescire. A Mocobiis, in quorum terris passim obvia est, Otelalaṙik dicitur. Duplex porro Cedrorum genus in Paraquaria prostat: Aliarum enim lignum eleganter rubet: Aliarum vero pallidulum est. Utrumque tamen suavissimo fragrat odore, & sole ardente e trunco ramisque copiosissimum Gummi jam candidum, jam rubicundum, semper pellucidum effundere solet. Ad res conglutinandas, illustrandasque iisdem, quibus Gummi Arabicum, usibus nobis fuit, quidsi & medicamentis variis oppor-

tu-

tutum? Si aqua cum cedri ſegmentis cocta bibatur, ſanguinem, ut cum medicis loquar, extravaſatum eorum e corpore exturbat, qui vel præcipiti ex equo, aut arbore lapſu, vel ictu violento fuere contuſi. Quamvis talia paſſis ad accelerandam curationem Quinoa, legumen minutiſſimi grani, in aqua cocta bibenda porrigitur etiam. Alii ex eadem Quinoa in mortario prius comminuta, & cum aqua cocta conficiunt cataplaſma, parti læſæ, vel contuſæ applicandum. Humores noxios diſſipat celeritate tanta, ut & medici & ægroti ſuperet exſpectationem. Expertus id aſſevero. Idem legumen ſaluberrimus item quibuscunque eſt cibus.

Pinus americana Curiy.

Curiy Pinum Europæam foliis, ac proceritate imitatur, ligni vero, quod pallidum rubris venis diſtinquitur, duritie ſuperat. Nodi præſertim, ſeu tubera eminentia, quæ Paraquarienſi Pino innaſcuntur, ſaxi duritiem propemodum æquant. Ex prægrandibus his nodis jam Divorum ſtatuas ſculpunt, jam ſphærulas precatorias torno ſcitiſſime Quaranii elaborant. Igni eminus admotæ, dum ſcilicet latens in ligni venis rubra reſina calore eliquatur, veluti Vernice, ut vulgus ait, obductæ eleganter rubeſcunt, mirumque ſplendeſcunt in modum. Viva adhuc arbor Curiy, æſtivis caloribus, reſinam egregie rutilantem, gratiſſimique odoris uberrime ſudat, magni ad curanda vulnera uſus. Pineas præterea nuces, ſeu ſtrobilos profert cucurbitis magnitudine pares; E ſquamoſo cortice exempti nuclei a quovis appetuntur. Ejusmodi Pini non ubique viſuntur. In quibusdam tamen Paraquariæ territoriis illarum ſylvas late patentes videas, quas Hiſpani los Pinares appellant. Etiam

ad hortos domesticos translatæ Cuřiy' egregie adolescunt. In pluribus Quaraniorum oppidis vidi.

Algarroba, seu siliqua græca.

Multis nominibus celebranda venit arbor, cujus fructus ab Hispanis Algarroba, ab Abiponibus Hamap, a latinis siliqua Græca, a Græcis κεράτιον, a Galeno κερατωνία, a Germanis cultioribus Panis sancti Joannis, a vulgo capricornu appellatur. Ast noveris, Americanam Algarrobam mole, figura, colore differre ab illa, quæ in Germania passim venalis prostat, & ab Hispanis Algarroba de la Berberia dicitur], unde in Hispaniam, & Lusitaniam a Mauris translata est, ubi hodie sine cultu in sylvis copiosissima nascitur adeo, ut, quod ipsus spectavi, in illis provinciis hyberno tempore & bobus, & mulis pro pabulo quotidie objiciatur. Algarrobæ Hispanicæ vagina latior est, seminibus, seu lapillis grandioribus referta, fuscique coloris, etsi pulpa ejus dulcis, & subalba videatur. Algarrobæ Paraquariensis vaginæ, seu folliculi spithamam fere longi, pollicem virilem aliquando lati pellicula flava teneriori teguntur, seminio præterea minori, molliorique turgent, ac palato magis blandiuntur. E pluribus, quæ Paraquaria gignit, Algarrobæ generibus bina cum primis memoranda veniunt, quorum Alba altera, altera nigra vocatur. Hanc Abipones Roàk, illam òáík appellant. Alba & Sicca, ut ex arbore decidit, manditur, & in mortario contusa jam manducatur, jam aquæ injecta tandem vinescens potatur strenue ab Abiponibus, aliisque Barbaris. Mulierum est eam in sylvis legere, equô domum deportare, in mortario molere, pellique bubulæ, quæ pro scaphio, & dolio est, cum frigida mixtam infundere, ubi sine rei alterius acces-

sio-

ſione poſt horas circiter duodecim nativo calore, muſti inſtar, efferueſcit adeo, ut actis admodum, dulcis, ſalutarisque potio evadat denique. Immodicus illius uſus titubare facit & caput & pedes, & quod primo loco dicere oportebat, linguam. Temulenti ut ſint Abipones, ſuique impotes, nec Falerno, neque Tocaino illis vino eſt opus. Præ utroque potus Algarrobæ, quem Laagà vocant, id præſtat in plures ſæpe horas, imo dies productus. Hic tamen, uti multarum ebrios inter Barbaros cædium, vulnerumque eſt occaſiuncula, ſic, ſi modo moderatio acceſſerit, valetudinis roborandæ, vivacitatisque incredibilis eſt inſtrumentum. Enimvero ſi quando de tabe hectica, vel cachexia ſuſpectum, confectumque macie Abiponem conſpeximus, ſolenne nobis erat dicere: Vivat modo, ſiliqua græca dum maturuerit, hac recreatus miſer convaleſcet utique. Dictis, votisque eventus fere reſpondit. Tot ſane, qui proſtratis viribus emarcuerant jam jam, melleo potu affatim rigatos ſtupuimus reviruiſſe. Quid, quod & equi, muli, boves nunquam ſint ſeu obeſiores, ſeu robuſtiores, quam dum Algarroba paſcuntur aliquamdiu, qua ſylvas late omnes affluere videas, in Chaco maxime, & in ſancti Jacobi finibus, quamvis alibi per immenſos Paraquariæ tractus ejusmodi arboris ne umbra quidem deprehendatur. Quaranii certe, qui in duas & triginta colonias trbuti latiſſime habitant, ſaluberrimo hoc carent fructu. Neque nobis unquam viſum eſt Algarrobam, quæ promptiſſime naſcitur, plantare, ne illa, uti plerique Indorum ſolent, ad compotationes, temulentiamque abuterentur. Ad hunc impediendam certe nobis apud Quaranios erat [...]itum, ex cannis ſacchari, quibus multa eorum [...]ida abundant, vinum, ut vulgo vocant, crema[...] parare, etſi ex malis Perſicis, Aurantiis, Cydo-

niis, aliisque id facere licuisset. Cæterum semina Algarrobæ, quacunque in gleba vel temere effundantur, certissime, citissimeque in arbores excrescunt. Campus, ubi ad fluminis Rubri (Rio vermejo) ripas urbs conceptionis, a Barbaris dudum eversa, steterat, hodie sylva est impenetrabilis; Semina Algarrobæ, quam diu, noctuque potarunt incolæ, quotidie per urbis plateas abjecta sylvæ tantæ origo exstiterunt. Eadem de causa campi, qui Abiponum stativa fuere diu, sylvescunt omnes. Sed audi plura. Arbores Algarrobæ albæ non modo escam, potionem, medicinam ministrant, sed & materiem plaustrorum, ædium, navium fabricis opportunissimam; Earum enim lignum violacei coloris & docile est & vel in aquis firmissimum. Ex hoc navium, quæ per Paraquayum & Paranam fluvios commeant, carina potissimum struitur, cui latera, & statumina navis innituntur eo fere modo, quo spinæ dorsi animantium costæ. In sancti Jacobi nemoribus equidem, & in sylvestri urbis correntinæ, quod solis occasum spectat, litore Algarrobi vastissimæ juxta, ac insigniter proceræ passim occurrunt. Alias alibi, quo quo te vertas, conspicies, sed quas, etsi proceritate, ac crassitudine eximias, trunci tortuosi obliquitas fabris, fabricisque inutiles reddit. Folia huic arbori, quam Abipones Oaikìk vocant, minuta sunt, flores pallidi, & exiles. Ex his siliquæ folliculis, ut fabæ solent, clausæ oriuntur. Mense Novembri maturescunt, & ad Martium usque vel in sylvis perdurant, vel sensim collectæ a providentioribus domi asservantur. Ab Algarroba florescente annum auspicantur suum Abipones; Hinc vox Yñiela florem Algarrobæ simul, simul annum significat. Si quem, quot jam ætatis annos numeret, forte interrogent: Quoties, dum vivis, algar-

garroba floruit? Hegem leyera Ynieřachi? ajunt. Interrogatus, cum numeros, qui triadem excedunt, vocabulis propriis explicare nesciant, digitis pedum, manuumque exhibitis respondet. De Abiponum arithmetica alibi plura. Altera Algarrobæ species, quam Hispani nigram, Abipones Roàk appellant, priori cætera similis, nisi quod ista minor illa sit, dulciorque. Cortex fuscior maculis rubris aspergitur. Ejus vaginæ si crudæ mandantur liberalius, dulcedine mellea palatum demulcent equidem, titillantque incredibiliter, sed una linguam exasperant, & fandi adferunt difficultatem. Expertus id scribo. Nam, quod omnis alia in longo itinere annona mihi decrat, equitans ex obviis arboribus eum decerpseram fructum, latrantique stomacho objeci aliquamdiu, quo fames sedata quidem, sed loquendi facultas mihi repente fuit sublata. Horarum aliquot silentium, quod mireris, simul morbus, simul morbi remedium erat, Hispanis, qui me comitabantur, equitibus taciturnitatem meam festivo risu celebrantibus. Cæterum hoc Algarrobæ genus cibo sæpius, quam potui parando impenditur. Ejus vaginæ ligneo in mortario contritæ in farinam rediguntur; Hæc cribro purgata rotundæ e ligno arculæ injicitur, comprimitur manibus, cumque admodum resinosa sit, sponte sua in panem coalescit, & saxi instar duratur. Cum enim resina pingui abundet, pollen ipse suum sibi Gluten est. Hujusmodi panes, qui in sancti Jacobi coloniis potissimum conficiunt, & Patay dicuntur, ad alias missi urbes non escæ solum, sed medicamenti nomine absumuntur ab illis maxime Europæis, qui e calculo, vel stranguria laborant. Universim Algarrobam & albam & nigram, cum virtute diuretica plurimum polleat, sive potam, sive comestam tabescentibus, vel lotii difficultate vexatis magnopere prodesse, nemo unus

in dubium vocavit unquam. Indigenas certe, quibus ab adolescentia prope quotidianus est Algarrobæ usus, morbos ejusmodi ne de nomine quidem nosse, constat. Sunt, qui ex utraque Algarroba, de qua mihi sermo hactenus, Spiritus Nephriticis, Hecticisque saluberrimos arte chemica elici posse, contendunt. Non omittenda Algarrobæ tertia species, quæ ab Acacia, Ægypti arbore, gummi Arabici genitrice, nil differre quibusdam videtur. Ligno est durissimo, obscure rubeo, foliis iisdem, quibus Algarrobi a me memoratæ, vestitur, flores profert conglobatos, exiles, crocei coloris, & aromaticum quid exhalantes. Cortex vaginarum spissior est, & niger. Semina folliculis clausa lentibus similia, sed duriora. Folliculi sua cum pulpa resinosi, saporis acerbi, asperique, haud equidem esculenti sunt, aut poculenti. Lanæ, Gossipioque atro colore tingendis, alumine tamen, vel chalcantho accedente, a cordubensibus, Jacobopolitanisque prudenter adhibetur is fructus. Ex eadem arbore resina manat, Gummi Arabico, ut ovum ovo, similis. His accedit arbor exigua, quarta Algarrbæ species. Illius folliculi purpureum, ac prope fuscum præseferunt colorem; Saporis nec amari sunt, neque dulcis. Indigenæ ex his potionem conficiunt, insigniter sudoriferam, qua multi curantur, teste Thoma Falconer medico, in Europa non nisi adhibita salivatione persanandi.

Palmæ variæ.

Palmæ solæ (quas Abipones Neboque vocant, Quaranii singulas singulis nominibus distinquunt) vasti voluminis argumentum præberent, si quis singularum specierum nomina, figuras, proprietates, utilitatesque explanaret. Palmeta Americæ Americanorum armamentaria, pharmacopolia, vestiaria, do-

mos

mos annonarias haud abs re quis dixerit; Namque jam potum, jam escam, jam medicinam, jam arma, jam tectum, jam vestitum Indis palmæ ministrant. Paucula de multis, quæ ipsus spectavi in Paraquaria, juvat delibare.

Caranday.

Palmæ Caranday procera flabelli aperti instar folia expandunt sua, dactylosque dulces propinant, quos ne ipsi quidem fastidiunt Europæi. Trunci cortex durissimus securi fissus, medullaque, seu pulpa, quæ e spinis acutissimis constat, exutus imbricum, scandularumque loco ædibus tegendis, etiam in urbibus quibusdam, adhibetur, quin & tuguriis struendis. Nam luna propitia, decrescentem intelligo, sectæ palmæ si fuerint, earum cortex, me teste, fert ætatem. Illud quoque exploratum, palmas Caranday inter uberrimum, omnique pecorum generi saluberrimum pabulum procreari; Aqua enim pluvia per earum ramos in terram defluens nescio, quid salsuginis contrahit, nitrumque qua qua versus generat, optimum, jucundissimumque bestiis herbarum condimentum. In vicinis oppido palmetis plura equorum suorum millia pascebant Abipones; Nusquam certius, citiusque, quam istic, pinguescunt.

Pindò.

Pindò eximiæ proceritatis, & perfrequens palma cortice albescente, & aspero est. Pro ligno illi pulpa fungi instar rara, & levis, quæ ex filis quibusdam ad concipiendam flammam pronissimis componitur. Dactylos gignit, a Quaraniis Ybapyta dictos. In mortario contusi jam cum aqua bibuntur, jam comeduntur. Ex palmis passim nascentibus de-

cidui dactyli sylvas occupant, ac nudos Indorum pedes innata duritie incredibiliter offendunt, quamvis, cum per omnem ætatem calceis abstineant, plantarum callo undique duratos. Ex hoc quantum me a pueritia calceis assvetum lapide asperiores hi nuclei afflixerint, dum itinere in multos dies producto nudis pedibus sylvas sæpe perambulaveram, prona cuique fuerit conjectura; Enimvero & tibialia coriacea, & calceos, diuturnis imbribus, paludibusque emollitos, attritos, prorsus jam inutiles abjicere demum oportebat. Verum quamvis hæ palmæ Pindò molestiam creent iter agentibus, iisdem tamen & commoditatem præstant minime spernendam. Quaranii equidem in sylvis noctem si agant, tempestate impendente præsidium adversus imbrem in promptu habent. Obvias ejus generis palmas aliquot securibus sternunt. Earum ex truncis fungosæ, mollisque materiæ tugurium extemporale citissime sibi struunt, illudque ramis palmarum, frondibus earum partim dextrorsum, partim sinistrorsum reflexis belle contegunt. Salva res est. Toto licet impetu nimbi ruant, hoc sub tecto ne gutta quidem, polliceor, ad illos pertinget. Subitario ejusmodi hospitio tectus fulgura, tornitrua, imbres crepitantes inter & grandines noctem procellosam siccus egi toties, & Quaraniorum tum beneficentiam, tum promptitudinem suspexi. Si quando quibusdam in itineribus aquis pluviis egregie perlutum me, penetratumque fuisse, scribo, memineris, velim, mihi tunc aut Quaranios comites, aut Quaraniis palmas Pindò defuisse. Ex istarum foliis, uti alias ex viminibus, chordæ, fiscellæ, corbes contexuntur aliquando. Hæ palmæ non solum eximia altitudine, sed ramorum etiam, quos eleganter porrigunt, longitudine jucundum oculis spectaculum, hortisque egregium præbent ornamentum.

Yatay

Yatay̆.

Yatay̆, palma minor, præter dactylos germen tenerrimum in cacumine frondescens offert, quod butyri instar molle, aurei partim, partim candidi coloris, ut ex arbore decerpitur, crudum editur, nemini non gratissimum. Ad ejus nuces psittacorum turmæ convolant quotidie.

Yatay̆ quazù.

Yatay̆ quazù foliis amplissimis, & lætissimæ viriditatis, trunco squamoso, & quinque minimum ulnas alto prædita nuces (Coccos vocant Hispani) ovatæ figuræ producit. Caro, qua vestiuntur, permodica, sed, si coquatur, esculenta est. In singulis nucibus nuclei tres grandiores, palato amygdalarum instar jucundi sed illis pinguiores.

Mbocayay̆.

Mbocayay̆ in collibus frequentissima truncum, foliaque spinis prolixis, ac validis armata ostentat. Dactylorum, qui teretes, & amygdalarum instar dulces jam crudi, jam tosti eduntur, racemos profert. Ex his nucibus oleum, olearum liquori prope par, exprimi potest. Ex eadem palma proveniunt stamina cañabinis firmiora, e quibus Barbaræ nationes Chordas pro arcu, & lineas pro piscatione validissimas conficere solent. Ipse tali per mare sum usus. Cordubensi in territorio Palmæ visuntur, ignoti mihi nominis, e quarum foliis Scopæ fiunt tam fortes, tam commodæ, ut in remotas etiam urbes

certatim asportentur. Hispani Jacobopolitani, qui ceræ, mellisque conquirendi causa sylvas adeunt, palmas quasdam ad medullam usque securi incidunt. Hebdomadum aliquot intervallo eandem ad stationem reduces in palmis a se sauciatis vermes prægrandes, multoque adipe tumidos reperiunt, quibus in lebete, vel olla frixis læti vescuntur. Sed longum sit cæteras Americæ palmas, earumque utilitates recensere. Enimvero tot mihi restant arbores, frutices, plantæ seu fructiferæ, seu medicinales, seu aliis usibus destinatæ, quarum si non descriptio justa, certe mentio mihi est facienda.

Arbores fructiferæ.

Fructus plerique, quos arbores in Europa proferunt, in Paraquaria desiderantur passim. Poma, pyra, pruna, cerasa, avellanas, castaneas &c. magnam ejus provinciæ partem pervagatus nunquam vidi, certe rarissime. Arboribus istiusmodi diligenter licet plantatis, rigatisque nec Cœlum, nec solum Paraquariense videtur favisse; Nam vel steriles adstant foliis contentæ, vel fructus pariunt adeo absurdos, ut abortus naturæ potius, quam palati deliciæ mereantur appellari. Istorum, quos memoravi, fructuum inopiam incredibilis ubertas ficuum, malorum Persicorum, Cydoniorum, Punicorum, seu Granatorum, Citreorum dulcium, acidorumque, Aurantiorum prægrandium ad Europæ universæ invidiam liberalissime compensat. Harum arborum non hortos, sed sylvas immensas passim videas, partim Europæorum manibus consitas, partim e seminibus vento allatis fortuito exortas. Tot malorum nobilissimorum genera etsi cruda edantur a multis, a plurimis jam cocta, jam eliquata in bellaria, potiones-

que

que diverſas, adjecto ſaccharo, convertuntur. In vicino chilenſium regno, ubi aura ob incumbentium alpium juga multo rigidior, Europæi fructus prope omnes, quin & plures alii nativi, lætiſſime proveniunt, & quæſtu non mediocri alias in provincias ſiccati deportantur. Sed quamvis Paraquaria multis Europæ fructibus deſtituatur, nativis tamen, quos ne de nomine quidem novit Europa, plurimis gloriatur. Arbores, fruticesque nullo diſcrimine, eo, quo in mentem venerint, ordine curſim adnotabo.

Miſtol.

Miſtol arbor prægrandis materiem duriſſimam rufi coloris, magnique ponderis fabricandis mortariorum piſtillis, haſtisque idoneam, fructumque præbet rubrum caſtaneæ nucis magnitudine, qui Ziziphi, quem Hiſpani Azofaifa, Pharmacopæi jujubam vocant, ex Africa olim in Hiſpaniam, Italiamque translati ſpeciem refert, & ab Abiponibus Naalà dicitur. Pellis illius tenera, nucleus grandiuſculus, ac durus, pulpa edulis eſt, atque ex ea potus dulcis, quin & panis conficitur, Indis pergratus, ſed meo, judicio, inſipidiſſimus. Ziziphum, ſeu jujubam pectoris ægritudini, tuſſi, raucedini, pleuritidi ſedandæ medici Europæi impendunt. Miſtol Paraquarienſis eadem num virtute polleat, ignoro.

Chañar.

Arboris Chañar, Abiponibus Apehìk, lignum prædurum flaveſcens; Fructus priori aliquantum ſimilis (Abiponibus Apehè) ſed minus dulcis, minusque ruber cibum, potumque ſuppeditat, & a quibusdam ſiccatus aſſervatur.

Yaca-

Yacanè.

Fructus Yacanè arboris coloris est crocei, magnitudine Malum citreum mediocre, sapore pyrum rancidum exprimit.

Quabyra quazu, & Quabiyù.

Quabyra quazu prunis, & Quabiyù cerasis aliquantum similis, jam cibo, jam potui adhibentur. Quabyra & copiosissima, & Indis gratissima est. Mihi nauscam creavit semper; Nam cimicem olet. Ambæ arbores, horum fructuum Genitrices, lignum torno aptissimum ministrant.

Quabyra miri.

Quabyra miri, seu minor a priori omnino differt, & tum suavitate, tum salubritate universis Paraquariæ fructibus mihi videtur præferenda. Pomulum est mespilo & magnitudine, & figura admodum simile. Pelle tegitur duriuscula, quæ primum viridis, mox, postquam maturuit, obscure purpurea evadit. Pulpa seminibus teneris conspersa gratissimo dulcem inter, & acidulum sapore demulcet palatum, odoremque balsami suavissimum spirat, quo & cortex vel solus, & folia fragrant. Hæc in pulveres redacta herbæ Paraquaricæ inspergantur, eique ut odorem, sic pretium addunt. Illud singulare: quantumvis fructus hujus, natura calidi, esitationem nemini vel noxiam esse, vel periculosam. Quabyra miri nascitur e fruticibus more Juniperi, qualis Austriaco provenit in solo; In aliis equidem provinciis Juniperus in arborem excrescit. Frutices hi trunco te-

tenui, sed radicibus plurimis, nodosis, crassis, longe, lateque sub terra excurrentibus nituntur. Non nisi in solo arenoso, melioris graminis experte prodeunt. In campis Tarumensibus, ubi sancti Joachimi oppidum condidimus, in vicinis territoriis urbeculæ Curuquati, & urbis sancti Pauli finibus Brasiliam versus Quabyra miri passim in conspectu est. Sed per eosdem terrarum tractus hoc fructu abundantes pascua minus læta deprehendas, vel arenis gramen suffocantibus, vel his fruticibus meliores terræ succos absumentibus. Per reliquam sane, quam peragravi, Paraquariam gleba pinguiori gaudentem nullum Quabyræ miri vestigium usquam conspexi. Neque silentio prætereunda alia plantæ hujus utilitas: In ejus ramulis cera conficitur a formicis lacte candidior, & balsami nobilissimi instar mire fragrans. Micis, seu granulis albis minutissimis per fruticem sparsis ea constat. Ex his per fœminas operose collectis, & ad focum eliquatis candelæ fiunt ad templorum usum, ubi accensæ suavissimum exhalant odorem. Dolendum profecto, ceræ cæterum præclarissimæ duritiem deesse; Nam candelæ ex ea paratæ cito colliquescunt, brevique consumuntur. Diutius ut durarent, ceræ formicarum vulgarem apum ceram admiscui frequenter. Nobilem hanc Quabyra miri ceram, viris Principibus usui, omnibus admirationi, fors & ægris levamini futuram in Europæas nunquam provincias advehi, mirabar sæpe, & magnopere dolui.

La granadilla, seu flos Passionis Dominicæ.

Priori jure succedit fructus saluberrimus, quem Hispani la granadilla, Mburucuyà Quaranii, Netegniklepà Abipones vocant. E frutice, qui hederæ in-

instar sepibus, dumetisque adhærescit, copiosissimus in campo nascitur, nullo anni discrimine. Complura illius sunt genera, sola partium conformatione colorumque varietate diversa. Singula pomulum referunt mediocre, coloris aurei, rubentibus maculis distinctum, sapore acidulum inter, ac dulcem medio, odore suavi præditum, seminibus nigris rotundis refertum. Sive crudum edatur, sive cum saccharo, mali citrei instar, decoctum, ac frigidæ admixtum bibatur, humanis corporibus mirifice conducit. Melleus illius succus ad ventriculum roborandum, ad artus solis æstu lassos sine periculo refrigerandos facit plurimum. Elegantissimum plantæ hujus florem attentis si inspicias oculis, flagrum, coronam, clavos, crucem, columnam, aleas, fel, ac cætera, quibus servator noster excruciatus est, instrumenta in illo non obscure expressa deprehendes. Explodendi, qui id ceu phantasticum pietatis fanaticæ commentum, futilemque naturæ interpretationem explodunt. Vetusti de hoc argumento versiculi exstant, incerti authoris.

Pulcer in America Moscho redolentior est flos,
Qui fert occisi nobile stemma Dei.

Idcirco omnium ore Flos passionis dicitur, dignusque videbatur olim, qui ex America Romam afferretur, Paulo quinto summo Pontifice. A nostro Eusebio Nierenbergio Naturalis Historiæ libro quarto decimo, decimo capite minutatim descriptus, varie a variis calamo depictus est, sed nisi coloribus, ac penicillo exprimatur, vivam ejus imaginem nunquam animo comprehendes.

Quembè.

Fructus Quembè eo ſane memorabilior, quo minus cognitus, etiam multis, qui in Paraquaria incanuere; In Borealibus enim duntaxat ejus provinciæ nemoribus nativum illi eſt ſolum. Spithamam longus, pugno virili craſſior in medio, in extremitatibus utrinque tenuior ad Cylindri figuram prope accedit, & columbam plumis nudatam exprimere videtur, aliquando bilibris. Pelle tenera flaveſcente, tuberculis, fuſco punctulo in medio inſignitis undique plena veſtitur. Pulpa illi liquida dulciſſimi ſaporis, ſed ſpinis teneris, quas palatum duntaxat, non oculus percipit, referta eſt, atque eam ob rem non lente mandenda, ſed celeriter glutienda. Siquis enim pulpam dentibus cunctanter contriverit, linguam ſpinis latentibus exaſperatam ſentiet aliquamdiu, & ad fandum minus expeditam. Caulis, qui, ut in tritico Turcico, medium occupat, ligneum quid habet, abjiciturque. Incredibile, quam jucundi ſaporis, quam ſalutaris hic ſit fructus, quantum reficiat hominem ambulatione diuturna feſſum, ac ſudore diffluentem In crebris per ſylvas itineribus, quæ ad ſylvicolas Barbaros quærendos pedes confeci, id ſum expertus. Tanti ponderis fructus e lento frutice, qui funem refert, & hederæ ritu altis ſe implicat arboribus, naſcitur, & ex illo, ceu fune, pendet. Is frutex, quem Guaranii Quembepi dicunt, quantæ firmitatis ſit, ex eo conjice, quod Indi robuſtiſſimi, dum mellis legendi gratia celſam arborem ſecuri incidunt, huic frutici ramis, truncoque illigato diu, tutoque inſideant. Ex dicto Quembepi Hiſpani, Luſitanique rudentes, Cannabinis quibusvis fideliores, contexunt interdum.

Tata-

Tatayў, Morus.

Tatayў arbor procera, & grandiorum e numero Mora profert ſapore, & figura noſtratibus ſimilia, ſed coloris flaveſcentis, & majora. Mora hæc Tatayyba a Quaraniis dicuntur. Arboris iſtius materies duriſſima, docilis, croceique coloris. Ex hac tibiæ, litui, pyxides, aliaque, ut apud Europæos e buxo, elegantiſſime ab Indis tornantur. Ejusdem ligni ſegmenta cum alumine cocta lanæ, Goſſipioque flavo colore tingendis feliciter impenduntur.

Mammones.

Mammones, fructus pomi cotonei magnitudine, imo & majores aliquando, viridi quadam, poſtquam maturuerunt, flavedine, in ipſo arboris trunco naſcuntur, & e brevibus pediculis pendentes, mammarum ſpeciem referunt, unde illis nomen. Eorum pulpa Melonum colorem luteum, saporemque imitatur, & jam cruda editur, jam, quod melius, cum carnibus cocta. Arbor proceritate, craſſitieque eſt mediocri; Cinereo cortice juglandem; Foliis latioribus, & in varios angulos ſectis ficum aliquomodo exprimit. Ejus lignum debile liquore lacteo, inſipidoque turgeſcit. En alteram, cur a mammis nomen obtinuerit, rationem! Hæc arbor quavis anni parte & flores, & fructus oſtentat; Sed tanta fertilitate exhauritur adeo, ut ultra quadriennium vix perduret. Recens plantata primo mox anno adulta ſimul, ſimul fructibus prægnans videtur. Duæ ſunt hujus arboris ſpecies, quarum Mas altera, altera fœmina dicitur. Quibusdam in rebus a ſe differunt equidem, falſum tamen, alteram ſine altera ſterilem

eſſe.

esse. Hoc sexus discrimen plausis, arboribusque variis assignatur. Mammones fructus ut in Brasilia, aliisque Americæ regionibus frequentissimi, sic rarissimi sunt in Paraquaria, & extra hortos vix spectantur.

Alabas.

Frutex, quin rectius, carduus humilis, spinosus, & arenoso potissimum solo gaudens Alabas profert, quas in California Pitaháyas, unicas indigenarum cupedias, vocant. Poma sunt rotunda, ovi Gallinacei magnitudine, cortice crasso, lento, & spinis acutissimis, sed tenuibus armato, sub quo pulpa jam sanguine rubrior, jam nive candidior, liquidiorque latet, quæ seminibus nigris tenerrimis, pulvere pyrio minutioribus undique conspersa sapore dulci gratissimo palatum oblectat, corpusque calore æstuans insigniter refrigerat. Enimvero hunc fructum, si in Europa suppeteret, mensarum secundarum bellariis haud dubito adnumerandum. In quibusdam Paraquariæ tractibus passim prostat; In aliis raro visitur. In itineribus mihi sæpe ad mactandam sitim præsentissimum remedium fuit.

Aguay.

Aguay vastæ molis arbor fructus prunis consimiles præbet. Succo acriori cum affluant, aquâ percocti sæpius, tutiusque eduntur. Huic arbori nominis affinitate similis alia; sed re, ac figura dissimillima est.

Anguay, vel ybira payè.

Anguay proceritatis, crassitudinisque eximiæ; ligni, quod ad fabrilia quoque opera idoneum, perquam duri, rubei, & insigniter fragrantis. Pro fructu offert semina dura, amygdalis similia, quæ etiam in medicina locum habent. Fructus hujus ossa violacei coloris, & triangularia, cum nitide splendeant, Indæ Barbaræ e collo suspendunt suo, & his veluti monilibus ornari se putant. Resina, quæ ex hac arbore stillat, odoris est fragrantissimi, ac saluberrimæ virtutis. Balsamum Peruvianum, & Brasiliense, ubique gentium celebre, ex hac resina, admixto oleo Cupay arboris, aliisque conflatur. Eadem & thuris loco, quod suavitate plurimum superat, in templis adhibetur. Cortices ejusdem arboris idem prope præstant, quippe resina prægnantes. Anguay arbor dicitur, quod ex illa potissimum mortaria conficiuntur a Quaranils, quorum lingua etiam Ybira paye vocatur, Arbor præstigiatorum; Payè enim præstigiatorem, magum, medicum, augurem, verbo, veteratorem significat. Hujus instituti Sycophantæ barbari, quoties visitandos se a contubernalibus, consulendosque prospexerant, hac resina foco injecta tugurium suffire suum consvevere, divinum quid spirare ut viderentur.

Yba poroyty.

Yba poroyty pomulum est cerasis affine, aciduli, sed grati saporis. Ex arbore balsamum conficitur.

Tarumaÿ.

Tarumaÿ arboris fructus ad Olivæ similitudinem accedit equidem, sed ab illius sapore abest longissimè. Ab arborum istiusmodi frequentia territorium, ubi sancti Joachimi oppidum collocavimus, Tarumà ab Hispanis Indisque appellabatur. Qui huic fructui magnopere inhiet, nemo est omnium.

Quayâba.

Quayába arbor pyra quædam, ovatæ figuræ, granis referta gignit. Eorum superficies, dum maturuerunt, flavescit, pulpa rubet. Cum saccharo cocta & sapiunt, & prosunt magis. Immatura si coquantur, ad ventriculum roborandum, adstringendamque alvum plus valent. Hæc arbor in solo etiam minus pingui feliciter adolescit.

Vinàl.

Vinàl arbor grandior foliis oleæ, sed latioribus tegitur. Vaginas, Algarrobæ nigræ similes, dulcesque profert, sed longius protensas. Ex hoc fructu potus paratur. Spinis horret arbor spithamam longis, peracutis, robustisque. Illis qui compungitur, rei & periculi, & doloris plenissimam sentiet. Adeo virulenti sunt hi aculei. Sed & medicamentum offert arbor eadem. Succus equidem ex foliis illius, prius contritis, expressus oculis ægris mederi dicitur, si illis illinatur, maxime dum humore noxio laborant.

Ybira yepirô.

Ex Ybira yepirô balsamum non spernendum parare nôrunt, usibus, nescio, quibus destinatum.

Caayçy̆.

Caayçy̆, quod lentisci genus esse perhibent nonnulli, resinam pellucidam, & suavis odoris ministrat.

Aguaribay̆.

Ex frutice Aguaribay̆, qui pariter lentisci, seu masticbes genus creditur, balsamum quoque fit, mundandis, sanandisque vulneribus perutile. Ore sumptum sanguinis profluvio, tussique sedandæ conducit.

Molle.

Molle arbor haud obscuri nominis lignum solidum offert fabris, sed teredini obnoxium. Foliis lauri semper virentibus ornatur, quæ contrita macerandis pellibus caprinis, imo & medicinis serviunt. Ex ejus trunco copiosum juxta, ac fragrantissimum gummi manat, quod thuris loco accenditur. Fructus fert nigri coloris, ab Abiponibus Apañañi dictos, quibus jam maturis cortex pallide cæruleus. Ex his fructibus, quippe siliqua græca dulcioribus, cum aqua coctis, acer, dulcisque conficit syrupus. Hic, si aqua permisceatur, potum dat gratum, sed vehementem. Temulentia inde orta ebriorum oculis,

ne-

nescio, quam ferocitatem infundit, & per biduum vix exhalatur. Cæterum & ramos, & resinam hujus arboris multiplices in usus convertere norunt medici, luculenta ægrorum utilitate, quam ipse fui expertus.

Bacoba, & Bananà.

Bacoba, & Bananà fructus Americanis jucundissimi ad ficuum genus pertinent. Ovi figura, rubro colore sunt. Frutices, e quibus generantur, semine, ramisque carent, sed foliis longis, latis, & virore ornatissimis superbiunt; illorum è medio Germen, fructusque emergit. Truncus fruticum, seu caulis tenuis est, ac fragilis. Partu unico defuncti intereunt, sed per surculos ex eorum radice pullulantes compensantur. Bananæ fructus longiores sunt, figuræ quadrangularis, pellis croceæ, pulpæ mollis, succi non uberrimi, & frigidioris, atque adeo, ni omnino maturi fuerint, stomacho infesti. Bacoba igitur Bananâ salubrior. Uterque tamen fructus rite exhibitus morbis variis medetur. Potus ex illis expressus temulentiam adfert intemperantibus. Ambæ arbores in solo quamvis sterilissimo oriuntur, & quavis anni parte fructus protrudunt. Sunt, qui Bacobam Platanum appellant. Verum liquet, istam inter; ac Platanum Romanorum plurimum interesse.

Ananàs seu Piña del Paraquay.

Ananàs mensarum nobilium delicias in Europa, ac hortorum ornamenta Hispani indigenæ Piñas del Paraquay, quippe Pineis nucibus aliquantulum similes, & in Boreali Paraquariæ tractu frequentissimas, appellant. A Quaraniis Nanà, quod Carduum significat, is dicitur fructus. Hic cum & in hortis

Principum passim spectabilis, & sæpe in foro venalis prostet, supervacaneam duxi ejus descriptionem. Corollarii tamen loco subjiciam aliqua. In agro Tarumensi, ubi octennium egi, sponte sua in campo etsi frequens nascatur hic fructus, non nisi bis tamen a me fuit delibatus, quod ejus esu stomachum senserim refrigerari. Ananàs alii cum Monardo frigidas, alii cum Christophoro Acosta calidas affirmant. Quis sententiam ferat? Paraquarienses Europæis majores, sed has illis dulciores, observavi. Illarum succus fragorum instar suavis equidem palato, sed, nisi penitus maturuerint, acer est, & causticus; Ea de causa fructus secundum longitudinem in taleolas sectus vino generoso prius est macerandus. Ejus liquor, maxime per ignem expressus, lanquorem animi, stomachique nauseam abstergit, urinæ difficultatem, nephriticosque minuit dolores, ac senibus calorem reddit naturalem. Etiam saccharo conditas Ananàs nonnulli asservant. Plantæ singulæ fructum quot annis unicum edunt, & effœtæ sensim intereunt. Earum loco plantula, quæ in corona maturi fructus nascitur, inde decerpta humo inseritur, anno proxime sequenti fructum datura. Id quod in campo, nulla cultoris manu accedente, contingit etiam. Novum enim illud germen, e plantæ fastigio delapsum, radices agit.

Mandioca.

Mandioca radix natura lethalis animantibus quibusvis, rite præparata tamen tot Barbararum gentium salutare alimentum est, & Brasiliæ, quæ tritico Europæo destituitur, totius præcipua annona. Americanis in historiis crebra ejus mentio cum recurrat, operæ pretium fuerit illius originem, formam, præ-

parationem, usum, utilitatemque diligentius explanare. Mandioca radix est arbusculæ Mandiò, quæ proceritate virum mediocrem æquat. Trunco nititur rectissimo, gracili, pollicem majorem crasso, arundinis ritu nodoso, Cortice corylo simili, medulla, ut sambucus, spongiosa, & lactis plena. Circa fastigium ramis, ramulisque, ac foliis elegantibus, longis, sed angustis, Rosæ Pæoniæ ritu amænè virentibus. Flores lutei sunt coloris. Fructum, quo caret, supplent ejus radices tres interdum pedes longæ, fragiles, & humano brachio sæpe crassiores. Earum pellis, ut cortex coryli, obscura. Medulla candidissima liquore lacteo glutinoso, venenatoque turgescit. Ut in frutice cinnamomo solus cortex, sic in Mandio arbore sola radix humano est usui. Aliquot supra viginti arboris hujus species & figura, & virtute nativa discrepantes Americanis innotuere. Mandio semen profert, semini Ricini Americani, quem Piñon del Paraquay dicimus, haud absimile, sed plantæ propagationi inutile prorsus. Hunc enim in finem truncus, seu caulis arbusculæ adultæ in taleolas duarum circiter spithamarum secatur, quarum ternæ semper terræ in tumulos congestæ infiguntur ita, ut ad spithamæ altitudinem e terra promineant. Exiguo temporis spatio germinant, frondescunt, adolescuntque. Neque opus est unquam rigatione; Nam ab aqua, & umbra hæc planta abhorret, soloque gaudet aridiori, & aprico. Istiusmodi plantatio in terra probe siccata, mensibusque æstivis est suscipienda. Sex a plantatione menses postquam fluxerint, radices jam edules equidem invenies; Re tamen ipsa, ut maturescant plene, solitamque nanciscantur magnitudinem, anno integro est opus, quo etiam lapso quamvis non effodiantur, incolumes sub terra remanent diu, sed effossæ jam tridui spatio celerrime pu-

trescunt. Idcirco radices citra cunctationem diligenter purgatæ, avulsa prius pellicula, in frustula secantur, solique, ut arescant, exponuntur per biduum. Arefacta radicum frustula cretæ instar albescunt, duranturque tantum, ad exarandos characteres illis uti ut liceat. In mortario ligneo contusa in farinam subinde rediguntur, ex qua panem coquunt variæ figuræ salubrem quidem, sed illis duntaxat sapidum, qui triticum nostrum ne primoribus quidem labris degustarunt unquam. Panes ejusmodi Americani tabulæ sunt rotundæ, candidæ, tenues, corticis, qui ex subere avellitur, instar duriusculæ, & Mbeyù a Quaraniis vocantur. Liborum, quæ ex farina melle mixta in Germania fiunt, speciem referunt, sed sapore omni destituuntur. Alias ex Mandiò radicibus succum exprimunt, qui per binas horas in vasculo relictus albam in fundo deponit fæcem. Ex hoc siccata farinam, ex farina placentulas, globulos, & nescio, quæ alia, conficiunt. Ex eodem succo ad focum excocto pultem parant a Quaraniis Mingaù dictam, quæ ut ad famem sedandam plerumque, sic etiam amyli loco ad incrustandas vestes, imo & glutinis loco ad papirum conglutinandam aliquando adhibetur. Aliud Mandio genus est, cujus radices aquis per dies aliquot imersas, & jam melliores sub cineribus assant, eduntque impune. Longum sit modos referre omnes, quibus Mandiocam jam in cibum, jam in potum, jam in medicinam, jam butyro, oryza, saccharoque admixtis in bellaria convertere solent. Felices Americani, qui tot artificiis stomachum decipere suum, & tranquillare nôrunt! Ego enimvero, sæpe in itineribus esurientissimus licet, a me impetrare nunquam potui, ut Mandiocam quocunque demum modo concinatam in famis remedium adhiberem. Illam

gusta

gustavi identidem, identidem cum nausea rejeci. Americanis sapit. satis est. Haud equidem invideo. Miror magis. Fateor tamen, radicem Mandiò integram, rite perpurgatam, cum carne bubula coctam neutiquam insuavem esse palato. Talis mandiocæ usus & gratissimus mihi, & unicus fuit. Aliis quoque modis præparatas has radices, etsi insipidas Europæo, succi tamen, sanguinisque boni genitrices esse, nunquam dubitavi; Nam, ut alia taceam argumenta, matres Americanæ, siquando ad prolem lactandam lac sibi deficere sentiant, quam primum cocta Mandioca se refecerint aliquoties, aridas paulo ante mamas lacte rursus impleri, experiuntur. Lusitani in Brasilia sola plerumque Mandiocæ farina (Farinha do pao) instructi ardua multorum mensium per immensas solitudines itinera pedites suscipiunt, perficiuntque. Lusitani quoque nautæ, dum in Brasiliæ portubus multos menses detinentur, dumque in suam renavigant lusitaniam, Mandiocâ potissimum aluntur, quin & major indigenarum pars; continuis enim pluviis tritici culturam impedientibus nobilissimi solum triticeo vescuntur pane farina magnis sumptibus per Oceanum Ulyssipone advectâ. Americani quoque Boreales magni faciunt, coluntque solerter mandiocam, quæ a Mexicanis yucà, & panis ex ea coctus Cazave appellatur. Radicem Mandio, quam a Divo Thoma Apostolo (de quo alio in loco plura disseremus) sibi detectam ex majorum suorum documentis asserunt Indi Brasili, Paraquariique, præclarissimum optimi Numinis beneficium putant, quippe unicum non raro vitæ tolerandæ subsidium. Quamvis enim jam a locustis, formicis, aliisque bestiis voracibus, jam diutina cœli siccitate triticum (Mayz) olera, legumina, pepones, arborum fruges funditus deleantur, Mandioca sub terra semper

 super-

superstes rerum cæterarum solet esse supplementum; Arboris enim hujus ramis, foliisque quacunque de causa destructis licet, ejus radices vigent, crescunt, incolumes remanent. Siccitas, plantis reliquis lethifera, isti propitia est, & maxime salutaris. Mirandum illud, breviterque discutiendum: Mandio radices crudas a bestiis citra ullam noxam vorari, ajunt; succum vero ex iis expressum bestiis juxta, ac hominibus lethalem esse, cum tamen idem rite coctus omnibus sit salutaris. Si enim venena aliqua per calorem evadunt nocentiora, cur succus Mandiocæ igne coctus redditur innoxius? Cardenas medicus opinatur, Mandiocæ succum e rebus duabus diversis componi, quarum altera vapor quidam subtilis virulentus sit: Altera crassior, glutinosa, & animantibus salutaris; Per ignem dissipari vaporem noxium, partem vero illam crassiorem, & innoxiam remanere. Hæc ille. Si cui aliud sentire lubuerit, nil repugnabo. Multa certe vel ob nativum frigus, vel ob calorem nimium humanis corporibus perniciosa per artem chemicam ope ignis corriguntur, mutanturque adeo, ut quod crudum antea fuerat venenum, medicorum arbitrio, artificioque coctum, vel immixtis aliis temperatum subito evadat medicamentum. Ex cicuta, aliis trecentis id liquet. Cæterum author sum advenis Europæis, ne cibis e Mandioca paratis, neu obviis in America fructibus quibusvis temere vescantur; Indigenarum stent consilio, qui plantarum suarum scientia, experientiaque præditi escam a veneno, innoxia a noxiis discernere nôrunt. Elegantissimum, quod oculis mire blanditur, pomulum visceribus, si edatur, labem adferet, vel cruciatum. Sed jam nominum affinitas, ut a Mandio esculento ad laniferum Mandiyù transeamus, me monet.

Man-

Mandyù Goſſipium.

Ut Mandiò ad Americanos alendos, ſic Mandiyù (latinis Goſſipium, Hiſpanis Algodon) ad eos tegendos plurimum confert. Hoc etſi oculis uſurpent Europæi, verſentque manibus quotidie, ejus tamen originem quam plurimi ignorant. Dicam. Procreatur a fruticibus, qui corylo hujate vix majores, lignum, corticemque ſambuci referunt. Foliis tenerrimis, copioſis, laciniòſisque veſtiuntur. Tria inter foliola, qualibus avellanæ adhuc virides cinguntur, flores oriuntur roſis ampliores, e quinque foliis latis flavi coloris compoſiti, ſtriis rubris intermixtis. Ex concavo florum fundo ſtamina crocea aſſurgunt. Flores in fructum abeunt denique viridem ovatæ figuræ, vel potius conicæ, calici, ſeu globo roſarum nondum explicitarum ſimilem, qui prunum majus magnitudine excedit jam adultus. Maturus nigreſcit, & ſua ſponte in tres finditur partes, ac Goſſipium candidiſſimum undique protrudit, quod ſeminibus nigris, figura, & mole ſua piſtaceis ſimilibus, eſt pleniſſimum. Sub atra horum ſeminum cute latens medulla coloris albi eſt in flavedinem inclinantis, saporis dulcis, & multæ pinguedinis, magnique ad tuſſim, ac reſpirandi dificultatem ſedandam uſus. Oleum ex eodem ſemine expreſſum adverſus calculi dolores, ad obliterandas item cutis maculas valere dicitur. Goſſipium ipſum crematum ſanguinem ſiſtit. Cum ſenſim matureſcat, maturumque ſuo e clauſtro erumpat goſſipium, non uno, ut triticum, die colligitur, ſed, qui quotidie colligant, mittendi. Quaranicis in oppidis id puellarum eſt negotium, quæ leni gradu agrum luſtrantes blanda, ne frutices offendantur, manu fructum decerpunt. Collectum quotidie Goſſipium in domus area per pelles bubulas ſparſum, ut ſicce-

ſiccetur, ſoli exponitur. His rite obſervatis vel ſacco coriaceo clauſum annos plures tuto vel ſervari poteſt, vel, ut primum lubuerit, in fila attenuari. Ex eo enim omnis generis telæ, carbaſus, ſindon, byſſus ab Indis texuntur. Ad ſemina illa e Goſſipio extricanda fœminæ machina lignea, quæ duobus e cylindris, binos digitos craſſis, conſtat, utuntur. Hos intruſo illis Goſſipio dum circumagunt manu, ſemina ultro humum decidunt, quia, cum craſſiora ſint ſpatiô duos inter cylindros medio, ab his arcte compreſſis expelluntur. Germani Goſſipium lanam arboream non abs re appellant, quia, etſi fere ex fruticibus colligatur, in arboribus tamen provenit aliquando. In urbe Sancti Jacobi ejus generis arborem annoſam, trunci, proceritatisque mediocris ipſus ſpectavi, ex qua collectum goſſipium impendebatur ellychnio lampadis argenteæ, quæ noſtro in templo ad ſignificandam, honorandamque Euchariſtici Numinis præſentiam diu noctuque, ut ubique mos fert, lucebat. In nonnullis Paraquariæ locis goſſipium flavum provenit. Sed hæc rariora. Quidquid enim alias Goſſipii in illa provincia eſt, nivis inſtar albet, & e fruticibus naſcitur, qui e ſemine per agri areolas ſparſo orti fructum reddunt annis plurimis. Si quæ forte planta vel exareſcat, vel conſeneſcat, novo ſemine injecto nova ſuccreſcit, ac primo mox anno eſt fructuoſa. Goſſipium amat ſolum apricum, lapidoſum, altum, ventis undique pervium; Loca paluſtria, ſylvis clauſa, uliginoſa, Cœlum pertinaciter pluvioſum huic plantæ ſunt certe exitialia. Ex humore enim, vel imbre nimio vermes innumeri procreantur, qui fruticis ramos, folia, corticem, fructum ipſum miſere depaſcunt, ſed raro impune; Nam volucres prægrandes, nominis mihi jam ignoti, turmatim advolant, a quibus vermes Goſſipii vaſtatores

devo-

devorantur, nullo tamen; vastatis scilicet jam agris, colonorum emolumento. Campus Gossipio generando suapte opportunissimus exquisitam poscit culturam. Arandus iterum, iterumque est, ac ne tribuli, lolia, herbæ increbrescant, identidem repurgandus. Sulcos, scrobesque, quibus singulis terna, quaternave Gossipii semina recentiora inseruntur, via recta, tantoque intervallo relicto facere oportet, ut per æquales areolas bobus duobus aratoribus transitus pateat. Annis equidem singulis idem arandus est denuo ager, & vere propinquante plantarum rami, foliis hyeme nudati, ut vites, putantur, novis mox frondibus vestiendi. Prolixius de Gossipii cultura disserui, quod dudum optaveram, ut de utilissima hac planta in Austriacæ ditionis provincias introducenda cogitetur aliquando, ne cogeremur tantam Gossipii vim ex Melita, Candia, vel aliis, quas seu Archipelagus, seu America habet, insulis immenso sumptu mercari. Haud equidem inficior, Gossipium non nisi mitiore sub Cœlo procreari. Ea certe de causa nec ubique terrarum provenit in America. In Boni aeris, cæterisque Austro, qui illic frigidus est, propinquioribus territoriis nusquam in campo Gossipii plantam videas. Videres forsitan, si sereretur. Hæc opinio certo mihi nititur experimento. Oppidum yapeyu, cui etiam a Sanctis tribus Regibus nomen est, septies mille Quaranios incolas Christianos numerat, in occidentali uruquayi litore situm, & ducentas admodum leucas orientem inter & Boream (Nordost) a Boni aeris urbe remotum Tabacam, Herbam Paraquaricam, Gossipium Indis habitatoribus necessaria ex aliis Quaraniorum oppidis, septentrioni viciniorіbus emere cogebatur quot annis, quod aura illic rigidior ejusmodi plantarum procreationi obstare crederetur semper. Ovium, boumque,

que, quibus supra Europaeorum fidem illud abundat oppidum, multa quot annis millia pro Gossipio, tabaca, Herba Paraquarica vendebantur. Pater Franciscus Serdaheli Hungarus, meus in Austria, & navigatione socius, & oppidi Yapeyu per annos complures Parochus illas tres plantas sevit, coluitque ea felicitate, ut uberrima subinde messis omnium expectationem superarit, luculenta ejus oppidi utilitate. Etsi non omnis ferat omnia tellus, multi tamen telluris tractus a segnioribus colonis nequidquam sterilitatis accusantur. Dummodo semen, culturamque ab iis acciperent, fructum redderent haud dubie quantavis spe majorem. Plures Bannatus, Sclavoniæ, Hungariæque campi, qui vino generoso, & nativa Tabaca abundant, Gossipio pariter, si sereretur, abundarent. De Goritiensi, vicinisque territoriis, ubi aura lenior, eo confidentius id affirmo. Quanta jam serici portio his in provinciis colligitur quot annis! Moros, bombycum altrices, quis enumeret? sericum incredibili cum quæstu vendunt nepotes, quod eorum avi, atavique de nomine duntaxat norunt. Nobilissimo Hungariæ Regno auri, argenti, æris, pecorum, vini, tritici, tabacæ, omnis generis frugum ditissimo novus hic opes augendi fons detectus est Augustissima Maria Theresia imperante, colonorum industriam & acuente, & remunerante. Quidsi Josepho Secundo Cæsare, sceptrorum illius dignissimo hærede his iam Provinciis dominante, & suorum commercium terra, marique ad vicinorum invidiam feliciter amplificante Gossipii quoque cultura invalesceret? Quanta inde orbi Austriaco emolumenta accedent, quanta compendia! si domi habuerimus, quod foris erat petendum. Sit, qui incipiat, principiis optati respondebunt progressus. Neque imitatores deerunt usquam coloni, utilitatum spe alle-

cti,

cti, quin & laboris facilitate, cum multo operosior sit lini, quam Gossipii præparatio; Hoc enim a frutice avulsum, & sole horas aliquot siccatum fœminis, quæ fila ducant, potest tradi. linum e contrario, antequam ad textrinam transeat, quot hominum occupat manus! Evulsum ex agro, calycibusque jam liberum in lacuna macerandum, rursus in calefactis tuguriis torrendum, stupariis malleis contundendum, frangibulo conterendum, ferreo pectine, ut cortices decidant, & flocci, carminandum. Hæc dum rite præstentur omnia, hebdomades abeunt non paucæ. Minoris negotii gossipium est, quod maximo & temporis, & laboris compendio ex campo ad colum, vel fusum, inde ad textrinam transfertur. Quare labori ut parceretur, & tempori; Quaraniorum in coloniis non linum, etsi satum lætissime proveniat; sed Gossipium seritur, quo centena propemodum Indorum millia quot annis vestiuntur. In iisdem tamen oppidis ager lino conserebatur, sed eum duntaxat in finem, ut ex ejus seminibus oleum exprimeretur tum medicinis, tum pictoribus necessarium. Scapus lini, metu laboris, abjicitur semper. Vulgus Hispanorum Paraquariensium indusiis gossipinis utitur, opulentiores lineis. Malunt telas lineas ex Europa allatas incredibili plerumque pretio emere, quam lini colendi molestias subire. Num reprehensione minus digni Europæorum multi, qui gossipium magnis sumptibus aliunde advehunt, quod, dummodo id plantare non pigeat, tellus patria illis liberali manu largiretur. Idem prope de Oryzæ cultura in Austriacas terras introducenda sentiendum.

Oryza

Oryza.

Primis, quos in Paraquaria egeram, annis adeo rara fuit, caraque oryza, ut, cum alienis e provinciis adveheretur, vix aliquando; ac ne vix quidem nostris in mensis compareret. Nusquam seminabatur, & qui sponte sua in remotissimis ad Paraquayi septentrionalia litora nascentem oryzam colligeret, adferretque, nemo Hispanorum fuit, Payaquas Barbaros illic grassantes, jure formidantium. A lusitanis Brasilis demum instructi Quaranicis in oppidis oryzam serere cœpimus, tantaque passim messis erat, ut consumi neutiquam posset. Cum enim operosum sit, oryzæ granum suo extricare e cortice, Indi tantum laborem pertæsi triticum Turcicum, quod nullo negotio in mortariis conteritur, quam oryzam edere malunt. Uberrimam igitur messem tanta oryzæ multitudo consecuta est quanta ejus tum caritas, tum inopia quondam fuit. Neque sibi persuadeat quispiam, oryzæ seminationem, educationemque artificiis, nescio, quibus constare; Nam tritici Europæi more & seritur, & metitur eo tamen discrimine, quod vere ineunte, campoque natura humidiori semina sint mandanda. Oryzam non nisi in locis palustribus, & uliginosis generari, perperam affirmarunt plerique. Enimvero quæ a nobis in sylvis, vel potius in campo, qui olim sylva fuit, seminata est, uberiorem longe nobis reddidit fructum, quam quæ palustri in loco seminabatur. Locus equidem ab arboribus antea occupatus nativam diu humiditatem retinet, cineresque ex arboribus excisis, ac eadem in statione crematis incredibilem humo impertiuntur fertilitatem. In hujusmodi campis Quaranii & tabacam, & Mayz, & pleraque alia, gossipium si excipias, ingenti cum fœnore passim serere consueverunt. Sincero, quo in

Pa-

Patriam nostram feror, studio impensius hæc, prolixiusque annotanda putavi. Ardentissime enim optabam dudum, his ut in provinciis civitate donaretur Gossipii, & Oryzæ cultura, quæ innumerabilium orientem solem versus populorum princeps est, saluberrimaque annona, & humanis corporibus præ quavis carne robur infundit singulare, exiguoque temporis intervallo convalescentibus lapsas vires reddere consuevit. Experimentum multiplex de hoc me reddidit certissimum. In multis, multas in hebdomades productis itineribus oryza unicum mihi sæpe, utilissimumque viaticum fuit. Cui lubuerit, licebit tentare hunc seu Gossipii, seu Oryzæ satum, & vix pœnitebit tentasse. Alius, aliusque locus, aliud, aliudque tempus experiundum, suadeo, dum optata denique messis respondeat sementi. Quot flores, fructusque peregrini, quot plantæ ex Africa, Asia, America ad nos translatæ solo huiati egregie assueverunt! sed hem! superi boni! quantum in hoc arborum, fruticum, plantarumque labyrintho me implicui, exitum e sylvis ut vix inveniam. Quin illis immorari lubet tantisper, dum, arboribus seu medicinalibus expositis alias quoque seu fabricis tantum utiles, seu alio nomine memorabiles saltem raptim enumeravero.

Tayý urundeý Quebracho.

Præter arbores jam recitatas: lignum sanctum, Quayacàn, Mistol, Tatayý, Anguaý, Algarrobo, Molle &c. Singulari duritie, magnitudineque excellunt Tayý, seu Tajibo, Urundeý, Quebracho seu rubri, seu pallidi coloris; utraque arbor ab Hispanis Quebracho, vel Quebrahacho dicitur, quod, ni-

si a lignatore, aut fabro perito dextre cædantur, secures primo frangant ictu.; Duritie enim ferrum prope æquant. *Hacha* securim, *quebrar* frangere significat. Quebracho colorado, seu ruber, cortice quamdiu tegitur suo, pallet. Ut primum cæditur, ac elaboratur, resina, qua abundat, per aerem calidum liquescente, & ad exteriores ligni partes affluente illico rubescit, ac Porphyrii marmoris instar splendet. Quaranii Tayy arboris segmenta comburunt, fumumque, seu fuliginem inde assurgentem scutella munda excipiunt, & aqua calida affusa bene subactum in atramentum pro scribendis literis convertere nôrunt, si gummi, & sacchari aliquid admisceatur, non aspernandum.

Lapacho.

Lapacho ligni sui duritie, pondereque eminet, molis, quibus cannæ sacchari, olivæ, aliaque exprimuntur, plaustrorum item rotis fabricandis insigniter servit.

Virarò.

Virarò materiem albam, haud equidem durissimam, sed perdiu durantem ministrat.

Espinillo.

Epinillo, Abiponibus Apagnik, vel Apaťèk, lignum firmissimum, sed, quia indocile, foco, quam fabrili operi aptius.

Neter.

Neterge.

Neterge, Hiſpanis Palo de dardo, ex cujus medulla haſtæ, & haſtilia validiſſima conficiuntur. Arbor eſt & trunci amplitudine; & proceritate inſignis. Illius folia, ſpinis longis teretibus ſimilia, humum verſus porriguntur. Vaginas præterea, ſeu folliculos, ut Algarroba nigra, fructus loco profert, ſpithamam circiter longos, & balſamum olentes. Arboris medulla, duritie ferro par, violacei eſt coloris, qui tamen, dum haſtæ manibus teruntur aliquamdiu, in nigrum mutatur. Qua ratione haſtilia inde parent Barbari, alibi docebimus.

Ÿbarô.

Ÿbarô arbor magnæ molis Palo de Roſarios ab Hiſpanis appellatur, quod ſphæras nigras, ſplendentes, avellanis prope pares magnitudine proferat, e quibus in medio terebratis Roſaria Mariana concinnantur. Abundant & campi non nulli fruticibus, in quibus ejusdem coloris ſphærulæ, ſed multo minores, naſcuntur, quales in Europa vulgo frutillas vocamus.

Çevil.

Çevil arbor ſimul corticem præbet coriis macerandis utilem, ſimul folliculos quosdam, quos Indi Barbari quondam incenderant, & arcto in tugurio clauſi eorum fumum, follibus concitatum, ore, naribus, toto corpore excipiebant, quo ebrii, amentes, & aliquamdiu furioſi evaſere. Sed is mos Barbarorum barbariſſimus dudum exolevit. Hodie fumo non contenti potionibus variis temulentiam ſibi, amentiamque accerſunt. De quō plurima alias.

Seibo.

Seibo, Abiponibus Naiñik arbor mediocris, floribus violaceis superba, ramis tortuosis, ligno spongioso, & ut suber, tam molli constat, ut recens cultello quovis, ceu pomum, secari possit quidem, aridum vero neque securibus elaborari. Ramulus illius quivis humo infixus radices agit confestim, crescitque. Tigris quoties ungues sibi ardere sentit, iisdem ad dolorem mitigandum hujus arboris corticem dicitur refricare.

Palo de leche.

Palo de leche ab Hispanis, seu arbor lactea, ab Abiponibus Nichiegík dicitur, quod ejus lignum lacte candidius sit, sed adeo blandum, ut cultro vulgari scindi possit, & ad fabrilia opuscula adhiberi.

Ÿçapÿ.

Ÿçapÿ arbor ampla, & eximiæ proceritatis, foliis pomi citrinæ, sed exilioribus, virorisque magis pallidi affluit. Id singulare, quod aere leniori diu, noctuque quodvis ejus folium aquam stillet copiosam, quæ circumjectum arbori spatium rigat, adeoque lutosum reddit, ut nobis sylvas peranbulantibus plurimum sæpius molestiæ crearit. Lignum arboris perleve est, ac lentum, nec humiditate finditur; Quapropter stapedibus, ligneis enim vulgus utitur, opportunum. Joannes Verkens lipsiensis in relatione itineris a Batavis ad orientales Indias ductore Petro Wilhelmo Verhuffen olim suscepti narrat, in insula Ferro, ex canariis una, arborem prægrandem inveniri, quæ quavis anni parte diu, noctuque aquam

stillan-

ſtillando fundit, ad quam pro ſuo, pecorumque ſuorum uſu recipiendum indigenæ cantharos majores ſuſpendunt; Incredibilem enim aquæ dulcis penuriam iſtic eſſe, affirmat. Quæ ſi vera ſint, eandem eſſe arborem ſuſpicor, quæ in Paraquaria Ycapy a Quaraniis appellatur. Hanc aquam medica quadam virtute pollere ferunt, ſed quali, me latet.

Arbor formicarum.

Arbol de hormigas, arbor formicarum dicitur. E ligno componitur imbecilli, & ſpongioſo. Arbor, quanta eſt, cribri inſtar undique perforata, & a formicis inſeſſa eminus fugienda, ſi ſapiunt, tranſeuntibus. Si enim arborem vel attigeris, veluti claſſico audito formicarum exercitus e latebris ſuis proſiliens & te, & arborem ipſam opplebit. Maturandam, illico fugam, ni miſere excruciari a formicis, dilaniarique velis, magnopere tibi ſuadeo.

Umbù.

Umbù ab Abiponibus Akalmaik dicitur. Tanta eſt arboris hujus, ſi ramos, truncumque ſpectes, amplitudo, ejus pedem ſol nunquam ut videat. Viris quinquaginta ſub illa conſidentibus umbram liberalem præbet, eoſque adverſus imbrem quantumvis tuetur. Tiliæ Europææ cum umbu annoſa compoſitæ quid? niſi umbræ, ac pumiliones.

Salix.

Salix, Hiſpanis Sauçe, Abiponibus Apafañik; etſi inſulas Paranæ, & quorundam amnium ripas paſſim impleat, alibi ad multa ſæpe terrarum ſpatia non

 repe-

reperitur. Saligna folia, vel ligna jam medicinæ jam aliam in finem necessaria multo interdum, sed irrito semper labore a nobis quærebantur. Salicetorum in insulis, & ipsarum adeo insularum originem interitumque alias exposuimus.

Ambay.

Ambay ex ficuum sylvestrium genere paucos intra menses in mediocrem assurgit altitudinem. Caudice est tenui, & sambuci instar perforato, cortice ficubus proprio, ligno betularum colorem album imitante, sed adeo molli, cultellis secari ut queat. Ramis paucissimis, foliis vero prægrandibus, ac laciniosis circa summitatem duntaxat ornatur; Major enim caudicis pars, ut palmis usuvenit, frondibus nuda adstat. Indis volupe est penes sua tuguria hanc plantare arborem, quod illis multiplici est usui. Nam radicem illius siccatam bacillo ex ligno duriori facto subjiciunt, quem dum manibus velocissime circumagunt, per utriusque ligni affrictum ignem eliciunt, admotaque stupa, palea, vel folio arido excipiunt, aluntque. Idem, quod Ambay radix, lignum caraquata, vel Urucuy præstat, quin seu chalybe, seu pyrite, aut silice opus sit Americanis. Adhæc Ambay arbor tum foliorum amœna viriditate, qua oculos recreat, tum corticis, succi, folii, quibus vario modo applicatis jam Gonorrhœam, jam sanguinis menstrui immoderationem, jam alvi proluviem compescunt, salubritate Indis magnopere se commendat.

Nux juglans.

Nux juglans, quæ ab hujatibus figura, fructuque nil differt, in Tucumaniæ sylvis frequentissima est,

in

in aliis Paraquariæ territoriis rarior. Ejus lignum ſcloporum thecis, mannbriis, aliis arculariorum operibus impenditur. Nucum diverſa ſunt genera: Aliæ prægrandes, & blandi corticis: Pumilæ aliæ, & corticis prope lapidei.

Urucuy.

Urucuy frutex arboreſcens ligni candore, ac corticis nigredine corylum imitatur. Ejus folia grandiora ſunt, & corculi ſpeciem referunt. Flores e quinque foliis albis non nihil rubeſcentibus compoſiti Roſam vulgarem magnitudine æquant, carent tamen odore. Pro fructu illi ſunt ſiliquæ primum virides, dein' rubicundæ, in quarum ſingulis quadraginta circiter grana latent piſornm inſtar, ſed utrinque complanata, &, ut malorum ſemina carnem habent candidam. Eorum ſuperficies rubore luculento ſplendet, eoque tangentium ſe manus tingit confeſtim. Siliquæ maturæ ultro diſſiliunt. Grana hæc ſeu ſicca jam, ſeu recentia Minium ſupplent. Contrita, aquaque conſperſa jam Barbarorum corporibus ornatus gratia, jam telis, cantharis, quibusvis aliis rebus pingendis, tingendisve paſſim adhibentur. Coccineus hic color rebus illitus pertinaciſſime inhæret, ſi granis Urucuy aqua calida ſubactis urina, vel alumen admiſceatur. Eadem grana aquæ ferventi injiciuntur, & ex colore in fundo ſubſidente tabellæ fiunt. quæ in Europa a fœminis ad fucandas facies, ad alia a pictoribus, tinctoribusque impenduntur. In medicina quoque, ac culina locum habent, variis modis parata, ac permixta. Ligno urucuy, ut paulo ante dixeram, ad eliciendum ignem Indi utuntur. Ex arboris cortice rudentes, chordas, funes,

 can-

cannabinis fortiores texunt alii. Territorium ſylvis, rupibus, paludibus, ſtagnis horridum, quod a frequentia arborum Urucuy Urucutì appellatur, ſæpe, diuque repetitis itineribus, jam eques, jam ut res ferebat, pedes, peragravi, dum in vicino ſancti Joachimi territorio octennium verſabar. Cum de coccinei coloris origine egerim, de plantis, quæ cæruleum, purpureum, flavum, nigrumque colorem ſuppeditant, juvat diſſerere.

Añil, ſeu Indigo.

Maſſa illa cærulei coloris, quæ ab Hiſpanis Añil, vel Añir, a cæteris Europæis Indigo dicitur, conſit ex planta, cui radix tenuis, longa, in plures ſurculos diviſa; Inde caules prolixi partim humi ſerpentes, partim in altum arrecti oriuntur. Uno e latere rubeſcunt, ramulis, folioliſque rotundis digiti auricularis unguem mole æquantibus, hinc obſcure viridibus, inde argenti inſtar albentibus onerantur. Plantæ hujus floſculi purpurei non nihil palleſcunt, floribus piſorum, vel ut alii explicant, caſſidi apertæ ſimiles. His ſiliquæ a caule pendentes ſuccedunt, ſemine olivarum colorem referente, & raparum ſemini ſimillimo, refertæ. Folia plantæ jam maturæ in faſciculos colligata lapideo in mortario tunduntur primum. Mox lebeti aqua tepida, vel quod alii magis probant, frigida pleno injecta macerantur aliquamdiu, ac identidem circumaguntur. In menſa denique lignea, ligneo margine altiori circumdata, in qua hinc, atque illinc ſcrobes cavati ſint, effunduntur. Aqua inani dilabente ſpiſſior coloris materia in illis ſcrobibus ſubſidit, coagulatur, induraturque. Inde exceptæ particulæ ſolidæ pluribus porro diebus ſiccantur; Quo enim ſicciores, eo propius ad

cæ-

cæruleum, quem venetum appellant, colorem accedunt. Atque hic modus est colorem Indigo parandi, etsi alios aliis modis, atque instrumentis eundem in finem uti haud ignorem. Qui telas, pannosve eo colore tingunt in Paraquaria, puerorum urinam, ut firmius color inhæreat, non alumen illi admiscent. Hæc planta Añil alibi seritur, in Paraquaria sponte sua per campos passim nascitur, sed, ut plura alia, e quibus quæstum facere possent indigenæ, fere negligitur, industria liberalitati naturæ raro respondente. In prædio quodam urbis sancti Jacobi officina Indigo colori parando destinata ingentes olim hero suo attulit utilitates, quod ex superstitibus rationum libris patet. Mortaria saxea, & nescio quæ alia desertæ officinæ instrumenta visuntur etiamnum. In Europæis quoque provinciis, ubi mitior aeris temperies, plantam hanc coli posse, dubitavi nunquam. In blandiori scilicet, beneque subacto solo jaciendum esset semen. Teneræ adhuc plantulæ, ut lactucam, & brassicas solemus, transferendæ eo modo, ut alia ab alia opportuno distet intervallo. Ne lolia plantas adolescentes suffocent, curandum solerter. Hæc planta, de qua mihi sermo hactenus, quo vocabulo a latinis designetur, arduum est statuere. Arabes colorem cæruleum, & notam herbam Isatidem, vel Glastum *Nil* vel *Nir* vocarunt. Hispani idem nomen plantæ Indigo applicuerunt, syllaba *An* ceu articulo præfixa, dicuntque Añil, vel Añir, eo fere modo, quo pro Chimia Alchimia, pro Coràn Mahumetis lege Alcoràn dici solet; *Al* enim articulus nominis putatur. Vide dictionarium vetustissimum Antonii Nebrissensis Hispani. Alii quoque lexicographi Glastum & Isatidem pro synonimis vendunt; Hoc enim græcæ, illud latinæ originis est, quamvis linguæ Britannicæ vocabulum ab aliis rectius putetur. Nam

Cæsar libro quinto, capite quarto decimo ait: *Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem; Atque hoc horridiore sunt in pugna aspectu.* Alii non *vitrô* sed *Glastô* legeudum esse, multis paginis contendunt. Qui Cæsaris commentarios commentariis suis illustrarunt, ni dicere mavis, obscurarunt, incredibile est, quam acriter, quam inutiliter de diversa hac lectione inter se digladientur; Eo enim controversia demum recidit, ut *vitrum* vocem latinam, Glastum Britannicam esse, & utramque eandem herbam significare, quæ cæruleum efficit colorem. Nam Plinius libro 22. Capite 1. scribit: *Simile plantagini Glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges, nurusque toto corpore oblitæ quibusdam in sacris, & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes*, scilicet fuscum, Glasto proprium; Haud enim colorem cæruleum cælestem, seu, ut vulgo dicimus, Berolinensem imprimit, sed obscurum. Glastum vero, & vitrum synonyma esse, ut aliorum testimonia omittam, ex Humfredo Lhuyd Cambro-Britanno perspicuum est, qui ait: *Nec hi, sed Britanni, ut Cæsar, & alii referunt, corpora Glasto in cæruleum colorem, ut hostibus terribiliores viderentur, pingere soliti. Et nobis in hunc diem, quod antiquitatem probare videtur, cæruleus color Glas dicitur, quo nomine & herba illa plantagini haud dissimilis, & mercatoribus nunc optime cognita nuncupatur.* Hæc Anglus de Anglia scribens. Nos quoque Germani vitrum *Glas* etiamnum vocamus. De hoc argumento plura nosse si cupis, lege clarissimi viri Francisci Oudendorpii Batavi commentarios in librum quintum, caput quartum decimum Cæsaris paulo ante a me memoratum. Qui rerum naturalium historiam nostra scripserunt ætate, Isatidem tinctoriam, Germanis salix Der Waid, in Gallia, Thuringia, & alibi provenientem ab Indigo colore Americano distin-

ſtinquunt. Sed hæc lis de nomine eſt, quam aliis arbitrandam lubens committo.

Cochinilla.

Cochinilla, vel, ut alii, Cochinella noti coloris ab Abiponibus Cachil, ab Hiſpanis la grana dicitur, propter aliquam cum granis Chermes affinitatem, quæ ex Ilice, coccigera colliguntur. Hæc arbuſcula frequentiſſima eſt in Hiſpania, maxime in Bætica, olim Turdetana provincia, in Luſitania item, & in quibusdam Galliæ tractibus. In Ilicis iſtius foliis cocca, ſeu grana rubra procreantur, reipſa, ut ferunt, vermium nidi; muſcæ enim minutæ hæc folia terebrant, ac in iis ovula deponunt ſua, unde grana Chermes oriri dicuntur, quibus tinctores, pictoresque ad res colore coccineo, ſeu purpureo imbuendas uti ſolent, quem & Murex, oſtrum, ſeu conchylium aliis miniſtrat. Cochinillæ Paraqnarienſis origo ſunt inſecta alata, quæ carduis quibusdam, quos Hiſpani Tunas, alii ficus Indicas appellant, ſemper inſident, eorumque ſucco aluntur. Plura ſunt carduorum ejusmodi genera ut fructu, ſic figura diſcrepantia. Alios Lakà, alios Roàyami, Kakeè, Nanapr̃ahéte alios vocant Abipones, omnes tamen eſculentos. Carduus, in quo Cochinilla reperitur, univerſali nomine Tuna ab Hiſpanis, Jamacarù a Braſilis. Opuntia a Botanicis vocatur. E radice admodum brevi truncus aſſurgit craſſus jam trium, jam quatuor angulorum, viridis, tortuoſus, pulpæ albæ, & fragilis, undique ſpinis aculeatus; huic foliorum, & frondium loco trunci alii omnino ſimiles, ſat longi hinc, atque illinc adnaſcuntur, ſucco pleniſſimi. Floribus flavis fructus ſuccedunt rubri, ficu vulgari majores, dulcis ſimul, ſimul aciduli ſaporis, ac vel ideo palato jucundi. Eo-

rum

rum pulpa nigris, minutisque seminibus, ut uva acinis, turget; cortice nudata mirifice sapit, maxime sitientibus, & ex calore ægris. Ex his igitur fruticibus per campos passim obviis fœminæ Cochinillam colligunt, quæ ex micis albis, perexiguis, fluidis, & muco simillimis constat. Plurimæ istiusmodi particulæ in tabellas tenues rotundas compactæ, aerique aliquamdiu expositæ rubescunt demum, & indurantur. Neque alia, ut pingendis tingendisve rebus serviant, industria porro est opus. Sunt, qui Cochinillam vermiculum Indicum esse, ex quo tosto, vel manibus contrito color coccineus conficitur, scripserunt, quibus, si de quavis Americæ Cochinilla id dictum velint, non possum non repugnare. Plus equidem fidei oculis meis, quam verbis alienis tribuo. Massam illam albam, fluidam, e carduis collectam, a fœminis allatam toties vidi, manibus contrectavi meis, floribus pingendis, aceto colore rubro imbuendo adhibui, nunquam illi vel minimam illius insecti particulam immixtam deprehendi Ejusmodi reculas Cochinillæ admixtas si deprehendant Europæi, id fraudibus mercatorum exterorum factum credant, qui res heterogeneas immiscendo & pondus, & lucra sua augere conantur. Sic Tamarindis pruna nostratia ab illis admisceri, pharmacopola ingenue mihi erat conquestus. Paucis abhinc annis in publica urbis taberna cochinillam emi, sed adeo Corruptam, & nescio, quibus quisquiliis vitiatam, ut, cum nullum prorsus colorem redderet, nulli mihi usui fuerit. Clarissimus medicus Woyts in suo gazaphylocio, triplicem, quin quadruplicem cochinillam ab exteris mercatoribus Europæ inferri, alteram ab altera multum discrepantem, refert. Quid alibi ab aliis fiat in paranda Cochinilla, plane ignoro; Paraquaricam, de qua sola mihi sermo est, insectorum, quæ carduis in-

insident, excrementum esse, existimo, vel rectius eorum seminium eo prope modo, quo bombyces fila serica e suis egerere visceribus consueverunt. Bombyces mori foliis, insecta cochinillæ Tunarum carduis aluntur; Hi cardui ut fructum purpureum generant, sic insecta, quæ carduis istis vescuntur, succum quemdam initio album, dein, ut primum siccatur, purpureum egerunt. Quemadmodum formicæ, quæ fruticibus Quabyræ miri fragrantissimis se nutriunt, ceram suavissimi odoris producunt, quod paulo ante memoravi. Hunc igitur, quidquid sit, insectorum succum ex carduis opuntiæ collectum, &, postquam aura siccatus est, in massam purpuream coalescentem cochinillam in Paraquaria vocamus, atque rebus quibusvis seu tingendis, quin alia opus sit præparatione, impendere, solemus. Ejusmodi cochinillæ, dum plura florum millia ad templi ornatum meis concinnavi manibus, vim sane magnam consumpsi, quin vel minimam insecti particulam illi inspersam deprehenderim; Si quis alter deprehenderit, muscam, aut vermiculum talem massæ illi adhuc humidæ vel fortuito, ut in cibis contingit, illapsam, vel mercatorum exterorum ponderis augendi gratia fraudibus admixtam fuisse, sibi tuto persuadeat. Illud mihi exploratissimum, in Paraquaria neminem seu pictorum, seu tinctorum insectis ipsis, sed eorum, qui in carduis reperitur, succo uti. Num vero ex insectorum ejusmodi, quæ viva colorem purpureum effundunt, exanimis jam corporibus idem, vel similis color, exprimi arte queat, ignoro; Nobis equidem nunquam lubuit id experiri, cum naturalis cochinilla semper fuerit in promptu. Grana illa, grano piperis vix minora, fusci plerumque, interdum lucidi coloris, partim rotunda, partim polygona, & rugosa, quæ in aro-

mato-

matopolarum tabernis, in tinctorum officinis passim prostant, cochinilla vulgo appellantur equidem, re tamen ipsa mihi videntur cocca ilicis, (Des stechbalm, oder gruneiche Kermes beere, scharlach beere) esse, ex Hispania, Gallia, vel ex alia Europæ provincia probabiliter allata; Nisi forte ex insulis Americanis, quæ à Joanne Bermudes Hispano, & a Georgio Sommer Anglo nomen habent, aliquando advehantur. Istic enim grana, quæ Sommeriusl rothholz dicuntur, generari scribunt nonnulli, purpurei, ut vera cochinilla, coloris. Quidquid sit, cochinillam Paraquariensi ulla ratione similem nusquam a me in Germania visam esse, sancte affirmo, videoque granis variis, quæ cochinillæ colorem aliquomodo imitantur, cochinillæ nomen promiscue impertiri eodem jure, quo Indi potionem seu ex uvis, seu arborum fructibus paratam vinum appellare consueverunt, quia utriusque abusus homines, reddit temulentos. Noster Joannes Marchiseti, Fluminensis, oppidi Quaranici, cui Nuestra señora de Sancta Fe nomen dedit, diu Parochus Carduos opuntiæ, seu Tunas in horto, qui latissime patebat, domestico plantandas curavit, ne cochinillam oppido suo necessariam per campos remotissimos conquirere porro opus esset. Carduis jam adultis insecta illa alata, cimicibus prope similia, quæ per Indos corbibus e campo allata, undique inspersa fuerunt successu, qui vota superaret, optimo; Tam copiosa enim, tam eximia cochinilla identidem collecta est, ut a vicinis Parochis ad oppidorum suorum usus, quovis pretio oblato, certatim posceretur, quod præ campestri illa, & Sylvestri amænius, luculentiusque rutilabat, maxime, dum succo mali citrei conspergebatur. Annis succedentibus idem Pater Marchiseti hujusmodi carduis omnes oppidi aditus

obsep-

obsepsit, ne equitibus Barbaris, a quibus multæ clades acceptæ, pluresque indies timendæ fuerant, accessus dein tam expeditus esset. Hujus generis sepimentum vivum, quo & Hispani in hortis, prædiisque utuntur suis, ut securitatis instrumentum, sic cochinillæ seminarium exstitit semper fœcundum, quæ Paraquariensibus non colorem modo nobilissimum, sed & medicinam præbet cordi roborando, sudori ciendo, arcendoque veneno utilem, ut adeo aceto, aliisque liguoribus salubriter condiendis tuto misceatur. De Paraquariensi cochinilla duntaxat id a me dictum noveris; Aliam quamcunque mihi ignotam, & vel hoc nomine suspectam ne primoribus quidem labris admoverem. Abbas Vidaure scribit: Insecta foliis Opuntiæ insidentia a Chilensibus aciculis compungi, capique. Chilensi id fieri in provincia etsi concedamus, de Paraquaria idem affirmari haud posse, tot annorum experientia mihi constat.

Virga aurea.

Virga aurea, Abiponibus Nakalìk, caudice rectissimo, foliis, frondibusque ab imo ad summum stipato, & jam quatuor, jam quinque pedes alto, flore insigniter flavo superbiens in plurimis Paraquariæ Campis abundat. Illius seu caudex, seu folia admixto alumine in aqua percocta colorem croceum splendidissimum pictoribus, infectoribusque offerunt; si quid cœrulei immisceas, colorem lætissime viridem habebis. Segmenta arboris Tatayÿ, ut alibi exposui, colorem item flavium, præbent, sed minus clarum. Eadem virga aurea magni quoque est apud medicos nominis, variique usus. Matronam nobilem, annos plures lecto affixam, cujus morbus, nescio, quis, & medicorum plurium sagacitatem, & medicamentorum vires elusit semper, ab advena

Ger-

Germano plantæ istius usu in urbe sanctæ fidei prompte, feliciterque curatam fuisse, recordor. Plura sunt virgæ aureæ genera. Unicum in Paraquaria novi.

Radices rubri coloris.

Quaranii e campis palustribus eruere solent radices quasdam, Yzipò dictas, fuscæ superficiei, quibus laneas, gossipinasque telas colore rubro, sed obscuriori, imbuere solent. Num hæc sit radix Rubiæ tinctorum (vulgo Der grapp) non ausim affirmare; Etsi enim id genus plantæ in Austria jam colatur passim, a me nunquam est visum.

Caatìquà cortex.

Cortex arboris Caatiquà, Abiponibus Achite, aquis immersus ruborem, sed pallidum, rebus imprimit, coriis, dum macerantur, maxime.

Coloris nigri materiæ.

Ad telas nigro colore tingendas jam quadam siliquæ Græcæ specie, quam Acaciæ arbori Ægyptiacæ similem alibi descripsi, jam nota herba, quæ potui servit, Paraquarica, jam argilla pingui nigerrima utuntur. Gossipium nigrum colorem etsi recipiat, haud diu tamen retinet; Hinc vestes, quibus in Paraquaria fere induebamur, Gossipinæ nigrore sensim emoriente nullius prope erant coloris. Matronæ Hispanæ Jacobopoli, Indique Chiquiti norunt Gossipium nigredine pertinacissima imbuere, quod artificium latet cæteros.

Frutex anonymus colori viridi serviens.

Ad ripas amnis Nárahagem sylvæ inambulans fruticem mihi ignotum detexi, foliis tanto virore splen-

ſplendentibus præditum, ut ea deguſtandi lubido me inceſſerit. Ea ſaccharo quovis dulciora deprehendi, & herbæ Paraquaricæ, dum cum aqua fervente bibitur, condiendæ ſacchari loco adhiberi poſſe, judicavi. De utiliſſima, ut videbatur, inventiuncula magnopere mihi applaudens ſocio meo Hiſpano folium ejus fruticis guſtandum porrexi. Is vero, quod res erat, prudenter ſuſpicatus, plantæ peregrinæ non guſtatu modo, ſed & tactu abſtinendum ſibi videri, reſpondit. Indæ vetulæ hac de re in oppido conſultæ: Hæc folia rebus viridi colore inficiendis adhiberi equidem, ſed virulenta eſſe, affirmarunt. Enimvero de hoc factus certior inconſiderantiam damnavi meam, qui præcipiti manu plantam mihi nondum exploratam ori admoverim meo.

Ligna tinctoria.

Ligna porro tinctoria varii coloris, quæ ex Braſilia, Quayana, aliisquè Americæ provinciis in Europam transferuntur, pleraque ſuppetunt in ea Paraquariæ parte, quæ Braſiliæ confinis. Idem de radicibus, arborum oleis, ſuccis, reſinis, gummi, nucleis &c. dictum puta.

Cardones ſeu Cerei.

Carduis, quos tunas, vel ficus Indicas appellant, ſociandi videntur Cardones, ſeu Cerei (Alagarík Abiponibus) quorum truncus & vaſtus, & procerus, pulpæ fungoſæ, ac fragilis. Foliorum, ramorumque loco caudices alii craſſi, & longiſſimi innaſcuntur, ſpinoſi undique, ſucco turgentes, & in altum erecti. Flores iis albi, fructus ovo anſerino grandior, figuræ ovatæ, coloris obſcure rubri proveuit, quo

Indi impune vescuntur. In Paraquariæ solitudinibus sylvas cardonum longe, lateque porrectas sæpe peragravi. Mel, quod in illis apes fundunt, plurimum celebratur. Singulas prope cardonum partes, succum maxime ex iis expressum in usus medicos convertere nôrunt & Europæi & Americani. Multæ sunt cardonum genera, diversæ, monstrosæque figuræ. Humi serpunt alii, alii sursum arrigunt se se. Horum memorabilior cereus Peruvianus major spinosus, ad viginti pedes altus, pedem unum crassus. Ejus truncus varios angulos, & veluti canales, tubera item, ac aculeos habet. Cortex illi viridis, pulpa carnosa, & sub hac materia lignea, ubi medulla candida succi plena est. Parce florescit. Plura de hoc cereo nôsse si cupias, hortos Principum, ubi prostat spectabilis, adi.

Caraquatà variæ species.

Caraqnata Quaranlis, Abiponibus Kalitè, Mexicanis Maguey, vel Metl ubique frequens, & ad varia perutilis est planta. ob aliquam affinitatem species Aloës a quibusdam, atque adeo ab Hispanis Azibar, vel Závila dicitur juxta Antonii Nebrissensis lexicon. Complures sunt ejus plantæ species in Paraquaria passim obviæ. Mihi notiores carptim memorabo. Caraquata quazù, seu grandis radice crassa, sed brevi nititur. Foliis viginti aliquot pinguissimis, utrinque serræ instar dentatis, peracutis, ad duos pedes longitudinis se se porrigentibus constat, in quorum centro scapus trunci instar assurgit, quinos, sæpe plures pedes altus. Ejus vertex croceis floribus coronatur. E foliorum fibris, ut alii e lino, vel cannabe, fila ducunt Indæ, chordas, vestes, retia sibi texunt, in quibus bina ex arbore suspen-

ſuſpenſis cubare ſolent. Hæc tamen fila nullo ſeu tempore, ſeu artificio perfectam nanciſcuntur albedinem, neque colorem, qui illis illinitur, retinent diu. In Quayana tamen provincia ex eodem Caraquatæ filo, quod Hiſpani hilo de pita, vel chaguar appellant, tibialia adeo venuſta texi, ſcribunt fide digni, ut ob firmitatem juxta, ac egregiam mollitudinem ſericis tibialibus interdum præferantur in Gallia. Aliud Caraquatæ genus, priori admodum ſimile, in ſylvis viſitur, ſed ad fila ducenda ineptum; Hinc ab Abiponibus frater Caraquatæ, Kalitè nañalhevoa, vocatur. In ſylvis Mbaè verà, Acaray, & Monday fluvios inter ad Nord oſt ſitis non ex Caraquata, ſed ex cortice arboris Pinô rite perpurgato fila, veſteſque ſibi parant Indæ ſylveſtres ſindonis Europææ ritu candidiſſimas, quas ipſus toties vidi, ſtupuique. Tela enim ex corticis hujus filo contexta, ſoli aliquamdiu expoſita, frequenterque irrigata non modo albeſcit inſigniter, ſed & colorem, quo tincta eſt, quemvis fideliſſime ſervat. Dolendum ſane, hanc arborem Pinô in ſylvis editioribus duntaxat reperiri, ac per pleroſque Paraquariæ tractus ignorari omnino. Caraquata alterius figuræ ſpeciem cinaræ, vel Ananæ refert. Fructum coccinei coloris generat, ſemenque copioſum, cauli recto. ſed gracili incluſum habet. Circumdatur foliis vaſtiſſimis, ſerræ inſtar denticulatis, ac humum verſus pendentibus, in quorum centro aquæ clariſſimæ portionem non modicam iter agentes inveniunt, ſitimque levant ſuam in aridis ſolitudinibus, ubi nuſquam gutta aquæ ſuppetit aliquando. Caraquata alia foliis gladio ſimillimis, & utrinque minaci ſpinarum ſerie armata fructum intus, foriſque pallide flaveſcentem, ſeu ime nigro refertum, ſucco acidulo, ſed grato prægnantem profert. Verum hunc

e tot aculeis, quibus folia ejus custodes horrent, citra vulnus extricare, hic labor, hoc opus est. Ex fructu, saccharo admixto, & potus saluberrimus, & nobile adversus morbos varios medicamentum paratur, fugiendum tamen maximopere fœminis prægnantibus, quibus abortum ciere dicitur. Hæc, aliaque Caraquatæ genera innumerabiles Americanis præstant utilitates. Circum hortos, prædiorumque ædes plantata præ quovis alio sepimento spinarum aculeis furtivum, noxiumve impediunt accessum, nullaque aeris intemperie necantur. Folia pro lino ad fila ducenda, pro tegulis item ad tegenda extemporalia tuguria, spinæ pro acubus serviunt. E foliis compunctis succus, qui saponis loco lotricibus est usui, pinguis elicitur. Eadem, si ad ignem excoquantur, esculenta sunt. Caraquatæ fructus varios cibis adnumerant Indi. Ex ejus foliis cultro rasis liquor dulcis manat affatim, qui igne spissatus in saccharum condensatur. Quid mirum jam novo invento Domini Bouchery in Gallia saccharum e Melissis expressum magnifice promitti? Idem Caraquatæ liquor seminibus malorum aureorum, melopeponum, & aquæ immistus vinescit; soli expositus aliquamdiu acescit. Qua ratione, quibus morbis, vulneribusque medeatur succus e Caraquata profluens, longum sit enarrare. Ad hæc Caraquatæ adnasci solet Polypodium, quod cuivis alteri Europæo præferendum e medicorum sententia. Tot, tantasque utilitates etsi præstet Caraquatæ planta indigenis, fateor tamen, mihi illam per tot annos nunquam usui, sæpissime seu equiti, seu pediti impedimento in itineribus fuisse; Namque ut molossi diducto rictu allatrae solent venientes, sic conferti per viam, & vix penetrabiles Cardui aculeatis, lateque expansis foliis lacerant tran-

seun-

ſeuntes. Paucos ante annos Poſonii, quod Hungariæ metropolis nobiliſſima, Excellentiſſimus Comes Erdödi ſuum mihi hortum ſpectandum exhibuit ipſe, omni plantarum exoticarum genere comptiſſimum. Cum hinc, atque illinc Tunas, carduos, cardones, Caraquatas, aliosque Americæ frutices attonitus circumſpicerem, illorum nomina, uſus, proprietatesque expoſui ſimul, ſimul mirari me, ajebam, tantis ſumptibus ex America advehi, tanto labore coli ejusmodi plantas, quibus eradicandis nec ſecures, neque trecentæ induſtriæ in Paraquaria nobis ſuſſiciebant.

Arundines variæ

Tam in campis paluſtribus, quam humidioribus in ſylvis, arundinum ingens paſſim frequentia eſt, ac Varietas; Aliæ ſiquidem ſolidæ, concavæ aliæ. Quædam craſſitie femur virile excedunt, nonnullæ vix pollicem æquant; Multæ penna, qua ad ſcribendum utimur, anſerina graciliores, ſed denas facile orgyas longæ vicinis arboribus implicant ſe ſe, & a Quaraniis Taquarembò vocantur. Arundinem quamcunque Quaranii Taquá, Abipones Akatleĕaye, Hiſpani Caña appellant. Arundines tantæ molis paſſim ſuppetunt, ædium in fabrica, in plauſtris, navibusque ut lignum ſuppleant, & ſi opportuno cædantur tempore, duritie id ſuperant etiam, ac perennitate. Fuere, qui ex amplis arundinibus lagenas prægrandes concinnarunt ad vinum in itineribus ſervandum idoneas, & vitreis, quippe fragilibus, meliores. Cum in variis provinciæ ejusdem tractibus arundines variæ proveniant, Indi ex arundine ſagittæ per viam fortuito inventæ hoſtium Barbarorum, qui illac commearunt, nomen, patriamque ſagaciter con-

jectant. Nemora non raro longissime patentia, arundineto continuo horrida pedites transivimus, quia & noctem in illo agere cogebamur sæpe, insomnes semper, & anxii. Arundineta equidem palustri fere solo cum gaudeant, insectorum, puta, ricinorum, anguium, culicumque seminaria sunt, & stativa, qui advenarum sanguini, auribusque nunquam parcunt usque sonori, & mordaces, præsertim malacia ingruente. Ventus si irruat validior, disjecto, ad quem considemus, focô, arundines foliis aridis opertæ flammam concipient illico, nosquecremabunt; Nam nec incendii sopiendi instrumenta suppetunt, neque evadendi opportunitates. Frequens id periculi genus, & pluribus exitiale. Arundines, quas germani cannas Hispanicas, Hispani Indicas appellant, & pro baculis habent, Paraquaria nusquam gignit, licet in Borealis Americæ provinciis nec raras, neque caras. Ejusmodi scipione arundineo nemini, præterquam militari præfectura insigni in Paraquaria uti permissum.

Canna saccharifera.

In calentioribus, quæ ad septentriones vergunt magis, territoriis Canna saccharifera lætissime provenit, cultorum si modo solertia haud desideretur. Augusto mense, hyeme scilicet istic exeunte, cannarum taleæ pedem unum, vel duos circiter longæ sulcis agri æquali a se spatio distantibus, riteque aratis oblique inseruntur. Ex talearum sensim putrescentium fundo novum cannarum germen erumpit, quæ in octo pedum altitudinem accrescunt Denique, & decem circiter mensium intervallo maturæ resecantur. Quo diutius in agro relinquuntur, eo magis melleus earum succus, spissiorque evadit, qui variis in America modis, machinisque exprimitur subinde. In Paraqua-

saquaria Cannæ, foliis antea nudatæ, in frusta sesquipedalia secantur. Hæc duobus durissimo e ligno cylindris grandibus, quos ope rotæ majoris ligneæ boves bini circumagunt, manu intruduntur. Machinam hanc Trapiche vocant Paraquarienses. Arcta cylindrorum compressione expressus succus in subjectum lintrem, vel scaphium defluit. In lebete æneo plus, minusve coquitur pro diversitate usus, cui dulcis liquor destinatur; Nam si pro melle potui, ciboùe servituro adhibendus est, ad focum minus spissatur, utribusque clausus pro arbitrio conservatur. In istorum fundo, postquam mel consumptum usu, multos lapillos candidos, crystallinos, ex melle coagulato ortos, invenimus semper, quos vulgo saccharum Candì purissimum, & naturale vocant; Aliud enim, quod filis implicitum, flavumque in tabernis prostat, artificiale videtur. Si vero expressus e cannis liquor conficiundo saccharo destinetur, diutius excoquendus erit, atque spissiorem in massam redigendus. Hæc in ollas ex argilla fictas, quarum fundus hinc illinc perforatus sit, transfusa quo sæpius, diutiusque soli exponitur, eo magis fæcibus, in subjectum ollæ vasculum defluentibus, purgatur, eoque candidius saccharum, nobiliusque evadit. E fæcibus defluis vel saccharum vilius, vel arte chimica stillatim ad ignem eliquatis aquam vitæ, ut vulgo dicitur, conficiunt Hispani. Eundem in finem cannas cylindris jam contritas necdum tamen succi omnis expertes (Bagasso dicuntur) alii impendunt. Nostris in oppidis has cannarum exuvias equis, mulisque vorandas reliquimus. Hæ pecorum omnium cupediæ quanta cum aviditate, quot inter rixas fuere consumptæ! Illud animadvertendum præterea: ollæ, in quibus liquor melleus soli exponitur, limo recenti madefacto diligenter conteguntur. Quidquid sacchari seu in Pa-

 ra-

raquaria, seu in vicina Brasilia paratur, farinæ triticeæ speciem refert. Id solum lusitanis usui est. Id ex portu ulyssiponensi qua qua versus navibus transportatur, & tum calcis, tum taurini sanguinis beneficio, aliisque, nescio, quibus industriis in lapidem veluti conglaciatur. Tale tot artificiis sibi suspectis transformatum saccharum, quod ipsus vidi, aversantur lusitani, & purum, sincerumque sibi præoptant. Sed supervacaneum hunc esse metum ecquis nostrum non videt? Cum agrorum feracitati incolarum Paraquariensium industria neutiquam respondeat, saccharum istic elaboratum illi provinciæ raro sufficit, ut adeo de illo in Europam transmittendo cogitet nemo. Exquisita cannarum cultura e contrario ingentes in Brasiliam opes ex Europa derivat, lusitanici commercii nervus præcipuus, ac divitiarum fons perennis. Arundo sacchariſera a Quaraniis Taquarey, ab Hyspanis caña dulce vocatur, ab Abiponibus Akatleraye noëte. A sylvestri arundine nil differt, nisi quod nodos plures habeat, internodiaque minora. Foliis eleganter viridibus, amplissimisque præsertim in vertice ornatur. Quatuor fere pollices crassa est. Quamvis septem, octove pedes procera sit, multa ejus portio tamen, quæ ad ejus fastigium vergit, abjicitur, quippe tam succo vacua, quam foliis plenissima. Glebam præpinguem, solumque, uti cæteræ arundines, riguum amant, nec in collibus, etsi rigetur identidem, multum adolescit. Cañæ recens plantatæ terræ plus est aggerendum æstate, ne solis æstu exarescat; Hyeme minus, ne nimium germinet, & quo pluribus foliis superbierit, eo parciore succo turgescat. Lolia quoque, quæ humum exsugunt, luxuriantia solerter extirpanda. Pruinæ moderatæ cannis adultis prosunt, quod succum melleum conspissant, immoderatæ obsunt, quoniam succum omnem exhauriunt. Formicæ,

can-

cannis adolescentibus exitiales, pro viribus sunt arcendæ. Plures alias, quibus cannarum educatio, expressio, & in saccharum transformatio indiget, industrias silentio prætereundas brevitatis causa putavi. obiter adnotavi præcipua, ut sacchari, quod consumere egregie norunt Europæi, etiam genesim penitius intelligant, desinantque admirari arundineam hanc dulcedinem tam operose in America elaboratam, tam exaggerato sæpe pretio vendi in Europa.

Mel apum.

A melle, quod cannæ præbent, ad mel, quod apes fundunt, transeamus. Alvearia, quorum adeo laboriosus est per Europam cultus, nulla per omnem videas Paraquariam, quod multiplex apum genus seu in concavis arboribus, seu in terræ cavernis, seu patente in campo mel nobile, ac copiosum, passim deponant, in illis maxime territoriis, quæ Cælo mitiore gaudent, campisque floridioribus propinquant magis. Pro apum, locorum, temporumque varietate varium mel & nomine, & sapore reperitur. Quod sub terra latet, ab Abiponibus Nahérek appellatur. Id acidulum alicubi, alibi dulcissimum. Ex una sæpe caverna ingens ejus portio eruitur frequenter, cantharos plures impletura. Quod vere ineunte e fruticibus potissimum, vel alto e gramine pendens decerpitur, ab Hispanis indigenis lechiguana, ab Abiponibus Naatek, vel Nahaurek dicitur. Materia, qua mellis istius alveoli, seu cellulæ constant, chartæ bibulæ videtur simillima, tantique sæpe est voluminis, & ambitus, utroque illud brachio complecti ægre ut queas. Favos, quos in Europa vespæ quædam condunt, pari prope modo structos aliquando vidimus. Mellis lechiguanæ præstantiam vel ex eo

 ar-

arguas, quod e primis sub veris principium floribus gignatur, & si menses aliquot intactum oculos, manusque transeuntium fugerit, sacchari instar sponte sua induretur, ac illo dulcescat magis. Nihil prorsus ceræ admixtum habet. Id genus favi e frutice decerpturi laneo caput suum amictu providenter obnubunt, ne apicularum, quæ domum, laboremque suum acerrime defendunt, ferocium aculeis misere compungantur. Enimvero melleum hoc nectar ab incautis multo dolore emitur interdum. Quamvis jam sub terra, jam in campo mel varium prostet, præcipua tamen apum officina sylvæ sunt, ubi in cavis, excelsisque arborum truncis ceram cum melle conficiunt, quod communi nomine Neélgék, vel Aaloeyák ab Abiponibus, ybiraey a Quaraniis dicitur, qui tamen apum, mellisque generibus singulis singula nomina indidere, ut eorum e lexicis patet. Mellis discrimen non ab apicularum duntaxat, sed a succorum, quibus illæ pascuntur, discrimine pendet, quin & a receptaculis variis, in quibus reperitur, mel variam virtutem obtinet, ac nomenclationem. Hispani Jacobopolitani illud maximi faciunt, quod in cardonibus, de quibus paulo ante disserui, invenitur. Apud Quaranios, & quosvis æquos æstimatores primum locum tenet Eyrobáña mel utique dulcissimum limpidissimumque, quod vitro infusum solo aspectu ab aqua pura discernat nemo. Idem mel si in fragrantissimo arboris ybirapaye ligno reperiatur, tunc enimvero ob incredibilem, quam ab arbore contraxit, fragrantiam omne tulit punctum, ac mella cætera, ut sol astra minora, antecellit. Arborem ybirapaye alias laudavi. Longum sit, superfluumque reliqua mellis, apicularumque ejus procreatricum discrimina, ac nomina enumerare, quod dudum alii ex operis sui instituto præstiterunt. Hallucinantur illi

pro-

profecto, qui cum Isidoro Pelusiota libro 1. epistola 132. *Mel sylvestre summe amarum, & gustatui omni infestum, atque inimicum* existimant. Quod si tale fuerit in solitudine Jerusalem inter, & Jericho, ubi melle sylvestri victitans Joannes versabatur, iuxta Menochium libro 2. capite 1. ab Anatot usque Thecue, & Engaddi, id forte illarum apum, forte succi, quo alebantur, naturæ erit tribuendum, quin mel sylvestre quodvis aliud, amaritiei jure possit accusari. Nam etsi melli Americano sylvestri universim propria sit dulcedo, si tamen e ruta, absinthio, artemisia, roremarino sugant apes, amaritiem, nescio, quam melli aspergunt suo. Mensibus in Paraquaria hybernis Junio, Julio, & Augusto mel quodvis sibi minus salutare affirmant Abipones, eoque abstinent religiose. Hispani Jacobopolitani in remotissima etiam nemora ad mel, ceramque conquirendam turmatim proficiscuntur; Hanc ad solem labore improbo dealbatam, Chilensibus, Peruvianisque venalem quæstu vix mediocri transmittunt. Ubi ubi latentia in sylvis alvearia detegere, spoliareque, Abiponibus nullum prope est negotium; Cælo sudo, claro sole in campum equites excurrunt. Apiculas, ut incredibili pollent oculorum acie, qua qua versus volitantes observant, & relicto ad sylvæ margines equo, pedites sequuntur, dum, quam arborem illæ iniverint, videant denique; Hanc simiorum instar pernices conscendunt; foramen, alvearii scilicet portam, ac indicem, securi aperiunt, mel supposito vase coriaceo, ceramque eximunt, ac domum deportant, ubi a considentibus amicis, prolibus, conjugibusque adventitia illa dulcedo jam ceu ambrosia Lingendo, jam ceu nectar bibendo suavissime consumitur. Quod si communis viros inter compotatio quocunque nomine indicta fuerit, mel allatum frigida miscetur, stipite obvio

exa-

exagitatum tantisper, nullo præterea fermento accedente, horarum aliquot intervallo ebullit, spumat, vinescit, & vel parce haustum vini meracissimi instar temulentiam accelerat Indis, ad quorum mentem natura imbecillem opprimendam bina, ternave pocilla satis esse, superque experti sumus. Ceræ, quam loa. pal Abipones, yraiti Quaranii vocant, vix ullus est apud hos Indos usus; Focus enim in tugurii pavimento usque vivus ut culinæ interdiu, sic candelæ vices agit noctu. si quam tamen ceram domi in promptu habeant, pro crepundiis, pro scrutis quibusvis obvio Hispano eam porrigere consueverunt. Crebrum mellis usum, cur Abipones adeo vegeti sint, & vivaces, causam esse aliquam, alio loco ostendam.

Sal.

Melli sal succedat. Hoc ut bestiæ pleræque omnes, sic Barbari incredibiliter appetunt, quamvis raro illius compotes fiant. Licet enim Paraquaria alicubi sale abundet seu naturali, seu artificiali, per immensos tamen terrarum tractus neutrum suppetit, nisi forte magnis sumptibus aliunde allatum. Quaraniorum certe oppida latissime diffusa & calce, & sale carent; utrumque e remotis Hispanorum coloniis jam navibus, jam plaustris advehendum est, pretioque emendum sæpe intolerabili, sæpe nullo impetrandum. Cordubensi in territorio, & alibi lacus diutina cœli siccitate exhausti sal coagulatum offerunt equidem, sed eadem siccitate durante ad hos lacus perveniri ægerrime potest, cum Campi, per quos transeundum, aquam negent & vectoribus, & bobus, a quibus sal plaustris ad urbes est transportandum. Annis pluviosis, lacubus illis redundantibus sal haud coagulatur.

Quod

Quod cum eveniat frequenter, frequens est salis penuria, caritasque. Quibusdam in locis, quæ urbis Assumptionis, & Sancti Jacobi iuribus obnoxia, jam nitrum e Campo collectum, jam aquas salsas minoribus in ollis excoctas in sal probum convertunt. Ad conceptionis oppidum sal in oppidulo Sanctæ Luciæ coctum adeo amarum venerat aliquando, ut satius fuerit insulsas edere carnes, quam stomachos nostros tanta amaritie excruciare. Sal, quod in Indorum oppido lambare, & in Cochinoco Peruvio confini paratur, plurimi fit, quippe lapidi similius, candidius, & medicamentis maxime idoneum. Cives Boni aeris interdum navibus per mare Australe, alias per terram sal plaustris advehunt ex lacubus, ubi salis nativi, niveique infinita congeries. Hi lacus fretum Magallanicum versus siti cum multorum dierum itinere absint ab urbe, nunquam sine multis sumptibus, raro sine discrimine possunt adiri. Ingens sæpe Hispanorum Turma, qui sal istic conquisituri abierant, per Barbaros Australes misere contrucidata vitæ, plaustrorum, bestiarumque omnium jacturam fecit, vix uno, qui cladem in urbe nunciaret, superstite. Has difficultates si perpenderis, sal in Paraquaria plerumque rarum, sæpe nullum esse, nihil admodum miraberis porro. In ditionis Jacobopolitanæ oppido Moppa Hispanus nobilis, qui ex chaco advenam me hospitio comiter excepit, tantum salis, quantum binis ovis sorbilibus saliendis sufficeret, quovis pretio per omnes loci plateas quæsitum non impetravit. Id temporis libra ceræ pro libra salis passim pendebatur. Quaranii carnem, & quidquid obsoniorum habent, ne mica quidem salis conditam edunt plerumque; Enim vero singulis patribusfamilias cochlear unicum sale plenum, hebdomadi integræ suffe-

fecturum diebus dominicis tribui solebat, libera, liberalique Parochorum beneficentia. Tantilla salis portio sumptuosa tamen oppidis singulis fuit, quorum alia mille familias, alia centingentas, vel septingentas numerarunt. Nam cum arroba (Pondus est Hispanicum quinque & viginti librarum) salis quatuor scutis, octo scilicet florenis Austriacis comparanda fuerit sæpe, libra viginti circiter cruciferis hujatibus constabat. Quamvis argenti loco, cum nullus istic monetæ sit usus, tabacæ folia, coria bubula, tela gossipina &c. Venditoribus porrigerentur. Barbari, qui in abstrusis habitant solitudinibus, insulso fere cibo vescuntur, cum nec sal illis suppetat, neque salina. Eam ob rem illorum non pauci scabie laborare mihi videbantur. Solertiores alii jam fruticem, quem Hispani la vidriera, Quaranii Yuquì, Abipones Achibiraik, vel Ataraik, id est, sal vocant, jam alias plantas cremare solent, earumque cineribus seu ad cibum condiendum, seu ad paranda medicamenta pro sale uti consueverunt, maxime Abipones. Hi, quibus & esus, & potus mellis prope quotidianus est, dentes profecto non labefactarent modo suos, sed & brevi amitterent omnes, ni quodam, quod a majoribus accepere suis, remedio sibi consultum irent identidem. Tabacæ folia scilicet mulierculis vetulis mandenda committunt, quæ illa dentibus contrita spumante cum saliva ad manus suæ palmam exspuunt, sale conspersa digito exagitant, subiguntque tamdiu, dum denique massæ nigræ resinosæ, & theriacæ speciem referant. Hanc massam e tabacá, sale, & vetularum saliva conflatam *Noetà* medicinam vocant suam, cornu tenui clausam e veste pendentem a pueris circumferunt semper, particulam ex ea ungui-

bus

bus decerptam ori injiciunt suo identidem, ac, ut nos pulveres Nicotianos, amicis obviis propinant. Id genus medicamenti barbari ut nauseam, ac prope vomitum ciet spectanti Europæo, sic, qui eo utuntur per omnem ætatem, Barbaris incredibiles adfert utilitates; Nam, quid demum rei sit dentium dolor, plerique ignorant; Plerique dentes suos tumulo inferunt omnes, omnique ex parte incolumes. Quotidiani propterea Abiponum ad nostras ædes fiebant concursus, tabacæ folia, & sal postulantium, ad medicinam illam dentium concinnandam necessaria. Olim tabacæ, quam nunquam plantaverant, loco radices plantæ cujusdam adhibuere, quam Hispani Coro, Abipones Noeta appellant.

Coro planta.

Hæc folium, mordacitatem, salivæque ciendæ facultatem tabacæ propriam plurimum imitatur. De Tabacæ cultura, & varietate alias a me actum. Quaranii Tabacam Petŷ, Abipones Npeetèk corrupto non nihil Quaranico vocabulo dicunt; Quin & latini Tabacam Petum hodie vocant, voce ex nomine Petŷ utique derivata. Ab aliis herba Nicotiana appellatur, quod Joannes Nicot lusitanus ante annos centum, & octoginta circiter tabacam ex Brasilia primus in Europam attulisse, scribitur. Ipsum Tabacæ nomen ab insula Americana Tabago, unde olim venerat, fluxisse, opinor.

Ecquan-

Ecquando ſcribendi finem inveniam, ſi fruticum, plantarumque ad unam omnium vel nomina recenſuero? Rorismarini, Rutæ, Artemiſiæ, virgæ aureæ, Menthæ, abſinthii ſylvas ampliſſimas in quibusdam Quaraniorum oppidis deprehendi. Salvia triplex diverſæ quidem formæ, virtutis tamen ejusdem nobis innotuit. Quæ ſalvia Regia ab Hiſpanis dicitur, rarior eſt ob cultorum paucitatem. Borrago, Plantago, Malva, Origanum, Naſturtium hortenſe, bugloſſum, Verbena, Fumaria, Portulaca, Liquiritia, ſeu Regalitia, Piperis genus triplex ſcilicet, ut Quaranii vocant, gŷ piper vulgare, Cumbarŷ grani exilis, ſed mordaciſſimum, & Aji, quod Turcicum vocamus, etiam Europæ proprium &c. paſſim, haud tamen ubique, proveniunt. Piper qualecunque ab Abiponibus Keeráye dicitur, & ut amara & acida quævis, a plerisque faſtiditur. Zingiber ex plantata ejus radice copioſus naſcitur. Urticas noſtrates, quod mireris, per multa terrarum ſpatia nusquam vidi. Herbas innumeras medicis utiles, uti contrayerva &c. Liberali naturæ Paraquarienſe ſolum in acceptis refert. De frugibus, quæ ad Indorum alimenta maxime pertinent, juvat paucula jam adnotare.

Mayz, triticum Turcicum.

Frumentum vulgo Turcicum, quod Hiſpani mayz, Quaranii Abati, Abipones Nemelk, Europæi quidam kukurùz vocant, præcipua eſt Americanorum añona. Varii coloris grana profert. Quaranii diverſa ejus genera ſerunt. Mihi notiora ſunt. Abati hatã e granis duriſſimis componitur. Abati morotî e contrario candidiſſimis, molliſſimisque e gra-

granis. Abati misi mensis unius spatio maturescit, sed spicas profert exiles admodum, pumilasque. Celeberrimum est Mayz Bisingallo, cujus grana angulata sunt, mucronataque. In mortario ligneo contrita farinam reddunt saluberrimam juxta, ac suavissimam; Ista vel sola vel melle, aut sacharo admisto si cum aqua bibatur, & sitim ardentissimam, & famem celerrime sedat. Farina hæc militum Jacobopolitanorum, dum fugitivos insectantur Barbaros, viaticum est exquisitissimum, quo longas sæpe, arduasque excursiones, quin vel focum pro cibo coquendo excitare necesse sit, paucis diebus feliciter absolvunt. Mihi quoque in calamitosis itineribus Cœlo æstuante eadem farina levamini sæpe fuit. Ex granis Mayz cujuscunque seu integris seu in mortario comminutis varias ciborum formas, quin & panem tenuem ardentes inter prunas coctum Indæ conficiunt, qui tamen extra famem imodicam Europæis stomachis minime jucundus. A' Quaraniis Mbuyapè, ab aliis Chipà, vel tortilla, ab Abiponibus Etantà panis quiscunque vocatur. Matronæ Hispanæ ex farina Mayz, quam cribrô solertissime purgant, panes candidos, & quamdiu recentes, grati saporis parare norunt. Mihi præ quovis pane triticeo fuerunt. Grana Mayz, mortario contrita, & aqua affusa post horas aliquot vinescentia potionem frequenter præbent Hispanæ plebi, Indis quibusdam frequentissime, quæ Chichà, vel aloja vocatur. Nunquam te, spondeo, lubido incesset hunc gustandi potum, si quibus modis apud Indos paretur, intellexeris. Quoties communis statuta est compotatio, vetulæ effœtæ, rancidæ eundem evocantur in locum, ubi considentes porrecta sibi Mayz grana dentibus moluut suis, & in parata vasa cum saliva exponunt, quam optimum esse potus fermentum, condimentumque

Barbari putant, fœminasque juniores, quod impuris humoribus scatere videantur, honorifico Mayz grana dentibus terendi munere excludunt. Potus ex aqua, & execrabili hac massa compositus eccui demum stomacho nauseam non cieat, ac vomitum? Hic tamen mos sane barbarus apud plerasque Barbaras Americæ gentes Civitate est donatus. Abipones, quibus mellis, & siliquæ græcæ copia est, tritico Turcico etsi vescantur avide, illo tamen ad potionem parandam nunquam utuntur. Cæterum multæ sunt, luculentæque tritici Mayz prærogativæ; Nam in gleba etiam non optima satum bene provenit, Granum unum sæpe millenis plura grana reddit cultori. Illius spicæ teneræ adhuc, & lactescentes seu assæ, seu cum carnibus coctæ & Americanis, & Europæis plurimum arrident. Id tritici genus quocunque demum modo præparatum ad roborandum insigniter corpus, ad sanguinem augendum, ad vitam producendam multum conferre, Indi experiuntur. Neque ad gallinas, aliasque bestias saginandas præstantius illo pabulum deteximus usquam.

Batatæ.

In cibaria Indorum penu locum non infimum habent radices quædam, quas Hispanus Batatas, vel Camotes de Malaga, Quaranius yeti, Germanus Poma terrestria (Erdäpfl) appellat. Supervacaneum sit rem omnibus perspectam prolixius describere. Paraquarienses Germanicis, sive earum molem, sive saporem spectemus, multum præstare; extra dubium est. Istæ radices, rapas mallem dicere, jam albi, jam rubri, jam flavi coloris sunt in Paraquaria. Batatas purpureas præ aliis viliores, Flavas, quas yetì paracà vocant Quaranii, omnium optimas semper judicavi.

Man-

Mandubi.

Mandubi Quaraniis, Hispanis Manì fructus est Americæ invidendus, optandus Europæ. Amygdalam pinguedine, dulcedine, & si corticem excipias, etiam figura refert. Sub terra nascitur e planta pulcherrima duos circiter pedes alta. Caulis illi quatuor laterum, pilis aspersus, colore viridi, & tantillum rubescente. Rami graciles quaternis singuli foliolis hinc læto virore, inde albedine quadam tinctis, & lanugine tenerrima vestiuntur. Ad ramulorum originem flosculi crocei, & in marginibus rubicundi brevi pediculo insistentes tribus foliolis circumdantur. Radices hujus plantæ breves sunt, angustæ, ac tortuosæ, quibus vaginæ oblongæ lutei, coloris, & imbecilli corticis inhærent. Vaginis singulis jam singuli (Nam diversæ sunt Mandubi species) jam bini nuclei clauduntur, cuticula eleganter purpurea tecti, pulpa condidissima, pinguissimaque præditi. Nucleos hos seu leviter frixos, seu assos vel Europæi appetunt, celebrantque. Oleum ex nucleis torculari expressum pro, imo præ omni olivarum oleo lactucæ, cibis quoque butyri, vel adipis bubuli loco a plurimis adhibetur. Italum novi Bergomatem, qui tabacæ pulveres rite præparatos, hocque Mandubi oleo recenti obiter aspersos tabacæ Hispalensi simillimos reddebat. Præclarum hunc fructum Europæ nostræ identidem peroptavi, multiplici certe usui futurum.

Varia leguminum genera.

Præter lentes, fabas, Faselos, seu phaseolos, aliaque leguminum genera (Quaraniis cumandà, abiponibus Nauvirgila) ex Anglia, Italia, Germa-

nia, Africa in Paraquariam translata incredibilis est quoque Peponum, cucurbitarum, cucumerum esculentorum varietas, Qui variis cocti modis non ventribus modo implendis, sed & palato interdum oblectando bellè serviunt. Hispani Zapallos vocant, quorum alii dulciores ex Angola, Africæ provincia, olim adducti; Alii Quarahià, carapepè &c. a Quaraniis dicuntur. Curuquà, cucurbitæ genus, eximiæ magnitudinis. E caudice pendens suo per sepes, arboresque vicinas hederæ instar serpit. Cocta hæc cucurbita alimentum est non insuave, & medicamentum celebre febri tertianâ laborantium. Domi menses etsi complures servata cubiculum fragrantia suavissima implet, qua illius quoque semina pollent. Melopepones nimiæ propemodum dulcedinis ubique proveniunt, sed nisi, ut primum maturuere, decerpantur, illico amarescunt, & cimicibus fœtidissimis implentur. Pepones, seu melones aquatiles, quos Hispani sandias, Abipones Kaamàlakà escam Hispanorum appellant, copiosi juxta, ac ingentes passim visuntur; In Sancti Jacobi de storea solo, quippe arenoso, maxime & dulcissimi, & monstrosæ, quæ fidem superet, magnitudinis proveniunt, quamvis prægrandes alibi quoquè nascantur. Illorum pulpa jam rosea, jam crocea, semper glaciei instar gelida Fauces siti ardentes, cæterosque corporis artus validissime recreat citra ullam stomachi noxam, maxime si aquæ haustus illi succedat; vini enim, quod mireris, societatem hi pepones refugiunt. In loco, quem aer permeat, patente suspensi maxima anni parte incolumes conservantur, Anni pluviosi peponibus aquatilibus nondum plene adultis officiunt magnopere; Tantum enim aquæ absorbent, ut, antequam maturescant, disrumpantur, vel maturi jam paucas intra hebdomades computrescant.

Lactu-

Lactuca.

Lactuca, ſive Endivia, quæ Intybus ſativus a latinis, ab Hiſpanis Eſcarola dicitur; Sive criſpa illa, & Braſſicæ inſtar capitata hybernis menſibus, ſi rite colatur, in promptu eſt; Æſtivis rariſſime, niſi in rivorum litoribus plantetur; In horto enim ob nimium Cœli æſtum in germen illico, & ſemen excreſcit. Rapæ Europææ primo, quo ſeruntur, anno feliciter oriuntur, proxime ſequenti in raphanos nigros mordaciſſimos ſolent degenerare.

Raphanus.

Enimvero tellus Paraquarienſis Raphanis admodum opportuna videtur; Eorum ſemine per ventum diſperſo in ſtupendam ubique accreſcunt molem, & loliorum more agros implent, tritici peſtes

Sinapi.

Sinapi (Hiſpanis Moſtaza) ſalubre ciborum condimentum in hortis cultioribus raro deſideratur.

Naſturtium.

Naſturtium Europæum, cujus radices carni bubulæ adhibent Germani, Paraquariæ univerſæ omnino ignotum, etſi Naſturtium ſeu hortenſe, ſeu aquaticum (Hiſpanis Maſtuerzo, Germanis Brunkres) in locis riguis ſponte naſcatur.

Crocus.

Crocus (Hispanis Azafràn) Europæus tota exulat Paraquaria. Americanus, solo nomine, & Figura crocus, non cibis condiendis utilis est, sed rebus duntaxat flavo colore tingendis.

Asparagi.

Asparagi in Campis cernuntur, sed amari, & filô prope graciliores, gigantes utique futuri, si ad hortos translati culturam nanciscerentur.

Cæppæ & Allia.

Cæppæ, & Allia prima apud plures Europæ populos ciborum elementa, culinarum ornamenta, deliciæque mensarum incredibili studio, ac sumptu certatim coluntur ab Hispanis, quin & cruda a jejunis avide manduntur.

Fungi.

Fungi multiplices in campis æque, ac sylvis prostant, nemo tamen est omnium, qui manus, qui labia iis ausit applicare. Verenjena, Latinis Melongena, Tomates, Germanis Poma paradisi, aliaque ejusmodi Hispanis, quam Teutonicis gentibus notiora gustus irritamenta in hortis passim visuntur, & sæpe in mensis. Indi dulcia appetunt, raphanos, sinapi, nasturtium hortense, lactucas aceto perfusas, &

quio-

quidquid acre, acidum, vel amarum cane pejus, & angue aversantur. Abipones, quibus, dum palantes adhuc ultro, citroque commeabant, nec serendi cura, neque metendi necessitas unquam fuit, volucrum, ferarumque ritu iis alebantur quondam, quæ seu prædandi studium suppeditaverat, seu liberalis Natura in Campis, sylvis, amnibus, lacubusve gignit, & venantibus gratuito porrigere solet. In terrarum superficie si nusquam esca se offerat, sub terra, sub aquis radices esculentas inveniunt, quarum alias Neeyeka; alias Hakamìk, leèkate alias appellant. Est & fabarum minutissimarum genus, quas Nauvirgila dicunt, in sylvis plerisque obvium. Elixæ hæ fabæ etsi ad palatum demulcendum nihil; ad vacuos tamen Indorum ventres implendos aliquantum faciunt.

Triticum.

Gleba Paraquariensis, præsertim in agro Boni aeris, Montevideo, Sanctique Jacobi Tucumanorum, tritici est feracissima. Illud mirum igitur, sed exploratissimum, maximam Hispanorum indigenarum partem triticeum panem vix delibare, quod serendi, molendique tritici refugiunt dificultatem. Enimvero Molam, quæ aquarum impulsu moveatur, nullam usquam videas. Lapis molaris per equos, vel mulos circumagitur; Alicubi a vento. Molas hujusmodi pneumaticas binas duntaxat in urbe Boni aeris vidi. Triticum Europæum a Paraquariensi differt, quod huic curtissimi sint culmi, spicæ vero grandiores, granisque majoribus gravidæ. Messores Quaranii, spicas cultro vulgari, solas resecant, cul-

mis in agro remanentibus, qui stantes subinde cremantur; Cineres enim præ quovis fimo arvum fœcundant. In singulis Quaraniorum oppidis tantum tritici seritur, quantum uni anno sufficere putatur. Facta messe prospera, quidquid tritici seu in saccis, seu in horreo reliquum fecit annus superior, Indis gratuito tribuitur, qui pro nativa segnitie illud coctum edere, quam molere, ac pinsere malunt. Quotidie iisdem in oppidis panis e tritico similagineus recens binorum, qui oppidum procurant, Sacerdotum mensæ apponitur. Panis ex eadem massa insignis portio, cum carnibus nostra in culina elixis ad ægrotantium singulorum ædes, recepto dudum more, mittitur ipso meridie. Numerosioribus in oppidis, quorum multa quatuor, quinque, bina septem capitum millibus definiuntur, ingens panum candidissimorum numerus ægris impenditur quotidie. Oppidi quoque magistratibus, quoties statis per annum diebus solenne illis epulum datur, ejusmodi panes e flore farinæ primarii obtingunt. Non ægris modo, & oppidi primoribus Indis, sed & plebejis aliis, ut occasio ferebat, panem identidem sumus largiti, ut adeo certissimum sit, triticum ab iisdem potissimum absumi, qui illud severunt, messueruntque. Quod quidem æquissimum mihi semper videbatur. Grana tritici e spicis excutiuntur non hominum tribula armatorum manibus, sed pedibus equorum, quorum centum, vel ducenti per aream, ubi spicæ humi confertæ jacent, sepibus clausam circumaguntur, magno temporis, maximo operarum compendio.

Avena.

Avena ne de nomine quidem nota est Paraquariis. Quid, quod & in Hispania loliorum more duntaxat alicubi oriatur, & , ut ab ipsis Hispanis acceperam, nusquam seratur; Equorum enim pabulum istic non avena, sed hordeum esse solet.

Vinum.

Extra Tucumaniæ urbes Cordubam, Riojam, & vallem catamarcam vindemia propemodum nulla. Vinum quod his in locis confieri solet, ne Sacerdotibus quidem ad aram operantibus est satis, ut adeo ex chilensibus Mendoza, Sancti Ludovici, & Sancti Joannis cis alpes sitis urbeculis imani labore, imodico sumptu sit advehendum. Hispani Paraquarienses ut a vino, sic a vinearum cultura abhorruerunt nunquam. Solum, Cœlumque Paraquariæ vineis sane propitium est; &, siquod aliud, vitibus maxime opportunum; Vinum gignit generosum juxta, ac saluberrimum, sed pro tanta Provinciæ amplitudine permodicum, quod neutiquam incolarum socordiæ, formicarum potius voracissimarum infinitati tribuendum, a quibus, nulla cultorum industria proficiente, vites corroduntur. Si qui tamen in lucem prodeant racemi, columbarum sylvestrium, Vesperumque, quæ noctu turmatim advolant, edacitate absumuntur. Verum de hoc argumento jam alias disseruimus.

Petrificatio lignorum, & Cornuum.

De fluviis, lacubusque Paraquariæ, præter ea, quæ scripsi, nil admodum memoratu dignum mihi succurrit. Jam alias memini, in Parana flumine vastissimos quandoque stipites in lapides converti, qui, si in Europam transveherentur, ingenti sane pretio, præsertim in Gallia, artificum clarissimorum patria, venumirent, Principum conclavia, Cimeliaque ornaturi. Boum quoque Cornua in lapides marmoris instar versicolores simul, simul silicis more, ut primum chalybi illidebantur, flammivomos mutata complura ipsius in sylva urucutÿy deprehendi, & socio meo Germano exhibenda, ad Sancti Joachimi oppidum deportavi.

Thermæ.

Per illos, quos peragravi, Paraquariæ tractus aquas minerales, vel ægris salubres nusquam detexi. Pater Josephus Sanchez labrador tamen, cujus alias honorifica facta est mentio, in suis per Chiquitorum oppida itineribus Thermas salutares duobus in locis esse, comperit, quas illius prope verbis latine describo. A' Sancti Jacobi oppido haud procul abest thermarum scaturigo, sylvis undique cincta. Ampla est, ac ternos circiter pedes profunda; Aquis ex imo ebullientibus, lebetis ad focum effervescentis more, clangorem, nescio, quem edit. Pedem si illi immergas, colorem senties vehementiorem, qui tamen paulo post fit tolerabilior. Aquis pisciculi innatant, sed neutiquam molesti. Odor sulphuris fastidii plusculum adfert. Lapides, e quibus

calx

calx parari solet, fontis ripas ambiunt. Aqua scatens, quo magis a fonte recedit, eo plus refrigescens rivum denique efficit, qui ad oppidum a Sanctissimo Corde JEsu nuncupatum decurrens trium inde leucarum spatio in vastissimis palmetis dispersus desinit. Multis diu, graviterque ægrotantibus hæ thermæ saluti fuerunt. In conspectu oppidi Sancti Joannis ad rupium margines fons alter exiguus, aquis calidis ebulliens, nascitur, qui propinqua in valle lacunam componit, ex cujus aquis inde redundantibus amnis oritur. In prima scatebra æstuat quidem illa aqua, sed tantillum progressa refrigeratur sensim, potaturque a Chiquitis. Verum ut ingrati saporis est, sic salubritatis haud maximæ. Enimvero huic aquæ plerique tribuunt minorem illo in oppido matrum Indarum fœcunditatem. Idem Sancti Jacobi oppidi habitatores queruntur. Ex quo id unum colligo, has thermarum undas lavantibus se se ægris, minime tamen eas bibentibus expedire. Hæc, quæ de Chiquitorum rebus memoravi, & non nulla alia Josephi Sanchez diligentissimi naturæ exploratoris observationibus, relationibusque debeo; cujus quotidiana consuetudine tum in Paraquaria, tum in plurium mensium navigationibus sum usus. Utinam ad manus mihi essent ferarum, volucrum, piscium, plantarum imagines solerti ejusdem calamo expressæ, dignissimæ profecto, quæ ad Historiæ meæ ornatum Vindobonensi scalpro excuderentur. De metallis, rectius dixero, de metallorum omnium inopia, alias egimus. Cætera, quæ ad Paraquariam pertinent, commentariis meis, ut occasio ferebat, breviter inspersi. De feris, plantis, arboribus strictim duntaxat, carptimque, & illorum more, qui iter præcipitant, obiter disserui, sed maxima, qua potui, fide. Enucleatius nôsse talia si cupis, officinas

nas Herbarias, Botanologos inſpice, qui ex inſtituto hoc argumentum amplis voluminibus ſunt complexi. Si quid iſtis contrarium apud me deprehenderis, cave, præcipiti judicio ſeu erroris, ſeu ignorantiæ vel me, vel illos arguas; Noveris equidem, doctiſſimos hos inter ſcriptores de rerum, maxime Americanarum, nomine, forma, proprietatibusque trecentas fervere diſcordias, idem affirmante altero, altero mordicus negante. Ambo ſæpius idem reipſa ſentiunt, verbis duntaxat diſcrepant, alius alium perperam intelligit, cum hic de alliis loquuitur, ille de cæpis reſpondet. Linguarum jam diverſitas, jam ignorantia altercationum unica ſæpe fuit origo, ut adeo perarduum ſit, utri litigantium fidem adhibeas, ſtatuere. Ego quidem, dum ad res Paraquarienſes ſcribendas animum adjeci, oculis meis, quam alienis deſcriptionibus plus credendum ſemper putavi, illorum minime, qui de Americanis provinciis diſſerunt, quas vel nunquam, vel peregrinantium more obiter inſpexerunt. Neque tamen ulli, in mea ut juret verba, arroganter ſuaſerim. Pertinaciter affirmo nihil. Novi probe, bonum quandoque dormitare Homerum, clari cætera nominis hiſtoricos opinione falli ſua, memoria labi quibusdam in rebus, ac hallucinari ecquis noſtrum ignorat? Nec plura. Ad Abipones jam, hiſtoriæ meæ princeps argumentum, properemus, ne in operis veſtibulo hæſiſſe nimium videamur.

INDEX.

Primæ Partis.

De

De

De arboribus præcipuis vg. de ligno sancto, Quayacan, Cedro, Cupay &c.

De plantis medicinalibus vg. de virga aurea, Ruibarbo, Vaynilla, Cortice Peruviano, sassafras. &c. &c.

De frugibus Americanis, Canna sacchari, gossipio, oryza, Mandioca &c.

De Thermis.

Cum

Cum in toto volumine vocabula Hispanica, Quaranica, Abiponica passim recurrant, de eorum recta enuntiatione præmonendus mihi videbaris, lector benevole!

Ch. ab Hispanis enunciatur, ut tsch a Germanis. sic: Mucho, Chili, profertur Mutscho, Tschili.

X & J veluti H cum aspiratione gutturali pronunciandum. sic: Mujèr, mulier, muhèr. jamàs Hamàs. Ximènez Himènez Sonat.

ç æquivalet Z. sic: çevallos profer ùt Zeballos.

LL. Ń veluti I interjiciendo suspensa non nihil lingua profertur. sic: España dic veluti Espannia. Colmillo dens Colmilio.

Z. suavius, quam Germani solent, & veluti S enunciandum. sic: Rodríguez Rodrígues sonat. Adverte, u literæ G post positum haud pronunciari; Hinc Rodriges dicitur.

Qu. Græco Kapa æquivalet. sic: Quemo uro; pronunciatur Kemo.

Jn Quaranica lingua y ut tsch effertur leniter. sic yù flavus tschu. Ayúca macto. Atschùca dicendum.

Signum mediæ lunæ cornibus sursum erectis denotat, literam illam cum gutturis impetu esse pronunciandam. sic y̆ aqua, veluti Jh profertur.

Cornibus deorsum flexis litera per nasum enunciatur. sic: Petĩ tabaca.

Si

Si circumflexo insigniatur litera, per guttur simul simul per nasum profertur. sic: Gÿ piper. Idem vocabulum aliter, aliterque pronunciatum aliud, atque aliud Quaraniis significat. Sic verbum Tupã per nasum si pronuncietur, Deum significat. Tupa simpliciter sellam, lectum.

In lingua Abiponica, vel Mocobica litera R̂ sic scripta sonum ex R. & G mixtum habet. sic Naetar̂at filius eo fere modo enunciatur, ut quidam naturæ vitio balbutientes literam R pronuntiant Sed hæc pronuntiatio viva voce duntaxat exprimi potest.

Multa literarum signa, & accentus à typotheta partim perperam locati, partim omissi fuere. Hæc ad tuam institutioneu, ad meam excusationem mihi visum est memorare, ne alienus error à linguarum gnaris ignorantiæ meæ tribuatur.

Menda ſic corrige.

Pag.	Lin.	Pro	Lege
7	22	Recrudeſcenre	— Recrudeſcente
17	24	Jeſuiticum	— Jeſuiticum
20	31	Sacromontum	— Sacramentum
25	19	cohibit	— cohibiti
26	27	cachinis	— cachinnis
28	10	Rericendum	— Reticendum
47	22	Prumæ	— Pruinæ
61	21	Poſt verbum : *Milliaria*	— deeſt punctum
—	—	collocat	— collocati,
66	31	Monday, & Acaray	— Monday, & Acaray
72	14	Turmatin	— Turmatim,
—	26	Tupa	— Tupâ
73	4	ſibs	— ſibi
74	19	1	— ↄ
—	25	oſcuium	— oſculum
78	20	Poſſunr	— Poſſunt
83	13	Benevolumo	— Benevolum.
85	11	Fiilia	— Filia
87	27	obſcoeintates	— obſcœnitates,
—	32	Dedocere illique	— Dedocere, illique
89	6	Fuir	— Fuit
97	24	*ſervatori*	— fruſtra duplicatur.
—	31	Monday	— Monday
—	—	Miri	— Miri
99	33	cirumligata	— circumligata
101	29	*E* ſuperfluum eſt	
—	32	Pœtis	— Poetis
104	9	Placidamque	— Placidúmque
—	35	Incolumen	— Incolumem

)(

Pag.	Lin.	Pro		Lege
105	2	ſerórque	—	ſororque
—	14	Interrogationibus-que	—	Interrogationibus, Præparationibusque neceſſariis
106	1	Mihic	—	Mihi
107	12	Tumuland	—	Tumulandis
111	—	Imandiocæ	—	Mandiocæ
—	25	Fomicarum	—	Formicarum
116	21	Idendidem	—	Identidem
142	23	Poſt verbum *Rupibus*	—	deeſt: *Quæ*
144	7	violatione	—	violationem
146	31	lagenul	—	lagenula
147	10	Incolumen	—	Incolumem
173	30	Navigationes	—	Navigatione
174	7	genitus	—	gemitus
178	26	Saranam	—	Paranam
192	21	cepi	—	cæpi
221	28	Buevem	—	Brevem
230	22	Inetalla	—	Metalla
235	7	Ingenus	—	Ingenuus
247	3	Aſſigere	—	Affigere
249	16	oppoſitis	—	appoſitis
251	19	Pedes	—	Pedis
257	24	Bajs	—	Bajis
260	19	obſcrbabatur	—	obſervabatur
264	10	Nio	—	Ñio
267	7	Frigidore	—	Frigidiore
274	9	Tunc impotes.	—	Tunc ſui impotes
278	1	Pauco sjugulant	—	Paucos jugulant
283	5	Evaderet	—	longior evaderet
295	—	cariaceo	—	coriaceo
298	31	cachinis	—	cachinnis
301	5	Deglitiendis	—	Deglutiendis

Pag.	Lin.	Pro	Lege
315	14	Aſcultantes	Auſcultantes
316	4	Perico	Perrico
331	13	cerrus	çertus
335	27	Hund	Haud
338	24	omnes	amnes
—	31	Europæi	Europæis
347	18	orborem	arborem
350	25	Diverſæ	Diverſa
356	1	Milirariter	Militariter
—	8	Imoñangára	Imoñangára
378	29	cinero	cineréo
380	15	fluvitantia	Fluitantia
387	6	obſtrudatur	obtrudatur
393	35	Lnnæ	Lunæ
394	6	duntaxar	duntaxat
399	15	Quægre	Quæque
403	21	obeſioret	obeſiores
422	30	Aunona	Annona
424	18	Ex hoc	Ex hac
431	31	Terra	Terras
434	21	Ignum	lignum
—	—	Soco	Foco
—	22	Abrili	Fabrili
436	19	Peranbulantibus	Perambulantibus
437	2	recipiendum	recipiendam
439	2	Mannbriis	Manubriis
444	30	Gazaphylocio	Gazophylacio
445	9	Miri	Miri
450	17	caragnatà	caraquatà
452	32	Allatrae	Allatrare
465	7	Ardentiſſimam	Ardentiſſimam
—	33	Moluut	Molunt

Pag.	*Lin.*	*Pro*		*Lege*
467	17	condidiſſima	—	candidiſſima
474	25	colorem	—	calorem

Si quæ alia minoris momenti menda deprehenderis, tute vel corriges, vel excuſabis.

Tabula Geographica, quam promiſi, totius Paraquariæ à me dudum, necdum à chalcographo elaborata ſecundæ parti meæ hiſtoriæ præfigetur.

